Samim Kocagöz

Bütün Eserleri-4

Doludizgin

dünya

DÜNYA KİTAPLARI / ROMAN

Doludizgin

Samim Kocagöz

DÜNYA KİTAPLARI 361

Roman 12

Doludizgin

Samim Kocagöz

Yayın Yönetmeni Feridun Andaç

Sanat Yönetmeni Fatih Durmuş

Editör Emine Başar

Grafik Uygulama Duygu Kaplan

Teknik Hazırlık ve Basım Dünya Yayıncılık A.Ş.

İlk Basım 1962

Dünya Kitapları'nda Birinci Basım Mart 2005

ISBN: 975-304-293-0

Tüm hakları saklıdır.
Bu kitabın yayın hakları Dünya Yayıncılık A.Ş.'nindir.
İzinsiz kopyalanamaz, aktarılamaz, çoğaltılamaz.

©Dünya Yayıncılık A.Ş.

"GLOBUS" Dünya Basınevi
100. Yıl Mahallesi 34440 Bağcılar/İstanbul
Tel: (0212) 440 24 24 pbx
Fax: (0212) 440 23 88
http://www.dunyakitaplari.com
e-posta: dunyayayincilik@dunya.com
internet satış adresi: http://www.dunya.com

Doludizgin

Samim Kocagöz

dünya
kitapları

Samim Kocagöz, 1916 yılında Söke'de doğdu. 1928'de ilkokulu bitiren Kocagöz, ortaokul ve lise öğrenimini İzmir Erkek Lisesi'nde tamamladı. 1937 yılında liseyi bitirdikten sonra da en büyük amacı olan edebiyat öğrenimini almak üzere İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne girdi. 1942-45 yılları arasında İsviçre'nin Lozan Üniversitesi'nde Sanat Tarihi ve Felsefe Tarihi dersleri aldı.

Yazarlığının yanı sıra öğretmenlik de yapan Kocagöz, İzmir Devlet Konservatuvarı'nda Tiyatro Tarihi, Edebiyat; kısa bir süre çalıştığı İzmir Ticaret Lisesi'nde de Edebiyat dersleri verdi.

Öykü ve yazıları *Serveti Fünun-Uyanış*, *Ses*, *Yürüyüş*, *Vatan*, *Fikirler*, *Yenilikler*, *Yeditepe*, *Yeni Ufuklar*, *Ataç*, *Yön*, *Türk Dili*, *Varlık*, *Adam Sanat*, *Cumhuriyet* gibi dergi ve gazetelerde yayımlanan Samim Kocagöz, yazın yaşamına 1938 yılında yayımlanan *İkinci Dünya* romanıyla başladı. Olgunluk dönemindeki eserlerinde rastlanmayan romantizmin etkin olduğu bu romanını, diğer roman ve öyküleri izledi.

İlk öyküsü "Yarıntı" 1939'da *Ses* dergisinde yayımlandı. "Yarıntı" ile başlayan öykücülük serüveni, *Telli Kavak* (1941), *Sığınak* (1946), *Sam Amca* (1951) kitaplarıyla şekillendi. *Yeni İstanbul* ve *New York Herald Tribune* gazetelerinin 1950 yılında düzenledikleri Dünya Hikâye Yarışması'nda "Sam Amca" öyküsüyle Türkiye birincisi oldu. 1944 yılında tamamlanıp 1948'de yayımlanan *Bir Şehrin İki Kapısı* adlı romanı, yazarın toplumcu gerçekçi çizgisini yansıtan ilk romanı olarak değerlendirildi. Roman, 1985'te yapılan ikinci baskısında *Nabi'nin Park Kahvesi* adıyla yayımlandı.

1946'da *Vatan* gazetesinde çıkan "Fındık Yaprakları" öyküsü nedeniyle Sivas'a sürüldü.

Hüsamettin Bozok'un kurduğu Yeditepe Yayınevi'nin 1955-1960 yılları arasında ortağı oldu.

Öykücülüğünün ikinci dönem eserleri olan *Cihan Şoförü* (1954), *Ahmet'in Kuzuları* (1958), *Yolun Üstündeki Kaya* (1964) kitapları basıldı.

Kocagöz, 1957'de çıkan *Onbinlerin Dönüşü*'nde, İkinci Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkan fikir hareketleri/ayrılıklarını, insanların düş kırıklıklarını anlattı. *Kalpaklılar-Doludizgin* (1962) ise Kurtuluş Savaşı ve Milli Mücadele ekseninde yaşananların anlatıldığı beşinci romanı oldu.

Yağmurdaki Kız adlı öykü kitabıyla 1968 Türk Dil Kurumu Öykü Ödülü'nü kazandı.

Üyesi olduğu Türkiye İşçi Partisi'nden 1970 yılında ayrıldı. TİP'te geçirdiği yıllara dair gözlemlerini ve Davutpaşa Kışlası'ndaki tutuklu kaldığı yılların anlattığı *Tartışma* (1976) adlı romanında 12 Mart müdahalesine yer verdi. Yazdığı oyunlarından yalnızca *Sayılı Günler* ve *Yaşlı Kız* okura ulaştı.

Yokluk içinde yaşayan, bir karış toprağı bile olmayan Yörüklerin, Cumhuriyet öncesi yaşamlarını anlattığı *Bir Karış Toprak* (1964) adlı romanının devamı olarak, Cumhuriyet sonrası dönemde bir çift öküze sahip olmak isteyen göçmenlerin dramını anlattığı *Bir Çift Öküz* (1970) romanı yayımlandı.

Demokrat Parti'nin son yıllarıyla 27 Mayıs'a geliş sürecini anlattığı ve 1973 yılında yayımlanan *İzmir'in İçinde* adlı romanıyla Türkiye'nin siyasal durumunu bütün çıplaklığıyla ortaya koydu.

1978'de basılan *Alandaki Delikanlı* adlı öykü kitabıyla 1979 Lions Hikâye Ödülü'nü aldı.

Kocagöz'ün, roman, romancı, okur, eleştirmen, edebiyat, sanat, Türk edebiyatının dünya edebiyatı içindeki yeri üzerine yazdığı yazılarının bir araya getirildiği deneme kitabı *Roman ve Yazarlık Onuru* 1983'te yayımlandı.

Sosyo-politik olayların konu edildiği öykü kitaplarından biri olan *Gecenin Soluğu* 1985 yılında çıktı.

Eserlerine konu olan, Türkiye'nin toplumsal yaşamına etki eden dönemlerden birini, 12 Eylül 1980'in getirdiklerini anlattığı on birinci romanı *Mor Ötesi*, 1986 yılında, "Simon Pépéta" adlı uzun öyküsüyle birlikte yayımlandı. Bu romanıyla 1987 Ferit Oğuz Bayır Roman Ödülü'nü kazandı.

1989 Orhan Kemal Roman Ödülü'nü aldığı en son romanı *Eski Toprak*'ta (1988), 12 Mart 1971'e geliş sürecini sorguladı.

1989 yılında çıkan *Bu da Geçti Yahu* adlı anı kitabından bir yıl sonra *Baskın* adlı öykü kitabı yayımlandı. Aynı yıllarda geçirdiği felce rağmen yazmaya devam etti.

Samim Kocagöz, 5 Eylül 1993 tarihinde, tasarladığı "Kocagözgiller" romanını tamamlayamadan aramızdan ayrıldı. Kocagöz'ün başta öyküleri olmak üzere, yapıtlarından bazıları yabancı dillere çevrilmiş, uluslararası antolojilere girmiş ve hakkında çeşitli makaleler yazılmıştır.

***

"1940 Kuşağı"nın edebiyatımıza getirdiği açılımın öncülerinden Samim Kocagöz'ün "Bütün Eserleri"ni yayıma hazırlarken, onun taşıyıcı rolünü anımsatmak istedik. Cumhuriyet'le kurulan 'yeni edebiyat'ın oluşma sürecine de tanıklık eden bir yazarın birikimine sahip çıkmak, yeni kuşaklara var olan edebiyatımızın arka planını göstermek çabamızı, diğer yazarlarımızın yapıtlarını gün ışığına çıkarmaya çalışarak sürdüreceğiz.

Kalpaklılar ve *Doludizgin*'de Kurtuluş Savaşımızın örgütlenme evresi ile cephe ve cephe gerisinde yaşananlar anlatılıyor. Kocagöz, bu yapıtta roman kahramanlarının yanı sıra savaşın tanıklarına da yer veriyor. Romanın hem içeriğinde hem de anlatımında, İzmir'de başlayıp Anadolu'nun her yerine yayılan Kuvayı Milliye ruhu hissediliyor. İki ayrı cilt olarak yayımladığımız romanın ilk cildi *Kalpaklılar*'da İzmir'in işgalinden başlayarak savaşın örgütlenmesini okuyacaksınız. *Doludizgin*'de ise, tüm halkın düzenli bir orduya dönüştürülmesinin ardından dünya tarihinde emperyalizme karşı verilmiş ilk savaşın zafere giden zorlu ama umut dolu yolunu yeniden yürüyeceksiniz. Cumhuriyet tarihimizin temelini oluşturan Kurtuluş Savaşı'nın belgesel nitelikte işlenmiş destansı anlatımı, özgürlük mücadelemizin değerini gözler önüne seriyor. Doludizgin koşan atların peşine takılıp giderken okuduğunuz satırlarla bazen gözleriniz yaşaracak, bazense sevinçten ışıyacak.

Birinci Bölüm

1

"Türk milletinin, kalbinden, vicdanından sanih ve mülhem olan en esaslı, en bariz arzu ve iman malum olmuştu: Kurtuluş!"

(Gazi Mustafa Kemal, Nutuk, s. 258)

"Ankara'dan uçan kuşlar,"
"Aydın yaylasında kışlar."

Ortalıktan el ayak çekilince Mehmet, yattığı yerden doğruldu. Bir cıgara yaktı. Arkasını altına yattığı ağacın kalın gövdesine dayadı. Çınarın ulu dallarındaki yapraklar, ince ince esen meltemle fısıldaşıyor, ay ışığı ile oynaşıyordu. Gündüzün yakıcı ağustos sıcağı gecenin bu ilerlemiş saatlerinde tatlı bir serinliğe yenilmişti. Mehmet'i, akşamdan beri uyku tutmamıştı. Başı çatlayacak kadar ağrıyordu. Bir türlü bir karar veremiyordu. Gözlerini etrafında sıra sıra yatan, derin uykulara dalmış arkadaşlarının üstünde gezdirdi. Kimisi ince battaniyesini çenesine kadar çekmiş horluyor, kimisi yüzükoyun dönmüştü. Bazısının bıyıkları, yüzü, ay ışığında parlıyordu.

Atlar, çınarların alt başındaki çeşmenin ardında bağlanmış, başlarına nöbetçi dikilmişti. Olduğu yerden Mehmet, onların eşindiğini, homurdandığını duyuyordu. Kulağı zaten hep Kırat'ındaydı. Durup durup, aklını fikrini alan düşüncelerden kurtulmak için mırıldanıyordu: 'Eşin bakalım kır oğlan, eşin...' Kırat eşine dursun, üç gündür Ankara yoluna düşen Söke Gönüllü Süvari Müfrezesi, istirahat ediyordu. E! bıçak kemiğe dayanmıştı gayri... Söke'de yapılacak iş kalmamıştı. Varsa bile, Yüzbaşı'nın ayırıp bıraktıkları icabına bakardı. Ne demişti Yüzbaşı İbrahim Bey, "arkadaş-

lar, iş çatallaştı..." demişti. "Yunanlılar, Milen hattını geçtiler," demişti. Mehmet, işin burasını pek anlamamıştı; ama Yunanın Balıkesir'i, Bursa'yı, öte yandan Alaşehir'i işgal ettiğini biliyordu: Vay namussuzlar vay... Tüfeği kapıp herifin önüne çıkmaktan başka çare kalmamıştı. Anadolu'nun dört bir yakasından eli silah tutanlar, Ankara'nın yoluna düşmüştü. Yolun adı Ankara'ydı, Ankara'ydı ya her gönüllü müfrezenin gideceği cephe bölgelerini müfreze kumandanları biliyordu. Mehmet'in içinde yüreğini heyecandan ağzına getiren bir sevinç vardı: Yunan askerinin karşısına çıkmak... Osman'ın dediği gibi, bu işlerin hesaplaşması Söke'de olacak gibi değildi.

Mehmet, birdenbire hesaplaşmaksa, hesaplaşacağız. Ucunda şehitlik, kaderde şehitlik varsa bile... Gelgelelim şu Kırat'ı ne etmeli? Eğer akşam vakti oturdukları Bozdoğan çarşısındaki kahvede o sarıklının dediği doğruysa, vay bizim Kırat'ın başına geleceğe... Ne demişti o hoca?

"Padişahımız Efendimiz, razı değil. Paşalarını kefere ile sulh yapmaya Avrupa'ya yolladı. Bu işi kan dökmeden bitirecek. Siz, boşuna telaş ediyorsunuz. Haydi Yunana karşı Mustafa Kemal Paşa ile beraber dövüşeceksiniz, hakkınızdır diyelim. Allah yolunuzu açık etsin. Nasibinizde şehitlik varsa şehitlik, gazilik varsa gazilik, cenabı Bari huzurunda makbul olsun. Ama, Ankara'da sizden çok tüfeğe, ata lüzum var. Bilmem olmaya ki, sizin atlarınızı, tüfeklerinizi elinizden alıp, Kemal Paşa sizleri def etmesin..." demişti. Bu ne biçim laf diye Mehmet, düşünmüş kalmıştı. Hoca'nın dedikleri toptan yalandı. Hoca dediğin nasıl yalan söyler? Belki de kulağına Hoca'nın yalan yanlış üflenmişti bu sözler. Amma, bütün bu yalanın içinde bir tek taraf doğru olabilirdi: Kırat'ı elinden alırlardı. Bakalım Mehmet, süvari kalır mıydı? Ya piyadesin derlerse... Mehmet, akşamdan beri veremediği kararı veriverdi: Varıp Söke'ye, Kırat'ı bırakıp gelmeliydi. Yunanla harp dediğin de kaç gün, dahi bilemedin kaç ay sürerdi ki... Kırat'a yazık olmasın. Varsın ahırda yemini yesin, otursun. Kırat, bir elimden giderse, diye Mehmet düşünüyor, aklı başından gidiyordu.

Birden ayağa fırladı. Uyuyan arkadaşlarının üstünden atlayıp çeşmenin ardında hayvanların yanında soluğu aldı. Hey gözünü sevdiğimin Kır'ı... Mehmet'i, ayak sesinden tanımıştı namussuz... Ay ışığında dikilen kulakları beyaz beyaz parlıyordu. Başını birkaç kere salladı, kişneyiverdi Mehmet'i görünce:

"Ülen ne haber Kır?"

Kırat, eşindi. Mehmet, onun sırtını okşadı. Nöbetçi Recep, yaklaştı:

"Ne var Mehmet? Niye kalktın?"

"Hiç... uykum kaçtı da Kır'a bir bakayım dedim."

"Bu at da senin aklını almış be..."

"Şuna bak, şu Kır'a bak Recep... Bak nasıl ötekiler bunun yanında sütçü beygiri gibi kalıyor."

"Anladık, maşallahı var. Ama adamım rüyasına girecek gibi değil. Alt tarafı at işte. Benim rüyama başkaları giriyor doğrusu..."

Recep'in bu lafı, Mehmet'in aklına birdenbire Naciye'yi getiriverdi. Kolu, atın boynundan gevşedi. Bir an, Naciye mi, yoksa Kırat mı, diye düşündü. Canım her ikisinin de yeri ayrıydı... Gelgelelim ille Kırat... Sonra kendini toparladı:

"Haydi sen var yat. Ben nöbeti alıyorum," dedi. Recep, bir şey söylemeden uzaklaştı. Mehmet, atların etrafında dolanmaya başladı. Bir ara gitti, "bizimkisi de necep askerlik..." diye tüfeğini aldı geldi: Tüfek elden bırakılır mı şu sırada? Dalaşan iki hayvanı yatıştırdı:

"Hössstt ülen deyyuslar..."

Dayanamadı Mehmet, uyuyanlara yaklaştı. Osman'ın yanına diz çöktü. Osman, arka üstü yatmış sakin sakin uyuyordu. Onu yavaşça dürttü. Arkadaşı gözlerini açtı:

"Kalk kardeşlik, sana bir çift sözüm var."

"Hayırdır..." diye Osman doğruldu. Çeşmeye doğru yürüyen Mehmet'in ardına düştü. O, tüfeğini kucağına alıp bir ağaca sırtını verdi. Osman, karşısına dikilince,

"Ben, Söke'ye gidiyorum..." dedi. Osman, uyku sersemi birdenbire bir şey anlayamadı:

"Ne dedin, ne dedin?"

"Ben, Söke'ye gidiyorum dedim."

"Ne b... yemeye?" Osman, birden kızıvermişti.

"Kırat'ı babama bırakıp geleceğim."

"Allah Allah... Delirdin mi ülen sen?"

"Böyle karar verdim."

"Cehenneme kadar yolun var."

"Dur yahu kızma. Yine geleceğim. Sizi Denizli'ye varmadan tutarım. Kır'ı bırakıp, başka bir hayvana atlar gelirim."

"Kırat'a ne olmuş ki? Yürüyemiyor mu yoksa?"

"Yahu çocuk gibi laf etme Osman. Duymadın mı akşam vakti, oturduğumuz kahvede etrafımızı alan hocalar neler söyledi?"

"Bir kulağımdan girdi, bir kulağımdan çıktı."

"Benim aklımda iyi kaldı. Hem de aklımı karıştırdı: Ankara'ya varınca, bizim atları alacaklarmış."

"Alırlar, alırlar. Askerlik bu oğlum. Ne yapalım? Canımız, malımız milletin şu sıra. Gönüllüyüz demedik mi?"

"Ben, canımı veririm, atımı vermem. Söke'den bir başka ata atlar gelirim. Maksat canla birlik atı da vermekse, Kırat olmasın da başka at olsun. Canımızsa, canımız feda."

Osman, yumuşadı! Mehmet'i çok iyi anlıyordu. Aklını yatıştırmaya çalıştı:

"Sen kardeşlik," dedi, "hacılara hocalara pek kulak asma. İhtiyar, içi geçmiş herifler. Göreceksin hepimiz kendi atlarımızla süvari alaylarına katılacağız. Gâvuru Kırat'ınla kovalayacaksın. Bunu böyle bil."

"Kırat olmasın da başka at olsun. Onunla da kovalarım gâvuru."

Osman, birden ciddileşti:

"Sen, şimdi Söke'nin yolunu tutarsan ne olur bilir misin?"

"Ne olurmuş ki?"

"Asker kaçağı diye elini kolunu bağlarlar."

Mehmet, kızdı:

"Bunu sen bari söyleme Osman. Ben, askerden kaçacak namussuzlardan değilim."

"Benden söylemesi, kaçak olmadığını kimseye anlatamazsın."

"Canım, ben gittikten sonra sen, müfreze kumandanımıza neden gittiğimi, Denizli'de tekrar size yetişeceğimi söylersin olur biter."

Osman, istemeye istemeye güldü:

"Sen, askerliği çocuk oyuncağı mı sandın be kardeş?"

"Bunda ne var ki..."

"Bırak Allah'ını seversen... Nöbette misin şimdi? Ben, yatmaya gidiyorum. Aklından çıkarma, Söke'de yapabileceğimiz hiçbir iş kalmadı. Yorgi'yle bile orada bizim tarla işi bitmeyecek. Köpeğin askerini memleketten sürüp çıkarmak gerek. Yoksa, herifçioğlu, yattı gitti bizim tarlanın üstüne. İş, bu kadar alevlendi be Mehmet. Senin değirmenin; benim tarlam toprağım... Öte yandan, memleket elden gidiyor be, sen de oturmuş Kırat'ı tasa edersin."

Mehmet, direndi:

"Sen de işi büyütüyorsun, varıp bir atı bırakıp geleceğim o kadar."

"Ne halin varsa gör..." diye, Osman, öfkeyle döndü yürüdü. Mehmet'in eli ayağı tir tir titriyordu. Ne yapacağını, ne edeceğini bilemiyordu. Dolu dolu gözlerle Kırat'ın yanına gitti. Onun bir zaman alnını, yelesini okşadı. Sonra birden kararını verdi: Acele acele ata gem vurdu, eğerledi. Yularını eğere bağladı. Yürüdü. At, hiç ellemeden yavaş yavaş, uslu uslu ardından geliyordu. Çeşmeden uzaklaştı. Çınarların altından çıktılar. Ay, çınar gölgelerinin ötesinde, ortalığı aydınlatıyordu. Mehmet, tüfeğini çaprazlama omzuna astı. Bir basışta üzengiye, Kırat'ın eğerine oturuverdi. Önce ağır ağır taşlı bir yola girinceye kadar yürüdü. Yola düşünce, atını hafifçe mahmuzladı. At, tırısa kalktı. Ay, Madran Dağları ardına ininceye dek, Kırat'ı Mehmet koşturdu. Sonra ortalık ağarmaya başladı. Ardından doğan güneş, hayretle Mehmet'e bakıyordu. Kırat, kan tere, köpüğe batmıştı.

***

Mehmet, gerisin geriye durup dinlenmeden Koçarlı'yı tutmuş geçmişti. Köylerin içinden geçmiyor, etraflarından dolanıyordu. Bu gidişle Söke Gönüllü Müfrezesini, atını değiştirdikten sonra, Denizli'ye varmadan tutacaktı. Buna aklı yatıyordu. Gidiş, iyi diye düşünüyordu: Kırat, yaman kaçıyor; kaçıyor ya, dönüşte bineceği at bu kadar kıvrak gitmezdi. Hele babasının değirmendeki beygirini almak zorunda kalırsa, o, hiç de yürümezdi. Gidişte ne kadar çabuk davranırsa dönüşte kaybedeceği vakti kazanacağını hesaplıyordu. Ama Kırat'ın da canı vardı ya... Sekiz saattir yoldaydı. Kesilmeye başlamıştı. Mehmet, bir taraftan da yolda zeybeklere, efelere rastlamaktan çekiniyordu. Onlar da adamdan çeşit çeşit hesap sormaya kalkışırlardı. Bu yakalarda Kıllı Efe'nin astığı astık, kestiği kestikti. Güya Yürük Ali Efe'nin kızanlarından sayılıyor, onun emirlerini dinliyor gibi görünüyordu. Aslında onu dinlemediği, kendi başına buyruk olduğu, adamları ile yol bile kestiği duyulmuştu. Mehmet'in hiçbir kaza ve beladan pervası yoktu. Gelgelelim, böyle bir zorba karşısına çıkar da, "Ulan şu Kırat'a bak!" dedi mi, yandı Mehmet... Doğrusu Kır'ı Kıllı Efe'ye hiç de hediye edesi yoktu(!) Bu yüzden Mehmet, yoldan gitmek gerekirse atını kurşun gibi sürüyor, kolayını bulursa, dere içlerinden, fundalıklardan, gür ormanların ardından gidiyordu.

Sonunda kuru bir dere içinde atına bir soluk aldırmak gerektiğini düşündü. Zaten akşam vakti yaklaşıyordu. Gece yol almak daha kolaydı. Hele ay aydınlığında daha kolaydı. Böyle bir gecede onun ardından kurşun atsalar, kurşunun yetişmesi ne mümkün...

Derenin içine girdi. İki saat kadar hem atı, hem de kendisi soluk alacaktı. Yem torbasını hayvanın, başına geçirdi. Kendisi de ekmek torbasını açtı. Koçarlı'nın içinden geçip biraz ekmek azık almak vardı; ama bu olanla, kalanla Söke'ye kadar idare etmeliydi. Sen işin sağlamına bak. Ekmek yedikten sonra, sırtını şöyle bir taşa verdi. Artık vesvese etmekten, düşünmekten yorulmuştu. Bir ara canı geçiverdi. Sıçrayarak uyandığı zaman, ortalık kararıyordu. Korkulu gözlerle Kırat'ı arandı. Hâlâ yem torbası başında bağlandığı yerde duruyordu. Yemini çoktan yemiş bitirmişti. Taşa koyduğu başı acıyordu. Tüfeğini sağ eli sıkı sıkı tutmaktaydı. Hemen toparlanıp hazırlandı. Ata atladı. Derenin içinden biraz yola doğru yöneldi. Tam yolun üstüne çıkıyordu ki, ta gerilerden kalkan bir toz bulutu gördü yolun üstünde. Birkaç atlı doludizgin geliyordu. Geri çekildi. Atını derenin içine soktu. Yolun kenarındaki hayıtların arasına kendini dar attı: Allah Allah... gelenler, Söke Gönüllü Süvari Müfrezesi'nden beş kişiydi. Mehmet, 'Benim peşime bunları Kumandan mı saldı nedir?' diye şaştı kaldı. Gelenler, pek öyle Mehmet'in iyi tanıdığı arkadaşları değildi. Değildi ya, onun ardına düştükleri muhakkaktı. Mehmet'in içini garip bir korku sardı. Kumandan'a varıp teslim olmak vardı. Kırat'ı da Koçarlı'dan tanıdık birini bulup Söke'ye yollayabilirdi. Ama fazla düşünmeden şaşkın şaşkın yolun ortasına çıkıverdi. Az kalsın dörtnala gelenlerin altında kalıyordu. Gelenler, gemlere asıldılar. İçlerinden biri,

"Neredesin be Mehmet, dün geceden beri senin ardındayız. Kırat'ın yaman kaçıyor. Bir türlü yetişemedik." Mehmet, soluyan atların önünde hâlâ şaşkın şaşkın duruyordu. Neden sonra,

"Beni ne yapacaktınız?" diye sordu.

"Hiç..." dedi, bir delikanlı, atının üstünden eğilip, "biz de seninle Söke'ye varacaktık."

"Ulan göbeğiniz benimle mi kesildi?"

"Ne yapalım, biz de bir Söke'ye varalım dedik."

"Benim yola çıktığımı nereden öğrendiniz?"

"Osman'la sen laf ederken içimizden biri duydu. Atı bırakıp dönecekmişsin. Hemen ardından biz de yola çıktık ama anca yetiştik sana... Demek biraz oyalandın buralarda."

"Ne olacak şimdi?" diye Mehmet, etrafına bakındı.

"Olacağı bu."

"Şimdi bana başlatmayın yedi ceddinizden. Gidin başımdan. Ben, atımı bırakıp döneceğim. Size ne oluyor?"

"Bir kere memleketi görelim, vallah seninle birlik geri döneriz."

"Zaten memleketi bir daha görüp göremeyeceğimizi Allah bilir."

Mehmet, düşündü kaldı. Bu güruhu nasıl başından savacağını bilemiyordu. Sonunda,

"Iyi öyleyse, ben, geriye, müfrezeye dönüyorum. Sizin cehenneme kadar yolunuz var."

Berikiler, şaşırdılar. İçlerinden biri, atından yere atladı. Mehmet'in yanına geldi. Kısacık boyu ile Mehmet'in yanında çocuk gibi kalıyordu. Elini iyice uzatarak Mehmet'in omzuna yetişmeye çalıştı:

"Etme Mehmet, hep birlik varır döneriz," dedi. Ama Mehmet, hiçbir şey söylemeden dereye doğru yürüdü. Atına atladı. Arkasına bakmadan Koçarlı'ya doğru sürdü. Bir hayli gittikten sonra, dönüp ardına baktı. Ne görsün, herifler yolun üstünden kaybolmuşlar... Sadece ortalıkta, akşamın alacakaranlığında bir toz bulutu kalmıştı. Atının başını yine Söke'ye çevirdi. Bir zaman ağır ağır yürüdü. Kendi kendine, "Bu deyyusların benimle bir alışverişi yok, hepsi askerden kaçıyor..." diye düşündü. Herifleri, geri dönmek için kandıramamıştı. Şimdi yapılacak iş, onlarla bir daha karşılaşmadan Söke'ye varıp atı değiştirip dönmekti. Hemen aklından yeni bir plan kurdu. Yolunu değiştirecekti. Söke'nin içine hiçbir zaman girmeyecek, kendi değirmenlerine varacaktı. Naciye'yi görmese de olurdu. Babası değirmende değilse onu bekler, atı değiştirme işini yoluna koyar, hemen yine yola çıkardı.

"Bak gör ülen Kır... senin hatırın için ne belalara girdik... Yürü bakalım!" diyor, Kırat'ı incitmeyecek kadar mahmuzlarını onun karnına dokunduruyordu. Kır da kaçıyordu ha... Mehmet'in ardından ay doğmaya başlamıştı. Ortalık sisli sisli aydınlanıyordu. Mehmet, 'sabaha dek, Söke'yi tutar mıyım' diye düşünüyordu. Sonra söylendi, 'Kır çatlamazsa tutarız...' Mehmet'in aklı fikri karışmıştı. Artık, pek etraftan sakınmıyor, biraz da geç doğan bu geceki ayın ışığında atını şimdi daha rahat koşturuyordu.

2

Mehmet, başını önüne eğmiş, ağlamamak için dudaklarını kanatırcasına ısırıyordu. Ne yapacağını, ne edeceğini bilemiyor, hiçbir şey düşünemiyordu. Kolları, sımsıkı arkasına bir iple bağlanmıştı. Ellerinden kanın çekildiğini, elleriyle beraber bütün vücudunun uyuştuğunu hissediyordu. Başı o kadar ağırlaşmıştı ki, neredeyse kopup yere düşecekti. Utancından ölüyordu. Elinden tüfeğini almamış olsalardı, kendi kendisinin icabına bakıverecekti. Beyninin içinde, 'Osman'ın hakkı varmış... Osman'ı dinlemek gerekti...' sözleri, kendisini toplamaya çalıştığı her anda bir makam gibi dökülüyordu. Sonra yine etrafı kararıyor, dumanlanıyor, bağlı ellerinin uyuşukluğu birden bütün bedenine yayılıveriyordu.

Söke Hükümet Konağı'nın avlusu, iğne atsan yere düşmeyecek kadar kalabalıktı. Karı kızan, çoluk çocuk, havuzun karşısına toplanmış, akasyaların altına dizilen asker kaçaklarını seyrediyordu. Mehmet'in ardından ipi kıranların hepsi, ondan önce yakalanmıştı. Müfreze kumandanının çektiği telgraf, Söke Candarma Kumandanı İbrahim Bey'e daha kaçaklar Koçarlı'yı tutmadan varmıştı. İbrahim Bey, ihtiyar başefendi ile, dört yaşlı candarmayı, Burunköy Gemisi'nin başına göndermiş, kaçaklar nehri geçer geçmez yakalatmıştı. Önden gelen beş kişi, hemen, kaçmak akıllarında yokken, Mehmet'in yola çıktığını duyunca dayanamayıp onun peşine düştüklerini söylemişlerdi. Yüzbaşı, Mehmet'i sordukta, onun geriye döndüğünü anlatmışlardı. Söz arasında Kırat'ın lafı edildiğinden, İbrahim Bey'in aklına Mehmet'in başka bir dolap çevirebileceği gelmiş. Candarmaları, Mehmet'in babasının değirmenine yollamış, orada Mehmet'i eliyle koymuş gibi bulmuştu. Candarmalar, Mehmet'in yemin billah, hemen müfrezeye döneceğini söylediğini Yüzbaşı'ya anlatmışlardı. Ama buna İbrahim Bey inansa, iş resmiyete döküldüğünden başkaca hiç kimseye anlatamazdı.

Odasında bir aşağı bir yukarı dolaşan İbrahim Bey, kaçakları sorguya çekiyor, öfkesinden sadece, "Cahil herif! Cahil herifler!" diye bar bar bağırıyordu. Hele Mehmet'in askerden kaçabileceğini bir türlü aklı almıyordu. Bir at için böyle bir halt edilir miydi? İş bu kadar dal budak salmasaydı, işin içinde sadece Mehmet olsaydı, belki ya ona inanacak, ya da bir babalık edip gerisin geriye Müfreze'ye yollayıp onu affedecekti. Ama iş şu sırada iyice karışmıştı. Yüzbaşı, vazifesini yapmak zorundaydı. Yoksa İstiklal Mahkemesi'ne karşı kendisi sorumlu olurdu. Oturup zaptı hazırlamak gerekiyordu. Fakat, yakalanan altı kişiden başka, sonradan daha üç kişi getirilmişti. Onları da görmek icap ediyordu.

Candarma Dairesi'nden çıkan İbrahim Bey, ilk iş olarak Hükümet'in avlusunu dolduran kalabalığı, Hükümet Meydanı'na çıkarttı. Kadınlar bile hiçbir zaman hiçbir kalabalığa sokulmazken, bu sefer Hükümet Konağı'nın bahçesinin parmaklıklarına yapışmışlardı.

Kumandan tutukluların önünde aşağı yukarı dolaşmaya başladı. Kolları artlarına bağlanmış asker kaçaklarının çoğu, şaşkın şaşkın etraflarına bakıyorlardı. Mehmet, hiç de başını kaldırmıyordu. İbrahim Bey, onun önünde durdu:

"Yazık Mehmet, yazık, senden beklemezdim," diye bir kere daha söylendi. Kalabalık onlara, öyle bir bakıyordu ki, Mehmet, Yüzbaşı'ya cevap vermek için başını kaldırdığına kaldıracağına pişman oldu. Bütün Söke'nin gözleri ona dikilmişti. Ne düşünürdü, ne demek isterdi bu kalabalık? Niçin soytarı seyreder gibi buraya toplanmışlardı. Mehmet, temize çıkamayacağını anlamıştı. Fakat elinde olmayarak sesinin çıktığını, dudaklarının kıpırdadığını hissetti. Sanki başkası konuşuyormuş gibi kendi sesi kulağına geliverdi:

"Allah da şahit Kumandanım, ben, asker kaçağı değilim. Atımı bırakıp dönecektim. Bu itler peşime takılmış."

İbrahim Bey'in koluna bir el yapıştı. Kumandan dönüp baktı: Mehmet'in ihtiyar babası. Mehmet de şaşkın şaşkın babasına bakıyordu. İhtiyarın gözleri büyümüş, mavi mavi damarları görünen kuru eli titriyor, öteki eli, sıkı sıkı Yüzbaşı'nın kolunu tutuyordu. Başındaki fesi, kulaklarına kadar inmiş, fesin altından bembeyaz saçları görünüyordu. Eli, kendisine dönünce, Kumandan'ın kolunu bıraktı. İbrahim Bey, önce ihtiyarın şefaat dileyeceğini sandı. Fakat ihtiyar, oğluna doğru bir adım attı: "Ülen it!" diye bağırdı, ipince kuru bir sesle, "Bu ne kepazelik? Ben de seni millet hizmetine koştun sanmıştım. Hain kerata, şu milletin yüzüne, benim yüzüme nasıl bakıyorsun?"

Mehmet, bembeyaz kesildi. Babasını görmeye vakit bulamadan yakalanmıştı. Şimdi ilk defa onu görüyordu. Gözlerinden bir türlü akıtamadığı yaşlar, babasının karşısında yanaklarından aşağı yuvarlanmaya başladı. Bütün iri vücudu, heykel gibi duran boyuna rağmen, yüzünde yirmi yaşının verdiği çocuk bir safiyet vardı:

"Namussuzum, askerden kaçmadım baba!" diye yalvaran bir sesle söylendi.

"Kaçmadın da burada ne işin var?"

"Dedim ya, Kırat'ı bırakmaya gelmiştim sana... Yine gidecektim."

İhtiyar babanın kolları iki yanına düşüverdi. Oğlunu çok iyi bilir, tanırdı. Kırat, lafında hilaf yoktu. Ama ihtiyarın bu yumuşaması, çok sürmedi. Kalabalık hep onlara bakıyordu. İbrahim Bey, üzüntüden başını yana çevirir gibi olmuştu. Şimdi babası Mehmet'in, hızlı hızlı bahçenin dip tarafındaki ağaçların altında eşinen atlara doğru yürüyordu. Ortalığa bir sessizlik çökmüştü. Ne yapacak diye, ihtiyara bakıyorlardı. O, oradan Kırat'ı çözdü, çekti geldi. Kır, Mehmet'in önünde eşinmeye başladı. Baba, sordu:

"Bu atı kaça aldıydık?" Mehmet, önüne baktı. Ses vermedi.

"Söyle bana, kaça aldık bu atı?" Mehmet, yine ses vermeyince, Yüzbaşı,

"Babana cevap ver," dedi. Mehmet,

"Beş altına..." diye mırıldandı.

"Sen de bu beş altınlık at için askerden kaçtın?

"İnan bana baba!" diye Mehmet, birdenbire bağırıverdi. İhtiyarın sesi titredi bu sefer,

"Sana inandım oğul. Lakin çok cahilce, çok aptalca bir iş yaptın. Yakıştıramıyorum sana..."

"Ama Kırat..." diyecek oldu Mehmet. İhtiyar babası tekrar bütün öfkesiyle bağırdı:

"Kırat... Kırat... Kırat! Bak gör şimdi ne kadar yanlış bir iş işlediğini!"

Hükümet Konağı'nın önünde boğuk bir tabanca sesi duyuldu. Kırat, ön dizlerinin üstüne çöktü. Sonra yere yıkılarak can çekişti. İhtiyar, birdenbire setresinin cebinden çıkardığı eski bir tabancayı, atın beynine boşaltıvermişti. Ona, Yüzbaşı İbrahim Bey bile engel olmak istemiş, yetişememişti. Konak Meydanı'nda uzun bir sessizlik oldu. Herkes birbirinin yüzüne, sonra da yerde upuzun yatan Kırat'a bakıyordu. Mehmet, donmuş kalmıştı. Gözünü kırpmadan atının ona bakan ölü gözlerine bakıyordu. İbrahim Bey, ata acımıştı. Halkın içinden de,

"Yazık oldu ata..." diye mırıldananlar oldu. Fakat Mehmet'in babası, elindeki tabancayı cebine korken, sakin bir sesle oğluna,

"Bu tabancayı, namusunu, namusumuzu temizlemek için yanıma almıştım buraya gelirken," dedi, "ama gördüm ki Kırat, senden kabahatliymiş. Ona, şeytana uymuşsun. Var şimdi cezanı milletten gör. Cahillik etmişsin Mehmet... Ben sana şu yerde yatan at gibi malımı mülkümü satar, on tanesini alırdım."

İhtiyar, ağır ağır Hükümet Konağı'nın avlusundan çıktı. Arkasına bakmadan uzaklaştı gitti. Yüzbaşı İbrahim Bey, bir zaman onun ardından baktı. Sonra tutukluların yanında bekleyen iki candarmaya bağırdı:

"Sokun şunları mapus damına..."

Kırat, ortalık yerde upuzun yatakaldı.

***

Candarma Çavuşu Ferâmuş, telaştan, heyecandan iki yakasını görmüyordu. Hükümet Konağı'nın ardındaki mapus damının yanındaki depodan birtakım urgan, ip çıkarmış, kapının önünde, düğümlenen, dolaşan bu ipleri çözmek için uğraşıyordu. Bir taraftan da Candarma Sait'e bağırıyordu:

"İyi bak ülen içeriye... Belki tel mel de vardır!"

Deponun içinden Sait'in sesi geliyordu:

"Var, var ya, hep kısa kısa."

"Getir be, ekleriz..."

Mapus damının penceresinden asker kaçakları onu seyrediyordu. Kuşluk vaktinden beri Mehmet, vicdanı ile hesaplaşmıştı. Hesaplaşma sonunda, kendisini temize çıkarmış olacak ki, hali, yüzü, iyiden iyiye sakinleşmiş, pencerenin kenarında cigara içiyordu. Ferâmuş'a seslendi:

"Ağabey, bizim kollarımızı bağladığınız ipler burada çivide asılı. Lazım mı, verelim mi?"

Çavuş, gözünün ucuyla pencerelere baktı:

"Onlar, size gerek. Afyonkarahisar'a yol göründü. Yukardan tel geldi bir saat önce. Yüzbaşı, sizi bugün yarın yolcu edecek. Yola çıkarken o çividekiplerle yine elinizi kolunuzu bağlıyacağım." Sonra kapının önünde elde silah bekleyen nöbetçi candarmaya seslendi Ferâmuş.

"Ulan gözünü aç. Bu asker kaçaklarının birini damdan kaçıracak olursan, İstiklal Mahkemesi'ni onların yerine sen boylarsın. Anladın mı?"

"Sen tasa etme Çavuşum," dedi, nöbetçi, "bu yaştan sonra bu it sürüsüne rezil olacak vaktim yok."

Ferâmuş, kıs kıs güldü. Düğümlenmiş telleri acele acele çözmeye, birbirine eklemeye devam ederken bir taraftan da söylendi:

"Doğrusun. Çanakkale'de böyle ödlekleri çok gördük. Koca ordunun içinden birkaç kişi çıkıyor böylesine... ne dersin, heriflerde yürek yok."

"Ağzını topla Ferâmuş!" diye birdenbire pencerenin parmaklığına yapıştı Mehmet. Çavuş ona şöyle dönüp bir baktı. Gülümsüyordu:

"Ülen Mehmet, yavuklumu görmeye kaçtım, desen, vallah sana inanacağım ama, Kırat'a aklım kesmedi. Yoksa yavuklum demek ağrına mı gider?"

"Bizde yürek var mıymış, yoksa yok muymuş görürüz."

Mehmet'in bu sözüne karşılık, Ferâmuş yumuşak bir sesle söylendi:

"Görelim be Mehmet. Biz de seviniriz. İnşallah fırsat çıkar."

Mehmet'in ardından bir delikanlı, Çavuş'a seslendi:

"Bizi Kumandan ne zaman yollayacak?"

Ferâmuş, Sait'in yardımı ile birbirine eklediği telleri, ipleri acele acele topluyordu:

"Yarın sabah yola çıkmak vardı ya... Şimdi sizinle uğraşacak pek vaktimiz yok. Yüzbaşı, bütün eli silah tutanlarla birlik, tayyarenin başında bizi bekliyor."

Telleri, ipleri candarmalar omuzladılar. Hızla yürüdüler. Mehmet, arkalarından bağırdı:

"Ferâmuş, bırak biz de gelelim. Yardım edelim."

"Olmaya olurdu ya..." diye söylendi Çavuş, "ama mapusları koyuvermek bana düşmez..." Sonra birden pencereye döndü; küfürü bastı:

"İtler, hergeleler! Tam da askerden kaçacak zamanı buldunuz bu adam kıtlığında..."

***

Karanlık, ortalıkta kıpırdaşan gölgeleri silince, sokak başlarında kurdukları barikatların ardına, kazdıkları çukurların içine girdiler. Topu topu hepsi otuz kişi kadardı. Bu gönüllülerin on beşi candarma neferiydi. Hükümet Konağı'na, meydanına çıkan bütün yolların ağzı tutulmuştu. Üçer beşer, istasyona giden, Tahta Köprü'ye yönelen, çarşıya açılan yolları kapamışlardı.

İtalyanlarla, kasabanın içinde bir silahlı çatışmayı millet göze almıştı. Öğleye doğru, Kuşadası ile Söke arasına, şoseye yakın bir tarlaya mecburi iniş yapan İngiliz yapısı bir Yunan uçağı, Hükümet Konağı'nın dış kapısı önünde, vurulmuş, kanatları açık düşmüş bir kartal gibi, yatıyordu.

Uçağın iniş yaptığını İtalyanlardan önce Kaymakam, Candarma Kumandanı haber almıştı. İbrahim Bey, bütün elinin altındaki candarma ve Kuvayı Milliyecilerle, dört nala yola çıkmış, İtalyanlardan önce uçağa el koymuştu. Bütün aramalara rağmen uçağın ne pilotu ne de rasıtı bulunmuştu; adamlar kaçmıştı. Kaçtıklarını o civardaki tarlalarda çalışanlar görmüşler, daha uçak yere inerken ona doğru koşmaya başladıkları için, pilot herhalde, uçağını imha etmeye vakit bulamamıştı. Akşama doğru, pilotun İtalyan makamlarına yerli Rumların yardımı ile sığındığı duyulmuştu. Bu arada ele geçen uçağın, Yunanistan'dan kalkan üç uçaktan biri olduğu, ikincisinin Ege Denizi'ne düştüğü, üçüncüsünün ise, varacağı yere vardığı da anlaşılmıştı.

Öğle vaktinden beri, Söke İtalyan İşgal Kumandanı ile Söke Kaymakamı arasında şiddetli bir düello devam ediyordu. Söke Müdafaayı Hukuk Cemiyeti, devamlı olarak Kaymakam'ın odasında toplantı halindeydi. Uçağın etrafında beş yaşlı gönüllü, parmak tetikte nöbet bekliyordu. Sabahki asker kaçaklarını görmeye gelen halk, bu sefer daha kalabalık, daha telaşlı, uçağı görmeye koşuyordu. Nöbetçiler, halkı, uçağa yirmi adımdan fazla yaklaştırmıyorlardı. Sanki herkes, birbiri ile konuşmuş, anlaşmış gibi bir tek şey düşünüyordu: Bu uçağı, Ankara'ya ulaştırmak... Ama bozulduğu için inmek zorunda kalmıştı. Sonra onu Ankara'ya dek uçuracak Türk pilotunu hemen bulmak çok zordu. Olsa olsa bu uçak karadan gidecekti orduya. Fakat Kaymakam ve Müdafaayı Hukuk Cemiyeti azaları, uçağın nasıl yollanacağını tartışmak için hemen vakit bulamadılar.

Uçak, konağın önüne getirilmişti ki, İtalyan İşgal Kumandanı, yaverini Kaymakam'a hemen yollamış, çok nazikâne bir ricada bulunmuştu: Söke, İtalyan işgali altındaydı. Kendisi de İşgal Kumandanı olduğu için, uçağın hemen kendi askerlerine teslimini rica etmek hakkıydı. Tercüman Hasan, bu sözleri Kaymakam Bey'e tercüme etti. Kaymakam Bey de çok nazik bir şekilde, muhterem Kumandan Hazretlerine, selamları ile birlikte, uçağı veremeyeceğinin bildirilmesini rica etti. Çünkü dedi, muhterem Kumandan Hazretleri takdir ederler ki, ben de bu bölgenin sivil idare amiriyim. Kendilerinin misafir bulundukları memleketimin benden büyük idarecileri var. Onlara sormadan, uçağı size teslim edemem. Durumu Ankara'ya telgrafla bildireceğim.

İtalyan zabiti bu sözleri dikkatle dinledikten sonra Kumandanına bildireceğini söyleyerek, öfkeyle çıktı gitti. Kaymakam Bey, o gidince kıs kıs gülümsedi, İtalyan zabitinin ardından kapıyı kapayıp dönen Hasan'a şeytanca baktı. Hasan, gün görmüş eski asker, işi anlamıştı bile,

"Eh Kaymakam Bey, Hak taala gelse bu tayyareyi elimizden alamaz gibime geliyor..."

"İyi bildin Hasan. Sen şimdi tahrirat kâtibinin odasındaki arkadaşlara haber ver, gelsinler. Bu işi bir an önce halledelim."

Müdafaayı Hukuk Cemiyeti erkânı, zaten İtalyan habercinin gittiğini kapıcıdan öğrenmişti. Hasan'ın çağırmasına kalmadan telaşla odaya geldiler. Hasan da soluğu uçağın başında aldı. Nöbete girdi.

Müdafaayı Hukuk Cemiyeti, Kaymakam'ın odasında çalışmaya başladılar, ilk iş olarak hemen Ankara'ya Kaymakam bir şifre yazdı. Yunanlılardan bir uçağın zapt edildiğini, Müdafaayı Hukuk Cemiyeti'nin tensip edeceği Kuvayı Milliyeci emin ellerle Anadolu içersine kaçırılacağını bildirdi. İtalyanların el koymak istedikleri eklenerek, uçağın gönderilmesi gereken yerin acele bildirilmesi istendi.

Hukuk Cemiyeti Reisi Mehmet Ağa, yerinde duramıyordu. Oturduğu koltukta sanki çivi vardı da bir yerine, sırtına batıyormuş gibi ha babam sallanıyor, durup durup altına aldığı ayağını değiştiriyor, öteki ayağının üstüne oturuyordu. Her sözünün sonunda,

"Amanı bilimin Kaymakamım..." diye bağlıyordu. Bu telaşlı konuşmalar arasında bazı azaların bile katıldığı fikirler de ortaya atıldı. Mehmet Ağa'nın yanı başında oturan çok yaşlı bir zat,

"Bu mereti telefoncu Rahmi Onbaşı uçuramaz mı? Bu çocuk makineden anlarmış..." dedi. Bu fikre kimsenin aklı yatmadı. Ali Rıza Bey, durmadan soluyor, durmadan çenesini kaşıyordu. Kaymakam, çok nikbin görünüyordu. Onları yatıştırdı:

"Beyler, ağalar, boşuna heyecanlanıyoruz. Boşuna telaş ediyoruz..." dedi, "Ankara'dan nasıl hareket edeceğimize dair elbette bir emir gelecek. Sabırlı olalım."

Onlar böyle tartışırken, telefon çaldı. Kaymakam açtı telefonu. Santralden Onbaşı Rahmi, heyecanla konuştu:

"Beyefendi, telefon ettiler. Hasan'ı çağırdık konuştu. İtalyan Kumandanı zatialinizi ziyaret edecekmiş. Haber verdiler. Kumandan otomobiline binmiş bile."

"Peki buyursun bakalım..." karşılığını verdi Kaymakam, telefonu kapadı. Odayı bir telaş daha aldı. Mehmet Ağa,

"Yine biz çıkalım mı?" diye sordu. Kaymakam,

"Hayır, bu sefer oturacaksınız. Hem kendimizi çok ağırdan satacağız. Sizler, tesadüfen, burada bulunmuş olacaksınız. Üst tarafını bana bırakın." cevabını verdi. Sonra hepsi pencereye yaklaştı. İtalyan Kumandanlığı'nın karargâhı, kasabayı ikiye ayıran çayın karşısında, Rum mahallesinin tarafındaydı. Çaya bakan yüzü ile, kasabanın en büyük binasıydı; İtalyanlar kendileri yapmıştı. Karargâh ile Hükümet Konağı'nın arası pek uzak değildi. Çayın üzerindeki köprüyü geçtikten sonra birkaç yüz metreydi. Ama sayın Kumandan, otomobili ile, köprüyü geçmedi. Bu mevsimde kurumuş olan çayın içinden, çarşı tarafındaki Demir Köprü'nün altına kadar gidip, çarşıya girdi. Baştan başa çarşıyı geçerek, çarşıdan Hükümet Meydanı'na dönen yola saptı. Büyük gürültü ile işleyen hantal Fiat marka otomobili ile gelip meydanda, konağın önünde durdu. Söke, ayaklanmıştı. Meydanda uçağı seyre gelen halk açıldı, Kumandan'ın arabasına geçit verdiler. Kumandan otomobilinden azametle indi. Yanında yaveri, daha iki yüksek rütbeli zabiti daha vardı. İç kapıya doğru yürürken, kendisini Yüzbaşı İbrahim Bey karşıladı: Selam verdikten sonra, üç adım geride duran Hasan'la, Kumandan'ın bu ziyaretinden Kaymakam Bey'in son derece memnun kaldığını, kendilerini makamında beklediğini söyledi. Hasan da bu sözleri, elini kavuşturarak hürmetle Kumandan'a tercüme etli. Bu olayı, yukarıdan pencerenin perdeleri arasından Kaymakam ve yanındakiler seyrettiler. Kaymakam, ellerini ovuşturarak,

"İşin başlangıcı iyi oldu. Kumandan ilk ağızda bir şaşırdı..." diye, geçip masasının başına oturdu. Aşağıda İtalyan kumandanı hakikaten şaşırmıştı. Bir kere Kaymakam, merdivenlere kadar inip kendisini karşılamamıştı. Yüzbaşı İbrahim Bey'in sözlerini çok politik bulmuştu. Uzun boyu ile gıcır gıcır çizmeleri, kalıp gibi elbiseleri içinde bir an dimdik durakladı. Sonra elini uzatarak, Yüzbaşı'nın elini sıktı. Dönüp kapının önündeki koca uçağa dikkatli dikkatli baktı. Bir de gözleri meydanı çeviren halka ilişti. Bu kalabalığın çoğunluğu yaşlıca erkekler, kadınlar, çocuklardı. Türk kadınını Kumandan ilk defa bu kadar yakından görüyordu. Onu evinden çıkarabilmek işini, şu uçağın becerdiğini hemen anlamıştı. Kalabalık uzaktan gözlerini dikmiş, bir Kumandan'a, bir de uçağa bakıyordu. Kumandan işi anlar gibi olmuştu, önce yüzünün rengi öfkeden beyazlaştı, sonra kendisini toparlayınca pembeleşti. Yüzbaşı'nın arkasından yürüdü.

İbrahim Bey, nezaketle merdiveni gösterdi. Alt kat koridoru geçtiler. Üst kata çıktılar. Yüzbaşı, tam disiplin kesilmişti. Kaymakam Bey'in odasının önüne gelince, kapıya vurdu. İçeriden "Buyurunuz!" sesi gelinceye kadar Kumandan'ı kapı önünde bekletti. Sonra kapıyı açarak, "Kumandan Hazretleri!" diye seslendi. Kaymakam, yerinden kalkıp ağır ağır kapının yanına kadar geldi, Kumandan'ı karşıladı. Odada bulunanları bir bir "Eşraf-ı Belde" diye Kumandan'a takdim etti. Kumandan, dönen bu politikayı kavramış olacak ki, bütün nezaketini toplayarak, kızmadan işi idareye karar vermiş gibi, bir bir kendine takdim edilenlerin elini sıktı. Kendisine gösterilen koltuğa yerleşti. Maiyeti de oturdu. Hasan, Kaymakam'la Kumandan'ın arasında, biraz geride ayakta duruyordu. Müdafaayı Hukuk azaları, reisi, Kaymakam'ın sağ tarafına konan iskemlelere oturmuşlardı. Müzakereye girişilmeden önce, hal hatır soruldu. Hasan, bildiği İtalyancayı, aylardan beri bir hayli ilerletmişti. Bir taraftan da İtalyanların epeyce sempatisini, itimadını kazanmıştı. Kumandan, Türk âdetlerini pek kavrayamıyordu. Kaymakam'ın, kalpakla karşısında oturduğunu gördükçe, için için öfkeleniyor, bunu kendisine bir hakaret sayıyordu. Gözleri durmadan karşısındaki Türklerin başlarındaki kalpaklarda, feslerde dolaşıyor, elinde olmayarak kendi başındaki şapkasını durup durup elliyordu. Tam, söze başlamaya karar vermişti ki, Hasan eğilip,

"Kaymakam Bey, Kumandan'ın çay mı, kahve mi emir buyurduklarını soruyorlar," dedi. Kumandan,

"Elbette kahve..." cevabını verdi, "Türk kahvesini çok seviyorum. Hem de şekersiz."

Öteki zabitler de kahve istediler. Kapının arkasında bekleyen hademe, fırladı gitti. İtalyan kumandanı, bir anlık sessizlikten faydalanarak söze başladı. Sözlerinin tercüme edilmesine fırsat vermek için ağır ağır konuşuyordu:

"Ümit ederim ki, Söke'nin, kasabanın bu asil eşrafı, halk, bizden memnundur. Âdetlerinize yeni yeni alışıyoruz. Elimizden geldiği kadar kimseyi rahatsız etmiyoruz. Geçen konuşmamızda Kaymakam Bey'in arzu ettiği hususları son derece ehemmiyetle dikkate aldım: Askerlerime, leylekleri ve kumruları avlamalarını şiddetle yasak ettim. Söke halkının isteği, emin olunuz, ben, İtalyan kuvvetlerinin kumandanına her zaman bir emirdir." Kaymakam, cevap verdi:

"Muhterem Kumandan'ın verdiği emir, halk üzerinde çok iyi, çok müspet bir tesir bıraktı. Leyleklerimizi, kumrularımızı avlamadığınız için

kasaba adına teşekkürler ederim. Bu kuşlar, bizim için çok sevimlidir, uğur sayılır. Göstermiş olduğunuz bu incelikten ötürü halkımız, sizin adınızı hürmetle yad ediyor."

"İnanınız," diye sözü Kumandan aldı, "gözümüzün önünde, Türk gençlerini askere alıp cepheye göndermenize ses çıkaracak değiliz. Yunanlılarla dövüşmek istiyorsunuz, bu hakkınızdır. Bakıyorum kasabada hep yaşlılar kaldı. Bir de işe yarayacak bazı gençler. Daha geçen gün merasimler yapıp, kocaman bir gönüllü müfrezesini yine cepheye gönderdiniz. Sonra bizim askerleri kandırıp ellerinden tüfeklerini, bazı harp malzemelerini alıyorsunuz. Bu, bizimkiler için bir suçtur. Fakat; sizi düşünerek, onları affediyorum, onların suçunu bilmezlikten geliyorum. Bu iş, sonunda benim başıma bir bela açabilir. Ama sizin hatırınız için katlanıyorum. Böyle, aramızdaki iyi münasebetleri bozmayacak birtakım tatsızlıklardan karşılıklı çekinmemiz icap eder. Biliyorsunuz, biz burada misafir sayılırız. Halk bizi istediği müddetçe, severse oturacağız, Yunanlılar gibi zorbalık edecek değiliz. Bu sözlerim, İtalyan hükümetinin de düşüncelerini ifade eder. Samimi olduğumuzu ispata lüzum görmüyorum. Sizlere karşı İtalya'nın, İtalyan askerinin tavrı, hareketi meydanda. Çok küçük bir örnek vereyim: Türk mahallelerine bir tek askerimizin kötü niyetle girdiğini gördünüz mü? Hele bir nezaketsizlik, halka karşı hürmetsizlikte bulunsunlar... Anlatabiliyor muyum bilmem?"

"Kumandan Hazretleri'ni çok iyi anlıyoruz," dedi Kaymakam, "zaten İtalyan milletinin terbiye ve nezaketini bilirdik. Bir kere daha öğrenmiş olduk."

"Teşekkür ederim..." diye, memnun memnun Kumandan daha rahat koltuğuna yaslandı; "Zaten aramızda bir rekabet varsa, o da sadece futbol yüzündendir. Bu da güzel bir rekabet... Bizim takımı ikidir sizin gençler yeniyorlar. Doğrusu bu işe çok canım sıkıldı. Şimdi bütün ümidim, Rodos'ta iyi futbol oynadığını öğrendiğim bir İtalyan gencinde. Orada asker olan bu gencin vazifesini Söke'ye naklettirdik. Adı neydi bakayım..." Kumandan'ın yaveri uzandı:

"Ferrari..." dedi.

"Evet, evet Ferrari'ymiş. Çok güzel oynuyormuş. Sizin takımdaki gençleri siz cepheye yollamadan önce gelebilirse, yapacağımız maçın çok çekişmeli ve zevkli geçeceğini sanıyorum. Takımdaki gençleriniz gittiler mi?"

Kaymakam, gülümsüyordu:

"Merak buyurmayınız, size yine de iyi bir takım çıkarırız. Hem de kazanacak bir takım."

"O... bu sefer kazanacağımıza, bizim kazanacağımıza, sizinle bahse girebilirim."

"Memnuniyetle."

Mehmet Ağa, Ali Rıza Bey'in kulağına eğildi:

"Yahu bu Kumandan top oyunundan laf ediyor," dedi.

Ali Rıza Bey,

"Dur bakalım bundan ne çıkacak?" karşılığını verdi. Kumandan sanki bu konuşmayı duyabilmiş, anlamış gibi, birdenbire asıl konuya giriverdi. Şimdi söyleyeceklerini iyi tercüme etmesini Hasan'a ihtar ettikten sonra, yine Kaymakam'ın yüzüne bakarak, her kelimenin üstünde durarak:

"Bütün bu iyi münasebetlerimizi bozmak istemezsiniz değil mi?"

"Niçin bozulsun?"

"Öyleyse bir uçak için neden kavga edelim?"

"Aklımızın köşesinden geçmez kavga etmek."

Kumandan, Kaymakam'ın bu cevabından sonra dikkatle bir zaman onun yüzüne baktı:

"Bu uçağı elinizden zorla almak istemiyorum. Takdir edersiniz ki, istesem alabilirim."

"Böyle hareket edecek olursanız, sanırım ki, Sökeliler size çok darılırlar. Halkı müteessir edersiniz."

"O halde en çıkar yol, iyilikle uçağı vermenizdir. Siz, verecek olursanız, halk bana darılmaz."

"Vermeyeceğiz demedik ki efendim. Ben, nihayet emir kuluyum. Yunanlılarla harp halindeyiz. Onlardan zapt ettiğimiz bir uçağın ne olacağını, ne yapılacağını Ankara'ya sormak zorundayım. Oradan alacağım cevaba göre hareket edeceğim."

"Peki, bizim istediğimizi de bildirdiniz mi Ankara'ya?"

"Elbette. İkinci bir telgraf çektik. Cevap bekliyoruz. Sizi cevaptan haberdar edeceğime dair söz veriyorum."

"Teşekkür ederim..." dedi Kumandan. Bir taraftan da uçağı, birkaç gün içinde bir yere Türklerin saklayamayacaklarını, Anadolu içine yollayamayacaklarını düşünmüş olacak ki, "haberinizi bekleyeceğim..." diye ekledi. Konuşmanın can alacak noktasına gelmişlerdi. Düşünme fırsatı bulmak için, Kaymakam, masasının ardından kalktı. Kumandan'a paketini uzatıp cıgara ikram etti. Sonra yavere, öteki zabitlere de birer cıgara almalarını ri-

ca etti. Hasan, Kumandan'ın ve zabitlerin cıgarasını yaktı. Kumandan, cıgarasının dumanını tavana doğru üfledi.

"Korkarım," diye tekrar söze girişti, "bu meselede bana çıkaracağınız herhangi bir zorluk, sizin için iyi olmayacak. Sakın bu sözlerimi bir tehdit olarak almayınız. Demek istediğim, benim iyi yürekliliğimi düşünmeden amirlerim, beceriksizliğime hükmederler. Bana verecekleri en küçük ceza, vazifemi değiştirmek olur. Yerime Söke'ye gelecek başka bir kumandanın huyu suyu bilinmez ki... Bu sizin için iyi olmaz. İtalyan askerlerinden sağladığınız birtakım faydalardan olursunuz. Diyeceğim, benim gibi uysal bir kumandan bulmak sizin için zor olur."

"Bu hususu çok iyi anlıyoruz. Müsterih olunuz."

"Beni amirlerime karşı mesuliyetten kurtaracağınızdan eminim."

Bu sözler, Kaymakam Bey'in birdenbire canını sıktı. Oturduğu yerde arkasına döndü. Eliyle pencereden Konak Meydanı'nda uçağın etrafına toplanan halkı gösterdi:

"Bana öyle geliyor ki, sayın Kumandan, canlarını almak, şu tayyareyi ellerinden almaktan daha kolaydır halkın. Tayyarenin etrafını alan şu insanlara bir bakınız lütfen! Halkımızın, bizim, bu hislerimizi anlayacağınızı ümit ediyorum. Siz; amirlerinize karşı mesul olacağınızı söylüyorsunuz. Ben, amirlerimden önce, şu gördüğünüz halkın adamıyım. Beni, herhangi bir mesele çıkacak olursa, vatandaşlarıma karşı zor bir duruma düşürmeyeceğinizi ümit ederim."

Kaymakam'ın bu sözleri tercüme edilince, Kumandan'ın benzi, kül gibi oldu. Sonra kendisini toparladı:

"Kaymakam Bey'e söyle," diye Hasan'a döndü, "kendilerini, vatandaşlarına karşı hiçbir zaman zor, küçük duruma düşürmek istemem. Fakat, ne de olsa, Ankara'nın cevabını bekleyeceğim."

"Kumandan Hazretleri," diye, gülümseyerek Kaymakam bir soru sordu, "Bir işgal kumandanı olduğu halde, bizim halkımızın gözünde bir kahraman olmak istemezler mi?"

İtalyan, bu soruya şaştı. Etrafına bakındı:

"Anlayamadım," dedi.

"Bu tayyarenin üzerinde pek durmasanız, emin olunuz, yarım saat sonra bütün kasabamızın gözünde bir kahraman olursunuz."

Kumandan, uzun uzun güldü:

"Çok zekisiniz Sinyor, hani neredeyse, Yunanlıla

harp ilan etmemi isteyeceksiniz. Fakat takdir edersiniz ki, bu maalesef, benim isteğimle olacak bir iş değil. Tayyare işi demek istiyorum. Biz, hislerimizi, bu gibi politik meselelerde bir yana koymak zorundayız. Ama, yine de sizin Ankara'ya sorduğunuz gibi, ben de üst makamlarıma tayyarenin icabına nasıl bakılması gerektiğini soracağım." Bu sözleri söylerken hâlâ Kumandan gülümsemekten kendini alamıyordu. Sözlerini bitirirken, "Kahramanlık, hele böylesi, elbette hoşuma gider..." diye söylenmekten kendisini alamadı. Hasan, tercüme ederken, Kumandan'ın yüzü yavaş yavaş ciddileşti. Devam ediyormuş gibi sözü bırakmadı: "Benim de sizden, bilhassa kasabanın bu asillerinden küçük bir ricam olacak..." diye, uzandı, sesini alçaltarak, "Yunanlılarla şu sırada bizim de aramız bazı meselelerden ötürü biraz açık." Durdu, herkesin yüzüne ayrı ayrı bakarak gözünü kırptı, devam etti: "Bu meseleyi, hep beraber müzakere etmek istiyorum. Yakında, dairemde sizleri bekleyeceğim. Haber gönderirim. Davetime gelirsiniz değil mi?"

Şimdi de şaşırmak sırası, Kaymakam, Müdafaayı Hukuk azalarına gelmişti. Kaymakam'dan önce saf saf Mehmet Ağa, etrafına bakınarak,

"Elbette davete icabet ederiz," dedi, "mademki Yunan işi konuşulacak..."

"Teşekkür ederim. Hem sizlere bizim içtiğimiz biçimde birer kahve ikram etmek fırsatını bulurum."

Kumandan'dan meselenin ne olduğu sorulduysa da; o, şimdilik hiçbir şey söyleyemeyeceğini, sonra, bu konuşma işinin çok gizli tutulmasını rica etti. Birdenbire ayağa kalkarak, müsaade istedi. Herkes ayağa kalkmıştı. Söke İtalyan İşgal Kumandanı, Kaymakam'ın elini sıkarken,

"Biliyor musunuz Sinyor," dedi, "şu tayyare nasıl olsa durduğu yerde çürümeye mahkûm. Bozuk, kırık bir şey. Böylece sizin dairenizin önünde günlerce kalıp çürüyeceğine; gönderiniz, bizim karargâhın arkasındaki meydanlıkta çürüsün."

Bu sözleri ile Kumandan, Türklerin uçağı uçuramayacaklarını, başka bir yere götüremeyeceklerini söylemek istiyordu. Kaymakam Bey,

"Eğer çürütülmesine Ankara karar verecek olursa, size göndereceğimden emin olabilirsiniz," cevabını verdi.

Kumandanı ve maiyeti erkânını, bu sefer ta merdivenlere kadar geçirdiler. Kumandan'ı, Yüzbaşı İbrahim Bey, otomobiline kadar götürdü. Otomobil hareket ederken Kumandan, kendisini seyreden halka dikkatli dikkatli baktı. Yaverine döndü:

"Bak bize nasıl düşmanca bakıyorlar. Doğrusu bu halkın kahramanı olmak hiç de aklımda yoktur," dedi. Yaveri, zabitleri gülümsediler. Meydandan çıkabilmesi için açılıp otomobiline yol veren insanlara, Sinyor Kumandan, tebessüm ederken, selam verdi. Herkes, bu iltifattan biraz şaşırmış kalmıştı. Hayret eden bakışlar arasında araba gürültü ile uzaklaştı.

Kaymakam'ın odasında büyük bir sevinç havası esiyordu. Herkes, Kaymakam Bey'i, böylesine siyasi konuştuğu, İtalyan İşgal Kumandanı'nı atlattığı için tebrik ediyordu. Karşılıklı sarf edilen sözlerin birçok anlamı olsa gerekti; ama şu sırada bunu kimse düşünecek değildi. Kaymakam'dan başkası da zor kavrardı.

İşte böyle diplomatik çatışmalarla, ortalığı kaplayan heyecanla, Söke, akşama kadar çalkandı. Akşam karanlığı basarken, Kuvayı Milliyeciler, candarmalar, Hükümet Konağı'na açılan bütün yolları, geçitleri tuttular. Barikatların ardına, kazdıkları çukurların içine girdiler. İtalyanların gece vakti uçağı almalarını bütün güçleriyle önleyeceklerdi. Siyaset, siyasetti. Ama siyaset dediğin belli olmaz ki...

***

Karanlık Söke'yi yutmuştu. Köşe başlarındaki gaz lambalarının ışıklarını, gökteki yıldızların parıltısı siliyordu. Hükümet Konağı'nın bir tek penceresinden, kapalı perdelerin arasından, hafif bir aydınlık görünüyordu. Konağın dış kapısından ötede meydan, sakin, sessizdi. Uçağın başında bir kişi nöbette kalmıştı. Ötekiler, sokak başlarındaydı. Kimse konuşmuyordu. Sonunda candarma Rıza, dayanamadı:

"Heriflerin elinde makineli tüfek de olsa gerek, niye beklerler?"

Karanlığın ağırlığını taşıyan bir ses,

"Sıkı mı hücum etsinler..." diye homurdandı. Ferâmuş,

"Kısın sesinizi ülen..." diye söylendi, "biz, Çanakkale'de böylesine günlerce, gecelerce siper içinde beklemeye alıştık. Kavga bir başlamaya görsün. Vallah ortalık cehenneme döner."

"Bu heriflerin hiç de bize çatacağı yok gibime geliyor. Sadece gösteriş."

"Sen, öyle bil," diye söylendi Ferâmuş, "Düşman bellediğinin sağı solu bilinmez. Bakarsın, kibar kibar, dostça, adamın canına okur. Dediğini yaptırır, yapar."

"Ne yapabilir ki? Uçağı mı kaldırıp götürür sanki? Bırakır mıyız?"

"Cahillik etme Rıza... Boş bulunduk diyelim, herifin biri uçağın yanında bir kibrit çaksa ne olur?"

Biri homurdandı:

"Uçak kül olur be!"

"İyi bildin..." karşılığını verdi Ferâmuş, "heriflerin istediği de bu... Hem namuslarını kurtarırlar, hem de siyasetlerini yoluna koymuş olurlar. Onun için gözünüzü iyi açın."

Çavuşun bu sözleri üzerine, barikatın ardında yatanlar, etraflarına, karanlığa telaşlı telaşlı bakındılar. Rıza,

"Bak burasını iyi düşündün Çavuşum," dedi, "İtalyanlar bize hücum etmeseler de bu dediğin, hesapta yazılı."

"Yazılı ya..."

Ferâmuş, tecrübesinin verdiği bilgi ile olayı hesaplayabiliyordu. Çanakkale'de şarapnel ile yamrı yumru olan kafasının içindeki beyni iyi işliyordu. Tüfeğini iki kaşı arasına yerleştirmiş, namlusunun ucunun gösterdiği köşe başına, gözlerini dikmiş bakıyordu. Tahta Köprü'ye dönen yolun köşesinde ölü ölü bir gaz lambası yanıyordu. Bu hafif şavkın altında zaman zaman gölgeler kıpırdıyor, İtalyan askerlerinin aşağı yukarı dolaştığı belli oluyordu. Kendilerinin varlığını hissettirmek istiyorlardı. Söke'ye geldiklerinden beri İtalyanlar, ilk defa böyle bir nümayişe lüzum görmüşlerdi. Bu köşe başında olduğu gibi, bütün tutulan, Türklerin barikat kurduğu sokakların öte yakalarına gelmiş dikilmişlerdi.

"Fırsat gözlüyor keratalar..." diye Çavuş söylendi.

"Fırsat gözlüyorlar..." karşılığını verdi arkadaşları. Bu sırada arkalarından Hasan'ın seslendiğini duydular:

"Ferâmuş Çavuş, Yüzbaşı seni istiyor."

"Gel çök benim tüfeğin başına," dedi Ferâmuş. Hükümet Konağı'na yürüdü.

İbrahim Bey'den çok kısa, fakat çok mühim bir emir aldı. Kaymakam Bey, Müdafaayı Hukuk Cemiyeti azaları, Yüzbaşı İbrahim Bey, kaymakamlık dairesinde hâlâ toplantı halindeydiler. Ankara'dan beklenen telgraf, emir gelmişti. Şifre çözülmüş, icabı düşünülmüştü. Kaymakam Bey'in odasının kapısının önünde emri alan Çavuş, merdivenleri ikişer ikişer atlayarak, soluğu telefon santralinde aldı. Bu gece, herkes nöbette, herkes iş başındaydı. Telefoncu Rahmi Onbaşı, bağıra bağıra bir karakolla konuşmaya çalışıyordu. Çavuş,

"Kapat şunu başka işimiz var," dedi.

"Bitiyor, bitiyor..." diye işaret etti Rahmi, "anladın ya, anladın ya, emir bu..." dedikten sonra telefonu kapadı. Ferâmuş'a döndü. Çavuş'un gözleri parlıyordu :

"Yürü Kocagözoğlu, uçağı sökeceksin," Rahmi,

"Anlamadım Çavuş," diye hayretle onun yüzüne baktı.

"Anlamayacak ne var? Sana uçağı sökeceksin dedim."

"Nasıl sökülürmüş uçak?"

"Ben, ne bileyim. Sen, sökeceksin."

"Sen, bilmedikten sonra ben nasıl bilirmişim?"

"Ülen Rahmi, sen telefoncu değil misin? Hem de telefoncu onbaşı."

"Alay etme Çavuşum, ben ömrümde uçağı bir kere havada, bir kere de yerde gördüm."

"Telefon makinelerini domuz gibi söküp takıyorsun ya!"

"Uçak telefona benzer mi hiç?"

"Uçak da gâvur icadı bir makine... Uzun etme de düş bakalım önüme."

"Bir yerini bozarsak, senin değil, benim başım belaya girer."

"Ben, anlamam. Uçağın kanatlarını sökeceksin. Emir böyle. Sonra sökebilirsen, motorunu da sökeceksin. Hepsini sabaha kadar araba içine koyacağız. Gövdesini de kuyruğundan arabanın arkasına bağlıyacağız, ver elini Ankara..."

"Vay başıma gelen..." diye, Rahmi Onbaşı, masaların altındaki tahta kasaları, bir âlet edevat dolabını acele acele karıştırmaya başladı. Birkaç boy anahtar, çekiç buldu çıkardı.

"O, ipler, teller ne oldu?" diye sordu. Çavuş,

"Şu uçağı çekip getirdiğimiz ipler mi?" dedi.

"Evet."

"Hepsi depoda, sakladım."

"Onları bulup getirt. Buraya da siperdeki telefoncu Sıtkı'yı nöbete koyalım. Bana da en az üç kişi yardımcı lazım. Kanatları sökebileceğime aklım yatıyor ama motoru bilmem. Çuvallarla filan sarmalı öylece gitsin."

"İyi, dediklerini şimdi yaparız. Gelgelelim motoru sen sökmeye bak."

"Motoru ellemem. Bozulursa bir işe yaramaz sonra."

"Zaten bozulmuş."

"Daha fazla bozacak değiliz ya."

"Çuval nereden bulmalı sarmak için o kadar?"

"Bizim evde olacak alır gelirim."

Kocagözlerin evi, Hükümet Meydanı'nın hemen başındaydı. Bunun için bu işe de Ferâmuş'un aklı yattı. Rahmi sordu:

"Arabayı İtalyanların içinden geçirip nasıl getireceğiz?"

"Onun çaresine Yüzbaşı bakacak. Sabaha karşı, bir yakadan öte yakaya geçiyormuş gibi gelecek. İtalyanlar bir şeycik anlamazlar. Kalın kafalıdır zaten çavuşları. Köprü başında aşağı yukarı volta vuruyor." Rahmi, gülümsedi: "Oldu, ben hazırım Çavuşum." Uçağın etrafında şimdi sessiz, fakat çok gayretli bir çalışma vardı. Kalın bir kâğıtla her tarafı iyice sarılan, bir parça yeri açık bırakılan bir fenerin ince ışığını Kemal tutuyor, Rahmi, kan ter içinde çalışıyordu. Birçok vidayı söküyor, bakıyor ki olmadı, tekrar takıyor. Bazı vidaları, dikkatle söktükten sonra bir tahta kutunun içine yerleştiriyordu. Yüzbaşı İbrahim Bey, gidiyor, geliyor. Rahmi'nin başucuna dikiliyor, ortalıkta dört dönüyordu. Ferâmuş, arada bir, sokak başlarını tutan arkadaşlarının yanına varıp geliyor, meydanın dört bir köşesini kontrolü altında tutmaya çalışıyordu.

İtalyanlar, hep oldukları yerde, kıpraşıp duruyorlardı. Uçağı, hiç de merak ettikleri yoktu. Onu zaten, oldukları yerlerden görmelerine, görebilmelerine de imkân yoktu ki, merak etsinler. Köşe başlarını dönmek, Türklere görünmek istemiyor gibiydiler. Sadece, oralarda dolaştıklarını hissettirmek isteyen bir halleri vardı. Belki de Türklerin işi bu kadar ciddiye almalarına, siper kazıp, barikat kurmalarına için için gülüyorlardı. Dostlar alışverişte görsün... Uçağın uçabilmesine imkân ve ihtimal yoktu. Ne mümkün... Ama Kuvayı Milliyeciler, Müdafaayı Hukukçular, heyecan içindeydiler. İşi başaracaklarına akılları yatmıştı. Saatler ilerledikçe, İtalyanların işi gevşek tuttuğu büsbütün anlaşılıyordu. Uçağın motoru, çuvallarla sarılıp arabaya yerleştirildiğinde, İbrahim Bey, Rahmi Onbaşı, Ferâmuş Çavuş da, için için gülmeye başladılar: Sabaha İtalyanların ağzı bir karış açık kalacaktı...

Kanatlar söküldüğü sırada, Candarma Rıza, koşarak geldi; İtalyan askerlerinin çekilip gittiklerini haber verdi. Ortalık, ağarıyordu.

Barikatlar kaldırılıp, çukurlar doldurulurken, İstasyon tarafından iki atlı, dört tekerlekli bir araba, sabahın sessizliğini yırtarak, kasabanın sokaklarını geçti geldi. Onbaşı Rahmi, yorgunluktan bitkin bir halde. Konağın kapısının kenarına çömeldi, bir cıgara yaktı. Millet, uçağın kocaman kanatlarını, uzunlamasına arabanın içine yerleştiriyordu. Sonra gövde, kuyruğundan arabanın ardına bağlandı. Yüzbaşı, bütün tertibatı düşün-

müştü: Uçak yola çıkmaya hazırlanınca, meydanda dört atlı beliriverdi. Ferâmuş Çavuş, arabanın içine oturmuş, Selim, yavaş yavaş atları yularından tutmuş çekiyordu. Dört atlı da atlarına binmeden, arabayı dört bir yakasından muhafazaya almıştı. Çarşı içine doğru ilerlenirken, önden önden gözcüler gidiyor, ortalıkta kimsenin olmadığı işaret edilince, araba ilerliyordu. Rahmi, uçağın tekerleklerini zeytin yağı ile yağlamıştı. Kanatsız koca kuş, çarşıdan çayın içine kaydı gitti. Oradan bahçe aralarına sokuldu; Söke'den çıktı. Ova yoluna daldıkları zaman muhafızlar atlandılar. Ferâmuş, arabanın içinde oturmuş, tüfeği kucağında, göz kulak kesilmişti. Durup durup, yanı başında dizginleri tutan Selim'e,

"Dah de oğlum şunlara..." diye söyleniyor, sonra dayanamayıp, atlara kendisi bağırıyordu: "Deh! ülen keratalar..."

Selim, söyleniyordu:

"Yavaş olalım Çavuş, arkamızdaki uçağı devireceğiz."

"Gün doğmadan Menderes'i tutalım."

"Bu iş oldu. Meraklanma."

"Olmaya oldu ya... İş nehri bir geçmekte, öte yaka bizim."

Selim, çok genç bir delikanlıydı. Tehlikenin ne demek olduğunu pek kavrayamıyordu. Bu iş ona oyun gibi geliyordu. Arabayı babası koşup, ona teslim etmişti.

"Göreyim seni Selim, bu iş memleket hizmeti; Yüzbaşı'nın emrinden çıkma. Uçağı sağ salim var yerine teslim et..." demişti. Gece yarısından hareket saatine kadar Selim, heyecan içinde haber beklemişti. Şimdi de huyunu suyunu çok iyi bildiği atlarının oturduğu yerden kulaklarının ucunu seyrediyor, ışıl ışıl gözleriyle, durmadan etrafına bakınıyordu. Ova, sakin sessiz, uykudan uyanıyordu. Toprak kokusuna kuru ekin kokusu karışıyordu. Tarlaların içinde yer yer yığılmış dövülmemiş harmanlar vardı. Bu harmanların etrafında alay alay tarla kuşları uçuşuyordu. Karşıdaki Beşparmak Dağları'nın yüzüne, yalçın kayalarına artlarından doğmak üzere olan güneşin ışıldayan saçları dolanmıştı. Doğan güne karşı Samsun Dağları, renk cümbüşü içindeydi. Fakat Ferâmuş'un içine kasvet basmıştı. Selim gibi, iki tarafını göremiyor, aklını fikrini 'gemiye bir ulaşsak...' düşüncesi yakıyordu. Sanki alay ediyormuş gibi Selim,

"Çavuş be," dedi, "şu hayıtın ardından bir İtalyan çıkıverse ne yaparız?"

Ferâmuş,

"Tövbe yarabbi tövbe estağfurullah..." diye, ters ters ona baktı.

"Ne var sanki kızacak. Varacağımız yere kadar başımıza bu çeşit belalar çıkmaz mı?"

"İşin yoksa bu çoluk çocukla harp edeceğim diye uğraş. Ne günlere kaldık..."

"Gelmez mi bu çeşit bela başımıza?"

"Gelir oğlum, gelir..." diye, söylendi Çavuş.

"Ne yaparsın?"

"Karşımıza çıkacak sinyora çok acırım."

"Acır mısın?"

"Acırım ya, aklı varsa karşıma çıkmasın."

"Tut ki çıkmış bir kere?"

"Ölmesi gerekir fukaranın."

"Ben de böyle düşündüm."

"İyi düşünmüşsün. Tüfeğin nerede senin?"

"Tüfeğim yok ama tabancam var. Bak belime. Ceketin altında yatıyor. Babamındı, bana verdi."

"Atmasını biliyor musun bari?"

"Ohooo! Şişelere, boş cigara paketlerine az mı kurşun yaktık."

"İyi. Varacağın yerde sana tüfek de verirler elbet. Talim de görürsün."

"Babam da bunu söyledi. Bu araba ile atları da tayyareyle birlik kumandanlara teslim edeceğim. Orduya çok lazımmış."

"Bak bu aklını beğendim."

"Daha önce gönüllülerle gidecektim; ama Yüzbaşı, sen dur bakalım, buralarda daha işin var, dediydi."

Ferâmuş, döndü, gülümseyerek sevgiyle delikanlıya baktı:

"Yüzbaşı bu işleri bilir..." diye mırıldandı. Selim, devam etti:

"Demek Yüzbaşı, bugünü düşünmüş."

Böyle konuşarak yol alma, Çavuş'a heyecanını yatıştırmak için iyi geliyordu. Gözleri de önden giden, arkadan gelen muhafızlardaydı. Biri iyice geri kalmıştı atının. Ferâmuş, onun ne halt ettiğini merak etmeye başlıyordu ki, atlı, dört nala yanlarına geldi:

"Arkamızdan iki atlıyla, İbrahim Bey, doludizgin geliyor," dedi. Ferâmuş:

"Allah vere de bir aksilik çıkmaya..." diyerek yere atladı. Yüzbaşı da onun yanı başında gene asıldı:

"İşler yolunda ya Çavuş?"

"Yolunda Yüzbaşım."

"Size yardıma geldik. Gemiye tayyareyi yükleyip öte tarafa geçirmek biraz zor olacak. Adam gerek."

"Doğrusun Yüzbaşım. Ben de bunu düşünüyordum. Bir sağ salim öte yakaya kendimizi attık mı tamam."

"Sizden sonra bir kere daha muhabere ettik; emrim şu: Tayyareyi Çine Karakol Kumandanı'na teslim edeceksin. Selim, arabacı olarak gidecek. Öteki arkadaşlarla sen, geriye döneceksin. Konuştuğumuz gibi. Yalnız bir iş daha var. Yörük Ali Efe, kızanlarını yola çıkardı. Size nerede rastlarlarsa rastlasınlar, durmak yok, yürüyeceksiniz. Zeybekler sizi muhafaza edecek, size yardım edecekler."

Ferâmuş, ferahladı:

"Bu tertibat çok iyi Kumandanım."

"Yürüyün bakalım."

Ferâmuş, arabaya tekrar çıktı:

"Söke'den, makarnacılardan ne haber?"

"Şimdilik dünyadan haberleri yok."

"Hay şapşallar hay..." Sonra da:

"Ah..." diye söylendi. Çavuş, "şu deyyusları şimdi nasıl sövmezsin?"

"Kimleri?"

"Mapus damında yatan bizim hergeleleri."

"Doğrusun Ferâmuş... Biz adamsızlıktan kırılıyoruz. Onlar, yan gelip damda yatıyorlar. Yatsınlar bakalım. Sen, hele bir Çine'ye var, gel."

Ferâmuş, sözü değiştirdi:

"Demek şimdi bu kuş, yürüye yürüye Ankara'ya varacak?"

İbrahim Bey, atının gemini çekiyor, yürüyüşünü arabaya uydurmaya gayret ediyordu:

"Eskişehir'e gidecek. Çine, Denizli, Çal, Sandıklı, Afyonkarahisar yolundan. Bütün merkezlere, karakollara Ankara emir verdi. Merkezden merkeze teslim edilecek. Tayyarenin Eskişehir'e teslimine kadar vazifede kusur edenler, İstiklal Mahkemesi'ne verilecekler." Çavuş, korkulu,

"Aman şu Menderes'i bir geçsek..." dedi. Yüzbaşı, üzengilerinin üstünde doğruldu. İyice aydınlanan ovada gözlerini gezdirdi:

"Şu bükü döndük mü, Menderes..." dedi. Ferâmuş,

"Belli, belli..." diye söylendi. Sonra Selim'e çıkıştı:

"Sürsene şu atları ülen, ne ağız açıyorsun!"

Araba hızlandı. Arabanın ardından boz renkli uçak, uslu uslu tekerleklerinin üstünde kayıyordu

3

Mapushanenin kapısı önünde iyice kollarını yine arkaya bağladılar. İkişer ikişer sıraladılar. Asker kaçakları, bir hafta içinde on kişi olmuştu. Ferâmuş Çavuş,

"Şu Mehmet'i en öne geçirin. Yolları iyi bilir..." dedi.

Candarma Rıza, Mehmet'i itti, öne geçirdi. Ferâmuş, hepsinin görmesi için, atına bindikten sonra, cebinden bir kırmızı mühürlü zarf çıkardı, evirdi çevirdi, öteki cebine koydu:

"Bu," diye söylendi, "herhalde idam hükmünüz; Yüzbaşımın kumandanlara yazdığı mektup. Açılmayacak." Sonra bir kâğıt çıkardı, "Bu da adlarınız, ahvalinizin yazılı olduğu kâğıt. Mektupla karakoldan karakola sizinle birlik teslim edilecek. Tayyareyi teslim edip geldikten sonra bir kere daha hiç de Çine'ye gidesim yoktu. Bereket versin şu sizin atlara... Efendi efendi cepheye, millet namusunu kurtarmaya gitmek dururken, kaçtınız geldiniz; şimdi bu atlara binip sizi koyun sürüsü gibi İstiklal Mahkemesi'nin önüne sürmek bize düştü. Hem de biz atlı, siz eliniz kolunuz bağlı yayan..."

Çavuşun bu nutkunu, tutuklular, başları önlerinde dinlediler. Mehmet, içinden, vaktin çok erken olduğuna, Söke'den çıkıncaya kadar sokaklarda, çarşı içinde kimsecikler bulunmayacağına, şükrediyordu. Durup durup kendi kendine söyleniyordu: 'Tuh Allah kahretsin, bizimkisi rezillik... Osman, ülen Osman... haklıymış be Osman... Kırk yılda bir arkadaş sözü dinlemek varmış... Kırat'ın canı cehenneme!' Mehmet, Kırat'ın canı cehenneme, diyordu ama yüreği kan ağlıyordu. 'Babamda da hiç insaf yokmuş... Nasıl da kıydı Kırat'a... Bana ders olsun diye, ama atın suçu?' Mehmet, bir türlü açık seçik olarak babasının bu jestini anlayamıyordu.

Anlayamıyordu fakat, bir şeyler seziyordu. Sonra da utanıyor, utanıyor, yerin dibine geçiyordu. Bu uçak işi çıkmasaydı, çoktan onları yollayacaklardı. Bir haftadır damda yatmışlardı. Mehmet'in içine bazı bazı bir ümit doğar gibi olmuştu: 'Acaba babamın öfkesi geçer de beni görmeye gelir mi?' diyordu. Gelgelelim, babası hiçbir zaman gelmemiş, görünmemişti. Anasını da koyvermemiş olacaktı. Asıl Mehmet'in içini yakan, Naciye'ydi: Kız kim bilir onun için neler düşünmüştü. Belki de nişan yüzüğünü parmağından çıkarıp atmıştı. Ne bilsin Mehmet'in suçsuz olduğunu? Kim anlatacaktı? Ona bir haber yollamak da elinden gelmemişti. Ağırına gidiyordu. Velhasıl, düşündükçe Mehmet'in kafası kazan gibi oluyordu. Bu, yayan ta Afyonkarahisar'a kadar gitmek işi onu çok sevindirmişti. Yollarda olsun, orada olsun, kendisini anlayacak bir kumandan bulacağını umuyordu. Olmazsa yemin billah edecek, İstiklal Mahkemesi'ne, Kırat meselesini başından sonuna kadar anlatacaktı. Yalanı, hilafı yoktu ki Mehmet'in... Başını eğmiş, bu düşüncelere kendini vermişti. Çavuş'un sesi, onu kendine getirdi:

"Yürüyün bakalım..."

Yürüdüler. Sabahın bu erken saatinde, kasabanın sokakları bomboştu. Kolları elleri bağlı, ikişer ikişer yürüyorlardı. Atlı iki candarma, iki yakalarında yürüyor, Ferâmuş Çavuş, en arkadan onları takip ediyordu. Bağarası yoluna girip ovaya doğru yönelince, Mehmet'in içi cız etti: Bu ana kadar hep bir şeyler bekleyen bir hali vardı. Hep Yüzbaşı'nın kendisini affedeceği ümidi vardı içinde. Bu ümit de kalmamıştı. İş, ciddileşmişti. Kendisini bilen, tanıyanlar merhamet etmedikten, dediğini anlamadıktan sonra, başkaları gözünün yaşına bakmadan kafasını keserlerdi. Aldı Mehmet'i bir tasa... Tasa ki, taş gibi yüreğine oturdu. Şimdi, ne kellesi, ne de canı için tasa ediyordu. Tasası bambaşkaydı: Namusu iki paralık olmuştu. 'Ben, askerden kaçacak adam mıyım? Ben, iki paralık gâvurdan korkacak adam mıyım? Tuh Allah her çeşit belanı versin be Mehmet! Hak ettin be deyyus...' diye içinden söyleniyordu. İnsan, işlediği suçu sırası gelince böylece öderdi. 'Var dikil şimdi namluların önüne... Kurşuna değil, tütün yaprağı gibi ipe dizseler bizi yeri...'

Mehmet, artık bu karara vardıktan sonra, uzun zaman bir şey düşünemez oldu. İki yakasına bakmadan sadece yürüyordu. Ara sıra kulağına gelen tarla kuşlarının cıvıltısı bile ona, kendisinin dedikodusunu yapıyorlar gibi geliyordu. Onun vatan hainliğini, korkaklığını söyleşiyordu kurtlar kuşlar. 'Kırat'ın derdi, Kırat'ın hasreti de üstüne caba... Ah be Kır ah! Gel

gör başıma ne dertler açtın... Kendi başını da yedin...' Babası Mehmet'in hiç de böyle taş yürekli değildi... 'Ne oldu bu babama? Ne adammış be Allah Allah!'

'Söke neresi, Afyonkarahisar neresi? Dayan dizlerim dayan... Dayan be akılsız Mehmet, dayan eşek herif be dayan!'

Söke Ovası'nın yolları toz toprak içinde uzayıp gidiyordu. Tutukluların hiçbiri konuşmuyordu. Konuşacak takat kalmamıştı. Yüreklerini, kara kara düşünceler eziyordu. Ferâmuş Çavuş, atının üstünden onların halini seyrediyor, onların kaderine yanıyordu. Cahillik, kendilerine ettiler, diye düşünüyor Çavuş, 'kazık herifler, elleri silah tutan herifler... Millet bunlar gibisinin gözünün içine bakıyordu. Yuh be yazıklar olsun be...' gibisine söylenmekten kendisini alamıyordu.

***

O gün, tutukluların yola çıkarıldığı günün akşamına doğru, Kaymakam Bey, odasının içinde sinirli sinirli dolaşıyordu. Merak içindeydi. İtalyan İşgal Kumandanı, bir hafta önce uçağın Türkler tarafından kaçırılmasına göz yumduğunu hatırlatarak, küçük bir ricası olduğunu bildirmiş, Söke'nin eşrafını karargâhına davet etmişti. Kasabanın resmi memurları, –Kaymakam, Candarma Kumandanı– davet edilmemişti. Kumandan'ın isteği ne olabilirdi? Ne gibi siyasi bir iş çevirmek istiyordu? Kaymakam Bey, böylece dolaşadursun, Yüzbaşı İbrahim Bey, sakin sakin Hükümet Konağı'nın bahçesindeki havuzun başında oturmuş, cıgara içiyordu. Halindeki durgunluk, üzüntüsünden ileri geliyordu. Eşrafın, İtalyan Kumandan'ın yanında olmasını pek düşündüğü yoktu. Politika dolaplarına kulak asmazdı. Bütün derdi Anadolu, Anadolu'daki orduydu. Onun nasıl kurulduğu, kuvvetinin ne kadar olduğu, silahlarının yeter derecede temin edilip edilemediği Yüzbaşı'yı çok düşündürüyor, kalkıp cepheye gitmek isteğini, bir türlü yenemiyordu. Fakat bu kasabada da yapılacak işler daha bitmemişti. Bakalım İtalyan İşgal Kumandanı, bugün de ne çıkaracaktı? Bütün bu düşüncelere sebep, sabahleyin sevk ettiği asker kaçaklarıydı.

Mehmet, aklına geldikçe, öfkeleniyor, kendi kendisine söylenmeye başlıyordu. Anadolu'nun o kadar çok askere ihtiyacı vardı ki... Haziran'da ilerlemeye başlayan Yunan Ordusu, bir hamle daha yapmadan, Mustafa Kemal Paşa, toparlanabilecek miydi? Büyük Millet Meclisi'nde neler oluyordu? Neler görüşülüyordu? İbrahim Bey, saatine baktı. Kaymakam'ın

çıkması gerekti. İş saati bitmişti. Ama şu İtalyan Kumandan'ın daveti aklına geldi. Kaymakam, yerinde bu yüzden kalıyor, gidenleri bekliyordu herhalde. Oturduğu yerden kalktı. Bir zaman kalpağını düzeltip, gözlerini havuzdaki kırmızı balıklara dikti. 'Rahat hayvancıklar...' diye düşündü, 'Havuzda onları yutacak büyük balıklar yok...' Sonra ağır ağır Kaymakam'ın odasına yürüdü.

Öte yanda, Söke İtalyan İşgal Kumandanı'nın karargâhında İtalyanlar, çok önemli bir dolap çevirmeye uğraşıyorlardı:

Kumandan, çok nazik, çok mültefitti şu sırada. Büyük masasının arkasında çivi üstündeymiş gibi oturuyor, bütün Müdafaayı Hukuk Cemiyeti azalarına, karşısındaki koltuklarda sıra sıra oturan eşrafa ayrı ayrı hatır soruyordu. Bir zaman da onlara ikram ettiği çaylar kahveler içilirken, mahsul durumunu söz konusu etti. Hasadın bereketli olup olmadığını sordu. Tercüman Hasan'a da iltifat etmiş, her zaman onu ayakta diktiği halde bugün, misafirleri ile kendi masasının arasına, duvara yakın bir yere koydurduğu iskemleye oturtmuştu. Ona, sık sık sözlerinin iyi tercüme edilmesini ihtar ediyor, söylenenlerin tercümesini de dikkatle dinliyordu. Yaveri, kumandanın masasının hemen yanında, büyük bir koltukta oturuyordu. Ortadaki masanın üzerinde çeşit çeşit kuruyemişler, bisküviler vardı. İki beyaz ceketli İtalyan, durmadan çay kahve taşıyor, sormadan misafirlerin önüne koyuyordu. Kumandan cenapları, misafirlerini iyice ağırladığını kestirdi. Artık söze başlamalı, konuya gelmeliydi: Hasan'a, bir kere daha sözlerini dikkatle, eksiksiz çevirmesini ihtar ettikten sonra, nutkuna başladı:

"Bu toplantımızdan faydalanarak siyasi durumu bir kere gözden geçirmek çok iyi olur. Böylece birbirimizi daha iyi anlar, anlayınca da daha iyi işbirliği yapabiliriz. Bana inanınız beyler, bugün Yunanlıların Anadolu içlerine doğru ilerlemeleri, sizin kadar bizim de hoşumuza gitmiyor. Buna şüphesiz hakları yok. Osmanlı hükümetinin Sevr Muahedesi'ni imzaladığından haberinizin olduğunu tahmin ediyorum. Bu antlaşma, pek de sizi memnun edecek bir anlaşma olmasa gerek. Fakat, memnun olsak da olmasak da, durumda hiçbir değişikliğin olabileceğini sanmıyorum."

Mehmet Ağa, doğruldu. Bir şeyler söylemek istedi. Fakat Kumandan, eliyle ona işaret ederek, Hasan'ın tercümesini beklemeden, kendi sözlerini tercüme ettirdi:

"Biliyorum, biliyorum... Sizler, İstanbul'daki hükümeti tanımıyorsunuz. O, asi generalinize bağlısınız. Bu hislerinizi çok iyi anlıyoruz. Bana inanınız size hak da veriyorum. Generalinizin başarı kazanmasını çok,

hem de çok isterim. Gelgelelim, başarınız ne dereceye kadar büyük olur, bu bilinemez. Önünüzde büyük bir risk, tehlikeli bir kumar oyunu var. Oyundaki, kumardaki yüzde on şansınızı ben, yüzde yüze çıkarmak istiyorum. Kendi hükümetime karşı, bütün mesuliyeti üzerime alarak, Yunanlılardan sizi kurtarmaya çalışacağım..."

Sözünün burasında Kumandan durdu. Hasan, tercüme ederken, dikkatli dikkatli misafirlerinin yüzüne baktı. Onlar da birbirlerinin yüzüne bakıştılar. Ali Rıza Bey'in yumuk yumuk gözleri, iri iri açılmıştı. Bir babası Hacı Halil Paşa'ya, bir de Kumandan'a bakıyordu. Hüseyin Bey, şaşkındı. Mehmet Ağa, 'Allah Allah' diye mırıldanıp duruyordu. Kocagözoğlu Ahmet Ağa, ilgisizce dudaklarının arasına bir cıgara koydu. Oğlu Şükrü Bey, babasının cıgarasını yaktı. Ahmet Ağa, cıgarasından bir nefes çektikten sonra,

"Sen mi anlatamadın, biz mi yanlış anladık Hasan, Kumandan bizi, memleketimizi nasıl Yunan'dan kurtaracakmış acaba? Çok iş doğrusu..." dedi. Kumandan'a bu sözler anlatılınca, İtalyan, şeytan gibi gözlerini dört bir tarafına çevirdi. Oturduğu yerden kalktı. Masasının üzerinde duran şık kırbacını aldı. Kırbacın ucuyla, birtakım kâğıtları işaret etti:

"Hasan, doğru anlatmış, hepsi bu kâğıtlarda yazılı. Anlatacağım:" Masaya, bir ayağını kaldırarak ilişir gibi yaptı. Kırbacını koltuğunun altına sıkıştırdı. Üç adet, büyük tabaka kâğıdı sağ eline aldı. Kâğıtları çevirip karşısındakilere gösterdi. "Bunları ben yazdırmadım; yazmadım. Bana üst makamlardan böylece yazılı geldi. Birincisi, İtalyanca, ikincisi Türkçe, üçüncüsü Fransızca yazılmış. Fakat üçü de noktası noktasına birdir. Kısaca ben, anlatıvereyim. Sonra sizler de okursunuz: İtalyan hükümeti, İtalyan milleti, Söke ve Kuşadası'nda Türklerle kardeş kardeş oturmak istiyor. Medeniyet yolunda, insanlık yolunda el ele, kardeşçe, tamamen müsavi şartlar içinde ilerlemek, yürümek, en büyük isteğimizdir. Sizlere her türlü, elimizden gelen yardımı yapacağız. Fakat bizim burada kalmamıza engel olacak şimdilik bir tek sebep, Yunanlılardır. Avrupalı politikacılar, Yunanlıları çok şımarttılar. Hele İngiliz Başvekili'nin Yunanlılar için yapmayacağı fedakârlık yok. Korkarım pek yakında bizim buralardan çekilmemizi isteyecekler. Yunanlılar, Anadolu'nun içinde ilerledikleri yetmiyormuş gibi, buraları da işgal edecekler. Bunun, sizin hiçbirinizin hoşuna gideceğini sanmıyorum. Elbette Yunanlılardan çok bizi istersiniz. Bu kâğıtlarda, şimdi okuyacağınız gibi, bizden memnun olduğunuz, bizimle beraber yaşamak istediğiniz yazılı. Siz, bu şehrin asilleri, halk adına bu kâğıtları imza-

larsanız, öyle sanıyorum ki, Yunanlılar buraya gelemezler. Bu imzalarınız, Avrupa'da masa başında oturan politikacıların konuşmalarına, anlaşmalarına etki yapabilir."

Kumandan sustu. Son cümlelerinin de tercüme edilmesini bekledi. Müdafaayı Hukuk azaları, sapsarı kesilmişlerdi. Kocagözoğlu Ahmet Ağa, titreyen parmaklarının ucundaki izmariti, tablaya öfkeyle bastı. Bitkin, halsiz, herkes birbirinin yüzüne bakıyordu. Ahmet Ağa, Hasan'a,

"Sor bakalım," dedi, "Kumandan cenaplarının söyleyeceği bitti mi?"

Kumandan, daha konuşmak istiyordu. Fakat işin en can alıcı noktasına geldiğini anladı. Yüzüne sert bir anlam geldi. Hemen bir oldu bitti yapmaya hazırlandı. Kâğıtları, tam karşısına gelen Hüseyin Bey'e doğru uzattı:

"Buyurunuz, okuyunuz..." Kırbacını iyice koltuğuna sıkıştırarak, masasına uzanıp, kalemi mürekkebe batırarak aldı; kâğıtla birlik uzattı. Hüseyin Bey, şaşkın şaşkın bakıyor, ne elini uzatıyor, ne de bir hareket yapabiliyordu. Kocagözoğlu Ahmet Ağa'nın ağır ağır yerinden kalktığı görüldü. Sakinleşmişti. Yalnız, beyaz çember sakalı, yakasına doğru uzayıvermiş gibi görünüyordu. Uzatılan kâğıtları aldı:

"Okuyabilir miyim?" Hasan, tercüme etti.

"Rica ederim... Buyurunuz Sinyor..." Kumandan, ümitlenmişti. Şimdi elinde sadece kalem kalmıştı. Ahmet Ağa, Türkçe metne gözlüğünü takmadan şöyle bir baktı. Sonra, öteki İtalyanca, Fransızca metinlerle beraber katladı. Hasan'a döndü:

"Hasan, Kumandan Hazretleri'ne söyle: Biz, ne Yunanlıları, ne de İtalyanları istiyoruz."

Hasan, bu sözleri Kumandan'a tercüme ederken, Ahmet Ağa, yavaş yavaş, çok sakin bir hareketle kâğıtları yırtmaya başladı. İtalyan İşgal Kumandanı, yırtılan kâğıtları görünce, bembeyaz kesildi. Hiddetle doğruldu. Elindeki kalemi masanın üzerine fırlattı. Koltuğunun altına sıkıştırdığı kırbacını kavradı. Hızla havaya kaldırdı. Kırbaç, aynı hızla çizmesinin koncuna indi. Kırbacını kaldırmakla indirme arası, kendisini toparlamış, Kocagözoğlu'nun kafasına kırbacının inmesine zor engel olmuştu. Bu sırada oturanların hepsi irkilmiş, Ahmet Ağa'nın oğlu, Şükrü Bey, ayağa fırlamış, elini pantolonunun cebine atmıştı. Kumandan, onun ayağa fırlamasıyla elinin cebine, tabancasına gittiğini fark etmişti. Bütün hiddeti, öfkesi, gözlerinden Şükrü Bey'in yüzüne çarptı bu sefer,

"Sinyor," dedi, "biz İtalyanlar, kibar, terbiyeli kişilerizdir. İhtiyarlara

hürmet ederiz. Babanıza hakaret etmek elimden gelmez. Fakat bu ihtiyar inatçı babanıza iyi bir şey yapmadığını söylemek isterim... Bütün gayretim sizin iyiliğiniz içindir."

Şükrü Bey, kıpkırmızı ayakta duruyordu. Hasan'ın tercüme ettiği bu sözlere cevap vermedi. Kocagözoğlu Ahmet Ağa, ağır ağır kapıya doğru yürüdü. Onun arkasından bütün eşraf kalktı yürüdü. Hasan, ortalıkta dikilip kalmıştı. Ahmet Ağa, kapıdan çıkmadan döndü:

"Söyle Hasan oğlum," dedi, "söyle Kumandan'a, biz ne Yunan'ı ne de İtalyan'ı istiyoruz... İyi anlat."

Kumandan, misafirleri çıktıktan sonra, sakin bir sesle sordu:

"Ne diyor bu ihtiyar?"

"Biraz önce söylediğini tekrarlıyor Kumandanım; hani Yunanlıları istemedikleri gibi, sizi de istemiyorlarmış."

Kumandan, şimdi öfkeli öfkeli gülümsüyordu. Yaverine döndü:

"Bunlara deli mi, aptal mı, yoksa yurtsever mi demek lazım?"

Yaver, yüzünü kaplayan bir tebessümle,

"Yurtsever demek hoşuma gider Kumandanım," dedi.

"Evet, galiba ben de bu yüzden gerektiği gibi kızamadım."

"Kızmaya değmez..." diyen yaver, omuzlarını silkti.

"Ama bundan sonra misafirlerimizin karargâhımıza girerlerken üstlerini aramak icap edecek."

"Bakınız bunda çok haklısınız." Bu cevabı veren yaver, masasına oturan Kumandan'ına bir kadeh konyak uzattı. Konyağı içerken, başını kaldırınca, kapıyla masa arasında dikilip takılan Hasan'a gözü ilişti:

"Sen, ne bekliyorsun burada?"

"Gitmemi emir buyurmadınız Kumandanım."

"Peki, git öyleyse."

Hasan, kalpağını düzeltip, selam verdi. Döndü kapıya yürüdü. Tam çıkacağı sırada Kumandan seslendi:

"Hasan! Neydi o Sinyor'un adı? Hani elini cebindeki tabancasına uzattı? Oğluydu o ihtiyarın değil mi?"

"Evet oğluydu."

"Adını söylemedin."

"Sinyor Şükrü."

"Benim yerimde bir Yunan Kumandanı olsaydı, ne yapardı bu Sinyor'a acaba?"

Hasan, zeki gözlerini Kumandan'a dikti. Kılını bile kıpırdatmadan,

"Muhakkak kurşuna dizdirirdi Kumandanım!" dedi.

Kumandan, şöyle bir doğruldu,

"Peki ben, dizdiremez miyim sanki?"

Hasan, gülümsedi:

"Hayır, dizdiremezsiniz." Kumandan:

"Neden? Neden dizdiremezmişim acaba?" diye biraz da öfkeyle bağırdı. Hasan'ın yüzündeki tebessüm büyüdü:

"Siz, Kumandanım," karşılığını verdi. "önce İtalyan; sonra da iyi yürekli bir askersiniz."

Kumandan ona şöyle bir baktı. Eliyle 'git' işareti yaptı. Kapı kapandıktan sonra yaverine döndü,

"Biliyor musun," dedi, "şu Türkleri çok sevmeye başladım."

"Aman Kumandanım, bu sevginiz, sizi makamınızdan edebilir."

"Doğru, çok yufka yürekliyim galiba..." Kalktı pencereye doğru yürüdü.

4

Mehmet, kararını vermişti. Uzandığı yerden doğruldu; etrafına bakındı. Bu küçük caminin karanlığını, orta yerinde yanan küçük bir kandil delmeye çalışıyordu. Arkadaşları, sağında solunda uzanmış yatıyorlardı. Uyuyup uyumadıkları belli değildi. 'Aklını başına al Mehmet...' diye kendi kendisine söylendi. Bilekleri, kolları, günlerden beri hep bağlanmaktan ağrıyordu. Onları, konaktan konağa günlerden beri sürüklüyorlar; gündüzleri yürütüyor, geceleri böyle bir camiye sokup, kollarını çözüyorlardı. Kaç gündür yollarda olduklarını artık Mehmet, hesaplayamıyordu. Belki de bir ayı geçmişti Söke'den çıkalı. Yalnız, her kasabada, her şehirde, her konakta, muhafızları değişiyordu. Her yerde kendilerine aynı merasim yapılıyordu: Her gün, bitkin bir halde akşam vakti bir caminin avlusuna getiriliyorlar, ikişer ikişer diziyorlar, ellerindeki listeden adlarını okuyup yoklama yapıyorlardı. Bu merasimin(!) kaç kere tekrarlandığının hesabını da Mehmet, şaşırmıştı. Fakat her zaman, her yerde yoklama yapılırken, tanımadığı, bilmediği candarmalar, onun adını okuyunca, bir de yüzüne ters ters bakıyorlar, öfkeli öfkeli başlarını sallıyorlardı. Hele bazısı, 'vay namussuz vay!' diye söylenmekten kendisini alamıyordu. Mehmet, meraktan çatlıyordu. En sonunda bir köyde yine böyle bir yoklama yapılmıştı. Muhafızların içinde okur yazar mı yoktu ne, tutukların adlarını caminin imamına okuttular. Caminin kapısından girerken Mehmet, imama sordu:

"Hocam, sen ötekiler kadar değilse de, benim adımı okuyunca yine de bana şöyle bir baktın. Ne var benim adımda?"

Hocanın yüzü Mehmet'e acıyan bir hal aldı:

"Vah ,oğul vah... Senin adının yanına ne yazmışlar biliyor musun?"

"Ne yazmışlar?"

"Yandın, yanmışsın sen oğlum: Adının yanına müşevvik yazmışlar."

"Ne dedin? Ne demekmiş bu laf?"

Hoca, acıyan gözlerle bir kere daha Mehmet'in yüzüne baktı; camiye birer ikişer sokulan adamları gösterdi:

"Bu it sürüsünü askerden kaçmaya sen kandırmışsın."

"Ben mi kandırmışım!" diye Mehmet, öfkeyle bağırdı. Aklı başından gideyazdı. Oysa ki Söke'den çıkarken altı kişiyken, yol boyunca bu kafileye kaçaklar eklene eklene yirmi kişiyi geçmişlerdi. Bunların hepsinin de hesabı Mehmet'ten mi sorulacaktı? Zaten perişan olan Mehmet, o günden sonra büsbütün perişan oldu. Etrafından hiçbiri, ağzını açıp ona bir söz edemiyordu. Saçı sakalı birbirine karışmış, dermanı takati kesilmişti. Altı delinen çizmelerini sürüye sürüye yürüyordu. Artık, kurtuluş ümidi kalmamıştı. Kendi kendine teslim oldu: 'Varsın beni kurşuna dizsinler. Bunu hak ettim. Ama askerden kaçmadığıma, kaçacak adam olmadığıma, yalnız, bir tek Allah şahidimdir.' Önceleri bu karara varınca içi bir zaman rahat etti. Teslimiyetle, gönül hoşluğu ile yürüdü, yürüdü. Bir an önce hedefe varmak, kurşuna dizilmek istiyordu. Günlerce bu kararla avundu. Fakat bir zaman sonra beynini bir istek yakmaya başladı: Neden yurdum için, Söke için, babam anam için, Naciye için, üstelik Kırat'ın şanı için dövüşmeden, gâvura kurşun atamadan öleyim? Ölüm kaderde varsa, dövüşürken ölmeli. Bir kahpe gibi Mehmet'in ölümüne, kurtlar kuşlar bile, Allah bile razı olmaz. Yine günlerce bu düşünce ile uğraştı, ölçtü biçti. Kaçmalı, kararına vardı. Dövüşmek, düşmanla dövüşmek için kaçacaktı. Şansını bir kere deneyecekti. Kaçmak için büyük bir kasabayı, bir şehri seçmeliydi. Bu şehir, Türk Ordusu birliklerine, ordugâhlarına yakın olmalıydı.

İşte bu gece onları koydukları cami Afyonkarahisar şehrinin orta yerinde bulunan bir camiydi. Gece zifiri karanlıktı. Caminin içinde insanı titreten bir soğuk vardı. Kim bilir dışarısı nasıl, diye Mehmet düşündü. Kaçma planını bir kere daha aklından geçirdi. Çizmelerini çıkarmış, kapının arkasında bırakmıştı. Onları almayacak, giymeyecekti. Zaten tabanları kalmamıştı bu çizmelerin. Ayağındaki çoraplar delinmişti ama, onlarla koşmak, kaçmak daha kolaydı. Daha Söke'den Gönüllü Müfrezesi ile yola çıkarken babasının cebine koyduğu harçlığı bol bol olduğu için, bugüne kadar idare etmişti. Daha da cebinde bir hayli parası vardı. Parasını çıkardı saydı. Sonra iyice cebine yerleştirdi. Ceketinin önünü iyice ilikledi. Kalpağını koynuna soktu. Yanı başında uzanan birini dürttü. Bu Sökelilerden biriydi. Sersem sersem Mehmet'in yüzünü görmek için uzandığı yerden başını kaldırdı. Mehmet,

"Bana bak," dedi, "ben, kaçıyorum. Sonra arkamdan bize haber vermedi, kancıklık etti diye laf olmasın: Siz de başınızın çaresine bakın."

"Nereye kaçıyorsun, nereye gidiyorsun Mehmet?"

"Cepheye."

Adam, şaşkın şaşkın ona biraz daha sokuldu:

"Cepheye mi?"

"Evet, anlayamadın mı, cepheye gidiyorum."

"Cephe neresi? Nerede?"

"Ben bulurum. Kaçabilirseniz siz de cepheye gitmeye bakın. Benden laf bu kadar."

"İyi ama, şu kapıdan çıktık mı bizi vururlar."

"Kaderde varsa vuruluruz..." diye fısıldadı Mehmet. "Ben kapıdan çıkacağım. Dışarıda iki nöbetçi var. Onlar benim peşime düştüklerinde, siz, şu karşıdaki alçak pencereyi kırıp öte yandan caminin avlusunun duvarını aşın. Uyandır şimdi öteki Sökelileri."

"Kaçamazsak bizi vururlar."

"Ulan eşek herif," diye Mehmet, öfkelendi, "akşam vakti Afyon'a girerken o koca kayanın dibinde kurşuna dizilen asker kaçaklarını görmedin mi? Bizi mahsus dikip seyrettirdiler. İşin ucunda yine de kurşun var..."

Sökeliler uyandırıldı. İşi anladılar. Mehmet,

"Ben çıktıktan sonra bir gürültü, bir silah sesi duydunuz mu fırlayın pencereden. Tamam mı?" dedi. Gittiler. Mehmet, iç kapıdan karanlığın içine daldı.

"Tamam," karşılığını verdiler. Pencereye doğru önce dış kapıya doğru yürümedi. Sol tarafa, şadırvanın bulunduğu yere yürüdü. Arkasından bir ses:

"Dur, nereye gidiyorsun!" diye bağırdı. Mehmet, sesin biraz uzaktan geldiğini kestirdi. Biraz durakladıktan sonra,

"Ayakyoluna gideceğim," diye karşılık verdi. Nöbetçi,

"Dur, bekle. Geliyorum," diye bağırdı. Mehmet, karanlıktan onu göremiyordu. Caminin dış kapısı karanlığın içinde badanalı duvarın beyaz beyaz, aydınlığı içinde kapkara görünüyordu. Yirmi, yirmi beş metre uzaktı. Mehmet, önce duruyormuş, bekliyormuş gibi kıpırdamadı. Sonra yavaş yavaş ilerledi. Şadırvanın ardından dolaşıp bütün hızı ile kapıya doğru koştu. Arkasından bir tüfek sesi geldi. Kurşunun açık büyük tahta kapıya

saplandığını sesinden anladı Mehmet. İkinci kurşunun sesi duyulduğu zaman, Mehmet, çoktan karanlık sokaklara dalmıştı. Uzun zaman durmadan, nefesi tıkanıncaya kadar karanlık sokaklarda koştu. Seyrek, köşe başlarındaki gaz lambalarından sakına sakına yürümeye başladı. 'İyi ki, dış kapıya yakın nöbetçi yoktu. Öte yakaya mı dolaştı ne?' diye düşünüyordu. Sonra durdu. Bu şehri hiç bilmiyordu. Akşam vakti gelirkençarşının yerini de bu karanlıkta kestiremiyordu. 'Hiç vakit kaybetmeden şehirden çıkmak gerekti. Ama yol iz bilmiyordu. Acaba ardına düşmüşler miydi? Bir yerlere girip sokulmak gerekti şimdilik. Yapacağını edeceğini sonra düşünürdü. İyice yerini kestirmeye çalıştı. Çarşıdan geçtikten sonracamiye varmak için nerelerden geçmişlerdi? Cami çarşıya pek uzak sayılmazdı. Ayakları çamur içinde buz kesmişti. Kalpağını koynundan çıkarıp başına koydu. Her tarafı soğuktan mı, heyecandan mı nedir, tir tir titriyordu. İki duvar arasındaki kuytu bir köşeye çömeldi. Dinlenmeye, etrafını dinlemeye başladı. Sabırla, inatla bekledi. Arkasına düşselerdi, şimdiye kadar muhakkak gelirlerdi. Zira iki nöbetçiden fazlasını bulup Mehmet'lerin ardına düşürecek kadar bol adam yoktu ki ortalıkta. Bizim budalalar ne yaptılar acaba? Kaçabildiler mi?' diye düşündü. 'Sonra, ne halleri varsa görsünler. Onlarda orduya katılacak pek göz yoktu zaten...' diye mırıldandı. İyice dinlenmiş, korkusu, heyecanı yatışmıştı. 'Gündüz gözü ile olsaydı, bizim nöbetçi kardeşlik, bana kurşunu yapıştırmıştı. Ne bilsin fukara benim ne adam olduğumu?' diye söylenerek ayağa kalktı. Sokaklarda kimsecikler yoktu. Saatin de kaç olduğunu bir türlü kestiremiyordu. Çarşının yeri bu yakadır, deyip bir sokağa daldı. Gaz lambaları gittikçe sıklaşıyordu. Çarşının alt başına mı, üst başına mı, gelmişti ki, bir kahvehaneye benzer yerde ışık gördü. Kapısı kapalı bu yerin yandaki bir penceresinden hafif bir ışık sızıyordu. Cama yaklaştı. Tavanında isli bir lamba yanıyordu. Lamba iyice kısılmıştı. Masalardan birinin üstüne abanmış karşılıklı iki kişi uyuyordu. Dipte, kahve ocağının yanında, tezgâha benzer uzun bir tahtanın ardındaki sandalyeye oturmuş yaşlı bir adam, gözlerini ocaktaki közlere dikmiş, cıgara içiyordu. Başında püsküllsüz bir fes vardı. Başını öyle kaldırmıştı ki, fesi neredeyse ensesinden aşağı yuvarlanıp düşecekti. Mehmet, yavaşça kapının ipini çekip içeriye girdi. Dikkatle kapıyı kapadı. Durakladı kapının ardında. Kahveci ihtiyar, hiç telaşlanmadan, şaşırmadan, ilgisizce dönüp ona baktı. Doğrusu Mehmet, bu ilgisizliği beklemiyordu. Üç adımda yaklaştığı adam, elindeki izmariti, ocağın içine attı. Sakalını kaşıyarak bir zaman Mehmet'in haline, yüzüne baktı:

"Al bir asker kaçağı daha..." diye söylendi. Sonra bu hükmünü Mehmet'in inkâr etmesini bekleyen bir küçümseme geldi yüzüne. Mehmet, inkâr etmedi:

"İyi bildin emmi, asker kaçağıyım." Adam, biraz öfkelendi. Ama alışık, böylelerini çok görmüş bir hali vardı. Alaylı bir sesle,

"Demek ipi kırdın; yallah köye?" dedi.

"Burasını bilemedin işte. Hiç de köye gidesim yok."

"Ee... köye gitmeyeceksin... doğru, orada da yakalanmak var. Seni burada, şu masaların altında saklamalı ha?"

"Bu da değil. Ben, cepheye gideceğim." Kahveci, doğruldu:

"Cepheye gitmek için askerden kaçıldığını da yeni duydum. Nasıl iş bu böyle?" Adam, inanmayan gözlerle Mehmet'e bakıyordu. O, bir sandalyeye ilişti. Bir solukta, Kırat meselesini anlatıverdi; ta şuraya, bu kahveye gelinceye dek. Sonunda ihtiyar kahveci, sakalının tellerini çekiştire çekiştire ayağa kalktı:

"Gel ardımdan," emrini verdi. Ocağın yan tarafına gelen köşedeki küçük bir kapıyı açtı. Mehmet'i içeriye soktu. Kapıyı çekip, Mehmet'i yalnız bıraktı. Burası küçücük bir odaydı. Duvarda asılı beş numara bir gaz lambası yanıyordu. Yerde kıl bir kilimin üstüne bir yatak serilmiş, yatağın üstüne de bir çoban kepeneği atılmıştı. Mehmet, sevinçli sevinçli yatağın ayakucuna oturdu. Çorapları çamur içindeydi. Yağmur da yağmamıştı ama, bu çamur nereden geliyordu? Çoraplarını çıkarıp, ayaklarını kepeneğin keçesine sardı. Isıtmaya çalıştı. Az sonra ihtiyar, elinde bir bardak çayla göründü. Kapıyı iyice kapayıp geldi, çayı Mehmet'in önüne, yere koydu. Kendisi de karşısına bağdaş kurup oturdu. Birdenbire,

"Bana bak delikanlı, anlattığın masalın doğru olup olmadığını bilmem. Bana lazım olan söz şu: Cepheye gitmek istediğin essah mı?"

"Vallah billah emmi."

"Beni aldatmaya kalkışırsan, sen bilirsin. Yedi ceddini, sülaleni pişman ederim sonra." Mehmet, kararlı bir sesle,

"İstersen emmi, sen beni götür, cephede bir kumandana teslim et." Karşılığını verdi. İhtiyar bu teminat karşısında gülümsemeye başladı:

"Zaten öyle yapacağım. Seni ordumuzun konakladığı köylerden birine götüreceğim. Kumandanın karargâhını karşıdan göstereceğim. Kapıdan girip çıkıncaya kadar ardından bakacağım. Üst tarafını sen bilirsin. Asker kaçağını ben götürmüş olmayacağım. Kendin teslim olacaksın. Burada tes-

lim olursan, kurşuna dizerler. Cephede belki bana anlattığın masala inanacak yufka yürekli bir kumandan bulursun da seni affeder, affettirir."

"Kulun kurbanın olam emmi, seni Allah karşıma çıkardı. Allah senden razı olsun."

İhtiyar kahveci, bir zaman önüne baktı; cevap vermedi. Oturduğu yerden yatağın ayakucunda, alçak bir çiviye asılı bir torbayı uzanıp aldı. İçinden bir çift yün çorap çıkardı. Mehmet'in önüne attı:

"Giy şunları ayağına! Kıvrıl şurada yat diyeceğim ama, vaktimiz yok. Ben bile yatamadım akşamdan beri. Şafak neredeyse sökecek. Yola çıkarız."

"Hemen çıkalım. Kimseye görünmeyiz karanlıkta."

"Biz, yalnız yola çıkacak değiliz. Kalabalık çıkacağız yola."

"Nasıl?"

"Bir iki saat sonra görürsün." Kahveci, kapıdan çıkmadan durdu. Küçük lambanın fitilini iyice açtı. Cebinden büyük bir çakı çıkarıp Mehmet'in önüne attı:

"Al da şunu, şuradaki pöstekiden ayağına bir çift çarık kesedur. Camız derisi olsaydı daha iyi olurdu ya, şimdi vaktimiz yok onu arayacak."

Mehmet, içi burkularak ihtiyarın yüzüne baktı. Bakıştılar. İnanamıyordu Mehmet, karşısında bu kadar iyi yürekli bir adam bulunduğuna. Çakıyı açtı, ucunu hafifçe parmağına dokundurdu: Rüya görmüyordu. Sonra yatağın önünde serili duran pöstekiyi çekti aldı. Bir pöstekiye, bir de kapının ardında kendisini seyreden adama baktı:

"Senin bu pöstekini parçalayıp çarık yapmak doğru mu ki? Yazık değil mi bu pöstekiye?"

"Aldırma, yerine bir başkasını buluruz." Mehmet, cebine davrandı:

"Çorapların, pöstekinin parasını vereyim emmi!" İhtiyar kahveci, ters ters ona baktı:

"Haydi oradan eşek!" dedi; kapıyı hızla çekerek çıktı.

Mehmet'in sevinçten eli ayağı titriyordu. Elindeki çakıyı bir zaman kullanamadı. Kendi kendine, 'çarık da necep kesilirdi ülen Mehmet?' diye sordu. Sonra pöstekiyi kesmeye başladı. Bu arada kapı açıldı. İhtiyar kahveci, kapının aralığından bir tomar ip attı önüne,

"Çarıklarına bağ yap," dedi. Mehmet, berenarı yapıp yakıştırdı çarıkları. İplerini sıkıyordu. Ayağı hem yün çorap görmüş, hem de pöstekinin tüyleri ile sarılmıştı. Derinin öyle pek uzun yola dayanacağı yoktu ama, ne

de olsa ayakları ısınmıştı. Bu memleket de amma soğuk bir yerdi ha... İhtiyar, onu bu sefer dışarı çağırdı. Küçük odadan çıkınca ortalığı aydınlanmış buldu. Gece masanın üstünde uyuyan iki kişi de kalkmış, ocağın başına gelmişti. Ranzaya benzeyen tezgâhın üstüne kahveci, kara bir ekmeği parçalayıp koydu. Bir çanağın içinde de sert bir peynir vardı. Dört bardak çayın dumanı tütüyordu. İhtiyar,

"Buyurun ağalar, ekmek yiyek," dedi. Kimse konuşmadan yanaştı sofraya. Mehmet, gözünün ucuyla bu iki adamı tetkik ediyordu: İkisi de yaşlı kişilerdi. Ama kahveci kadar yaşlı sayılmazlardı. Keçi kılından örülmüşe benzer setre pantol giymişlerdi. Bellerinde ikisinin de kahveci gibi beyaz yün kuşak vardı. Başlarındaki püsküllüz feslerinin üstüne sarık gibi poşularını sarmışlardı. Kısa kısa sakallıydılar. İhtiyar, onlara itibar ediyor, ağam, ağalar diyordu. Hiç konuşmadan ekmeklerini yemeye koyuldular. Birisi, yan gözle şöyle Mehmet'e baktı. Elinin tersiyle, peynir çanağını biraz Mehmet'in önüne doğru sürdü:

"Peynir ye kızan."

Mehmet, utanır gibi oldu. Uzun zamandan beri ekmek yemediğinden mi, yoksa sevincinden iştahı açıldığından mı nedir, ekmeğe birdenbire sarılmıştı. Karnı doyar gibi olunca şimdi de gözleri hep kapıya kayıyordu. Bunun farkına varan kahveci,

"O kalpağını sok koynuna," dedi, "ha işte, şimdi seni kimse tanımaz. Zaten ardında koşacak fazla adam yok Afyon'da şu sırada. Eli silah tutan cepheye gidiyor." Durdu, Mehmet'in uzamış saçına sakalına baktı. Omzuna attığı kocaman bir yağlığı ona uzattı: "Şunu da başına sar bakalım..." Sonra ötekilere döndü: "Bu kızan da cepheye varmak istiyor. Yol iz bilmiyormuş, bizimle gelecek." diye ekledi. Herifler tınmadılar bile. Mehmet, bekliyordu ki, heyecan göstersinler. Halbuki onlar, şöyle bir göz ucu ile Mehmet'e baktılar.

"İyi..." dediler.

"Gelsin bakalım..." dediler. Sonra birisi birdenbire kahveciye soruverdi:

"Yola ne vakit çıkılıyor?"

"Hemen." dedi, ihtiyar kahveci. "Millet zaten akşamdan toplanmış. Depo da neredeyse açılır. Gün ışıyor."

İhtiyar kahveci sordu: "Adın neydi senin kızan?"

"Mehmet."

"Benimkisi de Himmet. Kaderin varmış, tam biz sefere çıkacağımız sırada çıktın geldin. Bu üçüncü gidişimiz. Al bakalım şu öğendireyi Mehmet, düş camızların ardına."

"Baş üstüne Himmet Emmi..." diye Mehmet, öğendireyi kaptı. Kahvenin yanı başındaki avludan koşulan kağnıyı, camızlara "ooohaaa!" diye bağırarak, çıkardı. İçi içine sığmıyordu. Himmet, yatağının üstündeki kepeneğini omuzlarına yerleştirdi. İçerdeki lambaları, ocağı iyice söndürdü; sonra kapının asma kilidini basarak kapadı. Ekmek torbasını Mehmet elinden aldı. Arkasına atarak, kendi başına yol almaya başlayan kağnıya iki adımda yetişti. Himmet de arkadan ağır ağır gelmeye başladı. Onlardan biraz önce yola koyulan, geceyi kahvede geçiren iki ağanın kağnısı, yirmi metre kadar önlerinde gidiyordu. Mehmet, gözlerini öndeki kağnılardan ayırmıyor, onlara yetişmeye çalışıyordu. Güneş, daha doğmamıştı. Ortalıkta Mehmet'in alışmadığı zehir gibi bir serinlik vardı. Afyonkarahisar şehrini de Mehmet'in gözü görmüyordu şu sırada. Bir an önce şu şehirden çıkmak istiyordu. Camızları dürte dürte öndeki kağnılara yetişti. Onlara ayak uydurdu. Bir sokağa sapınca, ta önlerinde giden iki kağnı daha gördü. Şimdi beş kağnının yanık gıcırtıları Afyon'un sokaklarını almıştı. Şehrin dışına doğru çıkıyorlardı. Bir zaman daha gidilince, geniş bir arsanın ortasında oldukça büyük bir bina göründü. Binanın kerpiçten mi, tuğladan mı, yoksa tahtadan mı yapıldığını Mehmet kestiremedi. Binanın bir tarafında küçük bir kapısı vardı. Küçük kapının ilerisinde iki kanadı kapalı büyük bir kapı daha görünüyordu. Kapıların önünde süngülü askerleri görünce, Mehmet'in yüreği oynar gibi oldu. Onu, asıl binanın önünde toplanan kalabalık heyecanlandırdı. Bir sürü insan, kadınlı erkekli, çoluklu çocuklu, sıra sıra kağnıların etrafında bekleşiyorlardı. Mehmet, telaşla camızları dürttü: Millet, cephane deposunun önünde vazifeye hazırdı.

Himmet Emmi, kağnıyı geçip, hızlı hızlı yürüdü. Kalabalığa yanaştı. Birden erkekler onun etrafını aldılar. Mehmet, kağnıyı öteki kağnıların yanına götürünceye kadar konuştular. Himmet, Mehmet'e seslendi:

"Say bakalım kızan, kaç kağnı olduk?"

Mehmet, hemen kağnıları saydı:

"On yedi kağnı var emmi."

"Yirmi olacaktık ya... Nerede kaldı üçü?"

"Neredeyse gelirler..." demeye kalmadı, karşıdan duyulan bir gıcırtıdır ortalığı aldı. Himmet,

"Geliyorlar..." diye söylenerek, cephaneliğin kapısına doğru yürüdü. Bu sırada, binanın büyük kapısını iki nefer açıyordu. Genç bir zabit, aşağı yukarı dolaşmayı bırakıp, birkaç adım, kendisine yaklaşmakta olan Himmet'e doğru yürüdü. Güler yüzle ihtiyarın arkasını okşayıp bir şeyler söylemeye başladı. Mehmet, kaçaklığını filan unutmuş, kalabalığa karışmış, kahveci ile zabitin konuşmasını seyrediyordu. Onunla beraber zabite gözlerini dikmiş bakan kalabalığa gözü ilişti bu sefer Mehmet'in: Önce, çocuklarını arkalarına sarmış sarmalamış bağlamış genç analara, kadınlara şaştı. Sonra ayakta nasıl durduklarına akıl erdiremediği yaşlı kadınlara, erkeklere bakakaldı. Beş altı yaşında, daha büyükçe erkek, kız çocuklar, durmuşlar öylece karşıda laf eden zabitle Himmet Emmi'yi ışıl ışıl gözlerle seyrediyorlardı. Mehmet, bu insanlardan utandı: Kendi akranı bir tek kişi yoktu ortalıkta. Kadınlar, çocuklar, yaşlı adamlar... 'Bunların eli silah tutanları cephede olacak...' diye düşündü. İçine bir korku girdi: 'İster misin şimdi şu zabit, benim kim olduğumu merak etsin?' diye aklından geçirdi. Fakat fazla düşünmeye meydan kalmadı. Himmet, seslendi:

"Hey, kızan, çek bizim kağnıyı kapının önüne!"

Mehmet, davrandı. Camızları çekmeye başladı. Onun ardından bütün kağnılar yürümeye başladı. Sıraya dizilip cephaneliğin önünde durdular. Zabit, elinde bir defter kapının önüne durmuştu. Mehmet, acemiliğini belli etmemek için korkuyla etrafına bakındı; ne yapması gerektiğini kestirmek istiyordu. Himmet, zabitin yanı başında duruyordu. Onun şaşkınlığını hemen anladı. Gözü ile deponun içine doğru bir işaret yaptı. Mehmet, kapıdan içeriye daldı. İçeride bir yığın denecek kadar cephane sandığı vardı. Bunların boyundan, biçiminden anladı ki Mehmet, orduya el bombaları, tüfekler için mermiler yüklenecekti. Hızla sandık yığınına doğru yürüdü. Bir tanesini sırtlamak istedi. Ama bir nefer onun koluna yapıştı:

"Dur, kardeşlik," dedi, "bu yakadan yüklemeye başlayacağız."

Mehmet, ses çıkarmadan gösterilen tarafa yöneldi. Asker onun sırtına bir sandık yükledi. Kapının önünde zabit, elindeki deftere, bir de ayrıca kâğıda, sandığın cinsini, numarasını yazdı. Kalemi ile 'geç' işareti verdi. Mehmet böylece hızla gidip geliyordu. Kaç defa gidip geldiğini kestiremedi. Kendisiyle beraber, bazı neferler de gidip geliyor, kağnının yüklenmesine yardım ediyordu. Bir de baktı ki, kalabalık da deponun içine karıncalar gibi girip çıkıyor, öte yandan bir onbaşı da elinde defter, zabite yardım

ediyordu: Kadınlar, çocuklar koşuşuyorlardı. Bir sandığı dört kişi beş kişi tutuyor, götürüyordu bazen, bazen de bir genç kadın tek başına yükleniveriyordu. Mehmet, bir ninenin yolunu kesti. Omzundaki sandığı almak, yardım etmek istedi. Kadın bu ağırlığın altında neredeyse yıkılacak gibi görünüyordu.

"Nine izin ver, ben götüreyim."

Kadın, zorlukla başını kaldırıp ona baktı:

"Get oğul, başka sandık getir," dedi.

Kapıda dikilenler, sandıkları yazmaya zor yetişiyorlardı. Mehmet'in kağnısı çoktan yükünü almış, onu Himmet Emmi, ileriye çekmiş, iplerle sandıkları bağlıyordu. Mehmet öteki kağnıları yüklemek için koşunuyordu. İhtiyarlara, kadınlara yardım ediyordu: Ama kimse sırtladığı sandığı ona vermek istemiyordu. Bunu anlayınca Mehmet, gidip gidip kimsenin ellemediği sandıkları taşımaya başladı. En sonunda bu kaynaşma duruldu. Bu sefer millet, kağnılardaki yükü iyice bağlamaya, yükün üstünü kıl kilimlerle, kepeneklerle örtmeye girişti. Mehmet, Himmet'in yanına geldiği zaman o da cephane sandıklarının üstüne kepeneği örtüyordu.

"Ayrılma buradan..." diye zabite doğru yürüdü. Mehmet, 'ortalık duruldu, olur da zabitin aklına gelirim...' diye camızların ardına çömeldi. Camızların ayaklarının arasından olup biteni seyretmeye başladı. İşin garibi dün gece camiden kaçanlardan kimsenin laf ettiği yoktu. Orta yerde gördüğü asker olarak, üç neferle bir tek zabitti. Kahveci Himmet Emmi, zabitin uzattığı kalemi tükürükleyip baş parmağına sürdü. Sonra parmağını defterin bir yaprağına bastı. Zabit de imzaladığı bir kâğıdı ona verdi. Himmet, dikkatle kâğıdı katladı; kuşağına yerleştirdi. Neferler deponun kapılarını kaparlarken zabit; Himmet'in elini sıkıyor, herhalde iyi yolculuk diliyordu. Himmet, kağnılara doğru yürüdü. Sıradaki kağnılardan birinin üstüne cephane sandıklarının yanına tutunup çıktı. Herkes ona bakıyordu. Ellerini kaldırdı. Kendisini dinlemelerini istedi:

"Kızlarım, kardaşlarım, omuzdaşlarım! Emanetleri bitamam teslim aldık. Hepsi üstümüze yazıldı. Bu emanet, millet emanetidir; gözümüzmüş gibi çerden çöpten sakınacağız. Hepinizin yüklere candan ciğerden mukayyet olacağınızı biliyorum. Allah izin verirse, kılına helal getirmeden askerimize, kumandanımıza teslim edeceğiz. Yolda yanımıza yaban uğratmayalım. Nereye gittiğimizi, dönünce de nereden geldiğimizi kimseler bilmeyecek. Kimse kimseye sorgu sual açmayacak. Diyeceğim bu değildi: Kumandan Bey soruyor: Bir ihtiyacınız var mı? Ekmeğiniz, azığınız tamam mı?"

Bir an kalabalıktan ses çıkmadı. Sonra hep seslendiler:

"Bir şeycikler gerekmez. Ekmeğimiz, azığımız var!"

Genç zabit, birkaç adım ilerledi, tiz bir sesle bağırdı:

"Peki öyleyse, Allah yolunuzu açık etsin. Allah sizleri muvaffak eylesin. Yolda Himmet Emmi'nin sözünden çıkmayın. Kumandanınız odur. Güle güle varın, güle güle gelin. O zamana dek inşallah ordumuza ulaşacak yine cephanemiz olur." Kalabalıktan bir,

"Olur inşallah!" diye uğultu duyuldu. Himmet,

"Hey! Çek bakalım kızan kolbaşını!" diye Mehmet'e bağırdı. Mehmet, camızların ipine yapıştı; önden, "Oooohaaa! Doooo kocamanlar!" diye bağırarak onları çekti. Kağnılar gıcırdadı. Himmet Emmi, meydanlıktan çıkmadan Mehmet'in yanına yetişti; alçak sesle,

"Sağa yönel oğul," dedi. Mehmet, sağ tarafta tarlalara doğru uzanan yolu tuttu. İhtiyar, dolandı, cephanelerin önüne okun hemen hemen üstüne kağnı yürürken oturuverdi. Camızlar, bana mısın demediler. Mehmet, dönüp baktı. Himmet'in küçük küçük gözleri ona güldü:

"Haydi, sana da geçmiş olsun. Bundan böyle de yine işin düz gider inşallah..." dedi. Mehmet, camızların ipini kastı, bağladı. Koyuverdi yürüsünler. Öğendireyi omzuna vurup kağnının önüne oturan ihtiyarın yanında yürümeye başladı. Bir zaman sağına soluna bakındı. Serin, temiz havayı derin derin içine çekti. Güneş üç mızrak boyu yükselmişti. Mehmet, yürümeye günlerden beri alışmıştı. 'Söke neresi, Afyonkarahisar neresi? Yaya yürünüp tükenecek yol muydu bu?' Bu uzun yolu yürüdüğü müddetçe, iki yakasına bakamamıştı. Şimdi ilk defa ağaçları, gökyüzünü, dağları, taşları, bastığı toprağı görüyordu. Birdenbire döndü.

"Himmet Emmi," dedi, "bilmem sana borcumu nasıl ödeyeceğim?"

"Ne borcu?"

"Bana ettiğin şu iyiliği."

"Ha, bak, bu borcu nasıl ödeyeceksin biliyor musun?" diye Himmet Emmi, ilk defa iyice gülümsedi, "Ben, burada böylece oturacağım. Geçen seferkiler gibi koşunmayacağım. Sen, camızları süreceksin. Arkamızdaki millete, ben oturduğum yerden kumanda vereceğim; sen mukayyet olacaksın. Rahat bir yolculuk ettireceksin bana. Borcun böylece ödenecek."

"Bu da iş mi?" diye Mehmet söylenerek dönüp arkasına baktı. Şimdi kuru kerpiç gibi, çukur bir yolun üzerinde kağnılar sıraya dizilmiş ilerliyordu. İhtiyarlar, Himmet gibi kağnılara ilişmiş, oturmuşlardı. Gençler,

ağır ağır onların yanı başında, gözlerini sakince ufuklara dikmiş yürüyordu. Çocukların bazısı ihtiyarların yanına oturtulmuş, bazısı genç anaların arkasına bağlanmıştı. Daha kabadayı çocukların eline camızların ipleri verilmişti. Çocuklar kağnıları, şevkle, neşeyle çekiyorlardı. Ortalığı baştan başa kağnıların gıcırtısı almıştı. Başlangıçta bu alışmadığı sesler, Mehmet'in kulaklarını tırmalıyordu. Sonraları, duymaz bile olmuştu. Sordu:

"Bu çoluk çocuk yollarda zahmet çekmez mi? Ayağımıza dolaşmaz mı?"

"Hiçbir şey olmaz. Daha faydaları dokunur: Camızları dürter dururlar, dah derler."

"Ne de olsa zebillik."

"Kimi kimsesi olmayan ne yapsın? Çocuğunu kime bıraksın!"

"Orası öyle. Yolumuz çok mu uzayacak?"

"Eh, belli olmaz. Belki üç gün gideriz, belki de bir hafta. Bu ilerde alacağımız emre bağlı. Gideceğimiz yeri bize bir konakta bildirecekler."

"Gidişimiz ne yakaya?"

Bu sorudan, söylediklerinden Himmet'in canı sıkılıverdi. Mehmet'e şöyle bir baktı:

"Yola çıkarken bütün milletle konuştuk a! Sorgu sual yok."

"Peki Emmi, kusura bakma. Boş bulundum."

İhtiyar, biraz düşündükten sonra yumuşak bir sesle,

"Dürt şu rezilleri..." diye camızları parmağı ile gösterdi. Sonra ağır ağır konuşmasına devam etti: "Şu ardımdaki kalabalığı görüyor musun, kalabalığı? Bunların hepsi yürekli insanlardır. Sen benim okuyup yazmam olmadığına bakma. Bunların yüreğini ben kitap gibi okurum. Cephedeki askerler için canlarını verirler. Bilirler ki, orada kardeşleri, kocaları, oğulları hak uğruna, vatan uğruna dövüşüyor, dövüşecek. Ellerinden geleni yaparlar bu yüzden. Onun için emirden, kumandadan çıkmazlar. Sorgu sual açmazlar. Ama sen, bu işin acemisi görünüyorsun oğul. Dövüşmeye gideceğim dedin, sana inandık, götürüyoruz. Namusunla dövüşmezsen, anan emdirdiği sütünü helal eder mi bilmem ama, ben, akşamdan beri yedirdiğim bir lokma ekmeği bile sana haram ederim. Soru sual yok. Başka laf edelim. Hem şunu bil: Biz böyle yirmi kağnıyla ortalıkta değiliz. Bizim gibi yüzlerce kağnı, yayan var her yakada. Bu da bir askerlik."

Bu lafları Mehmet, dikkatle dinledi. Nedense, Himmet'in bu söyledikleri, Söke'nin ortalık yerinde babasının Kırat'ı öldürmesi olayını birdenbi-

re bir kere daha ona hatırlattı. Şimdi yurdun bu başka insanları arasında, kendisini bambaşka hissediyordu. Yolun daha başında, içi içine sığmıyor, bir an önce varılacak yere varıvermek istiyordu. Şu camız milleti de amma yavaş yürüyordu ha... Mehmet, şu cephane sandıklarını bir kapsa, bir solukta gideceği yere götürürdü. İçi hafiflemişti. Şevkle, imanla yürüyordu. Sık sık dönüp arkasına bakıyordu Mehmet; bütün vatan baştanbaşa ayaklanmış, gıcırdayarak, hırsından öfkesinden inleyerek, feryat ederek kağnıların tekerlekleri ile yürüyordu. 'Bu çok yavaş bir yürüyüş, ama çok sağlam bir yürüyüş...' diye Mehmet, düşündü. 'Şu camızlar kadar kuvvetliyiz,' diye mırıldandı. Sonra yine, varıp teslim olunca kumandan bana ne der? Ne yapar acaba?' gibisine vesvese etmeye başladı. Canım elbette kumandanda da Himmet Emmi kadar yürek vardı. İçinden bir ses, 'Yürü be Mehmet, bu yol, millet yoludur. Bu yol vatan yoludur...' diyordu. Şimdi Mehmet'e kağnıların, yollar boyunca akıp giden kağnıların gıcırtıları batmıyordu. Ona, bir memleket türküsünü söylemek isteğini veriyordu bu gıcırtılar, iniltiler. Mehmet, öyle yaptı:

"Hey dağlar, ulu dağlar!"

"Yol verin geçelim..."

diye tutturdu. Bu işe kendisi de şaşıyordu. Türkü söylemek içinden gelmişti işte. Duraklar gibi oldu. Keyifle dinleyen Himmet Emmi, ters ters ona baktı:

"Seslen oğul, ses ver oğul. Ardımızdakiler de dinlesinler," emrini verdi. Mehmet, başladığı gibi türküyü bitirdi. İhtiyar,

"Ha yaşa sen..." dedi.

"Dağlar yol vermezse, yıkar geçeriz be Emmi..." İhtiyar, keyifle bağırdı:

"Yıkarız vallahi... Hele sen şu türküyü bir daha sesle bakalım. Bizim bu yakaların milleti de öğrensin."

"Sesleyelim be Himmet Emmi..." dedi Mehmet. Boynunun damarlarını şişire şişire türküyü baştan aldı. Bir de gördü ki, arkasından bir mırıltı gelir. Mehmet, söyledikçe ardından başlayan gök gürültüsü oldu, dağlara yaslandı; ovalardan dağıldı gitti:

"Hey dağlar, ulu dağlar!"

"Yol verin geçelim..."

İkinci Bölüm

1

"İtilaf kuvvetlerinin harekâtı milliye mıntakaları gerilerinde, Düveli İtilafiye askerlerinin de bulundukları mahallerdeki depolarda bulunan esliha ve cephanenin başka yere nakli veya gayrikabili istimal bir hale vazı veya bu gibi mahallerin işgal edilmesi ihtimaline karşı umum kumandanlara verdiğimiz emirde bazı tedbirler tavsiye etmekle beraber, bilcümle kumandanların kemali azim ve katiyetle hareketleri lüzumunu bildirdik."

(Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, s.281)

Talip, Çeşme Meydanı'na yaklaştıkça, adımlarını daha dikkatli atıyordu. Ortalık zifiri karanlıktı. Köşe başlarında yanan lambalardan hep kaçınıyordu. Sanki İstanbul'un üstüne çöken karanlık, sessizlik, delikanlının omuzlarındaydı. Sırtına giydiği dar, eski ceket, kollarını kasıyor, başındaki yağlı fes, ha düştü ha düşecek, tepesinde duruyordu. Çarşıyı gölge gibi, bir baştan bir başa geçti. Çoğu binadan ışık sızmıyordu: Perdeler, kanatlar, sıkı sıkıya kapatılmıştı. Bir duvara dayandı; etrafı dinledi: Şehrin kalbi durmuştu. Ama her an bir köşeden bir İngiliz devriyesi çıkabilirdi. Bir zaman daha etrafını iyice dinledi. Sonra ağır ağır yürüdü. Çeşme Meydanı'nın çarşıya çıkan sokaklarından birine daldı. Karşı kaldırıma geçti. Karanlık, açık bir kapının önünde durdu. Sokağın köşesinden uzanan soluk bir ışık, kapının üstündeki tabelayı belli belirsiz aydınlatıyordu. Talip, başını kaldırıp bir baktı: 'RİZE OTELİ'. İçeriye girdi yürüdü. Karanlık koridoru dönünce, köşede merdiven başında küçük bir oda gördü. Odanın kapısı aralık, kapının yanındaki camlı pencere kapalı perdeleri ile pespembe görünüyordu. Aralık kapıdan başını uzattı. Bir üstü örtülü demir karyola odanın yarısını kaplamıştı, öteki yarısını da bir masa almış görünü-

yordu. Masada beş numara bir gaz lambası yanıyordu. Üstelik lamba kısılmıştı. Talip, önce içeride kimseyi göremedi. Ama kapının ardından tok bir ses,

"Ne istiyorsun?" deyince, sıçradı. Delikanlı, kâtibin yusyuvarlak yüzüne dikkatli dikkatli baktı:

"Bir oda arıyordum," dedi.

"Boş odamız yok."

"Sekiz numaralı odada bir arkadaşım olacak."

"Arkadaşının adı ne?"

"Felâh." Kâtibin yüzü yumuşadı. Fesini düzeltti, Masanın üstünden kısık lambayı aldı. Odadan çıkıp merdivene yürüdü. Çıktılar; dar koridorda yürüdüler. Kâtip, bir kapının önünde durdu. Başı ile Talip'e işaret etti. O da yaklaştı. Lambayı bir elinden ötekine geçiren kâtip, kapıyı iki kere parmağının ucuyla tıkırdattı. İçeriden biri yavaşça sordu:

"Emin, sen misin?"

"Benim..." karşılığını verdi kâtip.

"Ne istiyorsun?"

"Felâh'ı görmek isteyen birisi geldi."

"Kimmiş?" Kâtip, Talip'e döndü:

"Cevap ver!" diye amir bir sesle söylendi. Delikanlı,

"Yirmi beş, görmek istiyor," diye yavaşça seslendi. Kapı aralandı. Kâtip, dönüp merdivene yöneldi. Talip, aralanan odanın kapısından içeriye girdi. İlk önce ortada bir masanın üstünde kısılmış bir lamba daha gördü. Lamba o kadar kısılmıştı ki, başkaca hiçbir yeri göremiyordu. Bir el uzandı, lambanın fitilini açtı. Uzanan elin bir parmağındaki yüzük önce parladı. Sonra oda iyice aydınlandı. Talip, gözlerini ovuşturdu. Bir de baktı ki, büyücek oda, oldukça kalabalık. Bütün gözler, kendisine dikilmiş bakıyordu. Lambanın fitilini açanı, Talip bir yerde görmüş gibiydi. Hem de bahriye yüzbaşısı üniformasıyla. Şu anda masanın başında sivil oturuyordu. Bu Nazif Bey'di. Ötekiler, sandalyelere, odadaki iki karyolanın üstüne ilişmişlerdi. Yüzbaşı Nazif Bey, tepeden tırnağa Talip'i süzdü:

"Demek Yirmi beş sizsiniz?"

"Evet efendim."

"Merkezden hakkınızda çok güzel sözler duydum. Teşkilatımızın, Felâh Grubu'nun en iyi, en becerikli adamıymışsınız..."

Talip, şaşırmıştı. Birdenbire bu çeşit sözler beklemiyordu. Fakat dikkat edince, Yüzbaşı'nın bu sözleri söylerken kendisine bakmadığını gördü. Odadaki öteki kişilere bakıyordu. Anlamakta gecikmedi: Nazif Bey, Talip'in inanılır bir kişi olduğunu arkadaşlarına belirtmek istiyordu. Baktı, gergin yüzler yumuşamış, gülümsemeye başlamıştı. İltifata,

"Vazifemizi yapıyoruz efendim..." diye mırıldanarak teşekkür etti. Bu sefer Nazif Bey, ona alıcı gözlerle baktı:

"Hayret kıyafetinize... Nasıl da tebdil olmuşsunuz... Sizi gören köfteci sanır..." Bu defa Talip güldü:

"İstanbul içinde asker, nefer elbisesi giyemediğimize göre..."

Bir an odada derin bir sessizlik oldu. Talip'in altına bir adam, bir iskemle sürdü. Nazif Bey sordu:

"Asıl adınızı sorabilir miyim?" Talip, oturmadan iki yakasına bakındı. Sonra tok bir sesle,

"Buna izin verilmedi. Müsaadenizi rica edeceğim. Yirmi beş yetmez mi?" Herkes birbirinin yüzüne baktı. Yüzbaşı,

"Haklısınız. İzin verilmediyse soramayız," dedi. Cebinden çıkardığı saatine baktı: "Daha harekete geçmemiz için bir saatimiz var. Planımızın ikinci kısmı tarafınızdan bildirilecekti. Söyleyiniz."

"Bir tek kelime," dedi, "Karamürsel." Odada bir kaynaşma oldu:

"İyi, çok iyi..."

"Doğru düşünülmüş..." gibi sesler duyuldu. Yüzbaşı Nazif Bey, karşısında oturan, masanın öte başındaki iki adama döndü:

"Kaptanlar bu işe ne der?" Pazarlı Eyüp Reisoğlu Mustafa Kaptan,

"Karadeniz'e çıkmaktan daha emin bir yol," dedi.

Pazarlı Babaoğlu Ahmet Kaptan da onu tasdik etti: Yük uzun zaman deniz üstünde kalmaz. Anadolu'ya çabuk ulaşır. Münasiptir. Tekrar Talip'in yüzüne baktılar. O,

"Boşaltma için bütün tertibat Karamürsel'de alındı. Planın ikinci kısmı bu. Tabii birincisi size ait." Nazif Bey, ayağa kalktı. Masanın üzerindeki, lambanın yanında duran büyük beyaz bir kâğıdı katlayıp cebine koydu. Talip'e,

"Vazifeniz bu kadar. Buradan uzaklaşabilirsiniz," dedi. Talip, yerinden kalkmadı:

"Yükleme için adama ihtiyacınız olduğunu söylediler. Gerekirse, ben de kalacağım."

"Biz, bu hazırlığı gördük. Bütün işi bildiğiniz anlaşılıyor. Mustafa Kaptan'ın Avniye, Ahmet Kaptan'ın İsmet motorları Ayakapı'da bekliyor. Başaltlarında da seksene yakın adamımız var. Siz, gelseniz de olur, gelmeseniz de..."

"Bir kişi, bir kişidir Yüzbaşım. İşe yararım herhalde..." Nazif Bey güldü:

"Ne demek, elbette. Siz ki çok daha zorlu işlerin hakkından gelmişsiniz. Verelim size de bir vazife..." Biraz düşündü. Karşıda karyolanın üstünde oturan üç kişiyi işaret etti: "Hemşinli Mehmet, Hemşinli Mahmut, Ali Osman Efendiler, Azapkapı'dan biraz sonra sandalla hareket edecekler. Onları Tahsin Kaptan'ın sandalı takip edecek. Siz, Tahsin Efendi ile beraber hareket edersiniz. Motorların yaklaştığını görünce vazifeye başlayacaksınız. Vazifenizi Tahsin Kaptan söyler..." Yüzbaşı, tekrar saatine baktı, 'vakit' diye söylendi, "Şimdi birer ikişer buradan çıkalım. İşimiz çok sessiz olmalı... Motorların egzozları suya verildi mi?" Hepsi ayağa kalkmışlardı. Ahmet Kaptan,

"Merak etme Nazif Bey," dedi, "bütün tertibat hazır." Yüzbaşı,

"Önce ben çıkıyorum. Geçişinizi Köprü üstünde bekleyeceğim. Karaköy Köprüsü'nü kontrol eden inzibat zabitlerimizin tertibatı tamam mı, bir göz atayım. İngilizleri oyalayacaklar. Yüklemeyi, saatinde bitirmeye çalışın. Allah yardımcınız olsun..." Yüzbaşı, odadan çıktı. Herkes, ayakta duruyordu. Kimse konuşmuyordu. Tahsin Kaptan parmaklarının arasında tuttuğu cıgarayı, masanın üstündeki tablanın içine basıp söndürdü. Talip'e başı ile işaret etti:

"Yürü bakalım Yirmi beş." Odadan çıktılar. Onlara biri daha katıldı. Onlardan beş dakika sonra öteki sandalla hareket edecekler toplantı yerinden ayrıldılar. En son, Avniye motoru kaptanı Mustafa ile İsmet motoru kaptanı Ahmet, Ayakapı'nın yolunu tuttular.

Üşütücü bir sonbahar gecesiydi. Haliç'i, iki yakasındaki ölü ışıklar, durgun suların üstünde belli belirsiz parladığı için canlı gösterebiliyordu. Talip, sandalın içinde Tahsin Kaptan'ın yanına oturmuştu. Toplantıdan ayrılırken kendilerine katılan, adını bilmediği adam, ağır ağır, sessizce kürek çekiyordu. Onun arkasında, başta, Jandarma Hasan diye adı anılan iri yarı birisi, diz çökmüş, iki yakayı kolluyordu. Yıldızların, sahildeki ölü ışıkların yardımı ile önlerinde, biraz ileride giden sandalın küreklerinin sularda bıraktığı iz görünüyordu.

Tahsin Kaptan, dönüp dönüp arkasına bakıyor, gözleriyle karanlığı delmeye çalışıyordu. İyi kulak verilince, uzaktan bir homurtu, sandalları

takip ediyordu. Işin farkında olmayan bir kimse, bu homurtunun arka arkaya gelen iki yüzer tonluk gemi motoru olduğunu dünyada kestiremezdi. Tahsin Kaptan, fısıldadı:

"Iyi, kaptanlar, zamanında hareket ettiler." Talip, heyecandan zaman zaman tıkanacak gibi oluyordu. Kendisini yokladı; bütün korkusu, heyecanı, yapılacak işin başarı ile sonuçlandırılması kaygısından başka bir şey değildi.

Küçücük Haliç'te Mustafa Kaptan'ın Avniye, Ahmet Kaptan'ın İsmet motorları, kocaman birer harp gemisi gibi, muharebeye girecek zırhlılar gibi ilerliyordu. Kaptanlar, kendileri dümen başındaydı. Avniye, öndeydi. Planda ufak bir değişiklik yapılmış, adamların hepsi, öndeki Avniye'nin başaltına, kıç ambara alınmıştı. Böylelikle çıkartma, baskın, ilk motordan yapılacaktı.

Hedef: Karaağaç Askeri Cephaneliği!

Hasan, kürek çekenin arkasına vurdu.

"Asıl oğlum, daha çabuk... Yaklaşıyoruz..." dedi.

Bu sırada sahilden küçücük bir kibrit ışığı göründü. Birinci sandal cephaneliğin rıhtımına yanaştı. Onu ikinci sandal takip etti. Talip, ötekiler gibi yerde yuvarlanarak rıhtıma çıktı. Hasan'ın uzattığı bir sürü inceli kalınlı ipi aldı. Birinci sandaldan çıkanlar da yardım ettiler. Karşıda görünen binaların, depoların deniz tarafındaki bir duvarın ardına kadar süründüler. Orada hepsi toplandılar. Gözlerini denize dikip beklemeye başladılar. Kendilerini orada daha önceden bekleyen Karaağaç Cephaneliği Ambar Memuru Eyüplü Mülazım Nazmi, hepsinin ortasına doğru sürünerek raporunu verdi:

"Bu taraftaki, deniz tarafındaki bütün nöbetçileri yoluna koydum. İngilizlerin de haberi yok. Hepsi koğuşlarında uyuyor. Yalnız üçü, arka kapıda nöbette. Birbirlerinden de aralı. Bizim neferlerden de aralarında üç kişi var. Rıhtımda nöbetçilerin tamam olduğunu sanıyorlar. Sadece nöbetçi onbaşısı zaman zaman dolaşıyor. Iyi bir çocuktur. Haberi yok. Ya kandıracağız ya da bağlıyacağız. Motorlar geliyor mu?" Topkapılı Mehmet,

"Kulak ver..." diye fısıldadı. Kulak verdiler. Hiçbir ses duymadılar. Ali Osman,

"Çok yaklaşmış olacaklar. Kaptanlar, makine stop etmişler..." Mülazım Nazmi Efendi, rıhtıma doğru süründü. Bir kibrit yaktı. Işığın önünü üç kere kapadı açtı eliyle.

Mustafa Kaptan, dikkat kesilmişti. Adamlarına alçak sesle emirler veriyordu. Dümeni tutan elleri sıkmaktan uyuşmuştu. Başaltındaki, kıç güvertedeki adamlar, dişleri sıkılmış; karanlığın içinde gözleri küçülmüş, çömeldikleri yerlerde fırlamaya hazır bekliyorlardı. Bu adamlar, İstanbul'un seçme denizcileriydi. Sandalcılar, motor makinistleri, ta vapur çımacılarına kadar içlerinde her çeşit insan vardı. Hatta kopukları, külhanbeyleri İstanbul'un... Fakat bu adamların başı, Hemşinli Mehmet, Hemşinli Mahmut, Tahsin, Mustafa Kaptanlar, bir taraflarından emin ve müsterihtiler ki o tarafları da bu adamların yurtseverlikleriydi. Çıt bile çıkmıyordu motorlardan. Siyah bir örtüyü makasla keser gibi Karaağaç Cephaneliği'nin rıhtımına yanaştılar, önce Avniye yanaşırken Mülazım'ın korktuğu başına geldi: Nöbetçi Onbaşı, bir ambarın köşesinden rıhtıma çıkıverdi. Motora,

"Yanaşma! Yasak!" diye bağırdı. Mustafa Kaptan, rıhtıma atlamıştı bile,

"Padişahımızın emriyle, denize dökülecek cephaneleri almaya geldik. Yabancı değiliz..." diye Onbaşı'ya yaklaştı. Onbaşı çok telaşlanmıştı. Kaptan'la tartışmaya girişti. Ama bulunduğu yerden fırlayan Jandarma Hasan, Onbaşı'nın ağzını bir mendille tıkadı. Kaptan kollarını sımsıkı tuttu. Bir başkası bağlayıverdi. Sandalla gelenler, önceden kararlaştırıldığı gibi, duvar diplerinden nöbetçilerin bulundukları yerlere ikişer üçer dağıldılar. Sandalla getirdikleri ipleri aralarında taksim etmişlerdi. Ali Osman,

"Yürü Aptullah!" dedi. Talip'in eline birkaç yumak ip verdi. Tabancalarını yokladılar. Duvar dibinden, arka kapıya doğru süzüldüler. Kapının yanında duvar alçalıyordu. Berisinde duvarın üstüne ata biner gibi oturmuş bir gölge göründü. Tüfeği kucağındaydı. Yaklaşınca bunun İngiliz nöbetçilerinden biri olduğu anlaşıldı. Aptullah, bir solukta herifin altına fırladı. Bir sıçrayışta askeri bacağından yakaladığı gibi aşağıya aldı. Ali Osman'la Talip, yetiştiler. Kaşla göz arasında adamın ağzını tıkayıp kollarını bağladılar. Aptullah, askerin yakasına yapışıp bir zaman olduğu yerde bekledi. Uzaktan bu sırada hafif bir ıslık duyuldu. Ara ile ıslıklar birbirini takip etti. Çalınan ıslıkları, Ali Osman sayıyordu. En sonunda kendisi de parmaklarını ağzına götürüp, hafifçe bir ıslık çaldı. Aptullah, tabancasının namlusu ile İngiliz'i dürttü, yürüttü. Cephane depolarının ardındaki koğuşlara geldiler. Etraftan yakalanıp toplanan bütün nöbetçiler, elleri kolları bağlı koğuşa getirilmişlerdi. Daha önce de Jandarma Hasan, on beş kişi ile koğuşta uyuyan neferleri basmış, teslim almıştı. Hepsinin kolları bağlanmış, ranzaların önüne sıralanmıştı. Dışarıdan getirilenler de onların yanlarına itildi. Kapı kapandı. Duvarda asılı lambanın fitilini Hasan açtı.

Arkadaşları, tabancalarını esirlerin üzerine çevirmiş, vaziyet almışlardı. Hasan, iri gövdesiyle, iki tarafı ranza olan dar geçitten yürüdü. Esirlerin karşısına dikildi. Kaşla göz arasında, parmak tetikte bekleyen arkadaşlarına baktı. Gözü, Talip'e ilişti:

"Delikanlı," dedi, "şunları bir say bakalım. Türk, İngiliz, hepsi otuz olacaklar. Tamam mı?" Talip, çabucak saydı.

"Tamam otuz hepsi..." cevabını verdi.

"İyi öyleyse... Depolarda arkadaşlar rahatça işlerini görürler. Başladılar bile cephaneyi taşımaya..."

Esirler taş kesilmiş duruyorlardı. İngilizler, sakin görünüyordu. Onlara Hasan, 'sus' işareti yaptı eliyle. Sonra tabancasını gösterdi. Bağırırsanız, kurşunu yersiniz; demek istedi. Herifler bal gibi işareti anladılar. Hasan, bunu bir de yüksek sesle tekrarladı. Yaklaşıp bir bir İngilizlerin yüzüne baktı:

"Ah ulan..." diye söylendi, "İstanbul'u işgal ettiğiniz gün, Şehzadebaşı'nda uyuyan askerlerimizi nasıl öldürdünüzse, sizi de öylece, biraz önce uyurken temizlemeliydik... Gelgelelim erkeklik bizde kalsın. Biz, erkek erkeğe dövüşürken adamı haklarız..." İngilizlerin hiçbiri bu sözleri anlamamıştı, ama Türk esirler çok güzel anlamıştı. Ranzaların birinin üstüne oturmuş, yüksekten esirleri gözetleyen bir İstanbul kopuğu seslendi:

"Hasan Ağabey, bu salatalıkları ne yapacağız şimdi?"

"Cephanelik gemilere yükleniyor. Bunları da cephanelerle birlik Kemal Paşa'ya teslim edeceğiz. O ne yaparsa yapsın. Cezalarını versin."

"Buracıkta doğrayalım be beyağabey... Karnımızın şişi iner biraz."

"Olmaz. Kan dökmek yok. Gürültü yok. Anladın mı?"

"Ne yapalım... Kumanda sende Hasan Ağabey..." Köşeden orta yaşlı bir muhafız, eli kolu bağlı, ağzı tıkalı, rıhtımda en önde yakalanan Onbaşı'ya yaklaştı:

"Hasan," diye seslendi, "bu Onbaşı ağlıyor..." Jandarma Hasan, yavaş yavaş sıranın en başında duran adama yaklaştı. Onbaşı'nın ağzındaki mendili çıkarmışlardı. Genç yüzünü lambanın ışığının pembeleştirdiği kapkara bir bıyık çerçeveliyordu. Hasan, Onbaşı'ya dikkatli dikkatli baktı:

"Korkusundan ağlıyordur," dedi. Bu yoklaması Hasan'ın boşa çıkmadı. Delikanlı, sessizce gözlerinden inen yaşları göstermemek için başını çevirmek istedi. Sonra birden karar verdi:

"Ben," dedi, "yalnız Allah'tan korkarım."

"Allah, İngilizlere hizmet ederken mi aklına geldi?"

"Ben, millete hizmet ederim." Jandarma Hasan'ın sesi yumuşadı,

"Oğlum, bu seninkisi millete hizmet değil."

"Iyi..." dedi, Onbaşı, "bunu şimdi anladım."

"Geç kalmışsın." Talip, heyecanlanmıştı. Söze karıştı:

"Pişman olduğu belli. Bak ağlıyor." Hasan, bu sözleri bekliyordu. Talip'e döndü:

"Elini kolunu çözelim mi demek istiyorsun?"

"Çözelim."

"Ya bizi aldatırsa?" Onbaşı, boğuk bir sesle,

"Namusum hakkı için izin verin!" Hasan, solundaki birine,

"Çöz şunun kollarını..." emrini verdi. İplerini bıçakla kesiverdiler. Onbaşı Jandarma Hasan'ın eline sarılıp öpmek istedi. O, elini vermedi. Neferin arkasını okşadı:

"Adın ne senin?"

"Cemal."

"Başka bunların içinde namusuna güvendiğin arkadaşın var mı?" Eli kolu bağlı Türk neferlere bütün gözler dikildi.

"Hepsini bırakın," dedi, Onbaşı Cemal,

"hepsine ben kefilim." Neferlerin yüzü gülüyordu. Hasan, Talip'e döndü,

"Cemal'e de sen kefilsin..." diye bir göz attı.

"Kefilim," karşılığını verdi Talip. Olup bitenlere İngilizler hayretle bakıyordu. Kapı gibi bir İngiliz, gülümseyerek, Cemal'e seslendi:

"Kemalist ya?" Cemal, döndü baktı.

"Ya," dedi, "Kemal Paşa!" Adam, bütün dişlerini göstererek güldü:

"All right..."

Kimse herifin demek istediğini anlamadı. Jandarma Hasan,

"Raytı maytı bu..." diye Talip'le Cemal'e döndü: "Durmayın, koğuşlardaki silahlıklarda ne kadar tüfek varsa toparlayıp gemilere götürün. Depoları boşaltanlara yardım edin. İş bitince de bize haber verin; bu gâvurları getirelim. Yallah!" dedi. Talip, fırladı. Cemal, kolları yeni çözülen neferlere işaret etti. Koğuşlarda daha önce yatanlar, acele acele pantolonlarını çektiler. Ceketlerini giydiler. Kapı yanındaki silahlığa koştular. Hasan, kalan muhafızlarla, tabancalar elde İngilizlerin giyinmelerini seyretti. Her adama, bir muhafız düşüyordu.

Talip, Cemal, on iki daha Türk neferi kucaklarında İngilizlerin de yeni gıcır gıcır tüfekleri, koğuştan fırladılar. Gemilere doğru sessizce koştular. Rıhtımın iki başında Ali Osman'la Hemşinli Mahmut, gözcülük ediyor; kaptanlar, gelen malzemenin yerleşmesine bakıyorlardı. Geriye kalan bütün adamlar, rıhtımda, cephanelikle gemilerin arasında, kara taş üstündeki kara karıncalar gibi gidip geliyorlardı. Talip, koğuşta olup bitenlerden, Türk neferlerinin Kuvayı Milliyeye katılmasından kaptanları, idarecileri haberdar etti. Az sonra, cephane taşıyan seksen gönüllü de durumu öğrendi. Herkese bir şevk, büsbütün bir gayret geldi. Depolardaki kıymetli cephanelerin yerlerini elinde bir mumla oradan oraya koşarak Ambar Memuru Mülazım Nazmi, bir bir gösteriyordu. Tüfek sandıklarının altına gönüllüler ikişer üçer giriyor, sandıkları kuş gibi gemilere uçuruyorlardı. Mermi torbaları bir hamlede omuzlanıyor, içlerinde pamuk varmış gibi götürülüyordu. Arada bir tok bir ses, karanlığın içinden,

"Ha kardaşlar... A dostlar!" diye homurdanıyor, bu ses, cephaneliğin içinden rıhtıma, rıhtımdan gemilerin içine kadar zincir gibi uzanan adamların yüreğini tazeliyordu.

Kan tere batmışlardı. Soluklarının kesildiğini, dermanlarının azaldığını duymuyorlardı bile... Azıcık bir yavaşlama oldu mu, yine aynı ses duyuluyordu:

"Milletin malı, milete gerek arkadaşlar!"

"Allah'nın emri, Mustafa Kemal Paşa'nın kavli bu: Hak milletindir! dayanın kardaşlar!"

Talip, sırtında bir makineli tüfek koşuyordu. Heyecanından, içinde doğan tarifsiz bir sevinçle ağlıyordu. Hem de karanlığın içinde gözyaşlarını kimseciklerin görmediğini bildiği için rahat rahat ağlıyordu. Yükünü bırakıyor, iskeleyi koşarak iniyor, koşa koşa depoya gidiyor, bu sefer, yeni bir silah yükünü kapıyordu. Bu arada uzun bir ıslık sesi duyuldu. Herkes olduğu yere çöktü. Yere yattı rıhtımdakiler. Denizden bir motor sesi geliyordu, öylece bekleştiler. Bu üçüncü hareketsizlikti. Denizden bir vasıta geçiyordu. Beklediler, ses uzaklaştı. Yine kaynaşma hızlandı:

"Saat, bu saat, dayanın arkadaşlar!" Bu gayret, bu çalışma iki saatten fazla sürmüştü. Cephanelik tamtakır kalıncaya, gemiler tıklım tıklım doluncaya dek,

Mülazım Nazmi, Avniye'ye geldi. Mustafa Kaptan'a: "Mühimmatın ne kadar işe yarayanı varsa yükledik. Depolarda bir şeycikler kalmadı; tamam..." dedi. Bütün idareciler acele bir toplantı yaptılar. Adamlar, gemi-

lere taksim oldu. Bitkin, yorgun, taşıdıkları cephanelerin arasına çöktüler. İki saatte, sekiz saatlik iş yapmışlardı. Cemal Onbaşı ile neferler, Avniye'nin kıç tarafındaki ambara saklandılar. Tahsin Kaptan,

"Hasan'a haber verin İngiliz esirleri getirsin," dedi. Esirler getirilip, başaltına kapatıldı. Başlarına, Anadolu'ya geçmesine karar verilen, daha önceden hazırlanmış üç zabitle, sekiz sivil muhafız dikildi. Bunlar seksen kişinin içindeydiler. Fakat adları, rütbeleri, ancak Gizli Teşkilatın merkez idarecileri tarafından biliniyordu.

Kafile, Karaağaç Cephaneliği'ne nasıl sessizce geldiyse, bu sefer de yine öylece sessizce, aynı tertiple ayrıldı: Önce, sandalla Hemşinli Mehmet, Ali Osman, Tahsin Kaptan rıhtımdan açıldılar. Onları, Jandarma Hasan, Talip'in bindiği ikinci sandal takip etti. Bir hayli uzaklaştıktan sonra, Hasan, bir cıgara yaktı, kibritin alevini sağa sola salladı. Rıhtımdaki motorlar homurdandı. Haliç, ilerleyen gecenin karanlıkları içinde, sakin, sessizdi. Bir yandan Süleymaniye'nin minarelerinin karaltısı yıldızlarla oynaşıyordu. İçi kaynaşan İstanbul, uyur görünüyordu, öndeki sandal Azapkapı istikametini tutmuştu. Jandarma Hasan'ın sandalı, Ayakapı'ya geldi, yanaştı. Kürek çeken, sandalı bağladıktan sonra,

"Başkaca emrin?" diye Hasan'a sordu. Adam, mühimmat taşımaktan, kürek çekmekten bitkindi. Gölgesi, küçülüyordu. Hasan, onun arkasını okşadı:

"Hadi bakalım, kaybol ortalıktan oğlum. Var git evine istirahat et. Sonra konuşuruz..." dedi. Talip, eğildi, dikkatle adamın yüzüne baktı. Onu orta yaşlı bir kişi sanmıştı. Dikkatle bakınca sandalcının çocuk denecek yaşta, fakat iri yarı bir genç olduğunu gördü. O da bir an dikkatli dikkatli Talip'e baktı. Karanlığın içinde bembeyaz dişleri parladı. Sonra Jandarma Hasan'a,

"Eyvallah ağabey..." diye söylenip, hızla rıhtımdan uzaklaştı. Hasan, karşıdaki büyük bir depoyu andıran binanın arkasına doğru yürüdü. Talip, baktı ki, orada bir karanlık köşede yığın yığın boş meyve sandıkları duruyor, önlerine, bir adam dikiliverdi. Sandıkların arasından çıkmıştı. Hasan'a yaklaştı:

"Her şey hazır mı?" Adam,

"Hazır," diye başı ile yığılı sandıkları işaret etti. Kulak kabartmaya başladılar. Çok geçmeden motorların homurtusu duyulmaya başladı. Yavaş yavaş geldiler. Rıhtıma rampa ettiler. Gemilerdeki adamlar yere atladı. Bu sefer, yeni bir kaynaşma başladı. Boş tahta meyve sandıkları, mühimmatın

üzerine konuyor, kapatılıyor; bazı yerlere, branda bezleri örtülüyordu. Bu iş çok çabuk bitirildi. Gönüllüler, beş dakika içinde rıhtımdan kayboldu. Karanlık sokaklara dalıp dağıldılar. Motorlarda, yüklü olarak Karaağaç Cephaneliği, esirler ve onların muhafızları, kaptanlar, makinistler kalmıştı. Talip, baktı, bu sefer de kaptanlar, gemilerinin fenerlerini yaktılar, önden İsmet, on dakika sonra da Avniye, hareket etti. Tam yol Unkapanı Köprüsü'ne doğru süratle uzaklaştılar. Jandarma Hasan, derin bir soluk aldı,

"Bundan ötesi, önce Allah'a, sonra da Mustafa, Ahmet Kaptanların dirayetine havale..." dedi. "Köprüleri bir kere sağ salim geçtiler mi, tamam!" dedi, Talip, sevinçten dizleri titreyerek yere çömeldi. Bir taraftan da yorgunluğunu yeni yeni hissetmeye başlamıştı. Arkasını duvara dayadı. Bir cigara yaktı.

Hasan'ın da cigarasını yakması için kibriti uzatırken,

"İyi iş gördük."

"Hem de nasıl..."

"Kazasız belasız, yükü bir çıkarabilseler..."

"Hiç sıkılma... Bu iş tamam... Hem buralarda pek oyalanmayalım."

"Haklısın. Ben, tekmil raporumu merkeze vereceğim. Haydi allahaısmarladık." Talip, doğruldu. Hasan, onu çömeldiği duvarın dibinden elinden tutup çekti kaldırdı. Arkasını okşadı onun da:

"Haydi güle güle delikanlı. Bir daha sefere ne zaman konuşacağız?"

"Haber verecekler size..."

"İyi... Yirmi beş'tin sen değil mi?"

"Yirmi beş."

"Aslansın be Yirmi beş!" Talip, gülümsedi. Hasan'ın yüzüne baktı. Kalın kır bıyıkları karanlıkta parıldıyordu Hasan'ın... Tokalaştılar.

2

Gecenin zifiri karanlığı içinde Topkapı dışındaki uçsuz bucaksız mezarlıkların en sapa bir yerinde oturuyorlardı. Dört bir tarafları eski, büyük, mezartaşları, serviler, alabildiğine büyümüş çalılar, otlarla çevrilmişti. Yerleri, oldukça çukurdaydı. Dört yönde, aralıklı, dört gözcü bekliyordu. Kimsenin aklının köşesine bu karanlıkların yuttuğu mezarlığın sapa köşesinde, ölülerle birlik, bu gece diri, yaşayan insanların da bulunduğu gelemezdi. Ama tedbir, tedbirdi: Nöbetçiler, tetikteydi.

Birbirlerinin yüzünü pek göremiyorlardı. Konuşanın, konuşanların kim olduğu sesinden belli oluyordu; tanıyorlardı. Yüzbaşı Nazif Bey, Topkapılı Mehmet, İhsan, Ali Osman, Hemşinli Mehmet, Hemşinli Mahmut, Mustafa, Ahmet, Tahsin Kaptanlar, değişik istikamet ve yollardan gelmişlerdi. Otların arasında hemen hemen diz dize oturuyorlardı. Ali Osman, mırıldandı:

"Ne günlere kaldık... Herifler rüzgârdan nem kapmaya başladılar. Sokulacak delik bulamıyoruz fareler gibi. Doğrusu çok zoruma gidiyor bu..." Nazif Bey'in sesi duyuldu, yavaşça karşılık verdi:

"Harp içindeyiz. Elbette böyle olacak. Daha zor günler de göreceğiz." Tahsin Kaptan,

"Daha da yapılacak o kadar çok işimiz var ki..." dedi.

"Biraz ara vermek gerekecek. Göreceksiniz, merkezden de böyle emir gelecek." Mahmut'un bu sözüne karşı Ahmet Kaptan,

"Nerede kaldı bu arkadaşlar?" diye sordu. Onun bu sorusu bekleniyormuş gibi, uzaklardan bir baykuş sesi duyuldu. Doğruldular. Birisi,

"Bu Hasan..." dedi.

"Evet a..."

"Nöbetteki İsmail'in yanındaydı. Yirmi beş gelmiş olacak."

Ali Osman, kuş sesine benzer bir ıslık çaldı. Beklediler. Az sonra otlar hışırdadı. Sessizce karanlığın içinde beli belirsiz iki gölge yaklaştı. Çukurun içine girdiler. Jandarma Hasan,

"Yirmi beş'i getirdim," dedi. Talip, dikkatli dikkatli etrafına baktı. Karanlığın içinde yüzleri seçmeye çalıştı.

"Merhaba arkadaşlar..." dedi. Hepsi karşılık selam verdiler, Talip'in sesi, sakin, hatta neşeli gibiydi:

"Hepimiz burada mıyız? Karanlıkta seçemiyorum." Yüzbaşı,

"Herkes hazır. Merkez'in emrini bekliyoruz," karşılığını verdi. Talip, alçak sesle, fakat duru bir ifadeyle konuştu:

"Gizli Teşkilatımızın Heyeti Merkeziyesi bana On dört numaralı idarecisi vasıtası ile, sizlere en önce teşekkür edildiğini bildirdi. Gerek Teşkilatımız, gerekse Anadolu, Haliç'teki Karaağaç Cephaneliği'nin tamamen, hem de muhafızları ile birlikte Anadolu'ya naklinden son derece memnun oldu. Bu başarımızın devamlı olmasını temenni ediyorlar. Yalnız bir zaman çalışmalarımıza ara vereceğiz. Sadece cephane nakline ara verilecek, öteki işlerimiz arasız devam edecek. Aradan on günden fazla bir zaman geçtiği halde, Karaağaç Cephaneliği'nin nakline dair, İngilizler küçük bir iz, ipucu elde edemediler. Biliyorsunuz, bu yüzden herifler son derece sinirli, yapmadıkları baskıyı, koymadıkları yasağı bırakmıyorlar. İstanbul'un kukla hükümetini son derece sıkıştırıyorlar. Ferit Paşa kabinesi, ne yapacağını şaşırdı. Silah kaçırma işleri biraz tavsamış görünürse, sıkı takiplerden kurtulmuş oluruz. Yapılacak işlere dair planları birkaç güne kadar bildirecekler."

"Tam Kâğıthane'deki Fişekhane ambarından top mermileriniyükleme işi kıvamına gelmişti..." diye Mustafa Kaptan söylendi. Talip,

"Bilmem ama şu sırada çok zor olur. İngilizler de geceleri, köprülerin altından kuş uçurtmuyorlar," cevabını verdi.

"Son işten sonra adamlar gözlerini açtılar."

"Kolayı var canım..." diye, Kaptan devam etti: "Gece yükler, sabahleyin köprülerden geçeriz."

Yüzbaşı Nazif Bey, söze karıştı:

"Mustafa Kaptan, baksana emre... Cephane, mühimmat işi bir zaman duracak. Bu karar da çok yerinde. Zaten tahmin ediyorduk. Düşmanlar, vapurlardan başka motorları, hatta sandalları bile çok sıkı aramaya başladılar."

Kaptan'ın canı sıkılmıştı:

"Ne yapalım, emir emirdir," diye söylendi. Talip tekrar konuştu:

"Kararımız bu; yeni emre kadar mühimmat işine ara vereceğiz. Teşkilatımızın hazırladığı önemli bir işte kaptanlara düşecek büyük bir vazife var..."

"Neymiş o vazife?"

"Anadolu'ya geçmeye hazır, Kuvayı Milliyeci birçok zabit, sivil kimseler var. Bunların hazırlığını Merkez gördü. Ellerine Felâh Grubu'nun vesikaları, mühürlü vesikaları veriliyor. Bunları, tüccar eşyası taşırken, motorların mürettebatıymış gibi gereken Anadolu limanlarına götüreceksiniz. Tarafınızdan bütün teşkilatımızdaki kaptanlar haberdar edilecek. Buluşmaları Yüzbaşı Nazif Bey idare edecek. Nazif Bey'le, gidecekler, Galata'daki o malum ardiyede buluşacaklar." Ahmet Kaptan,

"Ohooo! Bu iş helva yemek kadar kolay..." diye söylendi.

"Gereken tertibatı, gerektiği biçimde Nazif Bey alır dediler teşkilattan. Size, gideceklere verilecek vesikaların bir örneğini gönderdiler. Her geleninkiyle karşılaştıracaksınız. Olur da işi anlayıp sahtelerini sürenler bulunur. Bilhassa sağ üst köşedeki imza yerine kullanılacak işaretlerin uygun olmasına dikkat edilmesi rica ediliyor." Talip'in karanlıkta uzattığı vesikayı, mat beyazlığından anlayıp Nazif Bey, aldı.

"Bu vesikaları şimdiye kadar Felâh vermiyordu," dedi.

"Evet," cevabını verdi Talip, "bir zaman için şimdilik Felâh verecek. Daha önceki imza sahiplerinden en önemlisi üç gün önce sudan bir sebeple tevkif edilmiş. Nemrut Mustafa Paşa Divanı'na verilmiş. İngilizler çok titiz davranıyor. Ama tevkif edilen arkadaşın Teşkilatın başında olduğunu bilmiyorlar. Öğrenemeyecekler de..." Bu sözler, derin bir sessizliğe sebep oldu. İstanbul hükümetinin Divanı Harbi'ne verilen zat, Kuvayı Milliyenin İstanbul'daki Gizli Teşkilatını idare edenlerin en ileri geleni Kaymakam Hüsamettin Bey'di. Onun adını Talip, söylemedi.

"Önümüzdeki günlerde Anadolu'ya geçeceklerin çoğu, Erkânı Harbiye Mektebi'nde okuyan genç zabitlerimiz olacak. Bu arkadaşların bilhassa İnebolu'ya çıkmalarının temini isteniyor. Söylemeye değmez, Ankara'nın bu genç zabitlere büyük ihtiyacı var."

"Iyi," dedi Nazif Bey, "biz arkadaşlarla bütün hazırlığımızı bir iki gün içinde yaparız..." Sesi çok heyecanlıydı. Bu sesteki heyecan, gecenin karanlığı içinde oturan gölgelerin kıpırdamasından etrafa yayıldığı anlaşıldı. Tahsin Kaptan,

"Çok önemli haberler, emirler getirdin Yirmi beş..." diye mırıldandı, "Basbayağı aklım karıştı. Genç zabitlerimizin Anadolu'ya geçmesi, geçirilmesi, cephaneliklerin taşınması kadar mühim. Yarından tezi yok, motorlara İnebolu'ya gidecek tüccar eşyası temin etmeli..."

Herkes, mırıl mırıl konuşmaya, fikrini söylemeye başladı. Konuşmalar, bir tartışma şeklini aldı. Yapılacak işler, hemen oracıkta planlandı. Önemli meselelerin üzerinde dikkatle duruldu. Teferruatın, sonradan durumun gelişmesine göre tespit edilmesine karar verildi.

Bütün konuşulacak işler konuşulmuştu. Talip,

"Bir tek mesele kaldı," dedi, "Mustafa ve Ahmet Kaptan'ların vereceği rapor." Ahmet Kaptan boş bulundu, anlayamamıştı:

"Ne raporu? Hangi rapor?" diye sordu.

"Karamürsel'e götürdüğünüz yükün teslimi raporu. Merkez, sadece yükün teslim edildiğini öğrendi. Sizlerin buraya tekrar sağ salim döndüğünüze göre, işi sağlama bağladığınız görülüyor." Mustafa Kaptan,

"Ha! şu mesele... Kolay oldu canım..." diye anlatmaya girişti: "Biliyorsunuz, Ayakapı'dan İsmet'le Ahmet Kaptan önden yola çıktı. Köprüleri geçerken bir aksilik çıkarsa, esirler bizim Avniye'de olduğu için, durumu görür, tornistan edebiliriz diye düşündük, öylece kararlaştırdık. Unkapanı Köprüsü gürültüsüz patırtısız geçildi. Uzaktan İsmet'in fenerini kolluyordum. Baktım birdenbire feneri söndü. Aklım karıştı; ama tekrar bir yanıp bir sönmesinden, Karaköy Köprüsü'nü de Ahmet'in geçtiğini anladım. Tam yol köprünün altına daldım. Köprünün ışıkları yolu iyi gösteriyordu. Dümen bende ha... Köprünün altından geçerken bizim fener hayal meyal dubaları aydınlattı. Bir göz attım, herifin biri, dubalardan birinin ucuna oturmuş, balık tutar. Oraya nasıl inmiş anlamadım. Sandalla gelmiş olacak. Herif,

"Ulan bu saatte bütün balıkları kaçırdık... Sen de geç bakalım kaptan!" diye bağırdı. Balık mı dedi, alık mı dedi anlayamadım ama bunun bir parola olduğunu çaktım. Demek Yüzbaşı Nazif Bey, köprünün giriş çıkışını kontrol eden inzibat zabitlerimizle tertibatı almış; yol açık, İngilizler gaflette... Bir solukta Sirkeci rıhtımını açıktan aldık, Sarayburnu'nda kendimizi akıntıya koyuverdik. Bizde yük oldukça ağır; baktım Ahmet önümde İsmet'le tavşan gibi gidiyor. Makinistlere, "Açın gözünüzü be uşaklar, paçayı, yükü kurtardık sayılır!" diye bağırdım. Motorun gözünün içine bakıyorlardı. İngilizlerin karakol gemileri huylanmasın diye, rotamız, sahilden pek uzaklaşmamaktı. Marmara'yı kazasız belasız geçmeye başladık. Adala-

rı geçerken, telaşım yatıştı. Dümeni Hasan'a devredip bir cıgara yaktım. Baktım Ahmet, önümde gittikçe uzaklaşıyor. Kendi kendime, "salıver keratanın yakasını, tehlike geçti sayılır gitsin..." dedim. Demez olaymışım... Önceden bu işi de konuşmak varmış..." Ahmet Kaptan söze karıştı:

"Ee... birader ne bilirim senin makinelerin arıza yapacağını..."

"Orası öyle, bilinmezdi ki. Ama tedbirli olmalı bir daha sefere... Bir şey yapamasak, birbirimizi yedeğe alırız."

"Sakın, makineler mi bozuldu?"

"Bozuldu ya... Motor bozuldu."

"Ee?" diye Talip, merakla sordu. Babaoğlu Ahmet Kaptan,

"Ee...si sağlık... Gemisini kurtaran kaptan..." diye kıkır kıkır güldü. Mustafa Kaptan'ın sesinden kızdığını anladılar:

"Şimdi gülersin ya... Karamürsel'e elini kolunu sallaya sallaya varmış bakmış, biz görünürde yokuz. Aklı, b..'na karışmış. Sahilde bizi bekleyen halk, hani Kuvayı Milliyeciler, telaşa düşmüşler. Kuvayı Milliye'nin Karamürsel Teşkilatı Reisi, hem de kasabanın kaymakamı olan Yüzbaşı Tevfik Bey, yolumuzu şaşırdık sanmış. Dağda ateş yakıp bize işaret vermeye savaşmış. Ulan ben otuz yıllık kaptan Pazarlı Eyüp Reisoğlu Mustafa, yolumu şaşıracağım ha... Yuf olsun bana böyle bir halt edersem. Ha ne diyordum... Dümeni Hasan'a devredip bir cıgara yaktım. Varıp esirleri bir kontrol edeyim dedim. İşler yolundaydı. Başaltında İngilizler, fenerin ışığında gamsız gamsız oturuyorlar, bizimkiler de başuçlarında şahinler gibi parmak tetikte bekliyorlar. Mühimmat desen branda bezlerinin altında, boş meyve sandıklarının arasında Kemal Paşa'nın emrini bekler. Keyiflendim basbayağı... Keyfim, çok sürmedi. Motorun bir kalp intizamı ile işleyen pistonlarının yavaşlar gibi olduğunu bastığım yerin sarsıntısından, tabanlarımdan anladım. Sesi bozuluverdi namussuzun. Aman zaman demeye kalmadı, Makinist Fedaî, soluğu yanımda aldı, "Beybaba hapı yuttuk!" dedi. "Ulan it soyu, senin fedaîliğin nerede kaldı, hapı yuttuk ne demek? Koş motorun başına!" diye bağırdım. "Salim'le Recep uğraşıyor. Ben, haber vereyim dedim beybaba..." diye sersem sersem etrafına bakınıyordu. Çocuk bayağı telaşlanmış. Telaşlanmayacak gibi değil. "Oğlum İsmail, Fedaî..." diye kolundan tutup sarstım, "aklını başına topla... Motor her zaman bozulur, yaparsın, yürü işbaşına..." Aklına gelir gibi oldu. İndik motorun yanına. Çocuklar kolları sıvadılar. Ben, fener elde başuçlarına dikildim. Bir yandan uğraşıyor, bir yandan da ha babam İsmail, laf ediyordu. Onun hiçbir zaman bu kadar heyecanlandığını görmemiştim. "Olmazsa," diyordu,

"gün ağarıncaya kadar hakkından gelemezsek, cephaneleri denize dökeriz." Baktım delikanlı, durup durup 'Reis, ne yapacağız? Reis, beybaba ne edeceğiz?' diye eli ayağı titrer. Yakasından tutup bir tokat aşk ettim suratına. Hemen aklı başına geldi. Biliyordum, bütün korkusu bizim ele geçmemizden çok, mühimmatın ele geçmesiydi. Hele bir uğraşın bakalım, cephaneyi denize dökmek son çare..." dedim. Giriştiler. Onlar uğraşırken bir ara gidip, az sonra yola çıkacağımızı başaltındaki bizimkilere haber verdim. Ne kadar uğraştık bilmem. Herhalde iki saatten fazla uğraştı makinistler. Sonunda motoru işlettiler. Fedaî İsmail'in sevincine diyecek yoktu. Boynuma sarıldı: "Reis, sen olmasaydın hapı o zaman yutmuştuk..." diye söylenmeye başladı. "Ulan Reis'siz geminin yürüdüğü nerede görülmüş?" dedim. Deniz üstünde uğraşırken, bir hayli sahile yakın düşmüşüz. Rotayı düzelttim. Uzatmayalım, ver elini Karamürsel. Kuvayı Milliye bizi bayram ederek karşıladı. İsmet'in yükünü çoktan karaya çıkarmışlardı. Bizim Avniye'ye millet çoluk çocuğuna varıncaya dek karıncalar gibi üşüştüler. Ortalık ağarırken, silah, cephane hepsi karaya indi. Yüzbaşı Tevfik Bey'e İngiliz esirleri teslim ettik. Herifler, o kılları kıpırdamayan soğuk nevale İngilizler, bizim halkın karı kızan, çoluk çocuk gemiden silahları indirip taşımasını görünce, şaşılar kaldılar. Ağızları bir karış açık kaldı. Bu hali gören Yüzbaşı Tevfik Bey, askerlerine, "Dizin şu kerataları karşıki zeytin ağacının altına, Türk milleti nasıl ayaklandı, encamlarını, kiminle dövüşmeye yeltendiklerini kendi gözleriyle görsünler!" buyurdu, öyle yaptık. İngilizlerin içinde onbaşı mı, çavuş mu nedir anlayamadım, kapı gibi biri, Yüzbaşı'ya seslendi..."

Jandarma Hasan, Mustafa Kaptan'ın sözünü kesti:

"Bildim bu deyyusu..." dedi. "Koğuşta teslim aldığımız zaman, bizimle, Kemalistler ha, gibisine alay etmişti."

"Alay mı fiyaka mı bilmem ama; Yüzbaşı'ya bir şeyler söyledi. Tevfik Bey de ellerini çözdürdü. Herif bir koşu gemiye çıktı. İki makineli tüfeği kaptığı gibi sırtlayıp sahile taşıdı. Döndü, birkaç kere gitti geldi. Biz, bu sefer ağzımızı açmış onu seyrediyorduk. Tevfik Bey'e, bu herif ne halt eder Kumandanım, diye sordum. O, güldü: Aklınca bize fiyaka yapıyor. Hani İngilizler, harbi bile spor sayarlarmış ya... Bu da centilmen sporcu... Neyse, sonra esirleri götürdüler. Ne bileyim, belki de bu İngiliz, ahvalinde namusludur. Ne yapsın ki, hükümeti insan kasabı. Tevfik Bey, ortalık iyice ağardığında, Kuvayı Milliye'ye katılan Cemal Onbaşı'yı ve arkadaşlarını karşısına dizdi. Bir nutuk geçtik. Cemal Onbaşı ile arkadaşları, "Yaşasın

vatan! Yaşasın İstiklal!" diye bağırıp, Kumandan'ın elini öptüler. Bütün halk, hepimiz, sevincimizden ağladık, sarmaş dolaş olduk. Üst tarafı için kolay oldu. On gün kadar Karamürsel'de sırtüstü yattık. Ortalık yatıştı, haberini alınca, Ahmet, sebze yükledi; ben de meyve, ver elini bu sefer İstanbul..."

Karanlık mezarlığın içinde toplananların sessizliği, bir zaman mezarlarda yatanların sessizliğine karıştı. Nazif Bey,

"Güzel bir rapor Kaptan'ın raporu... Ne dersin Yirmi beş?" diye mırıldandı. Talip,

"Bilseler, İstanbul'un bütün hafiyelerini, düşmanımızın bütün idarecilerini deli divane edecek bir rapor," karşılığını verdi. Tahsin Kaptan, söylendi:

"Zaten deli divane oldular. Neydi o sabahki gazetelerin hali... 'Karaağaç Cephaneliği, muhafızları ile toptan Anadolu'ya kaldırıldı, kaçırıldı...' diye yazdılar." Hemşinli Mehmet, alaylı bir sesle konuştu:

"Daha neler kaldıracağız... Ali Kemal namussuzu istediği kadar *Peyamı Sabah* gazetesinde kıçını yırtsın..."

"İki buçuk baldırı çıplak Anadolu'da isyan etmiş diye yazıyor ya... Görür o iki buçuk baldırı çıplağı..."

"Misak-ı Milli, herifi deli etti." Nazif Bey,

"Sırası, günü gelecek, bu Ali Kemal'den hesap soracağız, o zaman onu, ne İngiliz efendileri Rahip Fru; ne de sevgili padişahı elimizden kurtaramaz."

"Kurtaramaz."

"Hesap soracağız..." Talip de,

"Elbette soracağız..." demekle yetindi. Çünkü o biliyordu, işin içindeydi: İngiliz Muhipler Cemiyeti Reisi Sait Molla ile Ali Kemal'in çevirdiği bütün dolapları, para için memleketlerini nasıl sattıklarını biliyordu. Sait Molla'nın, Ali Kemal'in birbirlerine yazdığı mektupları, Mister Fru ile aralarındaki yazışmaları, gizli Teşkilat elde etmiş, ta Ankara'ya, Mustafa Kemal Paşa'ya kadar iletmişti. Ama bunları şimdi bu arkadaşlara, şuracıkta söylemeye lüzum yoktu. Sırası gelince elbette öğreneceklerdi. Şimdi Talip, daha tehlikeli, daha mesuliyetli işlere girişiyordu. Bir yıl önce, daha telaşlı, daha evhamlıydı. Fakat bugün İstanbul'daki, yurt için, istiklal için çarpışan topluluklar, daha derlenmiş, aralarındaki ilişkiler daha da kuvvetlenmişti. Yavuz Grubu, hele Ankara'ca da tescil edilen Felâh Grubu, bü-

yük yararlıklar göstererek çalışıyordu. Hepsinden daha geniş, bir Teşkilat, gizli bir Teşkilat vardı ki, Milli Mücadele Grubu... Talip, artık İstanbul'un içinde her dakikasını, her saniyesini, heyecan içinde yaşamaya alışmıştı. Düşünüyordu da 'Allah Allah...' diye söyleniyordu, 'meğer bizim Kısmı Siyasi'de ne kadar budala insan varmış...' Ama bütün aklı erenler Kuvayı Milliyeci olmuştu. Geriye kalanlar, birtakım dangalak, cahil, beceriksiz kişiydi. Talip, bugüne dek yakalanmadıysa, hep bu polis bozuntusu dökün-tülerin beceriksizliğinden yakalanmamıştı. Şimdiye kadar kaç tanesini, hem de vaktiyle becerikli bildiklerini atlatmış, hatta işine yarayacak şekilde birkaç kere kullanmıştı. Ee... cehaletin de bir sınırı olmalıydı; kör kör parmağım gözüne, daha da fazla gidilemezdi. Herifler, Talip'ten iyice şüphelenmeye başlamışlardı. Adam artık ayağını denk almalıydı. Şimdilik Talip'i kurtaran, Fatih'teki bakkaldı. Bir kulpunu bulmuşlar, onunla ortak görünüyorlardı. Birkaç sefer, üzerinde toplanan şüpheleri dağıtmak için, Kısmı Siyasi'deki eski arkadaşlarından bir ikisini, tesadüfmüş gibi dükkâna getirip, kahve ısmarlamış, işi tatlıya bağlar görünmüştü. Babasına, uzak bir akrabadan epeyce bir para miras düştüğünü ortaya atmış, bu parayı bakkallıkla işlettiğini söylemişti. Bunu ya yutmuşlar, ya da yutar görünmüşlerdi.

Gece bir hayli ilerlemişti. Mezarlığın bu ıssız köşesinde oturan adamlar, bir türlü birbirlerinden ayrılmak istemiyorlardı. Bunun kendileri de farkında değildi: Böyle, bir dahaki sefere kolay kolay bir araya gelinemezdi. Böyle bir daha memleketten, milletten uzun uzun konuşamazlardı. Kendilerini böyle bir arada, kalabalık, hep beraber gördükçe, sevinçleri, imanları, şevkleri tazeleniyordu. Yoksa başka zamanlarda, parola ile konuşmak, buluşmak, kısaca emir alıp vermek icap ediyordu. Bu gece, hem işler konuşulmuş, hem de az çok dertleşilmişti. Gelgelelim ayrılma saati gelmişti. Geldikleri gibi dağılmaları gerekiyordu, önce, Talip'le Jandarma Hasan'ın uzaklaşması münasip görüldü. Hasan, kuş sesini taklit eden iki ıslık çaldı. Uzaklardan buna yine bir baykuş sesi karşılık verdi. Talip'le Hasan, doğruldular. Talip,

"Hoşça kalın..." dedi.

"Eyvallah..." karşılığını verdiler. Yüzbaşı Nazif,

"Dikkatli ol Yirmi beş!" diye seslendi.

"Sağ ol Yüzbaşım." Tam yürüyeceği zaman, Talip'in gölgesi durakladı: "Mülazım Nazmi'yi soracaktım. Hani Karaağaç Cephaneliği'nde ambar memuru..." Hemşinli Mehmet,

"Ankara'ya varmıştır herhalde..." diye keyifli keyifli cevap verdi.

"Bak buna sevindim."

"Avniye'ye, İsmet'e aldığımız bütün Kuvayı Milliyeci zabitlerimiz, sivillerimiz, sağ salim Karamürsel'e çıktılar. Bu iş tamam..." dedi Ahmet Kaptan.

"Darısı bundan sonrakilerin başına..." diye bir ses mırıldandı.

"İnşallah, inşallah..."

Yürüdüler mezarların arasından dikkatle geçiyorlardı. Taşların karşılarına dikilen karanlık gölgelerine çarpmamak için sakınıyorlardı. Bu eski mezarlığın tümsekleri, mezarların çoğu çıkıntıları çoktan dümdüz olmuştu. Yalnız, otlar, çalılar, kavuklu taşlarla yollarını kesiyordu. Mezarlığın dar bir sokağa bakan boydan boya uzun, viran duvarının karaltısını gördüler. Şimdi etrafları daha da aydınlanmış görünüyordu. Yolun öte yakası yine mezarlıktı. Tam viran duvarın bir gediğinden çıkmak için hızlandıkları sırada bir servinin karaltısından bir adam fırladı, önlerine geçti:

"Yatın çabuk duvarın dibine..."

Kendilerini duvarın dibine, otların arasına attılar. Az sonra, önlerine çıkan adam yanlarına geldi sokuldu. Hasan, fısıldadı:

"Ne var? Ne oldu Selim?"

"Size ortalık temiz, geçin diye işaret verdikten sonra, iki kişi yolun üstünde koşarak geçti. Biri bekçiydi. Herifin sesini tanıdım. Bizim mahallenin bekçisi. Yanındaki herhalde polis olacak."

"Ne işleri var sapa yerde bu saatte?"

"Pirelenmiş olacaklar ağabey."

"Dönerler mi geriye?"

"Belli olmaz, bekleyeceğiz." Talip konuştu:

"Arkadaşlara haber versek..." Hasan, fısıldadı:

"Korkma, onlar bu yakadan çıkmayacak. Mezarlığın öte başını bulmuşlardır bile."

"Toplantı yerine bir göz atayım mı?"

"İsmail nerede?"

"Meraklanma ağabey, kol geziyor. Mezarlığın alt başını tutmaya gitti." 'Selim', diye Jandarma Hasan'ın çağırdığı gölge, doğruldu. Talip,

"Gidip baksan, iyi olacak," dedi; Gölge, tam fırlayacaktı ki, servilerin derinliğinden arka arkaya bir karganın sesi birkaç defa duyuldu. Selim, olduğu yere çöktü yine:

"Ne it oğlu ittir deyyus!"

"Kim bu?"

"Kim olacak İsmail... Baksana nasıl karga gibi öter."

"Ne demek bu?" diye Talip merakla sordu.

"Demek oluyor ki ağabey, alt baştan aynasızlar geliyor."

"Biraz önce buradan geçenler dönmüş olmasın?"

"Onlar olacak."

Ayak sesleri yaklaşıyordu. Birbirlerini dürttüler. Duvara iyice sokulup, büzüldüler. Arnavut kaldırımının üstünde ayak sesleri iyice geldi yaklaştı. Biraz onları geçtikten sonra durdu. Bir ses, hem de bağıra bağıra,

"Bekçi baba! sen hayal görmüşsün..."

"Vallah mezar içinde sallanır gölgeler vardı."

"Mahalleleri bıraktın da şimdi mezarlıkları mı bekliyorsun yoksa?"

"Ben aldanmam." Bir başka ses,

"Ne tarafta gördün gölgeleri?" diye sordu.

"Nah, bu yakada."

"Ne işin var be yahu buralarda? Mezarlıkta dolaşırsan elbette hayalet görürsün." Bekçi, kızmıştı. Bağırdı:

"Ne hayaleti be... Sen de polis olacaksın. Basbayağı insanlardı."

"Anlaşıldı, esrarkeşler olacak. Bu saatte onlarla uğraşacak vaktim yok. Merkez'de de nöbetçiyim. Beni ne olmayacak bir işe kaldırır getirirsiniz?"

Üçüncü ses,

"Bir bakalım içeriye istersen?" dedi.

"Boş ver. Gece vakti ben korkarım mezarlığa girmeye."

"Neden korkarmışsın?"

"Evliyalardan, ervahtan..."

"Alay etme be yahu..."

"Çene yarıştıracak vaktim yok. Hadi bakalım vazifelerinizin başına. Komiser Bey, bizim işi bırakıp mezarlık taharriyatına çıktığımızı duymasın, kemiklerimizi kırar."

"Sen bilirsin..." dedi bekçinin sesi. Uzaklaşmaya başladılar. Duvarın dibinde yatanlar, uzun zaman onların uzaklaşmasını bekledi. Neden sonra Selim,

"Aşk olsun be Fikret Ağabey'e..." diye söylendi. "Herifleri amma da kafese koydu, temizledi ortalığı namussuzum..."

"Bu Fikret polis mi?"

"Görmedin mi ağabey?" Talip, içinde bulundukları zorluğu unutuvermişti. Güldü:

"Karanlık, nereden göreyim," karşılığını verdi, "sesini duydum." Hasan konuştu:

"Fikret polistir. Ama bizden."

"Haberi vardı demek bizim burada olduğumuzdan?"

Külhanbeyi ağzı ile konuşan Selim:

"Elbette ağabey, bizde tertibat teşkilat tamam. Cennet mekân Sultan Fatih bilem İstanbul'u alırken teşkilatın böylesini kuramamıştı. Kusura kalma ağabey, sen bizden ilerisin bu işlerde, kim bilir ne dolaplar çeviriyorsun. Bize lazımsın. Piyastos olmanı istemem, suratını bilem görmedim ama bir başka sefere, aydınlığa çıktığımızda görüşürüz Allah'ın izniyle... Çok konuştuk, tüy bakalım şimdi!"

"Ne taraftan caddeye çıksam iyi sence Selim?"

"Bekçi babanın ardı sıra git. Burun buruna da gelsen korkma, merhabayı bas. Evliya gibi heriftir. Senden ne şüphelenecek."

"İyi dedin. Haydi eyvallah... Hasan, bir daha sefere, gününde aynı yerde... Unutma..."

"Unutulur mu ya?"

"Bizim mahallede işin çıkar da bir müşkülün olursa kahvede İpsiz Selim de, beni bulurlar."

"Olur, bir kahveni içerim."

"Başımla birlik ağabey buyur gel."

Talip yolun, üstüne çıktı. Üstünü başını silkeledi. Ağır ağır yürümeye başladı. Bir hayli uzaklaştıktan sonra dönüp baktı: Candarma Hasan'ın gölgesi onun tersine, yolun üstünde gidiyor. Durdu, bir cıgara, yaktı.

3

Daracık bir odada diz dize denecek kadar birbirlerine yakın oturuyorlardı. Ortada iyice yanmış kocaman bir mangal vardı. Odanın tek penceresi, kapısının hemen yanı başında, evin sofasına bakıyordu. Karşı köşede küçük bir masanın üzerinde fitili iyice kısılmış bir lamba yanmaktaydı. Bu oda, On dört numaranın Fatih'teki evinin üst katındaydı. Sokakla hiçbir ilgisi yoktu. Dışarıda, İstanbul'un üstüne kara bir kış çökmüştü. Bu kışın adı karaydı ama, bütün şehir bembeyaz karla örtülmüştü. Düşman çizmesi altında inleyen, düşmanların işlediği cinayetleri, sokaklarına döktükleri pisliklerini örtmek için İstanbul, camilerinin kubbelerine kadar kara gömülmüştü.

Odada altı kişiydiler. Vakit, gece yarısıydı. Dışarıda lapa lapa kar yağıyordu. Bu altı kişi, bu gece bin bir zorlukla, görülmek tehlikesi geçirerek buraya toplanabilmişlerdi. Boydan boya kapının karşısındaki duvarın dibini tutan alçak sedirde ev sahibi, Talip'in hep yapacağı işleri bildiren On dört numaralı şişman zat, onun yardımcısı olduğunu artık Talip'in öğrendiği On beş numara diye anılan ince uzun zarif bey oturuyordu. Talip, onların tam karşısındaki bir mindere ilişmişti. Mangalın ateşlerinin üstünden ev sahibinin yanı başında oturan, şimdiye kadar hiç görmediği geniş omuzlu, keskin bakışlı, saçları ve bıyığı kırlaşmış, başındaki iyi kalıplanmış fesini geriye doğru itmiş birine dikkatle bakıyordu. Talip'in baktıkça hayreti artıyordu: Karşısındaki bu adam, ya bütün İstanbul'daki Teşkilatın, (Milli Mücadele Grubu'nun) başı, ya da en yüksek katındaki bir idareciydi. Ve muhakkak yüksek rütbeli bir zabitti. Çok sakin bir hali vardı. Hem de içinde bulundukları durumun son derece sıkışık, tehlikeli olması, sanki umurunda değilmiş gibiydi. Kocaman kehribar bir ağızlığa, koskocaman sarılmış bir cıgara takmıştı. Sakin sakin içiyor, ara sıra cıgaranın

külünü, uzanıp mangala silkiyordu. Onun bu hali Talip'e bütün alınan tertibatın, tedbirlerin şakaymış gibi gelmesine sebep oluyordu. Hani bu evin üst katına çıkarken, ayakkabılarının merdiven altına saklanması gibi. Fakat durum hakikaten çok tehlikeliydi. Talip, aylardan beri bir sürü tehlikeyle karşılaşmış, atlatmış, artık tehlikeyi de kanıksamıştı. Bu işlere giren, tehlikeyi, tehlikeden öte ölümü, göze almalıydı. Talip, her gün yakalanmak, yakalanınca da asılmak, kurşuna dizilmek tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Artık bu iş de son kertesine gelmişti. İşte bu toplantı, son durumu gözden geçirmek, son emirleri almak için yapılıyordu. Bugüne kadar Talip, hiçbir zaman, üstlerini böyle bir arada görmemişti. İşin tuhafı, Kısmı Siyasi'de beraber çalıştığı eski arkadaşı Şahin, şimdi yanı başında, kendisi gibi yün çoraplı ayaklarını altına almış oturuyordu. Konuşmalardan anlıyordu ki, Şahin, Merkez'den dışarıda iş almamıştı. Ona, sadece, Polis Müdürlüğü'nün içindeki vatan hainlerinin gidişatını gözetmek vazifesi verilmişti. Şahin'in Kuvayı Milliyeci olduğunu öğrenmek, Talip'i çok sevindirmişti. Gerek On dört'ün, gerekse On beş'in merkezden ayrılmasından sonra, orada olup bitenleri öğrenmek Şahin'e düşmüştü. Şahin'den şimdiye kadar şüphelenmemişlerdi. Onun işi, sadece olup bitenlere kulak vermekten, fırsatını bulursa, gizlice gelip giden evraka göz atıvermekten ibaretti. Sonra da bol bol saf, budala olan bazı polisleri, sureti haktan görünüp, konuşturuyordu. Onlarla birlik olup, Kemal Paşa'ya, Anadolu'dakilere sövüp sayıyordu. Böyle olunca, Şahin'e herkes itimat ediyordu.

Şahin'in alt tarafında, kapıya yakın, bakkal Nazif Efendi oturuyordu. Uzun zamandan beri Talip, Nazif'i de görmemişti. Onun bakkal dükkânının ardındaki depoda buluşmalara artık son vermişlerdi. Sık sık hafiyeler, onun dükkânını gözetmeye, dükkânına gelip gitmeye başlamışlardı. Velhasıl durum iyice nazikleşmiş, iyice ciddileşmişti.

Ev sahibinin adını ağzından kaçırmamak için çok dikkat ettiği, kır bıyıklı zat, tok bir sesle,

"Peki, Şahin Efendi," dedi, "şimdi de sizi dinleyelim. Halinizden anlıyorum, telaşlısınız. Vereceğiniz rapor çok önemli olsa gerek."

Şahin, şöyle dizlerinin üstünde bir doğruldu: "İyi tahmin buyurdunuz Beyefendi," diye fesini düzelterek söze başladı; "bugün bizim başkomiser üç kere müdürün odasına girip çıktıktan sonra beni çağırdı. Birdenbire, 'bizim eski memurlardan Talip'i bilirsin dedi, evi Çarşamba'dadır. Git o hergeleyı –af buyurun– getir', emrini verdi. Doğrusu Talip'in evine koştum. Maksadım ona haber vermek, bir zaman ortadan kaybolmasını söy-

lemekti. Şimdi burada kendisini görünce ne kadar sevindiğimi bilemezsiniz. Evde validesini buldum. Kulağına 'Talip ortalıkta görünmesin bir zaman' diye fısıldadım. O da, Talip'in bir haftadır eve gelmediğini, söyledi.

Bana itimat etmediği için bir zaman tereddütten sonra, Talip, Anadolu'ya geçti, dedi. Talip, gülümsedi.

"Doğrusu validemin bu kadar akıllı olduğunu bilmezdim." Hep gülüştüler. Ev sahibi şişman zat, sordu:

"Bari buna Merkezdekileri inandırabildin mi?"

"Maalesef, pek inanmadılar," diye Şahin içini çekti. "Talip biraderimizin evi gözaltında. Bakkal Nazif Efendi'ye gelince, ondan da çok şüpheleniyorlar. Talip'in ne olduğunu, nereye gittiğini ondan sormak için çok düşündüler. Bakkal dükkânına Talip'in ortak olduğuna pek inanmıyorlar. Nazif Efendi'yi şimdilik pek ellemeyecekler. Sebebi de gözaltında tuttukları dükkânda olur da Kuvayı Milliyeciler toplanır, baskın yapar, hepsini birden yakalarız hevesine düştüler."

"Vay gafiller vay..." diye kır bıyıklı zat, mırıldandı. Bakkala döndü: "Nazif Efendi, yarın sabah hemen Fatih Karakolu'na gideceksin. Ticaret ortağın Talip'in seni dolandırdığını; mal alacağım diye senden aldığı beş yüz lira ile bir haftadır ortadan kaybolduğunu söyleyeceksin. Bu paranın Talip'in koyduğu sermayenin iki misli olduğunu da eklemeyi unutma. Yan yakıl, polislere onu bulmaları için yalvar. Anlaşıldı mı?"

Yaşlı Nazif Efendi'nin gözleri parladı:

"Beyefendi, çok güzel düşündüler. Çok iyi anladım," dedi. İnce uzun On beş numara, mırıldandı:

"Bunu bal gibi yutarlar. Seni de rahat bırakırlar."

"Allah Allah, polislik de kimlere kaldı..." diye söylendi şişman zat. "Bu kadarcık hileyi yutar mı yutarlar..."

"Canım, Kısmı Siyasi'de polis mi kaldı? Aklı eren herkes bizim tarafımızda, kalanların hepsi moloz..." karşılığını verdi ince uzun yüzlü On beş numara. Şahin:

"Ben de şimdi bunu arz edecektim efendim. Raporumun en önemli noktasına gelmiştim: Bu akşam üzeri Merkez karmakarışıktı. Müdür, öfkeyle daireden çıktı gitti. Kulaktan kulağa, Kalkandelenli Arnavut Tahsin'in İstanbul Polis Müdürlüğü'ne getirileceği söylentisi yayıldı."

Odadakiler, birdenbire irkildiler, doğruldular. Kır bıyıklı kişinin bile yüzünden bir telaş dalgası geçti:

"Bir zamandır Arnavut Tahsin'in memurlar, polisler arasındaki faaliyeti gözümüzden kaçmıyordu. İngilizlerin Arnavutlarla ne gibi bir habaset dolabı çevirmek istediklerini daha bilemiyoruz. Ama Tahsin'in de müdür olacağı hiç de hatıra gelmezdi. Eğer bu doğru çıkarsa, vay İstanbul'daki vatanperverlerin haline!"

"Evet, işler, büsbütün çığırından çıkacak. Tecavüzler artacak."

Şahin, üzüntülü üzüntülü devam etti:

"Öğrendim ki, bu gece Tahsin, Yüzbaşı Benet'le konuşmaya gitmiş. Nerede buluşup konuşacaklarını öğrenemedim. Yüzbaşı'nın o –affedersiniz– kerhane yerine kullandığı, Alman Sefareti binasının altındaki sokakta bulunan 'İngiliz Dershanesi' adlı yerde mi, yoksa Benet'in resmi makamında mı, burası belli değil. Fakat ben, bu işe çok öfkelenen bir arkadaşın, büsbütün kışkırtıp, bu gece Taksim'den Alman Sefareti binasına kadar bir gezinti yapmasını tembih ettim. Casus Benet'le Tahsin'i takip edecek. Gördüklerini yarın bana anlatacak."

Kır bıyıklı zat, ağızlığına bir cıgara daha yerleştirmişti. Mangaldaki közlerden cıgarasını yaktı:

"Tahsin'in müdür olması, belki de bizim işimize daha elverişlidir. Bu demek oluyor ki, İstanbul'da Kısmı Siyasi olsun, polis müdüriyetinin öteki şubeleri olsun, çığırından çıkacak, karmakarışık olacak. Bir sürü günahsızın canı yanacak. Biz, biraz dikkatli olursak, bunları, bu polis müsveddelerini parmağımızda oynatabiliriz. Fakat bir ihtimal var: Tahsin, adam tevkif etmek için, bundan böyle delil melil aramadan işe girişir. O zaman şüphe üzerine önüne geleni yakalamaya kalkar. Bir yandan da en olmayacak bahanelerle suçlu sayılabilecek –tabi onlara göre– kimseleri serbest bırakır. Nazif Efendi'nin işini kararlaştırdığımız gibi denemekten başka şimdilik çaremiz yok. Tertibimizi yutmaları ümidimiz fazla. Peki Şahin Efendi, başka?"

Şahin, Talip'e döndü:

"Bizim kısımdan Arnavut Haşim'i bilirsin."

"Bilmez miyim hiç? Çoktandır gördüğüm yok. Geçen yıl Damat Ferit'in muhafızları arasındaydı. Şimdi Sadrazam'ın en gözde adamlarından oldu. O kadar ki, geçen gün şubeye uğradı. Kasıla kasıla, göreceksiniz, Ferit Paşa Hazretleri'nin en yakınlarını yakında tevkif edeceğiz; Paşa'nın etrafındakilerden de bir sürü Kemal Paşa taraftarı ortaya çıktı. Sağlam deliller temin etmeye çalışıyoruz, dedi. Paşa'nın bu yakınlarının kimler olabileceğini sordum. Sırdır, diye kestirdi attı. Palavra mı, yoksa sahiden bir bildiği mi var, bilmiyorum."

"Belki palavradır. Kendisini mühim işlerde göstermek istiyor..." diye Talip, doğruldu. Bu sözleri söylerken de kır bıyıklı zatın yüzüne bakmaktan kendisini alamadı. O, kaşlarını kaldırdı. Talip'e sus gibisine bir işaret yaptı. Ev sahibi durumu hemen idare etti:

"Keratanın ne palavracı olduğunu biliriz. Yalandır söylediği."

"Üstünde durmaya değmez bu meselenin, geçelim..." dedi kır bıyıklı zat. Cigarasından bir nefes çekti. Talip'in aklı fikri karışmıştı. Bebek'teki köşkü, Müjgân'ı, Müjgân'ın babasını bir an düşündü. Yüreği çarpmaya başladı. Zaten son aylarda, kendisi için değil, en çok Müjgân için korkuyordu. Eskisi gibi Müjgân'ı sık sık göremiyordu. Buluşmak için kurdukları planlara, şeytanın bile zor aklı ererdi. Ama ne de olsa, durumları gün günden ciddileşiyordu. Şimdi Şahin'in şu sözleri, hakikate yakın sayılabilirdi. Müjgân'la bugüne kadar çevirdikleri, becerdikleri işler o kadar büyük, o kadar faydalı, o kadar önemli olmuştu ki, hainlerin eline bir ipucu geçse, ikisinin de derhal asılması işten bile değildi. Bunun için iş, bu işler, en yakın arkadaşlardan bile gizli tutuluyordu. Yalnız emir verenler biliyordu. Odaya birdenbire basıveren sessizlik, ümitsizliğe benzeyen ağır havayı, kır bıyıklı zat hissetti. Belli etmeyen zeki gözleri ile arkadaşlarını bir bir kaçamaklı bakışlarla yokladı:

"Bakınız arkadaşlar," diye söze başladı, "bizim gibi işin içinde olmayanlar, İstanbul'u teslim olmuş, mahvolmuş, ruhsuz bir şehir sanırlar. Zaman zaman bizler de ümitsizliğe düştüğümüz anlarda, sefih İngiliz yüzbaşısı Benet'in kepazeliklerine bakıp, sokaklarda kadınlarımıza, kızlarımıza pervasızca hücum eden İngiliz, Fransız işgal askerlerinin adiliğine bakıp, böyle sanırız. Bazen, geçen hafta olduğu gibi, bir arkadaşımız, dayanamaz, sokak ortasında namuslu bir hanıma saldıran, çarşafını yırtıp perişan eden bir düşman askerini, tabancasını çekip vurur. Tabi haklı olarak vurur. Böyle bir vakaya hiçbirimiz dayanamayız. O efendi millet denen İngilizlerin üç zabiti var ki İstanbul'da, kendi milletinin bile yüz karası kişiler. Adlarını siz de biliyorsunuz; Harington'un bu üç adamı, Yüzbaşı Armstrong, Yüzbaşı Benet, Mülazım Bled. Koca şehir, bu kumarbaz, kadın düşkünü, üç hırsızın elinde. Vazifeleri, bizim Milli Mücadele Grubumuzla uğraşmak. Allah için de uğraşıyorlar ya .. Tahsin'in bu heriflerle münasebetleri bizce malum. Polis Müdürü olursa, muhakkak bu heriflerin bir dolabı ile polis müdürü olacak. Bütün bunlar, bir bakışta, biraz önce söylediğim gibi, insana ümitsizlik verebilir. Fakat bir de şimdi size, hepimizin, hani Teşkilatımızın siz üst kademelerindekilerin bildiği bazı noktaları tekrarla-

mak isterim: Milli Mücadele Grubumuzla çalışan toplulukları unutmayınız. O İngiliz zabiti bozuntularına rağmen, Sebatı Milli, Yıldırım, Vefa, Güneş, Ay, Hamza, Mücahit, Muharip Grupları, neler yapıyorlar, hepimiz biliyoruz. Şu saatte bile bu gruplar faaliyet halindedir. Eminönü'ndeki Himmetzade Hüseyin Hüsnü Bey'in ardiyesi, silah deposu halindedir. Karadeniz'e, Akdeniz'e her gidecek vapura silah, cephane, sivil giyinmiş zabitleri yüklüyor. Sirkeci'de aynı işi yapan Şükrü Reisoğlu Reşat Bey, nakliyecilik yapıyor ama, ne nakliyeciliği, siz benden iyi bilirsiniz. Galata'daki ardiyesinde Siirtli Emin Bey boş mu duruyor? Bu arkadaşlarla Seyrisefain'in kaptanları, gemicileri, rıhtımdaki gümrükteki adamlarımız, ta vatanperver balıkçılarımız, hamallarımız, işbirliği etmeseler, işlerimiz yürür mü? Bunun ne demek olduğu açık arkadaşlar. İstanbul, dimdik ayakta, vatan için çarpışıyor."

Kır bıyıklı, sustu. Bu sefer açıktan açığa, arkadaşlarının bir bir yüzüne baktı. Hepsinin gözlerinin içi gülüyordu. O da gülümseyerek, "Daha büyük, yapılan daha önemli işleri, burada saymaya dökmeye vaktimiz yok..." diye devam etti: "Sen Şahin, şu Haşim'in peşini bırakma. Arnavut Tahsin'in ahvalini günü gününe senden istiyorum. Yalnız bu geceden sonra uzunca bir zaman, vaziyet gelişinceye kadar birbirimizle temas etmeyeceğiz. Raporunu her zamanki gibi, Merkez'in önünde akşamları simit satan delikanlıya vereceksin. Seni görmek istersek, onunla haber yollarız. Ağzını da sıkı tut demeye lüzum görmüyorum. Anlaşıldı mı?"

"Emredersiniz Beyefendi, itimadınıza teşekkürler ederim."

Kır bıyıklı, yumuşayan bir sesle, "Haydi bakayım oğlum, göreyim seni..." dedi, "önce senin buradan uzaklaşman iyi olur. Teker teker gideceğiz."

Şahin, hemen ayağa fırladı. Kır bıyıklı, yanındakileri, Şişman Bey'le, incecik On beş numarayı işaret ederek, sordu:

"Beylerden Merkez'de şüphe var mı? Beylerin sözü ediliyor mu?"

"Hiç duymadım," dedi Şahin, "akıllarının köşesine bile gelmiyor."

"İyi. Haydi güle güle."

Şahin, gittikten sonra, vakit geçirmek için bir zaman Yüzbaşı Benet'in sefih hayatından söz edildi. Sonra bakkal Nazif Efendi'ye verilen talimat tekrarlandı. Şahin'in iyice uzaklaştığı kestirildikten sonra ona da yol verildi. Nazif de evin arkasındaki kar yığını ile örtülü arsadan dolandı, sokağın cadde tarafından başını buldu. Dükkânına yakın evine, kimseye görünmeden sokuluverdi.

Odada dört kişi kalmışlardı. Kır bıyıklı zat, yine ağızlığına cıgara yerleştirmekle meşguldü. Birdenbire başını kaldırıp Talip'e baktı:

"Şahin'in söylediği şu Haşim'in lafı hoşuma gitmedi."

"Bendenizi de çok düşündürdü Beyefendi."

İnce uzun zat, güldü:

"Şu Talip'i neden hâlâ yakalayıp asamadıklarına şaşıyorum."

Gülüştüler. Şişman Bey,

"Sersemliklerinden..." diye alay etti. Talip'in bu çeşit şaka hiç de hoşuna gitmedi. Fakat amirin yüzü birden ciddileşti:

"Vatana, millete, bir yıldan beri çok büyük hizmette bulundunuz Talip Bey," diye söze başladı, "size hepimiz teşekkürler ederiz. Yaptığınız büyük işler, ister istemez İstanbul içinde göze batmamıza sebep oldu. Gerek polis, gerekse askeri teşkilat artık sizden iyice şüpheleniyor. Sizi tevkif için vızır vızır arıyor. Grubumuz, bu hususu düşündü. Sizin İstanbul'dan uzaklaşmanıza karar verdi."

"Anadolu'ya dövüşmeye gidiyorum demek. İzin veriyorsunuz..." diye Talip, sevinçle söylendi.

"Evet, Anadolu'ya geçeceksiniz. Buna karar verildi. Buradaki vazifeniz sona erdi, İstanbul'daki bütün polisleri, hani Ferit Paşa'nın adamlarını tanıyorsunuz. Bunlardan bazıları casusluk için, Antalya'ya, bir de İnebolu'ya gönderilip, Ankara'ya kadar sızmaya çalışılıyor. Sizi, İnebolu Kuvayı Milliyesinin emrine veriyoruz. Yeni vazifeniz, bu limana çıkacak bütün şahısları kontrol etmektir. Ankara ile irtibat zaten temin edildi, oradan da emir alacaksınız. İnebolu'ya varınca göreceğiniz ilk insanın kim olacağını size sonra bildireceğim. Bu gece, belki de birkaç gece Beyefendi'nin misafiri olacaksınız. Bu evden hiçbir yere çıkmayın. Talimatımı burada bekleyin. Unutmayınız, bugünler, memleket için çok nazik günlerdir. Londra'da toplanan Mustafa Kemal Paşa'nın murahhaslarının da katıldığı konferanstan hiçbir netice çıkmadı. İngilizlerin pek yakında Yunan Ordusu'nu Anadolu içine sürüp askeri bir baskı yapacağını Ankara tahmin ediyor. Buna göre Ankara'dan talimat aldık. Düşmanlarımız son derece faaliyetlerini artırdılar, İnebolu'ya İstanbul'dan her şeye rağmen bu sırada silah, cephane, zabit sevkine devam edeceğiz. Bunları söylemekten kastım, İnebolu'daki vazifenizin ehemmiyetini belirtmektir. Sizin için en büyük zorluk, İnebolu'ya ayak basabilmekte. Fakat bunun çaresini düşündük. Fırsat bekleyeceğiz. Nasıl?"

"Çok güzel tensip buyurulmuş efendim. Yeni vazifem için benden emin olabilirsiniz; elimden geleni yapacağım. Yalnız sizlerden küçük bir ricada bulunmama müsaade etmenizi rica edeceğim."

"Söyleyiniz Talip Bey, elimizden gelebilecek bir işse niçin yapmayalım?"

Talip, kendisine amirlerinin artık 'bey' demeye, 'siz' diye hitap etmeye başladıklarını görüyordu. Bu yüzden daha rahat konuşmak yetkisini kendinde görüyordu. Biraz düşündükten sonra,

"Biliyorsunuz efendim," diye söze başladı, "başarımızın en büyük yardımcısı, hatta en mühim kişisi, Müjgân Hanım'dır. Ona namus sözü verdim. Anadolu'ya geçmek için çok ısrar ediyor. Dövüşen askerlerimize hastanelerde hizmet etmek istiyor, onların yaralarını sarmak için yanıp tutuşuyor. Müsaade ederseniz, Müjgân Hanım'ı da beraber alacağım."

Üç idareci, bir an birbirlerinin yüzüne baktılar. Kır bıyıklı, bir zaman da Talip'in yüzüne babaca baktı:

"Bunu, Anadolu'ya geçmeyi, Müjgân hanım kızımız elbette hak etti. Ona, şükran borcumuzu eda etmeliyiz."

Talip, sözü kıvamında bağlamak için hemen atıldı:

"Sonra biliyorsunuz Beyefendi, o da benim kadar şüpheleri üzerinde topluyor. Biraz önce Şahin'in ettiği söz, Haşim'in Ferit Paşa'nın yakınlarını da tevkif edeceğiz yakında, demesi, beni çok düşündürdü."

"Müjgân Hanım'ın sizinle birlikte gitmesini temin edelim. Fakat onun Bebek'teki köşkten ayrılması biraz güç olmayacak mı?"

"Siz, bu işi bana bırakınız."

"Peki öyle olsun. Bakın hatırıma geliverdi: Ferit Paşa kışı İstanbul'daki konağında geçirdiği halde, hususi kâtibi bu yıl niçin Bebek'te oturmakta ısrar eder acaba?"

"Bunu ben de merak ettim," dedi Talip, "Müjgân Hanım'ın demesine bakılırsa, birçok bahane icat etmiş babası İstanbul'a taşınmamak için. Damat Ferit'ten yakasını kurtarmak istiyormuş. Açıktan açığa da istifa edemiyor. Bu istifanın kendisi için büyük bir tehlike olabileceğini tahmin edersiniz."

"Kızının Anadolu'ya geçmesi, onu müşkül bir vaziyete sokacak."

"Ferit Paşa, beni feda edemez. Hapis bile etmek işine gelmez, demiş kızına."

"Itiraf ederim, bu adamı anlayamadık," dedi kır bıyıklı, "fakat anlamak için uğraşmaya da vaktimiz yok. Kızının, gideceğinden haberi var mı acaba?"

"Zannediyorum."

"Demek Ferit Paşa'nın bu adamının vatanperver olduğunu kabul etmek zorunda kalacağız. Sizi ele vermeyecek."

"Hayır."

"Hayret," diye söylendi ince uzun yüzlü kişi, "alçak vatan haini bir Paşa'nın vatansever bir kâtibi olsun."

"Onu anlayışla karşılamak zorundayız," karşılığını verdi kır bıyıklı, "bir kere bu işin içine düşmüş bulunmuş. Okumuş bir kişi. Birkaç dil birden biliyor. Bize son verdiği vesikaların kıymetini ölçmek çok zor. Fakat bir zaman da onunla ilişiğimizi geçici olarak kesmek zorundayız. Bunu sırf gelecekte faydalanabiliriz ümidiyle yapmalıyız. Şimdi Müjgân Hanım'ı ta Zonguldak'a kadar götürebilecek bir sefer fırsatı var önümüzdeki günlerde: Talip'in haberi yok, söyleyelim..."

On dört, On beş numaralar, gülümseyerek tasdik ettiler:

"Evet, Yirmi beş'in de haberi olsun." Birbirlerinin adını biliyorlardı. Fakat, iş çevirirken, başka alt kattaki arkadaşlara adları yerine numaraları bildiriliyordu. Kır bıyıklı çok cıgara içiyordu. Bir yenisini yaktıktan sonra:

"Murat Bey, büyük bir iş peşinde," dedi, "bizim Korsan Murat Bey'in ne yaman bir adam olduğunu bilirsiniz. Uzun zamandan beri Üsküdar'daki gruplarla işbirliği yapıp planları hazırladık. Uygun bir geceyi bekliyoruz. İngilizlerin bütün dikkati İstanbul tarafına çevrilmiş bir durumda. Murat Bey, önümüzdeki şu birkaç gecenin birinde, Selimiye Kışlası'nın cephaneliğini basacak. Ne var ne yoksa cephanelikte Alemdar Vapuru'na yükleyecek. Siz, Talip, Müjgân Hanım'la Alemdar'a bineceksiniz. Fakat İstanbul'dan değil. Vapur Boğaz'dan çıktıktan sonra. Kontrolleri çok sıkı yapıyorlar. Gerçi vapur, cephaneyi kontrolden sonra, makinelerinde arıza varmış gibi altı saat Selimiye açıklarında gece vakti oyalandıktan sonra yüklenecek. Kontrol, akşam üzeri hareket ederken yapılacak. Sizin vapura kontrolden sonra, cephane gece yarısı yüklenirken binmeniz mümkün; fakat tehlikeli. Vapura, nerede ve ne şekilde bineceğinizi, daha önce dediğim gibi, yarın bildireceğim. Binebilmeniz için her türlü tertibat alınacak."

"Teşekkür ederim," dedi Talip, "talimatınızı bekleyeceğim. İnşallah Murat Bey, Karaağaç Cephaneliği işindeki gibi zorluğa rastlamadan işi bitirir."

Kır bıyıklı zat,

"İnşallah," dedi, "İngilizlerin, hâlâ akılları bu Haliç'teki cephaneliği nasıl kaldırıp götürdüğümüze eremiyor. Aradan da bu kadar zaman geçti; bir türlü unutamıyorlar." Saatine baktı: "Başkaca konuşulacak bir mesele var mı?" diye sordu. Ev sahibi,

"Yok sanırım. Birer çay içer miyiz?"

"İçelim. Dışarı çıkınca; kara, soğuğa, eve gidinceye dek faydası olur."

Ev sahibi, odadan çıktı. Sofayı geçti. Merdivenden aşağıya, karanlığa doğru seslendi:

"Hanım hu! Şu çayı getir."

Aşağı katta açılan bir odanın kapısından taşan ışık, merdivenleri aydınlattı.

4

Konuşmuyorlardı. Odun yığınlarının arasındaki kovukta, diz çökmüş oturuyorlardı. Kovuk, ancak ikisinin sığabileceği kadar genişçeydi. Küçük birer tepeyi andıran odun yığınları, karla örtülüydü. Yığınların hangisinin odun, hangisinin kömür yığını olduğu, kardan belli değildi. Çok karanlık bir geceydi. Bulutlar, yıldızları saklamıştı. Ancak gecenin bu karanlığını İstanbul'un üstündeki karın beyazlığı hiçe indiriyordu.

Müjgân, kalın bir erkek paltosu giymişti sırtına. Ayaklarında uzun konçlu bir bot vardı. Başını, kaim siyah bir atkı ile sarmıştı. Talip, paltosunun yakasını kaldırmış, kolunu genç kızın beline dolamış, yüzünü onun yüzüne yaklaştırmıştı. Birbirlerinin nefesiyle ısınıyorlardı. Kulak kesilmiş, karın aydınlığının vurduğu Boğaz'ın sularının sesini dinliyor, gözleri ile denizin dalgacıkları üzerinde bir ışık, bir motorun fenerinin ışığını aranıyorlardı.

Caddeye yakın taraftaki bu odunluğun bekçisinin kulübesinde, küçük bir gaz lambası yanıyor, ışığı tek penceresinden karın üstüne pembe pembe vuruyordu. Bekçi, yatağının üstüne oturmuş, kulakları kirişte, ellerini önündeki mangalda ısıtıyordu. Etrafta çıt yoktu. Gece bir hayli ilerlediği için ne Bebek'e ne de Ortaköy'e doğru geçen vardı. Bekçi İbrahim Efendi, aylardan beri burada, sanki karakol kumandanı olmuştu: Anadolu'ya geçecek zabitler, siviller, zaman zaman geliyor, odunların arasında saklanıyor, sonra münasip bir saatte odunluğun rıhtımına bir motor, bir kayık yanaşıveriyor, saklananlar bunlara atladıkları gibi, uzaklaşıp gidiyordu. Odunların arasında saklanabilmek için, İbrahim Efendi'ye, parolayı söylemek Milli Mücadele Grubu'ndan verilmiş belgeyi göstermek gerekti. Bu kışta kıyamette işgal ordularının devriyeleri hep bir deliğe sokulmuşlardır,

diye düşünüyordu İbrahim Efendi, rahat rahat iş görürüz. Kendisinden önce buradaki Arnavut bekçinin ayağının kaydırılması pek zor olmamıştı. Mal sahibi de Kuvayı Milliyeci olunca iş kolaylaşmıştı. İbrahim'in hiç de bekçilikle ilgisi yoktu. Okur yazar bir efendiydi. Ellerini mangalda ısıtıp ısıtıp ovuşturuyor, 'bizim kadın milleti de ayaklandı gayri...' diye düşünüyordu. Müjgân'ı iki saat önce Talip'le geldiğinde, erkek sanmıştı. Hayretler içindeydi. Ama vazifesinin sınırlarını hiçbir zaman aşmazdı: Ne sorgu, ne de sual... Zaten beklenmeyen bir olay karşısında, saklananlar yakalanacak olurlarsa, 'görmedim, bilmiyorum. Bana görünmeden odunların arasına girmişler...' deyip işin içinden çıkması emrini almıştı.

Talip, saatini çıkardı. Müjgân'a verdi. Avucunun içinde bir kibrit yakarak kızın avucunun içindeki saate baktı:

"Yarım saatimiz kaldı Müjgân," diye fısıldadı. Kibrit, sönerken genç kızın yüzünü belli belirsiz aydınlattı. Onun yüzü, sakin, azimli; gözleri Talip'in gözlerinin içine sevgiyle bakıyordu. Saati, Talip'e geri verdi. Eldivenli elleriyle, genç adamın ellerini tuttu. Sonra.

"Bilmezsin Talip, ne kadar sevinçliyim..." diye alçak sesle mırıldandı.

"Korkmuyor musun?"

"Korkmak mı? Neden korkayım?"

"Bilmem, korkacak birçok sebep var."

"Hayır hayır, sadece annemi, babamı düşünüp biraz üzülüyorum o kadar."

"Yazarız."

"Onlara, Anadolu'ya varınca mektup yazarız."

"Üşüyor musun?"

"Üşümek mi, hayır. Paltom kalın."

Sustular. Ortalıkta karın verdiği bir durgunluk vardı. Boğaz'ın sahile vuran küçük dalgaları, sessizliği bozuyordu. Kovuğuna sığındıkları odun yığını, denizden on metre kadar berideydi. Karşı sahildeki karın beyazlığı içinde benek benek ölü ışıklar görünüyordu. Müjgân, üşümüyorum diyordu; ama soğuk, iliklerine kadar işlemişti. Talip de üşüyor, fakat belli etmek istemiyordu. İki saat önceden buraya gelmek zorunda kalmışlardı. Müjgân'ın evden kaçabilmesi planı başka türlü düzenlenememişti. Sakin görünmek istiyorlardı birbirlerine, gelgelelim, yürekleri durmadan çarpıyor, arada bir, bir çift söz edince, sesleri titriyordu.

Tahammüllerinin sınırına gelmişlerdi ki, Boğaz'ın İstanbul tarafından bir motor sesi duyulmaya başladı. Heyecanla birbirlerinin ellerini tuttular. Uzaktan gelen ses, yaklaştı yaklaştı, sahile yakın bir motor, on dakika sonra önlerinden geldi geçti. Bu motorun hemen ardında bir motor daha vardı. Bunun sesi, öndekinin sesine karışıyordu. İkisinin de fenerleri sönüktü. Denize vuran karın beyazlığı, yollarını gösteriyordu. Bekçi İbrahim, çarpık üç dört tahtadan ibaret iskelenin üstüne çıkmıştı. İskele, hemen hemen karadaydı. Fakat motorların yanaşabilmesine Boğaz'ın derin suları elveriyordu. Talip, odunların arasından çıktı, öylece bekledi. Motorun sesi yavaşladı. İçinden Karadenizli ağzı ile biri, İbrahim'e seslendi:

"İbrahim Efendi, sen misün?"

"Buyur Kaptan?"

"Kaç çeki odunun var?"

"İki yüz çeki yeter mi?"

"Ha gemimü batıraysun... Vaktim dar. Yolla emanetleri."

İbrahim Efendi,

"Şşşşiştt! oradakiler!" diye seslendi. Talip, bir eline odunların arasından küçük bir çantayı aldı; öteki eliyle Müjgân'ın elinden tuttu. Fırlayıp iskeleye çıktılar. Motor, homurdandı, iskeleye yanaşır gibi oldu. Talip, kucakladığı gibi kızı, gemiye attı. Motor, biraz açıldı, uzaklaştı. Sonra bir kere daha homurdanıp iskeleye rampa etti: Talip de atladı. Gemi tekrar sarsıldı, homurdandı, hızla denizin sularını göğüsledi. Talip'le Müjgân, bir an sevincin verdiği şaşkınlıkla oldukları yerde dikilip kaldılar. Bembeyaz İstanbul'a baktılar. Arkalarından bir tayfa seslendi:

"Bey, buyurun inin başaltına, hava ayaz."

Önlerine düşen tayfa, onları, dik üç dört ayak merdivenden başaltına indirdi. Burası, daracık bir yerdi. Tavanda bir fener asılıydı. Yerin darlığının dikkat edilince yükle dolu olmaktan ileri geldiği anlaşılıyordu. Bir sürü sandık yerleştirilmişti. Fenerin ışığında Talip, tayfanın yüzüne baktı. Genç adamın gözlerinin içi gülüyordu:

"Sen de bizden olmasan beyabi, bu gemiye zor alırlardı sizi. Görüyorsun, gemimizin altı üstü cephane dolu. Kaptan cıgarayı yasak etti."

Talip, sevinç içindeydi:

"Hiç meraklanma, cıgara içmeyiveririm. İş nasıl oldu?"

"Selimiye Kışlası işi mi?"

"Evet. Murat Bey ne yaptı?"

"Hiç tasalanma Bey, o işi şipşak iki saatte tamam ettik."

"Bir aksilik çıkmadı ya?"

"Aksilik ne demek ağabey; tereyağından kıl çeker gibi Selimiye Kışlası'nın cephaneliğini çektik, Alemdar Vapuru'na yükledik. Bir kısım cephaneyi de bizim Reis kıyamadı, Hüseyin Reis'le kavil edip gemilerine yüklediler. Şu gördüğünüz sandıkların hepsi, el bombası dolu."

"Aferin Korsan'a! Yaman adammış."

"Ne diyorsun Bey, Korsan Murat Bey, tam korsan billah. Kendisi de Alemdar'da ateşçi oldu şu sıra. Boğaz'dan çıkıncaya dek. Cephaneyi Zonguldak'a kendisi teslim edecek. Adamları da iş bitince, Alem Dağı'nı aştılar. Biz, emir aldık, yükümüzü İnebolu'ya boşaltacağız." Delikanlının yüzü Müjgân'a ilişti. Biraz da hayretle, dikkatli dikkatli kıza baktı. Sonra kendisini toplarlayarak,

"Abla, ayakta kaldın. Çök şu sandığa..." dedi. Talip'e dönerek, "Bey," diye çekingen çekingen sordu: "Mebus musun, yoksa kumandan mı?"

"Bu da ne demek?" diye Talip gülümsedi.

"Biz, ne kumandanlar, ne mebuslar kaçırdık Anadolu'ya, Bey. Hepsini sağ salim Kemal Paşa'ya teslim ettik. Sizin de sıkıntınız şu Boğaz'ı çıkıncaya kadar. Üst tarafı selamet."

Müjgân, bir sandığın üstüne oturmuş, bütün heyecanını unutmuş gibiydi. Sakin, gülümseyerek tayfayı dinliyordu. Talip de onun yanına ilişmiş, durmadan konuşan bu delikanlı ile laf ediyordu. Uzandı, küçük el çantasını açtı. İçinden bir kalpak çıkardı. Başındaki fesi, sandıkların arasına attı. Dikkatle kalpağı giydi. Müjgân, fenerin pembe ışığı içinde dudakları titreyerek onu seyretti. Sonunda döndü Talip sordu:

"Nasıl, yakıştı mı Müjgân?"

"Hem de nasıl..." diye, genç kızın sesi titredi. Kalpak, oturduğu yerde bile Talip'e bambaşka bir hava getirmişti. Bir heykel gibi bir an öylece hareketsiz kaldı. Delikanlı tayfa, fısıldadı:

"Benim de kalpağım var, beyağabey. Hele Boğaz'ı bir dönelim görürsün."

"Adın ne senin?"

"Salim. Kumkapılı Salim derler bana."

"Kaptan nerede? Yanımıza gelmedi."

"Kavaklar'a varmadan dümenin başından ayrılmaz."

"Adı ne?"

"Duymuşsundur bizim Reis'i... Rizeli Rifat Kaptan."

Reis lafı olunca Salim, telaşlandı:

"Siz, burada keyfinize bakın. Ben bir dolanayım. Makinist Adil, şimdi bana okuyordur." Fırladı, merdivenden çıktı.

Talip, Müjgân'ın ellerini tuttu:

"Hiç konuşmuyorsun..." dedi. Genç kız,

"Sevincimden ne diyeceğimi bilemiyorum. Sahiden Anadolu'ya gidiyorum, değil mi Talip?"

"Kulak versene Müjgân şu motorun sesine..."

"Kulağım hep bu seste. Şu İstanbul'dan bir an önce uzaklaşsak."

"Her dakika uzaklaşıyoruz. Demek İstanbul'dan bir an önce uzaklaşmak istiyorsun?"

"İstiyorum. Döndüğümüz zaman, İstanbul'a Ordumuzla döneceğiz."

"Döneceğiz," karşılığını verdi Talip. Müjgân, genç adama sokuldu:

"Sana çok çok teşekkür ederim Talip." dedi. Talip, hayretle onun yüzüne baktı:

"Sebebini anlayamadım teşekkürünün?"

"Beni de Anadolu'ya götürdüğün için teşekkür ediyorum."

"Sen ki, Anadolu'nun İstanbul'daki başcasusu, gitmeyip, götürülmeyip de ne yapacaktın, ne yapacaktık?"

"Sen olmasaydın, ben bu işleri kıvıramazdım."

"Öyle deme Müjgân, sende cevher olmasaydı, bu işleri kıvıramazdım. Senin kadar zeki bir hanım kıza rastlamasaydım!"

Müjgân, kara gözlerinde parlayan bir ışıkla, elini hemen Talip'in ağzına kapatıp onun sözünü kesti:

"Yine beni övmeye başlama Talip," dedi.

"Peki bu lafı bırakalım."

"Bırakalım..." diye yüzünü, delikanlının yüzüne yaklaştırdı genç kız: "Beni şu kalpağını giydikten sonra öpmedin."

"Başımda kalpağımla öpersem, başka türlü mü öpeceğim?"

"Evet, başka türlü..." diye mırıldandı Müjgân, sonra sesi birden sertleşti: "Tam iki ihtilalci gibi öpüşeceğiz."

Talip, gülümsedi:

"Ben, ihtilalcilerin nasıl öpüştüklerini bilmem ki..."

"Öpüşürken birbirimizi değil, milletimizi, memleketimizi düşüneceğiz!"

Talip, sararıveren yüzünü önce asılı olduğu yerde durmadan sallanan fenere çevirdi. Sonra dolu dolu olan gözlerinden yanaklarına inen yaşları saklamak lüzumunu hissetmeden, genç kızın boynuna sarıldı. Müjgân'ın yanağına yanağını yaklaştırdı. İki gencin gözyaşları birbirine karıştı.

Uzun zaman sessizce kucak kucağa kaldılar. Motor, fazlaca sallanmaya başlamıştı. Karadeniz'e yaklaşıyorlardı. Talip, kendisini yavaş yavaş toparlıyordu. Fısıldadı:

Anadolu, memleketimiz, her geçen gün, büyük zaferlere doğru yaklaşıyor Müjgân. Dün haberini aldık: Doğuda Kâzım Karabekir Paşa Hazretleri, düşmanlarımızı, Ermenileri perişan etmiş. Haber biraz bize geç ulaştı ama, ne olursa olsun ulaştı. Mustafa Kemal Paşa, doğudan yana tasa etmeyecek gayri. Oradan birçok askerimiz, silah, cephane batıya gelecek. Göreceksin, Yunanlıları da perişan edeceğiz. Büyük Millet Meclisi, Rusya ile sıkı bir dostluk kurmuş. Onlar da bize silah, cephane yolluyormuş. Artık bütün Avrupalı düşmanlarımıza karşı yalnız değiliz. Ordumuz, Yunanlıların taarruzunu bekliyormuş. Bir hücum etsinler, onları sürüp yurdumuzdan atacağız. Hele bir İnebolu'ya varalım, kim bilir ne sevindirici haberler alacağız; neler öğreneceğiz..."

Uzunca bir sessizlik oldu. Motorun sesini dinlediler. Her geçen dakika, onları, arkalarında önlerinde dolaşan yakın tehlikelerden uzaklaştırıyordu. Talip, etrafına bakınıp, içinde bulundukları motorun büyüklüğünü hesaplamaya çalışıyordu. Müjgân, oturduğu sandığın üzerinde ayaklarını altına çekmiş, kalın paltosunun etekleri arasına almıştı. Böylece gittiler, gittiler. Talip, durup durup başındaki kalpağını eliyle yokluyor, elliyor, âdeta okşuyordu.

Başaltına inen dik merdivende bir gürültü duyuldu: Oldukça iri gövdeli, orta yaşlı, posbıyıklı, zeki bakışları ile Rifat Reis göründü. Cüssesinden ümit edilmeyecek bir çeviklikle merdivenleri iniverdi:

"Ha bakayım bizim kaçaklar ne yapıyor..." dedi.

"Merhaba!"

"Merhaba!" karşılığını verdi Talip sevinçle doğrularak. Fenerin pembe ışığı altına girince Reis'in başındaki siyah kalpağın tüyleri parıldadı. Reis,

"Ohooo! Kalpakları giydik bile..." diye gülümsedi.

"Giydik ya Kaptan. Bütün eşyam buydu zaten. Müjgân Hanım'ın çantasının üst tarafına sıkıştırdım yolda koynumdan çıkarıp."

"Vatansever kızlarımızı da Anadolu'ya götürmeye başladık. Başladık ya, kadın milletinin muharebelerde işi ne anlamam. Bana Kemal Paşa kızmasa bari: Kızları toplayıp başıma getiriyorsun diye..." Bu sözleri söylerken Rifat Reis, hem gülüyor, hem de Müjgân'ı dikkatle süzüyordu. Halinde 'bu kızın da Anadolu'da işi ne ola?' gibisine bir küçümseme vardı. Müjgân da bunu sezmiş, bu küçümsemeye biraz içerlemişti. Talip'e döndü:

"Reis, benim kim olduğumu, ne işler gördüğümü bilmiyor. Anlatsana!" dedi. Talip,

"Sırası gelince Reis'e anlatırız bu işleri. Yalnız Kaptan, şu kadarını bil; bu kız, bir yıldır İstanbul'da, çok büyük işler yaptı. Kemal Paşa'nın İstanbul'daki casuslarının başıydı."

"Ha inandum..." dedi Rifat Reis, ama inanmamıştı. Talip, 'boş ver' gibisine Müjgân'a göz attı. Reis de birden ciddileşti:

"Şaka ettim Bey, sizin kim olduğunuz beni ilgilendirmez. Ben, emir kuluyum. Sizler de çok önemli kişiler olmasanız, Teşkilat bu kadar üstünüze düşmez, sizinle meşgul olmaz. Sizi sağ salim İnebolu'ya ileteceğim."

"Nerelerdeyiz Kaptan? Boğaz'dan çıktık mı?"

"Yarım saat sonra selamette sayılırız. Kavakları geçtik."

"İngilizler peşimize düşmeseler."

"Oturup bizi düşünmüyorlar ya... Hem gecenin bu saatinde..."

"İyi ama Reis, ya Alemdar'a yüklenen cephaneler?"

"Ruhları bile duymadı. Alemdar, güya makinelerindeki bozuklukla uğraşıyordu Selimiye açıklarında. Biz, onu yükledikten sonra yola çıktık. O, çoktan demir almıştır. Neredeyse bizi, gelir geçer."

"Cephaneliği kaldırdığımız nasıl olsa anlaşılacak."

"Ohhooo..." diye Rifat Reis bir kahkaha attı, "İşgal kuvvetleri haber alıp peşimize düşünceye kadar biz, İnebolu'yu, Alemdar da bizden önce Zonguldak'ı tutar. İşlerimiz tıkırında gidiyor vesselam... İngilizlerin, Fransızların ne mal olduklarını ben, ta Çanakkale'den bilirim."

"İnebolu'yu kaç günde tutacağız?"

Reis, kıs kıs güldü:

"Hiç bu işi bana sormayın. Keyfiniz kaçar belki. Gece çok ilerledi; yatın keyfinize bakın. Size, iki örü yollarım. Yüreğinizin de vesvesesini, ateşini söndürün şimdilik, yoksa üstünde oturduğunuz bombalar ateş alır hararetten. Sabah olsun, hayır olsun bakalım. Ben, rotayı iyice sahilden tutuyorum. Ne olur ne olmaz. Kapağı sahile atarız sıkışırsak." Rifat Reis, merdivene yürüdü. "Haydi geceniz hayır olsun."

"Reis, önümüzde bir gemi daha var galiba?"

"Var. Hüseyin Reis'in gemisi. Birbirimizden pek uzaklaşmadan yol alırız. Ne olur ne olmaz."

"Alemdar, bizi ne zaman geçecek?"

"Gelip geçince, sana haber salarım Bey, hiç meraklanma."

"Sağ ol Reis. Gecen hayırlı olsun."

"Eyvallah... Bana uyumadan hayırlı gece... Sabaha konuşuruz."

Biraz sonra Salim, merdivenin başından bağırarak iki battaniyeyi aşağıya atıverdi:

"Hey! Tut şunları."

Müjgân, örtünün birini oturduğu yerde çenesine kadar örten Talip'in ellerini tuttu. Arkasındaki sandığa iyice yaslandı:

"Hiç uykum yok," dedi. Talip, onu iyice örtmeye gayret ederek,

"Isınırsan uyursun Müjgân... Yoruldun, üşüdün..." karşılığını verdi.

Talip de battaniyesini çekip ayaklarının altına aldı; Müjgân'ın yanı başında arkasına yaslanıp oturdu:

"Doğrusunu istersen," dedi, "benim de hiç uykum yok."

"Sevinçten, heyecandan olacak... Ne düşüneceğimi, ne diyeceğimi bilemiyorum..."

"Sabahı bir etsek."

Talip'in eli cebine, cıgara paketine gitti. Ama hemen hatırlayıp, sandıklara bakarak, cıgara yakmaktan vazgeçti. Müjgân'ın yanı başında olması, sevincini bir kat arttırıyordu. Uzun uzun konuşmadan birbirlerinin gözlerine baktılar. Dalgaların, geminin bordasına çarpmasından çıkan sesleri dinlediler. Başaltı, tuz, yosun, deniz deniz kokuyordu. Rifat Reis'in küçük gemisi, bazı hiç sallanmıyormuş gibi, yürümüyormuş gibi oluyor, sonra birdenbire bir beşiğe dönüveriyordu. İki genç, zaman zaman sustular, zaman zaman mırıl mırıl konuştular. Sonunda ikisinin de canı geçiverdi. Uyuyakaldılar.

***

Talip, gözlerini açtığı vakit, karşısında tayfa Salim'i buldu. Salim, omzundan tutmuş, hafifçe onu sarsmıştı.

"Ne var Salim?"

"Beyağabey, yukarı gel. Reis, seni çağırıyor."

Talip, hemen doğruldu. Başaltı, gün ışığı ile aydınlanmıştı. Tayfa, uzandı, acele acele tavandaki feneri söndürdü. Talip'in her tarafı buz kesmişti. Baktı, Müjgân, büzülmüş örtüsünün altında uyuyor. Kendi battaniyesini de onun üstüne örttü. Kalpağını düzeltip paltosunun önünü ilikledi. Salim'in ardından yukarıya fırladı. Kıç tarafa geçtiler. Dümende şimdiye kadar hiç görmediği sakallı bir Karadeniz uşağı vardı. Rifat Reis, iplere tutunmuş, gözlerini denize dikmiş, dikkatle geminin ardına, uzaklara bir noktaya bakıyordu. Talip, yanına gelince, Reis, parmağı ile dümen suyunun hizasında, ufukta bir noktayı gösterdi. Talip, dikkatle baktı: Doğmak üzere olan güneşin denizi sardığı pembeliği içinde, oldukça iri görünen bir gemi vardı. Talip, şaşkın şaşkın iki yakasına bakındı. Makinist Adil, motorun bulunduğu yerin deliğinden başını uzatmış, sapsarı olmuş bir yüzle, öylece onlara bakıyordu. Motor bütün hızı, gürültüsü ile işliyor, gemi, oldukça sahile yakın gidiyordu. Sancakta, vatanın sisler içinde sıyrılan mor dağları, güneşin yaklaşan renkleri ile boyanan pembe toprakları görünüyordu. İskelede, gözün alabildiğine bu sabah oldukça sakin görünen Karadeniz uzanıyordu. Rifat Reis'in gemisinin dümen suyu istikametinde arkasından gelen nokta, iri bir nokta gibi görünen gemiye Talip, bir kere daha baktı:

"Bu ne demek Reis? Alemdar mı yoksa?"

"Alemdar, çoktan geldi geçti bizi. Bu gelenler düşman. Ya İngiliz, ya da Fransız devriye hücumbotlarından biri. Belki de ardında bir tane daha var."

"Bizi mi takip ediyor dersin?"

"Hiç belli olmaz. Şüphesi varsa bizi durdurur. Yoksa geçer gider. Ama şimdilerde her gördükleri gemiyi arıyorlar. Hele bir bildikleri varsa, hesabımız tamamdır."

"Ne yapacağız?"

"Sahile çekip, atlar kaçarız. Kaçarız ya, cephaneyi bu çorbacılara bırakmayı hiç de canım istemiyor. Hemen karar vermemiz gerek. On beş dakika sonra ensemize biner."

"Sahile çıkacak vaktimiz var mı?"

"Kaderimiz varsa çıkarız. Anlayıp, önümüzü kesmezlerse."

"Başka çare Reis?"

"Cephaneyi denize atmak var. Ama işi bitirir miyiz, bitiremez miyiz bilmem. Bu bok soyları, çok hızlı geliyor."

"Önümüzdeki gemi ne oldu?"

"Hüseyin Reis, bizden hızlıdır. Boğaz'dan çıktıktan sonra selamet deyip, gemisine yol verecekti. Bizden çok uzakta."

"Onu bu gelenler tutamaz değil mi?"

"Belli olmaz ki..."

"Rifat Reis, benim bir planım var."

"Söyle Talip Bey, vaktimiz az."

"Başaltındaki sandıklarda el bombaları var değil mi?"

"Dolu. İstemediğin kadar."

"Planımız çok kolay bir iş olacak. Dümenci, makinist vazife başından ayrılmayacaklar. Sen, ben, bir de Salim, herifler yaklaşınca el bombalarını savuracağız. Önce bize dur emri verirler elbette."

"Verirler."

"Makine tam durmasın. Yavaşlayalım. Teslim olmuş gibi yapalım. Onlar, on beş yirmi metre kadar bize sokulunca, rampa etmelerine meydan bırakmadan, bombaları biz üçümüz savururuz."

"Hey aklınla bin yaşa!" diye Reis bağırdı. "Ben burundaki mitralyöze, sen Salim'le birlik, hemen mitralyözün ardındaki kaptan köşküne. Bu sırada Adil, motoru tam yol verir. Tamam bu iş."

"Bombaları yerine düşürebilmek."

"Allah büyüktür be Bey. Çorbacıların rüyasına girmemiştir böyle eğlence!"

Salim, çoktan başaltına koşmuştu. Ardından Talip gitti. Müjgân, gözlerini iyice açmış, onların bomba sandıklarını açışına bakıyordu. Talip, ona, sıkı sıkı tembih etti:

"Sakın buradan çıkayım deme Müjgân. Anladın mı?"

Onun cevabını beklemeden beş altı tane birden kucağında bomba ile soluğu Reis'in yanında aldı. Reis, makiniste, dümenciye gereken talimatı veriyordu:

"Biz, bombaları attık mı, tam yol. Anladınız mı? Adil, ben sana bağıracağım. Makine başından ayrılma."

Salim, sevinç içindeydi: "Heriflerin işi bitiktir be..." diye söyleniyordu. Üçü de boylu boyunca kıç tarafta yere yattılar: Reis,

"Gözünü aç Mustafa..." diye dümendeki sakallı uşağa bir kere daha seslendi. O, sakin, telaşsız bir sesle karşılık verdi:

"Ha be Reis, sen işine bak."

Düşman, yaklaşıyordu. Hışımla denizi köpürterek geliyordu. Yaklaştıkça gri boz renkli kocaman bir domuza benziyordu. Rifat Reis'in dediği gibi, önünde kocaman bir makineli tüfek, ardında kaptan kulesi, biçimli bir savaş botu idi. Rifat Reis'in gemisi pat pat pat ederek, yoluna devam ediyordu. Reis, gözlerini büzüp baktı baktı:

"Bayrağı göründü, İngiliz conileri..." dedi, başından kalpağını çıkarıp, yerdeki bombaların yanına koydu. 'Siz yatın' emrini verdikten sonra ayağa kalktı. Gelen düşman, bu sırada geminin bir önüne, bir de arkasına doğru, denize ateş etti. Rifat Reis, bağırdı:

"Makine stop!" Gemi yavaşladı. Makinesi homurdanıyordu. Şimdi İngilizleri iyice görüyorlardı. Mitralyözün başında üç nefer vardı. Açık kaptan köşkünde iki zabite benzer gölge ile birkaç nefer daha görünüyordu. Kaptan köşkünün altında üç silahlı nefer, rampaya hazır bekliyorlardı. Rifat Reis, yumruklarını sıkmış bekliyordu. Düşman, süzüldü yaklaştı. Birdenbire Reis, yere eğildi bir bombayı kaptı, çengelini çekti, bağırdı:

"Ha uşaklar, göreyim sizi!"

Talip'le, Salim de ok gibi fırlayıp, Reis'in eğildiği sırada çengellerini çektikleri bombaları fırlattılar. İngilizler şaşalamışlar; fakat bombaların havada uçup gemilerine düşmesi arasındaki zamanda birdenbire bir ateş açtılar. Bombaları atar atmaz, atanlar, hemen yere yatmıştı. Bu birkaç saniye içinde olup bitenlerden sonra arka arkaya üç bomba birden denizin sessizliği üzerinde büyük gürültüler çıkararak patladı. Bombaları ikinci sefer atmak için doğrulduklarında, düşman gemisi burunlarının ucundaymış gibi duruyor, kaptan köşkünün üstünde bir duman yükseliyordu. Yaralı bir nefer, tüfeğe yaklaşmak istiyordu. Fakat doğrulamıyordu. Talip, koca makineli tüfeğe doğru bir bomba daha savurdu. Rifat Reis, ikinci bombasını atarken, Adil'e bağırıyordu:

"Tam yol!"

Motor çoktan homurdanmış, işlemiş, gemileri düşmandan uzaklaşmaya başlamıştı. Salim, beşinci bombasını, denize düşürebildi. Gemiye ulaştıramadı. Şimdi düşman hücumbotundan çıkan duman çoğalmıştı. Kıç tarafından iki adam, kendilerini denize attılar. Reis,

"Vay vay vay, batıyor mu bunlar yoksa!" diye bağırdı. Daha batmıyorlardı. Fakat dumanın arkasından ateş görünmüştü. Denize atlayan iki kişi süratle yüzmeye çalışıyordu. Bombalardan birinin düşman gemisinin tam su kesimine yakın bordasında patladığını ancak fark ettiler. Gemi su alıyordu. Bir taraftan da yanmaya başlamıştı. Talip,

"Kaç bomba atabildik ki?"

"Üçer mi, dörder mi nedir, yirmiye yakın..." karşılığını verdi Salim. Reis, dümene bağırdı:

"Dön Mustafa, şu tüysüzleri denizden çıkaralım!" Baktılar ki, Mustafa dizlerinin üstünde dümen tutuyor:

"Ne oldun be uşak?"

"İki ayağıma da kurşun değdi galiba Reis..." Salim, koştu. Mustafa'yı kenara çekip yatırdı. Dümeni ele aldı. Denizde yüzenlere yaklaştılar. Rifat Reis, ip attı. Talip yardım etti. İki İngilizi gemiye aldılar. Herifler şaşkın şaşkın bakınarak, sırılsıklam kendilerini yere bırakıp çökûp oturdular. Rifat Reis, kahkahalarla gülüyordu:

"Nasıl be Coniler? Arkamıza düşer misiniz?"

Onlar, bir şey anlamıyorlardı. Dikkatli dikkatli Türklerin başındaki kalpaklara bakıyorlardı. Talip, becerdikleri işe inanamıyordu. Sonra birden akıllarına geldi. Mustafa'nın yanına koştular. Reis, kalın bir yelken bezi ile onun ayağını sardı. Sağ ayağındaki yara çok hafifti. Solu için,

"Kurşun dizden aşağıya girmiş. Ama içerde mi kaldı bilmem. Vardığımız zaman, doktora baktırırız," dedi. Mustafa'ya, "Keyfine bak, otur şimdi şuracıkta. Dua et kurşun başka bir yerine değmemiş..." diye söylendi. Adil, motora tam yol vermiş, gelmiş esirlerin başucuna dikilmişti. Reis'in aklına geldi:

"Şu conilere bir sorsak, arkadan gelenleri var mı?"

Talip,

"Onların dilinden, bizim başaltındaki Hanım anlar," cevabını verdi. Denizden çıkan adamlar sırılsıklam, tir tir titriyorlardı. Onları Rifat Reis, önüne katıp başa doğru yürüttü. Tam başaltının kapısı önüne gelmişlerdi ki, Talip öne atıldı. Başaltından çıkan merdivenin önünde Müjgân, yüzükoyun yerde yatıyordu. Başını örten atkısı kana bulanmış, kan yerde de boydan boya akmış gitmiş, geminin tahta döşemesinin bir çukurunda toplanmıştı. Reis,

"Uy anam! Bu ne iştir!" diye bağırmaktan kendini alamadı. Müjgân, anlaşılan merdivenden çıkar çıkmaz düşmüş kalmıştı. Elleri böğründe gibiydi. Talip, onu kucaklayıp çevirdi. Genç kızın kurşun, tam alnına saç bitimine gelmişti. Eli yüzü kan, pıhtılaşmış kan içinde kalmıştı. Ellerini göğsünün biraz altında kavuşturmuş, kaskatı olmuştu. Kucağında hâlâ dört tane bomba vardı. Talip, Müjgân kucağında hareketsiz donmuş kalmıştı. Reis, İngilizler için,

"Götür şu deyyusları ambara. Sonra hesaplaşırız," diye Adil'e emir verdi. Çömeldi; zorlukla ölü genç kızın elindeki, kucağındaki bombaları bir bir çekti aldı:

"Ah be güzel kızım, kim senden bomba istedi? Ne karışırsın erkek işine?" diye söylenmeye başladı. Sonra, "Ha bu kıza tembih etmedin mi şu delikten çıkmasın, ne gezerdi dışarıda?" diye Talip'e çıkışacak oldu. Genç adamın yüzü sapsarı olmuş, hali bitikti:

"Söyledim, söyledim Reis..." diye mırıldandı. Kendini tutamayarak ağlamaya, Müjgân'ı göğsünün üstünde sıkmaya başladı. Reis, fena halde öfkelendi:

"Uy Allah'ın budalası, erkeklik ne güne kaldı? Görmüyor musun, kız şehit düştü. Hem de Tanrı'nın katında makbul bir şehit. Kurşunu alnından yemiş. Allah demeye fırsat kalmıştı herhalde ölmeden önce... Ağlamak ne demek? Yeri cennet. Vatan sağ olsun..."

Rifat Reis, böyle karmakarışık sözlerle güya Talip'e çıkışıyordu ya, varsan baksan, kendi de neredeyse ağlayacaktı. Sonunda kızın ayaklarından tuttu:

"Yürü, başaltına indirelim..." dedi.

Başaltında Müjgân'ı upuzun cephane sandıklarının üstüne koydular. Bir battaniye ile üstünü örttüler. Talip, onun ayakucuna çömelmiş, sessiz sessiz ağlıyordu. Rifat Reis, gitti. Dönüp geldiği zaman elinde bir bayrak vardı. Bayrağı açtı. Bir an, ay yıldızına baktı. Sonra dikkatle Müjgân'ın üstüne serdi. Ellerini kaldırıp Fatiha okudu. Talip'e döndü, cebinden çıkardığı bir tabancayı verdi:

"Esirlerin başında nöbet tutacağız. Ambar cephane dolu, olur da herifler bir bok yerler. Adil'in makinenin başında bulunması gerek. Ben, dümene geçeceğim. Salim, gözcülük edecek. Sonra Salim'le değişirsiniz vazifeyi. Anladın mı Bey?"

Talip, hep şaşkındı. Tabancayı alarak, bir an göğsünde bastırdı. İçinden, 'Müjgân,' dedi, onun bayrakla örtülmüş, cesedine bakarak, 'namusun üzerine söz veriyorum sana, yurdumuzdan düşmanlarımızı kovuncaya dek, kanımın son damlasını akıtıncaya kadar dövüşeceğim.'

Sakinleşti biraz. Elinin tersi ile gözlerinin yaşını silerek merdivene yürüdü. Arkasından Reis de çıktı. Güneş, iyice yücelmiş, Karadeniz'in kara sularını mavileştirmişti. Sancakta vatan toprakları iyice aydınlanmıştı. Motorun muntazam gürültüsü sanki gemiyi kovalıyordu. Reis, parmağı ile biraz önceki olay yerini işaret etti:

"Düşman battı," dedi.

Karadeniz, bu sabah, inanılmayacak kadar sakindi.

5

Müjgân'ın babası o sabah, her günkü gibi erkenden uyanmış, giyinmiş hazırlanmıştı. Yemek salonunda kahvaltısını yaparken kızının emektar dadısı, birkaç kere içeriye girmiş çıkmıştı. Önce onun haline efendisi hiç dikkat etmemişti. Kadın, bir şeyler söylemek istiyor, fakat bir türlü cesaret edemiyordu. Süleyman Sırrı Bey, Avrupa'da uzun tahsil yıllarının verdiği alışkanlıktan hiç de kendisini zorlayıp ayrılmak istemezdi. Karısı, kış günleri, sabahları kolay kolay yatağından çıkmazdı. O, bunu hoş karşılar, aldırmazdı. Yine, ev içinde katiyen fesini giymez, ancak sokağa çıkarken giymek zorunda kalırdı. Evindeki hizmetlerin, işlerini tam bir Avrupalı zihniyetle yürütülmesini isterdi. Köşkte, hiçbir zaman, haremlik selamlık gibi ayrı ayrı bir nizam yoktu.

Dadı, bir kere daha Süleyman Bey'in etrafında dolaştı. Yine cesaret edemedi. Fakat Bey, laf olsun diye sordu:

"Müjgân, uyanmadı mı?"

Dadının eli ayağı titredi:

"Daha uyanmadı Beyefendi."

"Git uyandır. Mektebine geç kalacak."

"Baş üstüne efendim."

Dadı, baş üstüne dedi ama, yerinde mıhlanmış kaldı.

"Ne var? Ne oluyorsun Zeliha Dadı?"

Kadın, gözyaşlarını tutamadı:

"Ah Beyefendiciğim, dün gece yarısından beri, kederden, üzüntüden ölüyorum. Beni şu elinizdeki çatalla delik deşik etseniz, o bıçakla kıtır kıtır kesseniz yeri... Bilmiyorum, bilmiyorum Beyim, nasıl söyleyeyim... Ah güzel Allah'ım başımıza bu işler de mi gelecekti?" Kadın durmadan konu-

şuyor, durmadan hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Süleyman Sırrı Bey'in yüzü bembeyaz olmuştu. Birdenbire bağırıverdi:

"Söylesene be kadın, ne var, ne oldu?"

"Bey, Beyefendiciğim, Müjgân hanım kızınız masanızın üstüne bir kâğıt bıraktı, yazı odanızda..."

Süleyman Bey, peçetesini attı. Kalktı, hızla yemek salonundan çıktı. Arkasından Dadı da koştu. Çalışma odasına girdiler. Süleyman Bey, masasının üstünde açık duran beyaz bir kâğıdı kaparcasına aldı; acele acele göz gezdirdi:

"Sevgili babacığım,

Sakın benim, Jeanne d'Arc'lık tasladığımı sanmayınız. Her aklı eren bir Türk gibi, vatanım için dövüşmeye Anadolu'ya gidiyorum. Zaten bunca hadiseden sonra Talip'le İstanbul'da kalmamız hepimiz için tehlikeli olurdu. Milli Mücadele Grubu, bizim Anadolu'ya geçmemizi uygun gördü ve gidebilmemizi temin etti. Önceden size haber verecektim. Fakat sizi de bu işe karıştırmış olmaktan çekindim. Pek yakında ordularımızla birlik İstanbul'a dönebileceğimizi sanıyoruz. Sevgili annemin, sizin, ellerinizden hürmetle öperim. Benim için üzülmeyiniz. Hem yanımda Talip var. Zafer, Türk milletinin, yurdumuzun, bizimdir.

Müjgân"

Süleyman Sırrı Bey, masasının ardındaki koltuğa çöktü. "Peki Müjgân," diye mırıldandı, "seninle iftihar ediyorum." Yüzünün rengi pembeleşmiş, gözleri dolu dolu olmuştu. Hakikaten, kızının Anadolu'ya gitmesinden başka çare kalmamıştı şu son günlerde. Ferit Paşa, kendisinden de şüphe ediyor gibiydi. Süleyman Bey'e, yakın bir zamandan beri çok soğuk davranıyordu. Bir keresinde,

"Beyefendi," demişti, "bu kış kıyamette, Bebek'teki köşkte oturmakta inat edişinize şaşıyorum. Pekâlâ, Teşvikiye'de benim konağımda bile oturabilirsiniz; misafirim olursunuz. Şevketli Efendimize bir sözüm yeter: Size konak döşetiriz. Fakat bu haliniz, beni endişelendiriyor."

Ferit Paşa'nın bu sözlerine kâtibi, kısaca,

"Malum-u âlileri Paşa Hazretleri, kızımızın mektebi için bu kış kıyamette böyle zahmetlere katlanıyoruz. Başkaca bir sebebimiz yok," demişti.

Ferit Paşa, biraz da ters ters kâtibine bakmış, sesini çıkarmadan yürüyüvermişti. Süleyman Bey, 'bir bildiği var' diye düşünüyordu. 'Evet, ben-

den de şüphe etmeye başladı!' Hele Arnavut Tahsin'in İstanbul Polis Müdürü olmasından sonra, Ferit Paşa, herkesten şüphe eder olmuştu. Süleyman Bey, onun sık sık "her tarafımızı Padişah düşmanları, asiler sardı!" diye, avaz avaz bağırdığını biliyordu. Onun bu hiddetlerine, öfkelerine içinden ilk zamanlar, kıs kıs gülüyordu Süleyman Bey. Fakat son günlerde Ferit'in kendisini de asilerden saymaya başladığı muhakkaktı. İşte iş, gelmiş, bugünkü karışık hali almıştı. Kızının mektubunu bir kere daha okudu. Elinde evirdi çevirdi. Bu sırada Zeliha Dadı, bir iş yapmış olmak için, soba ile uğraşıyordu. Süleyman Bey, sakin bir sesle sordu:

"Ne zaman gitti?"

Kadın, sersem sersem yüzüne baktı:

"Hemen siz odanıza çekildikten sonra efendim."

"İstanbul'dan uzaklaşabildi mi acaba?" Bu soruyu biraz da kendi kendine soruyordu. Dadı atıldı:

"Alemdar Vapuru ile bu gece hareket edeceğini söyledi."

"Bu gece mi?"

"Yanlış söyledim efendim. Dün gece. Ben, sabaha kadar Boğaz'ı gözetledim. Büyükçe bir vapur gece yarısından sonra geçti Kavaklar'a doğru. Herhalde içinde olacaklar."

Süleyman Bey, biraz ferahlar gibi oldu. Kendi kendisine soruyordu: Biz, meraklanmayalım diye mi bu haberi bıraktı, yoksa hakikaten bu vapurla mı gitti? Birden dadıya döndü:

"Bu bildiklerini kimseye söyledin mi?"

"Hayır."

"İyi. İkimizden başkası bilmeyecek."

"Hanımefendi de mi?"

"Ona ben münasip bir şekilde anlatırım."

"Baş üstüne Efendim."

Süleyman Bey, avucunun içinde mektubu büsbütün buruşturdu; kalktı, sobaya yaklaştı: kâğıdı ateşe attı. Sobanın kapağını kapamadan mektubun iyice yanıp kül olmasını seyretti. Sonra bir aşağı bir yukarı odanın içinde dolaşmaya başladı. Saatine baktı: Yola çıkmasına daha otuz dakika vardı. Hiçbir şey olmamış gibi vazifesine gitmeye karar verdi. Eğer kendisinden de şüphe edilmiyorsa, ona kızını kimsecikler soramazdı. Mektebine de bir adamla bir pusula gönderip, kızının rahatsız olduğunu bir zaman mektebine gelemeyeceğini bildirecekti. Eğer mektepten sivri akıllı Ameri-

kalı hocalar veya arkadaşları Müjgân'ın ziyaretine gelecek olurlarsa, doktorların kendisinin görülmesine müsaade etmediği söylenebilirdi. Dadıya, bugünlük Müjgân'ın mektepte olduğunu herkese duyurmasını emretti. Karısına bu meseleyi nasıl açacağını, neler söylemesi gerektiğini düşünmeye başladı.

Yanan soba odayı ısıtmaya başlamıştı. Süleyman Sırrı Bey, şimdi pencerenin önüne gelmiş durmuş, köşkün bahçesindeki karları seyrediyordu. Arabası hazırlanmış, köşkün önünden inen yokuşun altında bekliyordu. Karlı günlerde arabasına hep yokuşun alt başından binerdi. Dönüp, evrakını hazırlayıp çantasına koyacaktı ki, gözü birdenbire uzaktaki arabasının etrafında beliren bir kalabalığa ilişti. Üç dört kişi arabacısı ile konuşuyordu. Daha da dikkat edince, köşkün bahçesindeki büyük ağaçların altında gizlenir gibi duran paltolarına sarınmış birtakım insanların olduğunu seçer gibi oldu. Zihninden şimşek çakar gibi bir fikir geçti: Onun köşkten çıkmasını bekliyorlardı. Alıp muhafaza altında kim bilir nereye götüreceklerdi? Belki doğruca Ferit'in huzuruna, belki de Nemrut Mustafa'nın divanına... Bir an soluğu kesilir gibi oldu. Sonra kendisini toparladı: Saatine baktı. Yola çıkmasına on dakika vardı. Hani düşünebilmek için on dakikası... Birdenbire hızla yürüdü. Yatak odasına girdi. Karısı hâlâ uyuyordu. Onu uyandıracaktı; vazgeçti. Bir zaman karısının uyuyan sakin yüzüne, kapalı gözlerine baktı. Eğildi, onu alnından öptü. Onunla ne konuşacaktı? Konuşmanın hiçbir faydası yoktu. Yavaşça kapıyı çekip yazı odasına döndü. Masasının en alttaki çekmesinden birtakım kâğıtlar çıkardı. Bir gözden geçirdi. Sobanın kapağını açtı, yavaş yavaş kâğıtları yakmaya başladı. Bu işi bitirince, masasının başına oturdu. Bir kâğıt çekti önüne, karısına uzun bir mektup yazmaya koyuldu. Halinde korkulacak bir sakinlik vardı. Mektubu bitireceğine yakın, kapı vuruldu. Zeliha Dadı göründü. Kadının hali bir tuhaftı. Ona bir kelime söyletmedi Süleyman Bey. Yalnız mektubu iyice zarfa koyup kapadıktan sonra,

"Bu zarfı, ben gittikten sonra Hanımefendiye vereceksin," dedi, "kimse görmeden, kimsenin haberi olmadan..."

"Baş üstüne Beyefendiciğim... Ama siz, nereye gidiyorsunuz?"

"Anadolu'ya..." diye gülümsedi Süleyman Bey, "gel gör ki, Kemal Paşa beni oraya kabul etmez. Ne bilsin benim ne adam olduğumu... Vatan hainlerine karıştık bir kere... Ferit Paşa'nın yanına gidiyorum desem, o da şüpheli... Her ne hal ise Zeliha Dadı, sen şu mektubu Hanım'a verirsin."

"Bu aşağıda, bahçede toplanmış bir sürü adam neyin nesi Beyefendi? Bütün köşk, telaş içinde."

"Telaş edecek hiçbir şey yok. Benim, evden çıkmamı bekliyorlar. Ferit Paşa alçağı, birçok işimizi öğrenmiş olacak. Beni merasimle huzuruna aldırmak istiyor..."

Dadı, şaşırmış, gözleri büyümüş, ne diyeceğini, ne yapacağını bilemiyordu. Heyecandan soluk soluğa, durmadan başörtüsünü çekiştiriyordu. Süleyman Bey,

"Benim yokluğumda Hanımefendi'den ayrılma Zeliha Dadı," dedi, "Müjgân'ı beraber beklersiniz. Göreceksin, Mustafa Kemal Paşa Hazretleri, bütün işlerimi düzeltecek. Vatanımızı düşmanlarımızdan kurtaracak. İyi günler göreceksiniz... Git şimdi... Kader kısmet böyleymiş, alnımıza böyle yazılmış." Zeliha Dadı, büsbütün şaşkın odadan çıktı. Süleyman Sırrı Bey, kalktı pencereye yaklaştı. Sakalının telleri diken diken olmuş, gözleri bir tuhaf parlıyordu. Şimdi köşkün bahçesinde, karların üzerinde adamlar, açıktan açığa toplanmışlar, kimisi karşılıklı konuşuyor, kimisi aşağı yukarı karın üstünde dolaşıyordu. Süleyman Bey, perdeleri siper ederek, iyice ortalığı tetkik etti: 'Benim çıkmadığımı görünce herifler telaşa düştüler. Sabırları tükenmek üzere. Neredeyse içeriye girecekler,' diye düşündü. Sonra gözlerini, Boğaz'ın karlı sahillerinde, mavi suları üstünde gezdirdi. Hiç heyecanlanmadan, döndü, tekrar masasına oturdu. Bir büyük kâğıt çekti önüne. Kalemini kırmızı hokkaya batırdı. Kâğıda boydan boya iri harflerle, özenerek süslü bir yazı ile, (Yaşasın vatan, yaşasın Türkiye! Yaşa Mustafa Kemal Paşa!)[1] yazdı. Kalemi elinden bırakırken, gözlerinden iki damla yaş önce taştı, sonra sakalına doğru indi. Kâğıdı masasının üstüne bırakıp, eğildi; alt gözden bir kalpak çıkarıp dikkatle başına giydi. Kalpağı alınca altından bir tabanca görünmüştü. Tabancayı alıp emniyetini açarak masasının üstüne, yazdığı kâğıdın yanına koydu. Sonra koltuğunun arkasına yaslanarak bir cıgara yaktı. Ağır ağır cıgarasını içerek beklemeye başladı. Cıgaranın bitmesine vakit kalmamıştı ki, önce evinin alt katında sesler duydu. Sonra bu ses ve gürültüler kapısının önüne geldi. Süleyman Sırrı Bey, hiç telaş etmeden, odanın kapısı açılırken tabancasına uzandı...

1. Parantez içindeki sözü, Birinci İnönü Savaşı'ndan sonra Atatürk'ün söylediği rivayet olunur.

Üçüncü Bölüm

1

" *Metristepeden, 1.4.1921*

Saat 6.30 orada Metristepeden gördüğüm vaziyet: Gündüzbey şimalinde, sabahtan beri sebat eden ve dümdar olması muhtemel bulunan bir düşman müfrezesi, sağ cenah grubunun taarruzu ile gayri muntazam çekiliyor. Yakından takip ediliyor. Hamidiye istikametinde teas ve faaliyet yok. Bozöyük yanıyor. Düşman, binlerce maktulleriyle doldurduğu muharebe meydanını silahlarımıza terk etmiştir...

Garp Cephesi Kumandanı İsmet"

"İnönü muharebe meydanında Metristepede Garp Cephesi Kumandanı ve Erkânı Harbiye-i Umumiye Reisi İsmet Paşaya:

Bütün tarihi âlemde, sizin İnönü meydan muharebelerinde deruhte ettiğiniz vazife kadar ağır bir vazife deruhte etmiş kumandanlar enderdir. Milletimizin istiklal ve hayatı, dahiyane idareniz altında şerefle vazifelerini gören kumanda ve silah arkadaşlarınızın kalp ve hamiyetine istinat ediyordu. Siz orada yalnız düşmanı değil milletin maküs talihini de yendiniz. İstila altındaki bedbaht topraklarımızla beraber bütün vatan, bugün müntehalarına kadar zaferinizi tes'it ediyor. Düşmanın hırsı istilası, azim ve hamiyetinizin yalçın kayalarına başını çarparak hurdahaş oldu.

Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal"

"Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:

Zulmü istibdat dünyasının en zalimane hücumlarına karşı, yalnız ve şaşkın kalan milletimizin maddi ve manevî bütün kabiliyet ve kuvvetlerini ruhundaki ateşle toplayan ve harekete getiren Büyük Millet Meclisi'nin Reisi Mustafa Kemal Paşa! Kahraman askerlerimiz, zabitlerimiz ve askerlerimizle omuz omuza vuruşan fırka ve kolordu kumandanları namına takdirat ve tebrikâtınıza kemali fahr ile arzı şükran ederim.

Garp Cephesi Kumandanı İsmet"

(Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, s.414-415)

"Korkma sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak"
"Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak"

58. Alay Kumandanı Kaymakam Vasfi Bey, etrafını saran fundalığın arasındaki taşın ardından, bir kere daha piyade tüfeği ile iyice nişan aldı, ateş etti. Başını sağ ilersinde siperlenen Yüzbaşı Şevket Bey'e çevirdi:

"Tamam mı Şevket?" diye sordu. Yüzbaşı dürbünü ile bir an baktı:

"Yaman bir atıcısınız Kumandanım; devrildi," dedi. Vasfi Bey, gözlerini dikkatle bayırın alt başında kaynaşan düşman askerlerinin arasında gezdiriyordu. Düşman zabiti arıyordu:

"Sen benim atıcılığımı bilmez gibi konuşuyorsun Yüzbaşı; şuraya bak!" diye söylenerek, tüfeğini kaldırması ile ateş etmesi bir oldu. Şevket, tekrar dürbüne davrandı:

"Hayret Kumandanım, hiç de boşa mermi yakmıyorsunuz."

"Yakmam. Mermilerimiz çok az, çok kıymetli."

Bu sırada Vasfi Bey'in sağından Taşköprülü Kel Hasan Çavuş, durmadan ateş ediyordu. O da her attığını vuruyordu. Kumandan şöyle ona bir göz attı:

"Hasan Çavuş mu, ben mi?" diye bağırdı. Çavuşun gözlerinin içi güldü:

"Hiç boşa mermi yakmadım şimdiye dek Kumandanım," dedi. Kaymakam, gözleri muharebe meydanında,

"Aferin Hasan!" diye bağırdı. Tekrar nişan alıp tetiğe çöktü. Şevket, bağırdı:

"Sağda, top ağacın altında!"

Dört tüfek birden top ağaca doğru ateş etti.

58. Alay'ın en seçme nişancıları, atıcıları, Metristepe'nin güney bayırına doğru kaymış, yaptıkları son taarruzdan sonra karmakarışık çekilen düşmanı yan ateşine almıştı. Hedefleri, sadece kaçan Yunan askerlerini ellerindeki kamçılarla geri çevirmek isteyen düşman zabitleriydi. Her vurulan düşman zabitini çiğneyerek yüzlerce Yunan askeri, geriye doğru karmakarışık kaçıyordu. Kaçanları da tepenin kuzeyindeki makineli tüfekler tarıyordu. Nişancılar, bozulan düşman hatlarının içine kadar girmişlerdi. Bu düşman zabiti avı, yarım saat kadar devam etti. Düşmanın ta 28 Mart'tan beri devam eden taarruzu kırılmış, bu 1 Nisan sabahından beri devam eden muharebelerle artık çekilmeye, kaçmaya icbar edilmişti. Met-

ristepe'den bozguna uğrayan düşman kaçıyordu. Bütün cephede muharebeler, Türk Ordusu'nun lehine dönmüştü.

Alay Kumandanı Kaymakam Vasfi Bey'e bu sırada bir haberci geldi, sokuldu: Cephe Kumandanı'nın emrini getirdi:

"Tamam, iş kıvamına geldi!" dedi, Kumandan; sağındakilere, solundakilere, 'toplan' işareti verdi. Hepsi, sürüne saklana bölüklerine döndüler. Şevket de bölüğünün başına geçti; 58. Alay Kumandanı, bütün alayına, süngü hücumu emrini verdi: Asker, Metristepe'den koptu, kendini koyuverdi. Mehmet'ler, 'Allah Allah!' dedi; dağlar taşlar Allah Allah yankısını verdi. Kaçan düşman, durup, çöküp tek tük ateş ediyordu. Fakat süngü hücumunu karşılayacak takatleri yoktu. Pek az düşman birliği, süngü ile direnecek oldu, tutunamadı. Türk askerinin başındaki bütün zabitleri, günlerden beri dövüştükleri gibi ellerinden piyade tüfeklerini bırakmamışlar, hücumda da süngü takmışlar, askerleri ile birlik, 'Allah Allah' sedasın verip, askerlerinin önünde dövüşüyorlardı. Alay kumandanı, tabur kumandanları, bölük, takım kumandanı kim, belli değildi. Ancak neferler kumandanlarını tanıyabiliyordu. Metristepe'den, tepenin doruğundan, yamaçlarından 58. Alay fırtına gibi bir kopuş koptu, süngülerinin şimşeği Avrupa'nın şımarık çocuklarının ensesinde parladı, çaktı. Tepenin batı etekleri can pazarına, ana baba gününe döndü.

Sağ taraftaki taburun ikinci bölüğünün önünde Yusuf, sanki tek ayağı ile zıplaya zıplaya koşuyordu. Sakat ayağını, üç kere zıplayıp, bir kere destek ediyordu. Elindeki tüfeğine sıkı sıkı sarılmış, süngüsünü ileri uzatmış, yaralı bir pars gibi atılıyordu fundaların üstünden:

"Gün bu gün! Saat bu saat, arkadaşlar! Ezin vatan topraklarımızı çiğneyen şu köpekleri!" diye bağırıyordu. Asker ses veriyordu: 'Allah Allah!' Düşman ölülerinin üstüne basıp geçiyor, vatan toprakları için toprağa düşenlerin üstünden atlıyorlardı.

Bir yanda 1. Tabur, biraz direnmeye yeltenen bir düşman birliğini beş dakikalık bir süngü dalaşmasından sonra çiğnedi geçti. Artık Metristepe'den uzaklaşan, ellerindeki tüfeklerini atıp kaçan düşman askerini tutabilene aşk olsun. Borazanlar, durmadan 'Hücum!' çalıyordu.

Salih Efe, Yusuf'un hemen arkasındaydı. Göğüs bağır açılmış, kalpağı başından düşmüş, süngü ilerde, gençlere taş çıkartacak kadar koşuyordu. Soluğu kesilir gibi oldukça duraklıyor, yeniden hızlanıyordu. Sonunda dayanamadı:

"Ulan," diye bağırdı, "bu deyyuslar kıçlarına hardal mı sürdüler nedir, nasıl kaçarlar böyle?"

Şimdi borazanlar, 'toplan' çalıyordı. Durdular, toplandılar. Düşmanın ardını bırakmayacak, yakından takip edecek kıtalar, yürüyüşe geçmişlerdi. Yusuf, bölüğüne olduğu yerde tüfek çattırdı. Muharebenin heyecanı yatışıyor; heyecanın, öfkenin, hırsın yerine, yüreklere kazanmanın sevinci dağılıyordu. Neferler, birbirlerinin yüzüne konuşmadan sevinçle bakmaya başladılar; gözler ışıldadı. Işıldayan gözler, çatılı tüfeklerine döndü; oradan nisanın, baharın kucağındaki; fakat barut kokan, inleyen muharebe meydanında gezindi. Metristepe'nin etekleri, ölülerle, yaralılarla dolmuş taşmıştı. Ellerinde sedyelerle sıhhiye grupları sağa sola, yaralıların imdadına koşuyordu. Öğle sonrası güneşinin altında muharebe meydanı yavaş yavaş sessizliğe gömülüyor, kaçan düşmanını takip eden birliklerin silah sesleri uzaktan uzağa duyuluyordu.

Bir süvari ağır makineli tüfek takımı, hızla yanlarından geçti. Takım kumandanı atının üstünde doğrularak, elini salladı:

"Merhaba Yüzbaşım!"

Yusuf, dikkatle baktı, tanıdı:

"Merhaba Seyfettin!"

Seyfettin, Kastamonu olayından beri bir hayli irelmiş, bıyıkları uzamış gibi geldi Yusuf'a... Atının üstünde döndü:

"Yusuf Bey, düşman bütün cephede çekiliyormuş..." diye bağırdı. Sesinde dünyayı kucaklayan bir sevinç vardı. Atını mahmuzlarken Yusuf ona elini salladı. Döndü, yavaş yavaş bölüğüne yaklaştı. Biten cıgarasını yere attı. Askerler de düşmanın bütün cephede çekildiği haberini duymuşlar, sevinçlerinden ayağa fırlamışlardı. Öylece bir zaman gözler Yusuf'a dikildi. Yusuf, birdenbire tok bir sesle konuşuverdi:

"Gazanız mübarek olsun arkadaşlar!"

"Sağ ol! Senin de gazan mübarek olsun Kumandanım!" diye canı gönülden bağırdılar. Yusuf'un gözü yakın arkadaşlarını aradı: Parsalı Rasim; bu işler, küçük işlermiş gibisine bir tavır takınmış, parmaklarının arasında sakin sakin bir cıgara daha sarıyordu. Onun yanında İlyas, yere diz çökmüş, kolunu Niyazi'nin omzuna dolamıştı. Niyazi'nin yüzü bembeyazdı. Sağ kolu sarkmıştı. Ceketinin bir yanı kan içindeydi. Yusuf, sordu:

"Neyin var Niyazi?"

"Bir şeyciğim yok."

"Baksana kan içindesin."

İlyas, onun yerine konuştu:

"Bileğinin üst tarafına bir mermi değdi. Mendille sıktık, kanı durdurduk."

"Götür, sıhhiye çadırlarına sarsınlar," emrini verdi Yusuf. Niyazi,

"Bir şeyciğim yok..." diye durmadan söyleniyordu. İlyas, onu kucakladığı gibi ayağa kaldırdı:

"Yürü ülen, Kumandan'ın emri..."

Salih, sordu:

"Ben de geleyim mi, yardım lazım mı?"

"Sen, daha yürüyebiliyor musun?" diye Niyazi, yüzüne zorla bir kayıtsızlık anlamı vererek söylendi. Salih, fena halde öfkelendi:

"Ulan muhallebici... Senin gibi dokuz tane ağzı süt kokan veledi ben cebimden çıkarırım."

Bütün bölük bastı kahkahayı Salih'e. Salih, bölüğün ağası, babası, neşesiydi. Yusuf da güldü de güldü. Bir türlü, bölüğün zayiatını soramıyordu. Dili varmıyordu. Gözüne bölüğü, baktıkça, muharebeye ilk girdiği günden beri çok küçülmüş, azalmış gibi görünüyordu. Her günün zayiatını biliyordu. Fakat bugünün zayiatı neydi acaba? İster istemez soracaktı. Bölükten biraz uzaklaştı:

"Derviş Çavuş!" diye seslendi.

"Buyur Kumandanım!" Çavuş koştu geldi.

"Tekmil vermedin."

Çavuş, önüne bakıyordu:

"On beş kadar Kumandanım."

"Hepsi şehit mi?" diye Yusuf'un sesi titredi.

"Allah makamlarını cennet eyledi Kumandanım."

"Yaralılar?"

"Niyazi ile on sekiz etti."

"Ağır, hafif?"

"Recep Çavuş, bir bir sıhhiyle çadırlarına taşıtıyor. Daha belli değil."

Yusuf, bir çalıya doğru yürüdü. Bölüğünde kendisinden başka bir zabit arkadaşı daha yoktu. Takım kumandanı Ömer daha muharebenin ikinci günü şehit düşmüştü. Takımların kumandanlığı çavuşlardaydı. Bu muharebede zabit kaybı çok olmuştu. Fakat şimdi böyle şeyler düşünmek is-

temiyordu Yusuf. Onu, sıkıntıdan, bir haberci kurtarır gibi oldu: Alay Kumandanı, bölüklerin İnönü Köyü'nde toplanmalarını emrediyordu. Sağlarından sollarından bugünkü muharebelere girmemiş, dinlenmiş kıtalar, düşmanı takip için geçiyordu. Yusuf, İnönü'ne dönmek için çavuşlara emir verdi. Bölük toplandı. Tam yürüyüşe geçeceği sırada, Salih'in aklı başına geldi:

"Vay kalpağım!" diye bağırdı.

"Şimdi de senin kalpağınla mı uğraşacağız?" dediler.

Salih Efe,

"Aman gözünü seveyim Derviş Çavuş, benim kalpağım?"

Derviş, bir 'la havle' çekip Salih'e baktı kaldı. Yusuf, seslendi:

"Git ara kalpağını Salih. Arkadaşlar da yürürken bakınırlar. Zaten hücuma kalktığımız yerlerden geçeceğiz."

Salih, sevindi:

"Gel benimle Parsalı," diye bağırdı, "senin gözün keskindir."

Askerin başında çeşit çeşit giyecek vardı: Kabalaktan, yün örme başlığa kadar. Böyle olunca, Salih'in kalpağı elbette çok kıymetli sayılırdı.

Önlerinde Yusuf'la bölük, ağır ağır yürümeye başladı. Yine sağlarında sollarında yorgun argın kıtalar yürüyordu. Etrafta ölülerin arasında yaralıları arayan sıhhiyeler, onlara yardımcı olarak verilen müfrezeler, muharebe meydanını tarıyordu. Yusuf, birdenbire durakladı. Arkasından gelen askerler de durdular: Bir çatal, iri taşın çatalına sıkışmış kalmış, kollarını iki yanına açmış, gözlerini göğe dikmiş yaralı bir Yunan askeri, durup bir şeyler mırıldanıyordu. Yusuf, fazla bakamadı:

"Su verin şuna!" diye söylenip yürüdü. Neferlerden biri yaklaşıp, başını kaldırdı, matarasının suyunu Yunan askerinin ağzına döktü. Yürüyen bölük, duraklayıp bir kere daha arkasına baktı: Yunanlı; genç, mavi gözlü bir delikanlıydı. Yüzü bembeyaz olmuş, mavi gözleri, kendisine su verene öylece bakıyordu. Suyu veren, onu doğrultup, arkasını kayaya dayadı. Yunanlı sağ kolunu, zorlukla başına, sapsarı saçlarına doğru kaldırdı. Selam vermek istedi. Sonra birdenbire taş gibi kesilip kayadan yan üstü yıkılıverdi. Derviş Çavuş,

"Yürüyün..." diye mırıldandı, "bu keratayı kırmızı mühürlü zarfla buralara biz davet etmedik." Yürüdüler. Tam bu sırada bir haberci onbaşı geldi. Yusuf'a, Alay Kumandanı'nın kendisini istediğini söyledi. Yusuf, çavuşlara bölükle İnönü Köyü'nde buluşacağını, yürüyüşe devam etmelerini söyleyip acele yürüdü.

Yusuf, kuru bir dereden çıkınca, biraz ötede kaynaşan bir kalabalık gördü. Alay'ın hemen bütün zabitleri halka olmuş, kıpırdamadan orta yerde diz çöken Doktor İbrahim Bey'i seyrediyordu. Doktor, kalpağını bir yana atmış, kollarını sıvamış, birisinin karnındaki yarayı sarıyordu. Yusuf, biraz daha yaklaşınca, yaralının Yüzbaşı Şevket Bey olduğunu anladı. Koştu, Doktor'un yanına diz çöktü. Mülazım Saip, Doktor'a yardım ediyor, bir sıhhiye çavuşu pamuk, sargı paketlerini yırtıyordu. Şevket Bey, Mülazım-ı sani Talât'ın kolları arasındaydı. Yaralı, Yusuf'u görünce gülümsedi. Yusuf, ne diyeceğini şaşırmış,

"Şevket... Şevket... geçmiş olsun Şevket..." diye söylendi. Yüzbaşı Şevket, ona gözleri ile gülümsedi:

"Bu ne telaş Yusuf?" dedi. Halinde bir durgunluk, soğukkanlılık vardı. Doktor,

"Bir şey değil; ufak bir yara. Kurşun içerde kalmış ama, çadıra varınca hemen ameliyat eder çıkarırım."

Şevket, şöyle bir baktı doktora,

"Ben çocuk muyum Kâtip, doktorum... Bunca yıllık arkadaşına nasıl yalan söylersin?"

İbrahim Bey, öfkeli; asıl, üzüntülü bir sesle söylendi:

"Doktor sen değil, benim."

Şevket'in yüzüne çocuksu bir gülme geldi. İri gövdesi büzülmüş, küçülmüştü. Gözleri başının ucunda hareketsiz, üzüntü içinde bekleşen arkadaşlarının yüzünde bir bir dolaştı:

"İbrahim Bey kardeşim, benim iyi olacağımı söylüyor..."

Hepsi birden cevap verdiler:

"Elbette iyi olacaksın."

"Nasıl oldu bu iş?" diye yine Yusuf, şaşkınca sordu:

"Adam muharebede nasıl yaralanırsa, öylece yaralandık işte!" karşılığını verdi Şevket. Yusuf, dudaklarını ısırıyor, şaşkın şaşkın hep Şevket'in yüzüne bakıyordu. Doktor işini bitirdi. Neferlere seslendi:

"Getirin şu sedyeyi."

Şevket eliyle Doktor'a, 'dur' işareti yaptı. Talât'ın kolları arasında doğrulmak istedi. Yusuf'a 'bir cıgara ver', işareti yaptı eliyle. Yusuf, telaşla ceplerini karıştırdı. Paketi çıkarıp cıgarayı Şevket'in dudakları arasına koydu, yaktı. Yüzbaşı, cıgarasından bir nefes çekti. Gözleri ile Alay Kumandanı'nı aradı. Vasfi Bey, ona yaklaştı:

"Kumandanım, beni İnönü Köyü'nün mezarlığına gömünüz."

Kaymakam, yutkundu. Sonra kendisini zorlayarak,

"Peki Yüzbaşım," dedi. Şevket, gözlerini arkadaşlarına çevirdi:

"Sizler de mezarımı düşmana bırakmayın. Harp hali bu; buralardan çekilseniz bile, İnönü'nden düşman bir adım öteye geçmeyecek. Düşmanlarımızı topraklarımızdan sürüp çıkarın."

Bir mülazım, tok bir sesle karşılık verdi:

"Müsterih ol Yüzbaşım. Kanımızın son damlasına kadar senin gibi dövüşeceğiz."

"Bundan şüphem yok..." diye mırıldandı Şevket Bey, "Hepiniz hakkınızı helal edin."

"Helal olsun..." diye zabitler onun etrafına diz çökerek yaklaştılar. Doktor İbrahim Bey, boğazında düğümlenen bir sesle sert sert bağırdı:

"Çok konuşma Şevket; haydi bakalım çadıra... Sarsınadan oğlum, ha şöyle, rahat uzatın sedyeye bakayım..."

Zabit arkadaşları davrandılar. Neferlere bırakmadılar. Şevket'i dikkatle sedyeye koyup, kaldırdılar; yürümeye başladılar. Sedyeyi, neredeyse bütün alayın zabitleri tutmak istiyordu. Alay Kumandanı Vasfi Bey, Doktor İbrahim Bey'le ağır ağır arkadan geliyordu. Bir ara Kumandan durdu, Doktor'un yüzüne baktı. Doktor çaresiz başını salladı:

"İçten kanama var..." diye mırıldandı. Kumandan, gözlerini muharebe meydanında, Metristepe'nin yamaçlarında gezdirdi, önlerinde sedyeyi taşıyanlar gittikçe uzaklaşıyodu. Birden Yusuf'un bir çalının yanına çöküverdiğini gördüler. Doktor, hızlı hızlı yürüdü. Vasfi Bey, arkasından yetişti: Yusuf, dizlerinin üzerine çökmüş, elleri ile yüzünü kapamış, hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Kumandan onun arkasını okşadı. İbrahim Bey, koluna girip kaldırdı yürüttü onu. Yusuf, kendisini tutamıyordu. Durmadan ağlıyordu. Onu sakinleştirmek için Vasfi Bey,

"Oğlum Yusuf, bizi böyle ağlar, askerlerimiz görmesin... Ne derler sonra bize... Erkeklik ne günlere kaldı be oğlum!"

Doktor İbrahim Bey,

"Bırak, Yusuf ağlasın Kumandanım," dedi, "bu ağlama şehitlerin ardından ağlamadır, bu ağlama gazilerin zafer sevincinden ağlamadır. Bu ağlama muharebenin gerdiği, bozduğu sinirimizi yatıştırır..."

Yusuf, sakinleşir gibi oldu:

"Ölümü ne kadar soğukkanlı karşıladı. Mert arkadaşımı kaybetmek beni perişan etti. Bağışlayın Kumandanım."

Doktor, birdenbire telaşlandı:

"Ben de aptallaştım... Buralarda ne savsaklanıyorum böyle? Yaralılar beni bekliyor..."

Hızlı hızlı yürüyüp öndekilere yetişmeye çalıştılar.

58. Alay Kumandanı Kaymakam Vasfi Bey, durdu: Bir kere daha Metristepe'nin yamaçlarına, eteklerine, muharebenin geçtiği topraklara baktı. Karşıda Bozöyük yanıyordu.

2

Çok yorgundular. Fakat bir türlü hiçbirini uyku tutmuyordu. Tabanı toprak bu köy evinin odasında altı zabitin bazısı yere iki battaniye sermiş uzanmış, bazısı yanmayan ocağın iki yanındaki tahtadan yapılmış yüksekçe kerevete benzer yerlerde, arkalarını duvara dayayıp oturmuşlardı. Pek konuşan yoktu. Kimisi ocağın üstündeki gaz lambasının sarı alevine gözlerini dikmiş, kimisi de boş gözlerle tavana bakarak cıgara içiyordu. Kapı açıldı: Bir nefer önce başını uzattı; sonra içeriye girdi. Hiç konuşmadan ortalık yerde duran boş karavanayı, onun içine bırakılmış kaşıkları aldı. Artık ekmek parçalarını topladı. Kapıya doğru yürüdü. Mülazım Talât,

"Şu ocağı biraz tutuşturursak iyi olacak. Üşüyor gibiyim," dedi. Bir yüzbaşı, doğrularak,

"Bu iyi akıl. Ortalık serinledi," karşılığını verdi. Talât, nefere kapıdan çıkmadan seslendi:

"Ali, biraz çalı çırpı bul."

"Baş üstüne Kumandanım."

Nefer, çıkıyordu ki Mülazım Cemil seslendi:

"Asker istirahata çekildi mi?"

"Çekildi gibi Kumandanım."

O nasıl laf öyle... Çekildi gibi... Yat borusu çalalı hani oldu."

"Kumandanım, kimi hâlâ tüfek temizliyor da..."

"Allah Allah... bitmedi mi daha bu tüfek temizliği?" Ali, önüne baktı:

"Daha doğrusu bugünkü muharebelerin lafını bitiremediler Kumandanım. Sevinç var, bayram var, düğün var bölüklerde..."

"Hakları..." dedi Mülazım Cemil, "ben de uyuyamıyorum." Ali, kapı-

nın ardında duraklamıştı. Neden sonra aklı başına geldi, kapıdan fırladı, çalı çırpı aramaya gitti; karavanayı götürdü.

Talât, battaniyesinin üstünde doğruldu. Arkasını duvara verdi. Gözlerini loş köşelerdeki arkadaşlarının gölgeli yüzlerinde dolaştırdı:

"Akşamdan beri," dedi, "kazandığımız zaferin önemini düşünüyorum. Fakat bir türlü kesin bir karara varamıyorum. Acaba bu muharebe bize neler kazandırdı?"

Yusuf'un gözleri parladı. Ama yüzü hiç değişmedi. Tok bir sesle ağır ağır konuştu:

"Çok önemli bir kozu elimize geçirdik. Bakın, görün bundan böyle, azgın istilacılara karşı siyaset alanında nasıl konuşacağız. Mustafa Kemal Paşa Hazretleri, öyle sanıyorum ki, isteğimize uygun birçok meseleleri, İngilizlerin kafasına vura vura kabul ettirecek. Bundan başka bu zafer bize, geniş bir nefes alma fırsatı verecek. Hazırlanmak, tekrar yüklenmek için zaman kazandık."

Zabit arkadaşları, Yusuf'u dikkatle dinliyordu. Yanı başında bağdaş kurmuş oturan Yüzbaşı Refik, lambanın al al ışığında parlayan gür bıyıklarını elinin tersi ile sıvazladı:

"Haklısın Yusuf," dedi, "kazandığımız bu savaş, bütün dünyaya karşı ölmediğimizi, var olduğumuzu bir kere daha kabul ettirecek."

Mülazım Cemil, iri gövdesini, geniş omuzlarını, ileri doğru verdi. Dizlerinin üstünde yaylandı. Yuvarlak, sıhhatli yüzünü kaplayan sevinçle konuşuverdi:

"Kumandanlarım, benim aklım pek siyasete ermez. Askerliğe de erdiğini pek iddia edemem. Ama bildiğim bir şey varsa, şu Yunanlılara karşı yaptığımız büyük maçın ikinci raundunu da sayı hesabı ile kazandık. Üç ay kadar önce de böylece üstümüze gelmişlerdi, takatsiz geri çekildiler."

"Yahu sen bu işin alayında mısın?" diye Mülazım Saip gülümsedi. Cemil,

"Hiçbir zaman..." diye konuştu, "herifleri kaçıncı rauntta nakavt edeceğimizi hesaplıyorum. Son hamleyi bir yapalım, Yunan Ordusu kendisini deryada bulacak."

"Birader, sen de Almanya'da mühendislik değil, boks tahsil etmişsin. Ama sana hak vermemek elde değil."

Refik Bey, sordu:

"Bir boks maçı kaç raunt oynanır Cemil?"

"Sıkletlere göre değişir. Üç olur, on rauntluk maçlar da olur. Ama on raunt olarak başlayan bir maç, bir tarafın nakavt olması ile çabucak bitebilir. Şimdi ikinci raundu aldık demek."

Yusuf,

"Eğer bundan önceki İnönü Savaşları'nda Ethem ve kardeşleri Yunanlıların tarafına geçmemiş olsalardı, öyle sanıyorum ki, karşımıza bu sefer biraz zor çıkacaklardı. Çıkmaları gecikecekti," dedi. Mülazım Aptullah,

"Hain herif... Vatan haini Ethem..." diye söylendi. Odaya nefer Ali girdi. O, ocağı tutuşturup çıkıncaya kadar sustular. Sonra Yusuf, mırıldandı:

"Hain bir kahraman." Refik Bey,

"Anlayamadım?" diye Yusuf'a döndü.

"Düzce, Gerede, Bolu ve sonraki isyanları Ethem Bey'in nasıl bastırdığını düşünüyorum da vatana böyle hıyanet edebileceğini bir türlü aklım almıyor Yüzbaşım."

"Haklısın, akıl erdirmek çok zor."

"Ama ne de olsa ortada bir cehalet var. Her işi kendi başına halledebileceğini sanan Ethem Bey'in cehaleti. Başıbozuk mürtecilerin üstüne yürümekle, muntazam bir düşman ordusunun üstüne yürümek bir değildir. Bunu anlaması gerekti."

Cemil, söze karıştı:

"Bilmem yalan, bilmem doğru Yüzbaşım; Ethem, bir halk hareketinin adamıyım, diyesiymiş. Mustafa Kemal Paşa Hazretleri ile aralarında anlaşamadıkları meseleler varmış."

Yusuf, gözlerini Cemil'e dikkatle dikti:

"Doğrusu şu sıra hepimiz, halk olarak çarpışıyoruz. Ethem'in Kemal Paşa ile herhangi bir meseleyi tartışacak kadar bir bilgisi olabileceğini sanmıyorum. Tutalım, kabul edelim ki Cemil Bey kardeşim, Ethem Bey böylesine bir adamdı. Fakat kendisini bir halk lideri olarak gören bir kişinin, şu ölüm kalım savaşı, İstiklal savaşı yaptığımız günlerde, savaşı bitirinceye kadar, düşmanlarımızı yurdumuzdan kovuncaya kadar, Mustafa Kemal Paşa'nın yanında dövüşmesi gerekirdi. Eğer ortada bir prensip anlaşmazlığı, bazı meseleler varsa, bunlar, savaş sonrası konuşulacak, hal yoluna gidilecek meselelerdir. Ethem ve kardeşleri, her şeyden önce, emperyalistlerin safına geçmişlerdir; bu, emperyalistlerle dövüşen halka hıyanettir. Onun kahramanlıklarını, bu hareketi sıfıra indirdi."

Bütün odada bulunan zabitler, gözlerini dikkatle Yusuf'a dikmiş, dinliyordu. Mülazım Cemil,

"Verdiğiniz bilgiye teşekkür ederim Yüzbaşım," dedi, "işin bu tarafını düşünememişim..." Sonra biraz utanarak gülümsedi, "Ben, size demedim mi siyasete aklım ermez..."

Yusuf, gülümseyerek, anlatmaya girişti:

Bizi Düzce'de padişahçıların elinden Ethem Bey kurtardı. Kurşuna diziyorlardı bizi... Yüzbaşı Şevket Bey'le..."

Uzun uzun zabitler, geçirilen karanlık günlerden, Şevket Bey'den konuşmaya başladılar. Sanki, Yüzbaşı Şevket, bugün şehit düşmemiş de aralarındaydı. Sonra birdenbire Şevket'in ve öteki şehitlerin hayalleri bir bir hepsinin karşısına dikiliverdi. Gece ilerliyordu. Sesler yavaş yavaş kesildi. Uykuya vardılar. Köyün dört bir yakasında yalnız nöbetçiler uyanıktı.

Doktor İbrahim Bey, yaralılarla gün ağarıncaya dek uğraşmış, odaya gelip yatması ile uyuması, sonra da uyanıvermesi bir olmuştu. Uyandığı vakit, odadaki bütün arkadaşları derin bir uykudaydı. Kapı açılmış ardına kadar, içeriye ince bir rüzgâr doluyor, nisan sabahının güneşi ortalığı aydınlatıyordu. Doktor'un uykulu gözleri daha iyice açılamıyordu. Aklına ilk gelen şey, hemen yaralıların, hastaların yanına koşmaktı. Azıcık uyku, Doktor'un gücünü, kuvvetini yerine getirmiş gibiydi. Tam kapının karşısında yattığı için, açık kapıdan gelen serinlik İbrahim Bey'i üşütüyordu. Gözlerini açmadan, kalkmak için kendisini zorladı. Üşüdüğünü hissediyordu. "Bu iş, yine bizim boksörün işi..." diye, gözlerini aralayarak kapıya baktı: Mülazım Cemil, böyle bir arada alayın zabitleri yattı mı, ne yapar yapar, herkes uyuduktan veya kendisi bir ara uyanınca, kapı pencere açardı. Açık kapı pencere ile uyumak onun için medeniyet meselesiydi. Hele sporcu dediğin temiz havada uyumalıydı. "Bu çocuk, Avrupa'da neler öğrenmiş hele..." diye arkadaşları ona takılırdı. Onu savunmak çoğu zaman yine Doktor İbrahim Bey'e düşerdi. "Açık pencere ile uyumak, sıhhate iyidir..." derdi. İbrahim Bey, doğruldu. Ceketinin önünü ilikleyip, ayak ucunda duran çizmelerine uzandı. Tam bu sırada gözü, açık kapının karşısındaki bir tümseğin üstündeki bir nöbetçiye ilişti. Yüreği hop etti. Telaşla doğruldu. Uykunun verdiği sersemliği üstünden atmaya çalışarak bir kere daha baktı: Arkası dönük, süngülü bir Yunan neferi, öylece dimdik tümseğin üstünde duruyor; zaman zaman ağır ağır yürüyor, sonra tekrar geriye dönüp eski yerine geliyordu. Doktor, şaşkın şaşkın, elleriyle gözlerini ovuşturdu: Baktı. Bir kere daha baktı: 'Basıldık mı? Bu ne iştir? Yunan-

lılar gece geri mi döndü?' gibisine birçok soru zihnini altüst etti. Yunan neferi, tepeden tırnağa silahlı, orada dolaşıyordu işte. Doktor'un aklı başından gideyazdı. Hemen uzanıp sağ yakasındaki Mülazımısani Aptullah'ı sarstı uyandırdı. Parmağı ile Yunan neferini gösterdi. Aptullah, bir baktı, bir daha baktı:

"Vay anam, bu ne rezalet!" diye yerinden fırladı. Çok geçmeden zabitlerin hepsi uyanıp uykulu gözlerle şaşkın şaşkın, önce Yunan nöbetçisine, sonra da birbirlerine baktılar. Bu şaşkınlık iki üç dakika sürdü. Hepsi, kapının önünde toplanmışlardı ki, nefer Ali, kayıtsız, sallana sallana yürüyerek, iki elinde sefertasları ile göründü: Mesele anlaşılmıştı. Şimdi de karşı tümseğin üstündeki Yunan neferi, bir Türk neferi ile, hem de kalpaklı bir neferle nöbet değiştiriyordu. Yusuf, hiddetle Ali'ye emir verdi:

"Çağır şunları buraya. Onbaşı da beraber gelsin!" Şimdi zabitlerin çoğunu bir gülmedir almıştı. Yusuf, nedense pek öfkelenmişti. Nöbetçi değiştiren Onbaşı ile mangası, gelip kapının önünde dizildiler. Zabitler, gülmelerini zor tuttular. Yüzbaşı Refik Bey, çizmesinin tekini çekmiş, bir teki elinde, kapıdan şöyle bir mangaya baktı. Arkadaşlarına döndü:

"Ne olacak şimdi bu iş?"

Yusuf, acele acele palaskasının omuzdan geçen kayışını düzeltip çengellerken cevap verdi:

"Bunlar, benim bölüğün aslanları, hele ben kendileriyle bir çift laf edeyim bakalım..."

Manganın, kapıdan çıkıp önüne dikildi. Bir bir neferlerinin yüzüne, üstlerine başlarına dikkatle bakmaya başladı; mangada, üç kişi, tepeden tırnağa, yepyeni, gıcır gıcır Yunan üniforması giyinmişti. Yalnız başlıklarını, kalpaklarını değiştirmemişlerdi. Ötekilerin bazısı, postalları değiştirmiş, bazısı da ya ceket, ya pantolon ya da palaskaları yenilemişti. Biraz önce nöbette dikilen Parsalı Rasim'di. O, tepeden tırnağa Yunan neferi kesilmişti. Yusuf, bir iki adım ona yaklaştı:

"Bakıyorum Parsalı, gâvurluğa özenmişsin?"

Değil Rasim'in, hiçbir neferin, Yüzbaşılarının onları, kıyafetlerinden ötürü karşısına sıraladığı, akıllarının köşesine gelmiyordu bile... Rasim, şaşkın şaşkın iki yakasına bakındı. Sol eliyle, yeni üniformasını çekiştirip düzeltti:

"Estağfurullah Kumandanım, ne haddime..." dedi, "iki yıla yakındır, urbalarım çok eskimişti... Eh gâvurların ölüsüne de bu urbalar ilazım değil..."

Yusuf, bu cevap karşısında ne diyeceğini birden şaşırdı:

"Yakışmış da..." diye alay etti. Parsalı Rasim, önüne baktı.

Bu sırada soluk soluğa Derviş Çavuş geldi, selam verip dikildi manganın başına. Yusuf,

"Bu ne hal Çavuş?" diye sordu.

"Hangi hal Kumandanım?"

"Şu giyim kuşam?"

"Ha... Ganimettir Kumandanım."

Bu cevap karşısında, Yusuf'un bütün öfkesi dağılıverdi.

"İyi öyleyse. Bari ganimetten devlet hissesini ayırsaydınız."

"Ayırmaz olur muyuz Kumandanım," diye Çavuş cevap verdi Yüzbaşı'nın latifesine ciddi ciddi. "Geceden beri, gâvurun bırakıp kaçtığı eslâhayı, malzemeyi, bir bir toplayıp levazıma teslim ediyoruz."

Yüzbaşı Yusuf Bey, gülmemek için dudaklarını ısırarak manganın önünde bir aşağı bir yukarı dolaştı:

"Peki," dedi, "sakın başınıza gâvur şapkası, başlığı giymeye kalkışmayın. Sonra bir karışıklıkta, muharebe sırasında birbirimizi vurmayalım."

Parsalı Rasim'in eli başına gitti:

"Bak burası doğru Yusuf Bey, şey Kumandanım..."

Yusuf, sevgiyle onun gözlerinin içine baktı:

"Doğru ya Rasim... Biraz önce şu kapının önünden az kaldı bir kurşunda seni nöbet tuttuğun yerde devirecektim."

"Vay anam!" diye bir ses çıkardı Rasim. Hemen başındaki Yunan neferinin kepini yere fırlattı. Yusuf, sözü değiştirdi:

"Salih nerede?" Çavuş, önüne bakarak,

"Fukara ihtiyar çok yorgun düşmüş. Yerine nöbete ben durdum Kumandanım. Hâlâ da uyuyordur Allah bilir. Zaten bölükte uyuyan bir o var. Biz, ganimet topladık..."

"Peki peki... Uyanınca Salih'i benim yanıma yolla. Bölük de toplu istirahat etsin. Sağa sola dağılmak yok. Nöbetleri tanzim edin öteki çavuşlarla."

"Baş üstüne Kumandanım."

"O düşman elbiselerindeki kan lekelerini de yıkayın. Temiz giyinin."

"Baş üstüne Kumandanım."

"Basın bakalım şimdi."

Kahvaltıya oturdukları vakit Yüzbaşı Refik Bey, "Doğrusu ne olursa olsun, bizim çocuklar pek iyi etmişler: Ölü Yunan askerlerinin elbiselerinin kumaşları, gıcır gıcır yeni, ipek gibi İngiliz kumaşı. Benim çavuşlara söyleyeyim de bana da bir pantolon uydursunlar..." diye konuşmaya başladı. Bu konu üzerine bir hayli şakalaştılar. Saip,

"Doğrusunu isterseniz, askerlerimizin de bizim de hakkımız var: İyi ki önümüz bahar, yaz. Yoksa boyanmış çadır bezinden pantolonlarla halimiz dumandır," dedi.

Yüzbaşı Refik Bey, sofradan kalkarken söylendi: "Ee... arkadaşlar, bu istirahatın ne kadar süreceği belli olmaz. Kendimize bir çeki düzen verelim; tıraş olalım."

Bu sözler, zabitlerin ilk defa uzamış sakallarını, akıllarına getirdi.

Yusuf, tıraş olduktan, kendisine çeki düzen verdikten sonra, çıktı yürüdü: Köyün içinde ağır ağır dolaşmaya başladı. Askerler, saman damlarına, köylülerin verebildikleri evlerindeki bazı yerlere yerleşmişlerdi. Büyük bir kısmı da köyün hemen içindeki bir meydanlıkta çadırlardaydı, ileri karakollarda, nöbette olmayanlar, duvar diplerinde, çadır önlerinde güneşleniyordu. Tüfek çatılarının başında nöbetçiler dolanıyor, bir kısım askerler de sağa sola gidip geliyor, ortalıkta dolaşıyordu. Yusuf, önlerinden geçtikçe, oturanlar, hemen toparlanıp ayağa kalkmak istiyor; fakat Yusuf, onlara eliyle oturmalarını, istirahat etmelerini işaret ediyordu. Yusuf, nisanın bu aydınlık gününde etrafını yemyeşil, masmavi, toz pembe görüyordu; içinde tarifini yapamadığı bir hafiflik, bir ferahlık vardı: 'Toparlandık...' diye düşünüyordu. Balkan Harbi'nden beri, memleketin çektikleri, ordumuzun bunca çektiği meşakkatten sonra, böylesine ayakta durabilmek, böylesine savaşları başarabilmek bir meseleydi. Kuvayı Milliye ruhu şahlanmış, Türk milleti, Türk halkı, Ordusu, canını dişine takarak ayaklanmıştı. Yusuf, bunca çekilen musibetten, sonra, yine de (Mehmet, harbi kabul etti,)[2] diye düşündü. Bu sözün, üzerinde Yusuf, çok düşünmüştü. Ta bundan önceki İnönü Muharebeleri'nde Mehmet'in nasıl dövüştüğünü, bir zabit olarak, zabit arkadaşlarının da Mehmet'lerle omuz omuza nasıl dövüştüğünü görmüştü. Dünkü muharebelerin bile heyecanı hâlâ içinden silinmemişti. Şu sıradaki günlerin, gelecek savaşların ümidinin verdiği ferahlıktı. Yusuf, hâlâ o karanlık günlerde, "Padişahımız Efendimize dil uzatmak ha!" diye üstüne yürüyen köylüleri hatırlıyordu. O, köylü, o Mehmet, şimdi padişahı da düşmanını da biliyordu... Neden dövüştüğünü de...

2. Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, s. 442.

Yusuf, kendi bölüğünün çadırları önüne gelmişti. Askerleri ile bir bir meşgul oldu: Hatırlarını sordu. Hafif yaralanıp da sargısı, pansumanı yapılıp geri gelen neferlerin ayrıca hatırını sordu. Niyazi'nin sarılı kolunu muayene etti. Bölüğü ile oturup çadırların önünde birer cigara içti, muhabbet etti.

Yusuf, zihnindeki bir düşünceyi, içindeki bir isteği, bir türlü yenemiyordu: Bölüğünden ayrıldıktan sonra onu ayakları, köyün mezarlığına doğru sürükledi. Mezarlığın bir yanını otlar, çalılar bürümüştü. Bir yanında boydan boya, sıra sıra açılmış veya yeni kapanmış mezarlar vardı. Öte başta küme küme askerler, hâlâ mezar kazıyordu şehit arkadaşlarına. Yine küme küme olmuş askerler, önlerinde dini merasimi, dini vecibeleri yerine getiren tabur imamlarının ardında, etrafında toplanmışlar, ellerini açıp duaya durmuşlardı. Gördükleri, Yusuf'un yüreğini tekrar oynattı. Eli ayağı kesilir gibi oldu. Sağına baktı, yeni örtülmüş bir mezar, başucuna dikilmiş bir tahta parçasının üstüne Mehmet yazılmış; soluna baktı yeni örtülmüş bir mezar, başucuna dikilmiş bir tahta parçasına yine Mehmet yazılmış. İki adım attı; bir tahta parçasını üstüne yazılmış Mülazımıevvel Kemal, Yüzbaşı Selim, Binbaşı Ahmet... Gözleri kararda Yusuf'un. Kastamonu'yu tek başına bölüğü ile bir gecede Mustafa Kemal Paşa'ya halifecilerin elinden alıp teslim eden, yine otuz iki dişini halifecilerin söktüğü, dün bir Yunan kurşunu ile şehit düşen Yüzbaşı Şevket Bey'in mezarı başına geldiğinde Yusuf, gözlerinden yanaklarına inen yaşları tutamadı. Onun ayakucuna diz çökûp oturdu. Bir zaman hiçbir şey düşünemedi. Sanki Yüzbaşı Şevket'in o cesur, hiçbir tehlikeyi umursamadan parıldayan gözleri ona bakıyordu. Utandı Yusuf. Elinin tersiyle yanaklarını sildi. Bağdaş kurup oturdu kaldı oracığa. Oturduğu yerden, Şevket'in mezarının üstünden ufuklara baktı: İzmir'i görüyordu. İzmir'e varmak, İzmir'e ulaşmak ümidi, dünden beri içinde daha da çoğalmış, büsbütün artmıştı. Cemil'in hakkı vardı: İkinci raunt kazanılmıştı. Daha kaç raunt dövüşülürse dövüşülsün, İzmir'e varmak için yemin etmişti Türk Ordusu. 'Ben varabilecek miyim?' diye bir düşünce Yusuf'un aklından geçti. Zaten sık sık düşünürdü İzmir'e varıp varamayacağını. Bu hayal gibi bir istek, gerçekleşmesi çok zor bir istek gibi geliyordu Yusuf'a zaman zaman. Böyle anlarında kendisini hislerinin eline bırakmayı hiç sevmiyordu. Ona, aklı, mantığı; İzmir'e varacağını söylüyor, İzmir'e varmayı emrediyordu. Birden bu sefer de Yusuf'un karşısına Nemide dikiliverdi. Genç kızın ince yüzü sararmış, korkulu gözleri Yusuf'un gözlerine dikilmişti. Kanı çekilmiş, sararmış dudakları Nemi-

de'nin "Bana geleceksin Yusuf; İzmir'e geleceksin..." diyordu. Yusuf, "Belki, belki geleceğim!" diye bağırıverdi. Kendi sesinden korktu, etrafına bakındı. Elleri göğsüne, boynundaki madalyona gitti.

Nemide'den son aylarda hiçbir haber alamamıştı. Yunan Ordusu, Anadolu içinde ilerledikçe, İzmir'le ilişkiler büsbütün kesilmişti. Annesinden babasından Yusuf, artık ümidini kesmişti: Kayıptı onlar. Kız kardeşinin encamı yine gözünün önüne geliyordu ki, delikanlı, yerinden fırladı. Şevket'in mezarının ayakucundan başucuna geçti. Bir cıgara yaktı. Yine yavaş yavaş bir taşın üstüne oturdu. Böyle anlarında yüreği, Yunanlılara karşı tarifsiz bir kinle doluyor, intikam hisleri ile taşıyordu. İngilizlere, Yunanlılara, bütün düşmanlara karşı bu nefret ve intikam hissi, ta İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali günü, Hasan Tahsin Recep Bey'in gözlerinin önünde parçalanması anında Yusuf'un içinde birdenbire uyanıvermiş, iliklerine kadar işlemişti. Bundan önce böyle bir badireyi aklı almıyor, bu işgale bir türlü inanmıyordu. Ona, bombasını Yunan Efzunlarının üstüne savurmadan biraz önce Hasan Tahsin, "Benim bu hareketimi, sonra daha iyi anlayacaksın, hep hatırlayacaksın..." demişti. Doğru söylemişti: Yusuf'un aklından çıkmıyordu o gün gördükleri, Hasan Tahsin Bey'in yaptığı...

Mezarlıkta şehitlerin gömülmesi devam ediyordu: Yeni yeni çukurlar açılıyor, hocalar dualar ediyor, sessizlik içinde bir kaynaşma devam ediyordu. Yusuf'u dalgınlığından bir ses uyardı:

"Kumandanım, Alay Kumandanı sizi istiyor."

Yüzbaşı Yusuf, doğruldu. Ağır ağır mezarlıktan çıktı. Sakat ayağını zorla sürüyordu: Böyle anlarında bu ayağı büsbütün kendine yük olurdu.

Yüreği sızladığı zaman, yüreğinin sızısı ta ayağına kadar vururdu. Kendisini toparlamak için eski, yazısız, dümdüz kara bir mezar taşına tutunup bir zaman durdu. Sonra kalpağını düzeltip yürüdü.

3

Hamidiye Köyü'nü, gecenin karanlığı yutmuştu. Gökte parlayan yıldızların aydınlığına iri gövdeli ağaçlar engel oluyordu. Köyün batıya, Bursa'ya doğru uzanan yolunu, sağlı sollu askerler tutmuştu: Yamaçlarda, ağaç altlarında, çukurlarda saklanmışlar, yoldan kuş uçurtmak istemiyorlardı. Ama yol, göz kararı ile ancak seçilebiliyor, kestiriliyordu. Salih'e bir manga ile köyün muhafazası verilmişti. Yusuf'un takviye edilen bölüğü, en ileri hatlara sürülmüş, düşmanın son durumunu keşif vazifesi almıştı.

Salih, iki saatten beri, Hamidiye'nin içinde kol geziyor, merakla her avlunun duvarını aşıyor, tüfeğinin namlusu ile her evin kapısını itip içeriye bakıyordu: Köy, bomboştu. Ortalıkta köyün köpekleri bile yoktu.

"Vay canına..." diye söylendi Salih, dar bir yola doğru yönelirken, "ne olmuş bu köy halkına? Ortalıkta kimsecikler yok." Omuz başından Niyazi karşılık verdi:

"Ben olsam, ben de kaçardım. Allah bilir, daha bu sabah Yunanlılar buradaymış."

"Haklısın Niyazi," dedi Salih, "ister misin herifler bu gece, Bursa'dan da tası tarağı toplasınlar, yarın sabah biz de varıp Çekirge'de bir banyo alalım. Olur mu olur..."

"Yusuf Bey'in ağzını aradım: Yunanlıların Bursa'dan çekileceklerine pek aklı yatmıyor. Bunun da sırası gelecek Niyazi, dedi, Bursa'ya da İzmir'e de gireceğiz. Ama daha vakti var."

Salih, hızla Niyazi'ye döndü. Karanlıkta onun yüzünü görmeye çalıştı:

"Yusuf Bey böyle mi laf etti?"

"Elifi elifine."

Salih'in fena halde canı sıkılmıştı.

"Yusuf Bey'in de her dediği çıkar. Nasıl akıl erdirir bu işlere bilmem ki. Başımıza Mustafa Kemal Paşa kesildi. Madem Bursa'ya girmeyecektik, ne getirdi bizi buralara dek?"

"Cahillik etme Efe, o da emir kulu. Bak dayanamadı, kendi de keşfe çıktı. Bakalım ne haberlerle gelecek."

"Görürsün, düşman Bursa'dan da kaçıyor, diye döner gelir keşifçiler."

"İnşallah öyle olur."

İlyas, nefes nefese yanlarına geldi:

"Şu sağdaki bahçenin içindeki, kulübede insanlar var gibi."

"Bahçe nerede? Kulübe nerede?"

"Nah şuracıkta, sağımızda."

"Göz, göz değil ki bizde..."

"Yürüyün bakalım..."

Manga, kulübeyi sardı. Salih, kapıya yaklaştı. Kapı aralıktı. İçerden hafif bir ışık sızıyordu. Salih, birden başı önünde durakladı. Bir gölge, merdivene oturmuş, sırtını kapının pervazına dayamış, başını yıldızlara kaldırmıştı. Kapının aralığından sızan ışık, belli belirsiz yüzünü aydınlatıyor, sakalını pembeleştiriyordu. Salih,

"Merhaba!" dedi. Adam, yavaşça başını çevirdi. Geleni karanlıkta seçmeye çalışarak,

"Merhaba," karşılığını verdi duyulur duyulmaz bir sesle.

"Hele şükür köyde bir cana rastladık." Kapı birdenbire iyice aralandı, bir yaşlı kadın telaşla oturan adamın yanına kendini attı. Salih,

"Korkma kardeşlik, biz yaban değiliz..." diye sözüne devam etti. Sakin sakin onların yanı başına çömeldi. Manga efradı, döndü, köye doğru yürüdü; etrafı kollamaya devam etti.

Açılan kapıdan gelen ışıkta Salih, iki ihtiyara dikkatli dikkatli bakıyordu. Kadının sesi titredi:

"Akşam vakti köyümüze geldiğinizi gördük."

"İyi ya, niye saklandınız?"

"Saklanmadık ki."

"Ee..."

"Kıpırdayacak takatimiz yoktu. Bizimki, şu çöktüğü yerden kıpırdayamıyor. Beline dipçikle vurdu gâvurlar."

"Vay namussuzlar vay." Adam konuştu:

"Bütün tavuklarımı boğazlayıp yediler."

"Ziftin pekini yesin deyyuslar."

"Bahçemdeki bütün gök erikleri yoldular."

"Vay namussuzlar vay."

"Bahçemin bütün fidanlarını ezdiler."

"Alçaklar."

"Yapmayın, etmeyin diye koşuştum. Birisi beni yakalayıp evin içine soktu. Kapıdan yine dışarı çıkacak oldum. Şuracıkta kaldırdı vurdu. Çöktüm kaldım. Belim, ayaklarım tutmuyor."

"Gücüm yetmedi, içeriye yatağına götürmeye..." diye kadın söze karıştı, "sabahtan beri şuracıkta kalakaldı."

Salih, tüfeğini duvara dayadı:

"Biz de ihtiyarız ama, senin kadar değil. Aban bakalım şu sırtıma..." diyerek adamın önüne çömeldi. Kadının da yardımı ile ihtiyarı arkasına bindirdi, aldı. Ağır ağır içerdeki sönük ocağın yan tarafındaki yer yatağına götürdü. Çömelerek adamı yere bıraktı. Sonra kadınla beraber yatağa yerleştirdiler. Adam,

"Döndürün beni, sırtüstü yatamıyorum," dedi. Dediğini yaptılar. Salih,

"Bunun beline bir yakı vur. Sabaha bir şeyciği kalmaz," diye söylenerek, ocağın kıyısına oturdu. İhtiyar adam, başını yastıkta çevirerek,

"Eksik olma.." diye mırıldandı. Salih, sordu:

"Herkesle beraber neden kaçmadınız?"

"Biz, ihtiyar kişileriz, ne etsin gâvur bizi dedik. Oğul sizin yakalarda zaten dövüşüyormuş. Biz, iki kişi kaldık köyde."

"Kaçmalıydın."

"Ee... tavukları, bahçeyi, ineği kime bırakacaktık?"

"Mal mı, can mı? Baksana şu haline."

"Hesaplayamadık. Buradan gâvur, ileri geçerken pek dokunmamıştı bize. Dönerken gerisin geriye pek kızgındılar."

"Hakları var. Kızınayıp da ne halt etsinler? Heriflere İnönü'nde şöyle bir görünüverdik, akılları boklarına karıştı."

"Sağlam mı geldiniz buraya gayri. Düşman bozuldu mu tüm?"

"Orası belli değil. Keşifçi çıktık biz. Ama hiç kasvet etme. Yakında, bizim kumandanın demesi, sağlam geleceğiz. Heriflerin yüreğine korku girdi bir kere, gayri dikiş tutturamazlar karşımızda. Memleketten sürüp çıkaracağız."

"İnşallah inşallah!" diye canı gönülden içini çekti adam. Kadın,

"Allah büyüktür. Yedikleri bizim tavukları bile burunlarından getirecek sayenizde..."

"Tavuk dediğin, çok zahmetli üreyor... On beş kadar vardı."

"Aldırma yine ürerler."

"Vay belim..." diye inledi yatakta ihtiyar adam. Kadın, ocağı yakmak için uğraşıyordu. Salih, bir zaman beş numara lambanın ocağın üstündeki donuk ışığına gözlerini dikti. Sonra birdenbire ayaklandı:

"Eh, ben gideyim... Arkadaşlar bekler."

"Biraz ekmek zeytin yeseydin..." dedi ihtiyar kadın ocağın önünden kalkarken.

"Yok karnım tok. Çantada ekmeğimiz var."

"Bir kahve pişirelim. Azıcık kahvemiz kaldı."

"Vakit değil. Vazifedeyiz. Haydi eyvallah. Gâvurun önüne çıkmayın bir daha sefere."

"Oğluma selam et görürsen."

Yataktaki ihtiyarın bu sözüne hayretle döndü Salih,

"Nerelerde senin oğlun?"

"Dedik a, sizin yakada dövüşüyor."

"Anladık. Ama hangi taburda, hangi bölükte?"

"Orasını bilemeyeceğim; Lakin Hamidiyeli Cafer dersen herkes tanır. Yirmi iki yaşında var yok. İri pehlivan bir çocuktur. Yağız delikanlı. Hani oğlum diye söylemiyorum, bu gidenlerde elini tutacak yoktu güreşe çıktığında."

Salih, sessizce bir zaman yüzükoyun yatan, yastıkta başını zorla kendisine çevirmiş, durgun yüzlü, ak sakallı ihtiyara baktı:

"Olur," dedi, "selamını söylerim." Kadın, yavaş yavaş yaklaştı. Belli belirsiz bir anlamla kenarları buruşuk gözlerini Salih'e dikti: "Bulamazsan Cafer'i, Kemal Paşa'ya soruver. Giderken, O'nun yanına varacağını söylemişti."

Salih, hafifçe gülümsedi:

"Bak," dedi, "şimdi oldu. Muhakkak bulurum." Döndü, kapıya yürüdü. Arkasından ihtiyar sesleniyordu:

"Elinizi de çabuk tutun. Bıktık şu gâvur milletinden. Ne ağaç kaldı, ne hayvan..."

Salih, dışarıya çıktı. Dikkatle kapıyı çekti. Oracığa bıraktığı tüfeğini aldı: 'Tüfek de elden bırakılır mı?' diye söylendi kendi kendine. Yürüdü. Tüfeğin emniyetini açtı. Kulübeden uzaklaşıp bahçenin çitini geçiyordu ki, bir ses bağırdı:

"Dur! Parola!"

Salih, bu sesi hemen tanıdı. Niyazi'ydi bu. Arkasından İlyas'ın, daha başka tanıdık seslerin, kıkır kıkır güldüğünü duyar gibi oldu. Aldırmadı, yürüdü. Niyazi'nin sesi bir kere daha bağırdı:

"Dur, parola?"

Salih, 'bok heriflere bak, benimle maytaba kalkıştılar,' diye yüksek sesle söylendi. Hepsini sövdü saydı. Şaka edilecek, gülünecek zamandı sanki. Bu çocuklar, harbi ne kadar kolayından alıyordu... En sıkışık zamanlarda bile neşelerini kaybetmiyorlardı. Niyazi, bir kere daha bağırdı:

"Parola? Kurşunu yersin."

"Ankara!" diye bağırdı Salih, "parola, Ankara! İt herifler." Karşıdakiler makaraları koyuverdiler. Salih, yanlarına vardı. Açtı ağzını, yumdu gözünü:

"Ulan köye bir tek Yunan girse, topumuzu avlar. Siz, kafa gezdiriyorsunuz."

"Meraklanma Çavuş, nöbetçiler yerli yerinde. Biz de şimdi dört bir yakayı dolandık geliyoruz."

"Yusuf Bey'den, keşifçilerden ne haber?"

"Hiçbir haber yok."

"Amma da iş ha... Nerelerde kaldı bunlar." Salih, başını ağaçların arasından görünen göğe kaldırdı: "Neredeyse şafak sökecek. Gâvur, Müslüman belli olacak."

"Neredeyse gelirler," dedi bir ses biraz ilerden.

Beklediler, dolaştılar, yine beklediler. Ortalık gittikçe aydınlanıyordu. İnce bir sabah rüzgârı, Hamidiye Köyü'nü sardı sarmaladı. Yeşil ot kokusuna, tezek kokusu, toprak kokusu karıştı. Birbirlerinin yüzünü iyice seçmeye başladılar. Bekliyorlardı: Sabırsızlıkları gittikçe artıyordu. Nihayet, gözledikleri yolun üstünde bir keşif kolu göründü. Köyün, kimsesiz, dağınık, bahçeler içindeki evlerinin arasına girdi. Bunlar, Recep Çavuş'un kumandasındaki mangaydı. Geldiler, yolun kenarındaki ağaçların dibine çöktüler. Aç karnına su içtiler. Kuru ekmeklerini suyla ıslatıp yediler. Onların ardından Yusuf Bey'in kolu göründü. Bunlar, ters taraftan, yolun ku-

zeyindeki bir yamaçtan avcı kolu halinde inip köye girdiler. En önde, aksaya aksaya Yüzbaşı Yusuf yürüyordu. Bütün gece durmadan yürüdükleri belliydi. Yusuf, köyün orta yerine doğru yürüdü. Orada hiç durmadan akan bir çeşmede elini, yüzünü yıkadı. Kalpağını çeşmenin taşına koymuş, ceketini çıkarmış, kollarını sıvamıştı. Kurunduktan sonra, büyük peşkir yerine her zaman kullandığı mendilini de iyice yıkayıp, bir çalının üstüne attı. Salih, yaklaştı yanına:

"Kuru ekmekle, kuru zeytin var, ne dersin?"

Yüzbaşı, bütün yüzünü aydınlatan bir gülümseme ile Salih'e baktı. Onun vazife dışında kendisine oğluymuş gibi davranmasından, senli benli konuşmasından hoşlanıyordu.

"Getir yiyelim Salih," dedi. Salih, ekmek torbasına davrandı. Böldüğü ekmeğin bir parçasını suda ıslattı. Bir kâğıdı açıp, çeşmenin taşına oturan Yusuf'un önüne koydu. Öteki gelenler dinleniyor, bütün gece köyün dört bir yakasında nöbet tutanlar, köyün içinde kalanlara nöbet teslim ediyordu. Salih, acele acele ekmek zeytin çiğneyen Yüzbaşı'yı seyrediyordu gözlerini dikmiş. Bir ara Yusuf, gözünün ucuyla ona baktı:

"Ne o," dedi, "lokmalarımı mı sayıyorsun?"

"Yok bey, estağfurullah... afiyetle ye... Ne haber?" Yüzbaşı Yusuf, dikkatli dikkatli onun yüzüne baktı:

"Haberler kötü Salih," dedi, "anladığımıza, gördüğümüze, rastladığımız birkaç köylüye göre, Yunanlılar, Bursa'nın doğusunda, buradan yirmi kilometre kadar ötede, cephe tutuyorlar. Mevzilere girmişler."

"Ee... ne olacak şimdi?"

"Orasını ben bilmem. Hele Derviş'in keşif kolu da gelsin de onu da dinleyip, Recep Çavuş'u da dinleyip bir rapor yazalım."

"Raporla iş bitmez. Ne olacak şimdi?"

"Raporumuzu verelim. Kumandanlarımız ne olacağını düşünür, emirlerini verir."

"Heriflere bir kere daha yükleniriz olur biter bu iş."

"Bakalım Kumandanlarımız ne emir verecek."

Sustular. Yüzbaşı, ceketini, kalpağını giydi. Recep Çavuş'u çağırtıp dinledi. Elindeki küçük bir defterе notlar aldı. Ortalıkta bir sabırsızlık vardı. Bölüğün istirahata çekilen neferlerinden pek azı uykuya varmıştı ağaçların altında. Birçoğu, telaşlı telaşlı ortalıkta dolaşıyor, yolu, dağları, tepeleri, yamaçları gözetliyordu: Derviş Çavuş, ortalıkta yoktu. Bir türlü gö-

rünmüyordu. Nerede kalmıştı? Güneş, doğmuş, ortalığı ısıtmaya başlamıştı. Güneşin doğması ile köyün kimsesizliği, kasvetli kara kara evlerinin kederi, iyice seçilmeye başlamıştı. Bekleme, uzadıkça uzuyor, dakikalar, bir türlü geçmek bilmiyordu. Yüzbaşı, çeşmenin önündeki meydanlıkta aşağı yukarı dolaşmaya başlamıştı. Askerler, oturdukları yerden onun hafif aksayan ayağına, ileri geri, belli belirsiz sallanan gövdesine bakıyordu. Nihayet, bir nefer koştu geldi:

"Derviş Çavuş'un adamları göründü!" dedi. Herkes, derin bir nefes aldı. Yusuf, gitti, kendisini çeşmenin taşına bıraktı. Çok geçmeden, Derviş, neferlerine istirahat verdikten sonra, hemen koştu, dimdik Yüzbaşı'sının önünde durup selam verdi. Çavuş'un raporunu Yusuf, dikkatle dinliyor, not alıyordu. Sonra cebinden bir harita çıkardı. Haritada bir yerleri noktaladı. Haritanın arasında sakladığı birkaç yaprak kâğıttan birini çekti. Defterini önüne, haritayı bir yana koyup, kurşun kalemi ile acele acele raporunu yazmaya koyuldu. Ayrı bir kâğıda gece çizdiği krokiyi çıkardı, büyüttü. Krokiyi raporuna bir toplu iğne ile iliştirdi. Bu iğneyi bulmak biraz güç oldu ama, buldu neferler. Raporunu katlarken, gözleri, tortop olmuş, bölüğüne ilişti. Askerler, telaşlı telaşlı; üzüntülü, Derviş Çavuş'u dinliyorlardı. Salih, karşıdaki evin çitine arkasını vermiş oturmuş, ağlıyordu; İlyas, yanı başında ayakta dikilmiş, bembeyaz yüzü, anlamsız gözleri ile, uzaktan Çavuş'u dinliyordu.

Yusuf, irkildi:

"Salih!" diye seslendi. Salih, dizlerine basıp doğruldu. Yavaş yavaş ona yaklaştı.

"Ne var? Ne anlatıyor Derviş?"

"Raporunu bitirince, Kumandan'a da anlatırım dedi."

"İyi, rapor bitti. Anlatıver."

Salih, elinin tersi ile yanaklarına inen gözyaşlarını sildi. Sakallarını çekiştirdi:

"Bunu Derviş anlatsın daha iyi Kumandanım..."

"Çağır Derviş'i."

Yusuf'un içinden bir ses, 'temkinli ol, tut kendini iyi Yüzbaşım; sakin olmaya çalış' diyordu. Yüreği, hızlı hızlı atmaya başlamıştı. Zayiatsız döndük diye seviniyordu deminden beri. Bir de Derviş gelse diyordu. Derviş de gelmişti. Ama korkusu artıyordu şimdi karşısına Derviş Çavuş dikilirken:

"Söyle Derviş ne oldu? Ne var?" Elinden geldiği kadar metin görünmeye çalışıyordu. Derviş'in arkasında bölüğün nöbette olmayan bütün neferleri toplanmıştı. Derviş Çavuş, yutkundu:

"Rasim..." diye mırıldandı. Yusuf'un gözleri dumanlandı:

"Evet Rasim?" diye sesini sertleştirmeye çalıştı.

"Bir de Şakir..."

"Ne oldu Rasim'le Şakir'e?"

"İkisini ileriye gözcü çıkarmıştım."

"İyi ya..."

"Pusuya düşmüşler."

"Nereden anladın?"

"Biz de arkalarından ilerliyorduk. Kalabalık geldiğimizi anlayınca düşman, onları bırakıp kaçmış."

"İkisi de yaralı mı?" Ümitle sormuştu bu soruyu Yusuf.

"Hayır Yüzbaşım, ikisi de sizlere ömür. Makamları cennet oldu. Şehit düştüler."

Yusuf'un yüzü birdenbire sapsarı kesildi:

"Allah ikisine de rahmet eylesin," diye mırıldandı. Sonra yutkunarak sordu:

"Nasıl olmuş bu iş?"

"İkisinin arasında otuz adım var yoktu. Şakir'i arkasından bir koca çalının önünde süngülemişler. Çalılığa saklanmışlar herhalde. Parsalı Rasim'e gelince, onu parça parça edilmiş bulduk. Kurşun atmaktan çekinmişler, arkadan bizim geleceğimizi düşünerek. Yakalayıp, esir etmek istemişler anlaşılan. Belki de geriye götürüp söyleteceklerdi. Parsalı, çok boğuşmuş. Üstü başı paramparça olmuş. Dipçikle, süngü ile delik deşik etmişler Rasim'i."

"Ah!" diye bir ses çıkardı Salih, "herhalde üç beş kişiden fazlaydılar. Yoksa benim aslan Rasim'im, haklarından gelirdi."

Yusuf,

"Git Salih, öte yakada ağla," emrini verdi. Çavuş,

"Bir düşman ileri karakolu olacaktı. Kalabalıkmışlar anlaşılan."

"Ne yaptınız şehitlerimizi?"

"Oldukları yere gömdük Kumandanım. Geriye taşımaya vaktimiz dardı."

"Peki, gidin istirahat edin," dedi Yusuf. Askerler geri geri çekildi. Sonra döndüler. Yüzbaşı, başını şırıldayarak akan çeşmenin taşına, arkaya da-

yadı. Masmavi gökyüzüne baktı bir zaman. Kendisini zorla tutmuştu askerlerinin yanında. Gökyüzünden bir serçe sürüsü uçtu geçti. Onların ardından bakarken Yusuf'un gözlerinden yanaklarına farkında olmadan yaşlar iniverdi. Yaşlı gözleri ile mavi göklere, ağaçların yemyeşil dallarına, uzak fundalıklara baktı. Hepsi, ince bir beyaz sisin içine bürünmüştü. Çeşmenin şırıltısını dinledi: 'Hepimizin canını alabilirler; ama bu cennet vatanı alamayacaklar. Altı yüz yıllık yurdumuzu vermeyeceğiz...' diye mırıldandı.

Atlı bir haberci, Alay Kumandanı'nın emrini getirdiği vakit, Yüzbaşı Yusuf, ancak kendine gelebilmişti. Düşman, geri çekilirken, bütün telgraf, telefon tellerini tahrip etmişti. Birlikler arasında atlı haberciler irtibatı sağlıyordu. Alay Kumandanı Vasfi Bey, söylediği zaman ve saatte, haberciyi yollamış, emrini veriyor, Bölük Kumandanı'nın raporunu istiyordu. Haberci, tığ gibi bir süvari onbaşısıydı. Yusuf'un karşısında selam verip durdukta, atını, kan tere batmış atını, İlyas koşup aldı, aşağı yukarı dolaştırmaya başladı. Yusuf, dikkatle emri okudu. Raporunu Onbaşı'ya teslim etti:

"Dikkat et oğlum," dedi, "Alay Kumandanı Vasfi Bey'den başkasının eline geçmeyecek."

"Baş üstüne Yüzbaşım!"

Onbaşı'nın selam verip dönmesiyle İlyas'ın elinden atının gemini kapıp üstüne atlaması bir oldu. Rüzgâr gibi Hamidiye'den fırladı çıktı gitti. Bütün cephe boyunca, en küçük birliklerden en büyük birliklere kadar raporlar uçuyor, Cephe Kumandanı İsmet Paşa'ya ulaşıyordu: Nisan ayından sonra, mayıs, haziran boyunca geçen günlerde, Yunan Ordusu'nun Bursa ve Uşak civarında toplanan kuvvetlerinin bir taarruza daha hazırlandıkları iyice anlaşılmıştı. Türk Ordusu, bu taarruzu karşılamaya hazırlandı.

Giden atlının ardından Yusuf, bir zaman baktı. Sonra çavuşlara, derhal bölüğün toplanması emrini verdi. Bölük, yürüyüşe hazır olunca, Kumandan'ın atını çekip getirdiler. Çeşmenin taşına basıp atına atladı. Bölüğünün önüne geçti. Yürüdüler. Yüzbaşı Yusuf, Alay Kumandanı'ndan, en kısa zamanda, en kısa yoldan, Bilecik İstasyonu'na gelmesi emrini almıştı.

Hamidiye'den çıktıkları vakit, Yusuf, dönüp ardına bir baktı. İçine garip bir üzüntü girmişti. Muharebede taktik, plan icabı, geri gitmek, ileri varmak vardı elbette. Son darbeyi vurmak için gereken yapılacaktı. Fakat, geri çekilmek, ne de olsa canını sıkıyordu. Hele Parsalı'yı, Şakir'i gömüp dönmek kederini arttırıyordu. Bölüğüne baktı: Tozutarak ardından geliyordu sessizce.

4

"Düşmanı, vatanın harimi ismetinde boğacağız."

14 Temmuz 1921 günü, Eskişehir'den kalkan asker yüklü tren, çok ağır, çok yavaş ilerliyordu. Katar, çok uzundu. Yük vagonlarının bir kısmı; hayvan, malzeme, cephane, bir kısmı da askerlerle dolmuş taşmıştı. Lokomotif, odunla karışık az az kömür yakıyor, katarı sürükleyebilmek için çok zahmet çekiyordu. Yusuf'un bölüğü, uzun, geniş bir yük vagonuna düşmüştü. Bu vagon, bütün bölüğü aldıktan başka, 58. Alay'ın öteki bölüklerinden birinin bir makineli tüfek takımını da yüklenmişti. Ayrıca, bazı zabitler de Yusuf'un yanına binebilmişti. Askerler, vagonun bir köşesini zabitlere bırakmıştı. Zabitler de, askerler de diz dize oturuyordu yerlerde. Bir kısım nefer, vagonun açık kapısından ayaklarını aşağıya sarkıtmış, ötekiler onların omuzları üzerinden, dışarısını seyrediyordu. Ortalıkta derin bir sessizlik vardı. Yakıcı temmuz sıcağının altında canını dişine takan lokomotifin ahlaması, oflaması, kesik kesik soluk alması duyuluyordu. Zaman zaman canından bezmiş gibi uzun uzun düdüğü ile bağırıyor, insanın içini sızlatan sesler çıkarıyordu.

Eskişehir'den uzaklaştıkça, demiryolunun iki yakasında görülen yollardaki insan kafileleri, seyrekleşir olmuş, gerilerde kalmıştı. Bu kafilelere askerler, hüzünlü hüzünlü bakıyordu: Yollarda, kağnılar vardı, yaylılar vardı, gözün alabildiğine yayalar vardı. Kadın ihtiyar, çoluk çocuk; sırtlarında yorganları, Haymana'ya, Polatlı'ya, Ayaş'a ulaşmak için köylerinden, kentlerinden yollara dökülmüştü. Tutulacak cephe gerisindeki köylere, kasabalara bir an önce ulaşmak istiyorlardı. Ordu, Eskişehir'i tahliye ediyordu. Trenler ancak askerleri, bir an önce Polatlı'ya, Sakarya gerisindeki bölgelere varabilmeleri için taşıyordu.

Yüzbaşı Yusuf, tam köşede oturuyordu. Sırtını vagonun sarsıntısına vermişti. Dürbününü, tabancasını çıkarmış önüne, ayaklarının arasına, yere bırakmıştı. Kalpağı, dizlerinin üzerindeydi. Sakalı bir hayli uzamış, saçları ile karışır gibi olmuştu. Yüzünün, simsiyah sakalının karaltısı içinde, büsbütün sarardığı iyice belli oluyordu. Dudaklarında unuttuğu sönmüş cigarasını bir kibritle tekrar ateşledi. Cigarasının dumanını sinirli sinirli üfledi. Donuk gözlerle Yüzbaşı Refik Bey'in yüzüne baktı. O, gülümsemeye çalıştı. Mülazım Cemil, güneşten iyice yanmış sıhhatli yüzünü kaplayan bir kayıtsızlıkla, muntazam inci gibi dişlerini gösterdi. Geniş omuzları, adaleli kolları, ceketinin düğmelerini açtığı için büsbütün beliriyordu. Alçak sesle,

"Üzülmeye, sıkılmaya değmez beyler," diye söylendi, "alt tarafı bu maçta üçüncü raundu sayı hesabı ile kaybettiğimizi kabul edelim. Dördüncü raunt için toparlanıyoruz."

Yusuf, gülmeye gayret etti:

"Evet, bu dördüncü raundu kazanacağız. Kazanmalıyız."

Mülazım Saip,

"İyi ama, niçin bizi hiç muharebeye girmeden geri çekiyorlar?" diye sordu. Ona Yüzbaşı Refik gülerek cevap verdi:

"İştahını, hızını yakında tatmin edersin. Hız almak için geriliyoruz. Çekilen bizim kıtalar. Ama Ordumuzun birçok birlikleri, bizim çekilebilmemiz için Kütahya, Altıntaş havalisinde düşmanla çarpışıyor. Tabi bu, bir oyalama muharebesi."

"Anlaşıldığına göre, şimdilik Kütahya'ya da düşman girecek. Kütahya'dan da vazgeçiyoruz."

Saip'in bu sözüne Yusuf, karşılık verdi:

"Muharebe bu. Eskişehir'den de çekildiğimizi anlamıyor musun?"

Biraz önce, kayıtsız görünen Cemil,

"Dün de Afyonkarahisar'a girmişler," diye mırıldandı. Yüzbaşı Refik,

"Herhalde Ankara'dan vazgeçecek değiliz," dedi. Yusuf, cigarasını vagonun tahta tabanında ezerken söylendi:

"Düşmanın Ankara'ya girebilmesi için hepimizin, bütün bir ordunun ölüsünü çiğnemesi gerek. Bu da biraz zor gibi..."

"Doğru. Sakarya'nın suları oldukça derindir. Gerisin geriye dönebilmek için, Yunanlıların yüzme talimleri yapmaları gerek."

Cemil'in bu sözü, zabitleri güldürdü. Yüzbaşı Refik,

"Cephe Kumandanımızın, Büyük Millet Meclisi'nin de böyle düşündüğü anlaşılıyor. Bu kararı, Kemal Paşa, İsmet Paşa, Fevzi Paşa vermişler. Alay Kumandanımız Vasfi Bey, birçok şey biliyor. Ve çok emin görünüyor. Fakat ben, kendisini sorguya çekemezdim elbette. Endişe edilecek hiçbir sebep yok ortalıkta..." dedi.

Yusuf, birdenbire öfkeyle Refik'e döndü:

"Rica ederim, endişe eden kim? Benim zoruma giden, Bursa'ya kadar gittikten sonra tekrar geri dönmek. Geri dönmemizin sebebini bilmiyor değilim: Yunanlıların ardında bütün gücü ile, bütün kaynakları ile İngilizler var. Herifleri tekrar giydirdiler, kuşattılar, ellerine bizim elimizde olmayan bir sürü silah, cephane, top verdiler. Bu kadar kısa, birkaç ay gibi kısa bir zamanda biz, onların elindeki malzemeye sahip olamazdık. Yokluk içinde daha ileriye gidemediğimize üzülüyoruz. Herifler, gıcır gıcır yeni kamyonlarla geliyorlar. Biz, yaya yürüyoruz. Trenlerimizin kömürü bile yok. Odun kesiyoruz durup durup lokomotifimize. Ama, İngilizlerin Yunan Ordusu'na veremeyecekleri bir şey var: Bunun ne olduğunu siz de bilirsiniz."

"Affedersin Yusuf," dedi, Refik, "bir kelimeyi yanlış kullandım herhalde. Ama endişeden başka kelime de bulamıyorum şu durumumuz için. İş, endişemiz, bir an önce Sakarya'da kumandanlarımızın tespit ve tayin ettikleri mevzileri tutmakta. Üst tarafı kolay. Düşman, hareket noktasından o kadar uzaklaşıyor ki... Gerçi, harbe katılmak için Erkânı Harbiye Mektebi'ni yarım bırakıp geldik ama, bir ordunun hareket noktasından uzaklaşmasının ne demek olduğunu bilecek kadar askerliğimiz var."

Yusuf, güldü. Birdenbire parlayıvermesinden ötürü utanır gibi olmuştu:

"Hakkın var Refik," dedi, "korkarım, şimdi de bize, Napolyon'un Moskova macerasını anlatacaksın."

"İyi kumandanlar, iyi harp tarihi bilirler. Biz, Napolyon'un Moskova macerasını bildikten sonra, kumandanlarımız daha neleri bilmezler ki... Bence, Moskova'ya kadar çekilirken, her muharebede Napolyon'a mağlup olan Kutuzof, Napolyon'dan büyük bir kumandandır. Tabi bizim ahvalimiz, durumumuz büsbütün değişik. Üstelik Cemil'in dediği gibi, baştan iki raundu kazandık. Bu üçüncü raundu kaybetmedik, taktik icabı veriyoruz. Tamam mı?"

"Tamam." karşılığını verdi Yusuf. Mülazım Aptullah, ilk defa söze karıştı:

"Şu harpten sağ çıkarsam, ben de erkânıharp olacağım." Ona, bütün arkadaşları güldü. Tren, sarsıla sarsıla, ağır ağır ilerliyordu. Vagonun içini bir ter, deri kokusu almıştı. Zaman zaman açık kapıdan içeriye vuran sıcak bir rüzgâr bu kokuyu alıp gidiyordu. Neferler, diz dize oturmuş, cigara içiyor, aralarında mırıl mırıl konuşuyorlardı. Ama ne onların konuşmalarını zabitleri, ne de zabitlerin konuşmalarını onlar, tekerleklerin çıkardığı gürültüden duyamıyordu. Zaman zaman askerler dönüp, kumandanlarına bakıyor, yine her zaman onları yanı başlarında, dizlerinin dibinde, omuz omuza görmekten büyük bir gurur, iç rahatlığı, emniyet duyuyorlardı.

Salih, bir fasıl uyuyup uyanmıştı. Uyanır uyanmaz gözü, tüfeğine gitti: Ayaklarının arasında, çantasının altında duruyordu. Sağında Niyazi, solunda İlyas vardı. Yere bağdaş kurmuş oturmuşlardı. Niyazi,

"Meraklanma Efem, tüfeğin yerli yerinde duruyor," dedi. Tüfeklerine o kadar alışmışlardı ki, sanki tüfek, ayakları, elleri, kendilerinden bir parçaydı. Çantalara dayanmış sıra sıra hepsinin matarası sanki Salih'e bakıyordu. Bu sefer İlyas, bir matarayı kavradı:

"Elini yüzünü ıslat Salih Efem, açılırsın!" dedi. Salih'in yüzü aydınlandı:

"Uyuduksa, ölmedik ya... O matarada başka şey var. Sen bana su dolu olanını ver." Gülüştüler, İlyas, öte yandan bir matara alıp uzattı: Salih, sakalını, yüzünü ıslattı. Sonra kurulandı. Yan yana duran öte yandaki, ayağının ucundaki başka bir matarayı aldı, kana kana içti:

"Ayranla suratımı yıkatacaklar keratalar. Aklım başımda benim..." diye söylendi. Niyazi ile İlyas'ın gülüşmesine öteki neferler de katıldı. İki başka matarayı iyice yokladıktan sonra Efe, doğruldu. Neferlerin arasından geçti; ayaklarının üstünden atladı; zabitlere yaklaştı:

"Yüzbaşım, iç bakalım şundan..." diye, mataranın birini Yusuf'a, ötekini de yanındaki zabitlere uzattı. Yusuf,

"Sıcak, sıcak ya, hiç su içesim yok Salih," dedi.

"Bu su değil ki."

Zabitler, bakıştılar. Mataralar elden ele dolaştı. Refik,

"Tuzu muzu kıvamında. Yalnız biraz ısınmış," dedi.

"Biraz ısınmış ne demek, kaynamış. Ama ne de olsa güzel."

"Nereden buldun bu ayranı Salih?" diye Yusuf sordu.

"Eskişehir'den kalkmadan önce, bir kocakarı ile taze bir kızcağız, kocaman iki güğümle sakalımıza dayadılar. Eksik olmasınlar..."

"Bütün bölük içebildi mi bari?"

"İçtikten başka, her manganın üç matarasını da doldurduk."

"Bu iki matara da bizim hakkımız demek?" diye Yüzbaşı Refik Bey söylendi. Salih,

"Afiyetle kumandanım.," karşılığını verdi. Mülazım Cemil,

"Salih olmasa bizim taburda, halimiz duman," dedi.

Yusuf, ciddileşen bir çehre ile Salih'e bir zaman baktı:

"Zaten, varacağımız yere varır varmaz, Salih'i taburun levazım, iaşe işlerine vereceğiz." Efe, zorla gülümsedi:

"Herhalde benimle şaka ediyorsun Yusuf Bey."

"Ne şakası?"

"Eğer kalkar da böyle bir iş yapacak olursan, hakkımı sana, ruzu mahşerde de helal etmem. Bunu böylece bil."

Önünde dizlerinin üstünde duran Salih'in yüzüne baktı kaldı Yusuf,

"İyi ama Efem, senin yaşında bir adam, ancak bu kadar dövüşür; muharebelere girer. Bak seni çavuş da yaptık, öteki iş de vazife: Bizim yiyeceğimizi içeceğimizi siperlere yetiştireceksin."

"Atıcılığımız mı noksan? Muharebeciliğimiz mi?"

Refik Bey, söze karıştı:

"Yusuf'un hakkı var. Senden fazlasını istemek hakkımız değil."

"Vay vay vay!" diye öfkelendi Salih, "yaptıklarımızı sizin keyfiniz için mi yaptığımı sanıyorsunuz? Kumandanlarımızsınız, anladık, emir verirsiniz. Ama vazifeyi benden millet istiyor, vatan istiyor..."

Bir an sustular. Mülazım Talât, işi şakaya dökûp tatlıya bağlamak istedi.

"Yahu," dedi, "bu eski eşkıyanın bu kadar vatanperver olduğunu bilmezdim." Salih, genç Mülazım'a güldü:

"Unutma Kumandanım, şu sıra, Padişahımız Efendimiz, seni de eşkıya sayıyor. Topumuz eşkıyayız Padişah'a göre. Herif, Kemal Paşa'yı eline geçirse asacak."

Zabitler hayretle, birbirlerinin yüzüne baktılar. Salih'ten bu hazırcevaplığı beklemiyorlardı. Yusuf, uzandı, omzunu okşadı Salih'in:

"Peki Efem, yalnız ateş ederken, elli metreden öteye kurşun atma. Mermiler yabana gidiyor; gözlerin iyi görmüyor gayri."

"Kumandanım," diye Efe, güldü, "ne yapsan beni kızdıramazsın." Başını iyice zabitlerin arasına doğru uzattı: "Siz söyleyin bakayım bana," diye alçak sesle fısıldadı, "tası tarağı topladık, böyle trenlere binip nereye kaçıyoruz? Hem de hiç muharebe etmeden?"

Yusuf, bir an düşündü. Yüzbaşı Refik'in yüzüne baktı. Tok bir sesle,

"Doğru, sizin de bilmek hakkınız. Hiçbir yere kaçtığımız yok. Muharebe etmeden kaçılır mı hiç, dediğin gibi... Ordunun başka birlikleri, düşmanı oyalıyor. Biz, münasip bir yerde mevzi alacağız. Hani rahatça Yunanı büsbütün perişan edebileceğimiz bir yerde. Büyük kumandanlarımız buna karar verdi. Herifleri mahsus içeriye doğru çekiyoruz. O budalalar da bizim kaçtığımızı sanıp koşa koşa geliyorlar. Gör bak, Kemal Paşa onlara ne oyun oynayacak. Senin aklın erer bu işe...."

Salih'in yüzü, aydınlanıverdi:

"Anladım Yusuf Bey," diye derin bir nefes aldı, "desene Yunana pusu kuruyoruz..."

"Tastamam."

Salih, boş mataraları aldı, doğruldu: 'Bu iş tamam öyleyse...' diye söylenerek yerine geçti, oturdu. Salih'in öğrendikleri, beş dakika içinde vagona yayılmıştı bile. Bu, neferlerin, dönüp dönüp, hürmetle, sevgiyle, gülümseyerek kumandanlarına bakmalarından anlaşılıyordu. Yüzbaşı Refik Bey, Yusuf'un dizine vurdu:

"Bakıyorum Yüzbaşım," dedi, "sen de erkânıharp oldun." Yusuf,

"Yakup!" diye vagonun gürültüsünü bastıran bir sesle bağırdı. Ta karşı köşeden bir nefer ayağa fırladı:

"Buyur Kumandanım."

"Usturan yanında ya?"

"Yanımda Kumandanım."

"Bütün bölük tıraş olacak. Sarsıntıda kimsenin suratından kan çıkarmayacaksın, anladın mı?"

"Baş üstüne Kumandanım."

"Önce zabitlerden başla bakalım... Dur dur, önce Salih'ten başla."

Salih, canı yanmış gibi seslendi:

"Ben sakalımı kestirmem."

"Nedenmiş o bakayım?"

Salih, bir an durakladı. Sonra söylendi:

"Gâvur benim sakalımdan korkuyor da ondan."

Vagonu bir kahkaha tufanı aldı. Derviş Çavuş doğruldu:

"Kumandanım, izin verirsen, asker türkü söylemek istiyor," dedi. Yusuf'un yüzü birdenbire pembeleşiverdi. Kalpağını başına koydu:

"Söyleyelim Derviş Çavuş!" diye çınlayan bir sesle bağırdı. Vagondan, vagonun açık kapısından bozkırlara, ovalara, dağlara taşlara doğru askerin tok, canlı sesi taştı dağıldı. Sonra bütün katarın vagonlarındaki askerlerin sesleri bir ses oldu, göklere yükseldi:

"Başka bir aşk istemez,"

"Yurt aşkı ile çarpar kalbimiz."

"Ey Vatan! Gözyaşların dinsin,"

"Yetiştik çünkü biz..."

Dördüncü Bölüm

1

"İkinci İnönü muharebesinden sonra, umumi seferberlik yapmış olan Yunan ordusu, insan, tüfek, makineli tüfek ve top miktarınca ordumuza mühim derecede faik idi."
(Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, s.434)

"Vatanın bağrına düşman dayasın hançerini,"
"Bulunur kurtaracak bahtı kara maderini."

İnebolu Esliha ve Cephane Komisyonu Reisi Binbaşı Zeki Bey, sinirlenmişti: Deponun içinde tüfekleri tamir eden iki tüfekçinin yanına kadar gitti, tüfek temizleyen neferlerin etrafında dolandı. Geldi, kocaman tahtadan yapılmış hantal masayla tezgâh arası uzun dört ayaklı nesnenin önünde durdu. Masanın üstünde küme küme yığılmış, boy boy, çeşit çeşit mermi vardı. Bir yanda da bir yığın eni boyu tuhaf mermiler duruyordu. Binbaşı Zeki Bey, sıvanmış gömleğinin kollarını çekiştirdi. Ellerinin simsiyah kiri, değdiği yerde kalıyordu. En sonunda bağırdı:

"Hepiniz buraya gelin!"

Tüfekçiler, neferler toplandı. Neferlerin yanı başında duran çavuşa Binbaşı sordu:

"Ramazan Çavuş, şu yığılı duran mermiler, ne mermisi?"

Ramazan Çavuş'un kırışık içindeki yüzü, büsbütün sert çizgilerle eciş bücüş oldu:

"Vallah Kumandanım, Balkan Harbi'nden beri merminin böylesini görmedim."

Tüfekçi Ahmet Efendi,

"Ben görmedikten, bilmedikten sonra, sen, nereden bileceksin..." diye söylendi. Binbaşı,

"Tuh Allah kahretsin... Bizi de buraya tekaüt olduğumuz halde, yaşlıyız, bu işlerden anlarız, biliriz diye tekrar rütbemizle tayin ettiler. Ne olacak şimdi bu mermiler? Üç yüz kadar var."

"Yazık, bir işe yaramazsa bunca mermi."

"Yazık ya... Kim buldu karıştırdı bunları ötekilerin arasına?"

"Karıştıran yok Kumandanım," diye karşılık verdi Ramazan, "millet ne bulursa getiriyor. Şehirli köylü seferber oldu."

"Vatandaşlara tembih etmek gerek: Ellerine geçen her cins mermiyi birbirine karıştırmasınlar."

"Allah bilir," diye gülümsedi Ahmet Efendi, "sandıklarının dibinden, köşe bucaklarından çıkardıkları bu mermilerin cinsini kendileri de bilmezler. Siz, bizim köylüyü bilmez misiniz Binbaşım, onun eline tüfek, mermi geçsin de ne olursa olsun. Mermiyi, tüfekle atamazsa, sapanla nişana atar."

Binbaşı Zeki Bey'in öfkesi geçer gibi olmuştu:

"Doğrusun Ahmet Efendi, bizim köylünün değil para ile, kafasını kessen, elinden tüfeğini, mermisini alamazsın. Ama bak, millet, nasıl koşa koşa her şeysini getiriyor. Eh ne yapalım, işe yaramayanını da getirecek. Ümit ediyor işe yarar diye... Oğlum Ali!"

"Buyur Kumandanım?"

"Bir torba getir şuradan. Koyalım şu mermileri içine. Belki bir bilenini buluruz. Belki de bu mermilere göre tüfek çıkar gelir yarın, öbür gün."

"Baş üstüne."

"Haydi bakalım, sizler de işinizin başına... Akşama sevkıyat var."

Binbaşı Zeki Bey, bu sefer başındaki kalpağını da çıkarıp duvardaki ceketinin üstüne astı. Sandalyesini çekip oturdu. Mermi yığınına uzandı. Dikkatle, karşısındaki neferle birlik, mermileri cinsine göre ayırmaya koyuldu:

"Aman Mehmet oğlum, gözünü aç."

"Meraklanma Kumandanım."

"Şu yığından hiç bozuk mermi çıkmadı ya Mehmet?"

"Çıkmadı Kumandanım."

"Iyi."

"Cepheye bir de ateş almayan mermi yollarsak hepimizi kurşuna dizerler ha..."

İnebolu Askerlik Şubesi'nin depolarında hummalı bir çalışma vardı: Vatandaşların getirdiği çeşit çeşit tüfekler, ayrılıyor, tamir ediliyor, temizlenip yağlanıyor, sandıklara yerleştiriliyordu, öte yandan ortalıkta yığın yığın mermi vardı. Bunlar da cinsine göre dikkatle ayrılıyor, kapsülleri gözden geçiriliyor, yine kasalara istif ediliyordu. İnebolu Esliha ve Cephane Komisyonu, vatandaşların bağış olarak getirdiği silahları teslim alıyor, satmak isteyenlere, parasını her tüfek başına otuz liradan ödüyordu. Bazı kimseler, canları pahasına, İstanbul'a kadar gidiyor, silah kaçakçıları ile anlaşıp silah alıyor, getirip parasını Komisyondan alıyorlardı. Bu toparlanan silah ve cephaneleri, zaman zaman Trabzon'dan geli geliveren vapurlar, büyük miktarda takviye ediyordu.

Binbaşı Zeki Bey, hem mermileri ayırıyor, hem de 'Ah..' diyordu içinden. 'Bir vapur, bir vapur daha çıksa gelse şu sıra... Neydi o, 9 Mayıs'ta gelen Şahin Vapuru'nun yükü?' Hakikaten o tarihte Şahin Vapuru, Kafkas Tümeninden 960 nefer, bir miktar top, yirmi beş sandık top mermisi, 550 sandık cephane, 200 sandık telefon ve harp malzemesi, getirmişti. 20 Mayıs'ta gelen Ümit Vapuru bir o kadar eslaha ve cephane çıkarmıştı. Bunlar çoktan Ankara'ya gönderilmişti. Sonradan gelenler, bu gelenler kadar önemli değildi. Ama yakında yine vapurlar bekleniyordu. İnebolu'daki bütün vazifeli kumandanlar heyecan içinde bekliyorlardı. Bu arada da boş durulmuyor, halktan toplanan malzeme ile uğraşılıyordu. Şimdiye kadar Milli Hükümet'in Sovyetler Birliği ile anlaşmasından sonra, bu müttefiklerin gönderdiği malzeme pek o kadar bol olmamıştı. Fakat yakın bir tarihte külliyetli miktarda eslaha ve cephanenin Trabzon'a teslim edileceği, kumandanlar tarafından duyulmuştu. Zeki Bey, 'Ellerini çabuk tutsalar...' diye düşünüyordu. Yunan Ordusu'nun İkinci İnönü'ndeki hezimetinden sonra, yeni bir taarruz için hazırlandığı söyleniyordu. Yunan taarruzu başlamadan Türk Ordusunun ikmali tamamlanmalıydı. Binbaşı, böyle düşündükçe, telaşlanıyor, heyecanlanıyordu. Gözlerini loş, rutubetli deponun içinde gezdirdi. Köşelere üst üste yığılmış tüfeklere gözü ilişti. Bunların bazıları hiç işe yaramıyordu. Bazıları, sedef kakmalı, işlenmiş dipçikleri ile halkın av tüfekleriydi. 1920 yılı boyunca İstanbul'dan, memleketin her ta-

rafından kaçırılan, toplanan tüfekler, yetersizdi. Anadolu'nun eli silah tutanı, yavaş yavaş toparlanmış, ordu olmuştu. İtilaf Devletleri'nin mütareke hükümlerine göre, bütün askeri depolarda el koymak istedikleri silah ve cephanelerin çoğu kaçırılmış, en işe yaramayanları harbin başlarında, Kuvayı Milliyenin toparlanması sırasında İtilaf Devletleri'ne güya teslim edilmişti. Ama gün günden gelişen orduya tüfek lazımdı, tüfek! Üstelik toparlanan tüfeklerin süngüleri de yoktu. Bu ayrı dertti.

Binbaşı, etrafına bakınıyor, bir taraftan da mermileri ayırıyordu. Gözü kapıya ilişti. Kapının dışından içeriye önce püskülsüz, tepesi sivri bir fesin ucu uzandı. Sonra çember sakallı bir yüz göründü. Gözler, ışıl ışıl yanıyordu:

"Selam Kumandanım."

"Merhaba, hoş geldin Reis!"

Mustafa Reis, iri gövdesiyle kapıdan girdi. Binbaşı'ya doğru yürüdü. Hep gülümseyerek, onun karşısında el pençe divan durdu.

"Ee... Reis, haberler iyidir inşallah..."

"Âlâ, âlâ kumandanım. Ganimet, ganimet..."

"Deme Reis, ganimet ha?"

"Hem de ne ganimet..."

"Söyle bakalım, ganimetimiz ne biçim, ne cins bir ganimet?"

Mustafa Reis'in yüzü ciddileşiverdi:

"İnşallah yanlış bir iş yapmadık."

"Merak ettim?"

"Emir sağlam mıydı?"

"Muhittin Paşa'nın emri mi?"

"Paşanın emri..."

"Öyleyse üç bin kulaç telefon teli hazır Kumandan Bey." Binbaşı Zeki, yerinden fırladı:

"Ha yaşa be aslan Reisim..."

"Sen de yaşa Bey, ömrüne bereket... sayenizde..."

"Nasıl oldu bu iş?"

"Üzümü ye bağını sorma... Üşenmedim, hepsini kulaçladım. Kangal kangal arabalara yükledim. Neredeyse kapı önünde olurlar. Abana'ya varan bütün telleri söktük. Zaten köyde kimse kalmamış, kiminle konuşulacak."

"İyi, güzel... Bu akşam çıkacak nakliye kolu ile hemen cepheye ulaştıralım. Ankara'ya götürsünler."

"Dahası var."

"Söyle Reis, başka ganimet mi?"

"Bütün orduya yetecek, siperlerin korunması için bir yığın, kangal kangal dikenli tel. Sekiz kağnı zor taşıyor. Dikenleri battığından kulaçlayamadım."

"Aslansın be Reisim... Bu telleri nereden buldun?"

"Her geçtiğim köyde, Kastamonu Havalisi Kumandanı Muhittin Paşa'nın emridir diye halka haber verdim: Herkes, bahçe, tarla dinlemeyecek, sökecek, dedim. Dönerken, hepsi hazırdı. Millet, bütün bahçesini, tarlasını çeviren dikenli telleri sökmüş hazırlamış. Hazır edemeyenler, iki güne kalmaz, İnebolu'ya kendimiz teslim ederiz, diye söz verdiler."

"Paşa'ya bu rapor gidince çok sevinecek. Aferin Reis. Demir işinden ne haber?"

Mustafa Reis, gösterilen sandalyeye oturmuştu. Eli cebine, tütün tabakasına gitti. Sonra ortalıkta mermi yığınlarını görünce vazgeçti:

"Demir işi biraz ağır gidiyor Kumandan Bey. Koca Kastamonu şehrindeki kapı pencere demirleri söküldü, biliyorsun. İnebolu'da da halk pencere demiri bırakmadı evlerinde. Köylerde demirli pencere pek arama. Ama yine de iki kağnı yükü çıkardık köyden. Köylü, kıvrandı kaldı demir bulacağız diye..."

"Süngüsüz tüfek olmaz Reis... Orduya süngü yetiştirmek gerek. Bu işi biraz sıkı tutmalıyız."

"Tuttuk Binbaşım, tuttuk. Bizim Ali Reis, bu sabah iki adamı, dört tayfası ile Sinop'a yelken açtı. Bir haftaya kalmaz demir yükü ile gelir. Oradan bulacağı takalara da hep demir yükleyecek. Biraz da o yakadakiler pencere, kapı söksün bakalım."

"Sökerler elbette. Bu getirdiğin demirleri hemen Kastamonu Sanat Mektebi'ne yollayalım. Onların yaptığı süngüleri Ankara beğenmiş. Demirci esnafı ile konuş, ellerinde Sinop'tan gelinceye kadar yetecek demirleri var mı?"

"Olur Binbaşım."

"Malzeme yüklü arabalar gecikmez ya?"

"Neredeyse burada olurlar."

"Sen öyleyse Reis, Ankara'ya akşam yola çıkacak arabaları hazırla. Haberleri var ya... Hazırlığı çabuk görsünler."

"Sen meraklanma Beyim. Ben icabına bakarım."

"Yorgunsundur. İstersen git evine birkaç saat istirahat et. Benim telaşıma bakma. Akşama vakit var."

"Yorgunluk ne demek; Ali'nin Sinop'a gittiğini gelir gelmez haber alınca, dinleniverdim. Hele şu sevkıyatı da yapalım bu akşam, sonra iyice dinleniriz."

"Telleri getiren arabaları istersen sen bekleme. Biz, teslim alırız."

"Yok yok Beyim, vazife vazifedir. Sen beni çok ihtiyar sayıyorsun. Darıldım doğrusu."

Binbaşı, güldü:

"Mehmet," dedi, "git Reis'e bir kahve getir Hasan'ın kahvesinden. Dur, biz de içeriz. İki sade kahve..."

Mehmet, fırladı gitti. Mustafa Reis, mermi yığınına, tüfeklere baktı:

"İşimiz iş yine Kumandanım. Bakıyorum, bir hayli toplamışsın."

"Ordu için devede kulak bunlar Mustafa."

"Ee... sade bizim İnebolu'da değil ya bu iş... Memleketin her yakasında millet gayrette. Duyduğuma göre, Eskişehir taraflarında top kaması bile yapıyorlarmış."

"Yapıyorlar, yapıyorlar ya Reis, Yunanlılara İngilizler dayanıyor. İzmir'e her gün düşmanın vapurları dayanıp malzeme çıkarıyormuş."

Mustafa Reis'in dudaklarında acı bir tebessüm belirdi:

"Malzeme ile iş bitseydi, şimdiye kadar gâvurun Ankara'ya girmesi gerekirdi Binbaşım. Heriflerde malzeme var, yürek yok. İkinci sefer İnönü'nden pabuçlarını bırakıp kaçtılar. İki aydır da kıpırdadıkları yok."

"Söylentilere bakılırsa, yakında yine taarruza geçeceklermiş. Hazırlıklarından anlaşılıyormuş."

"Bir kere daha boylarının ölçüsünü alırlar. Biz de boş durmuyoruz. Hazırlanıyoruz işte. Kemal Paşa'ya biraz daha sokulurlarsa, Paşa, burunlarını daha kolay kırar."

"Bak bunda haklısın Mustafa."

Zeki Bey, hem konuşuyor, hem de mermilerle uğraşıyordu. Mehmet, kahveleri getirdi. Kahveleri içmişlerdi ki, deponun önünde gürültüler duyulmaya başladı. Kağnı gıcırtıları, insan sesleri birbirine karışıyordu. Reis,

"Geldiler..." diye doğruldu. Binbaşı, ceketini, kalpağını giyip yürüdü. Depodaki neferler de kapı önüne çıktılar.

Binbaşı, sevinçle, arabacılara, kağnı sahiplerine, "Hoş geldiniz... hoş geldiniz..." diye söyleniyor, arabaların, kağnıların etrafında dolanıyordu. Getirilen, dikenli dikensiz telleri, hurda demirleri dikkatle gözden geçiriyordu.

Akşam karanlığına kadar, İnebolu Askerlik Şubesi'nin depoları önünde bir kaynaşmadır devam etti: Önce hazırlanan elli tüfek, kasalar içinde arabalara yüklendi. Cephane sandıkları dikkatle hazırlanıp tüfek sandıklarının arasına yerleştirildi. Dikenli dikensiz teller, ayrı arabalara kondu. Nakliye kolu, Çankırılı arabacı Cemal'e teslim edildi. Eline malzemenin, cephanenin ve tüfeklerin sayısını bildiren, Ankara'da teslim edileceği makama yazılmış mektup verildi. Hurda demirler de derhal Kastamonu Sanat Mektebi'ne, demirci esnafına süngü yapılmak üzere yola çıkarıldı.

Binbaşı Zeki Bey, raporunu hazırladı. Yola çıkarılan malzemenin şifreli telgrafla Ankara'ya, Kastamonu'da Havali Kumandanı Muhittin Paşa'ya bildirilmesi gerekiyordu. Bu telgrafları da şifre anahtarı Kaymakam'da olduğu için onun çekmesi icap ediyordu. Binbaşı, şubedeki dairesinden çıktı. İnebolu; akşam vakti, sakin ve sessizdi. Karadeniz'den kopup gelen bir rüzgâr, kasabayı sokak sokak dolaşarak serinletiyordu. Binbaşı, iyice yorulmuştu bugün. Kaymakam'ı makamında bulacağını ümit ediyordu. Olmazsa, evine kadar gidecek, raporunu verip, tellerin çekilmesini temin edecekti. 'Sonra da, bu yorgunluğu iki kadeh giderir...' diye düşünüyordu. Tam çarşının üst başından geçip iskeleye, Hükümet Dairesi'ne doğru yönelecekti ki, karşısına Kaymakam'ın odacısı çıktı. Tenha sokaklarda adam âdeta koşuyordu:

"Binbaşım," dedi soluk soluğa, "Kaymakam Bey sizi istiyor."

"Ben de kendisini görmeye gidiyordum..." karşılığını verdi Zeki Bey.

Odaya girdiğinde Kaymakam İsmail Hakkı Bey, masasının arkasında ayakta duruyor, etrafındakilere telaşlı telaşlı bir şeyler söylüyordu. Ona,

"Buyurunuz Binbaşım," diye yer gösterdi. Zeki Bey, baktı: Bütün İnebolu'nun erkânı toplanmıştı. Askerlik Şubesi Reisi Hasan Fehmi Bey, eski bir koltuğun ucuna ilişmişti. Ellerini durmadan ovuşturuyordu. Liman Reisi Yüzbaşı Neyyir Bey, onun hemen yanındaki bir sandalyeye dayanmış, ayakta duruyordu. İnebolu Irkâp ve İhraç Kumandanı Yüzbaşı Mehmet Ali Bey, bir sandalyeyi, Kaymakam'ın masasına yaklaştırıp oturmuş, durmadan bir şeyler yazıyordu masanın üstünde, Mevki Kumandanı Kaymakam Nidai Bey, Yüzbaşı'nın başucuna dikilmişti. Dipte karanlık bir köşede Hat Kumandanı Binbaşı Derviş Bey, bir sandalyeye oturmuştu. Onun yanı ba-

şında, arkasını köşeye vermiş ayakta bir genç adam duruyordu. İsmail Hakkı Bey, söyleyeceklerini bitirince, Mevki Kumandam Nidai Bey, uzanıp, masanın üstündeki büyük gaz lambasının fitilini biraz daha açtı. Arkasına dönerek sivil, fakat kalpaklı genç adama seslendi:

"Talip Bey, bu telgraf nasıl olmuş da bu kadar gecikmiş?"

Talip, önüne baktı. Sonra parlayan gözlerini Kumandan'a kaldırdı:

"Ben de efendim, biraz önce makine başında Trabzon telgraf memuru ile kavga ettim. Adam, tel bize verilir verilmez çektik diye ısrar ediyor."

"Olan olmuş," diye içini çekti İsmail Hakkı Bey, "şimdi bir an önce, tertibat alalım. Vapur, neredeyse İnebolu'dadır."

"Başkaca yapacak işimiz yok. Bir telgraf daha yazalım Yüzbaşı, Kastamonu'ya: Arabacılar kâhyası Mevlüt Ağa, elinde ne kadar araba varsa hemen yola çıkarsın. Gelecek malzemeyi burada üç dört günden fazla tutmayalım. Burada da ne kadar araba, kağnı varsa toparlayalım."

"Hangi vapur geliyor Trabzon'dan?" diye Binbaşı Zeki Bey heyecanla sordu. Kaymakam,

"Meseleyi size anlatamadık, söz karıştı. Bahricedit Vapuru, çok, pek çok malzeme, eslaha ve cephane getiriyor."

Zeki Bey, yerinden hemen kalktı:

"Öyleyse ben gidip depodaki neferleri hazırlayayım. Mustafa Reis, adamlarını toplasın. Kayıkçıların haberi var mı?"

Liman Reisi Neyyir Bey,

"Kayıklar hazır. İskeledeki iki taka yola çıkacaktı, bırakmadım. Yardım edecekler."

"Vapurun gece geleceği iyi oldu."

"Sabaha kalmaz, yükü boşaltır, depolara yerleştiririz."

Zeki Bey, akşam vakti yola çıkardığı malzeme ve silahların raporunu Kaymakam İsmail Hakkı Bey'e verdi. Mevki Kumandanı'na da ayrıca işin tekmilini verdi. Odadan acele acele çıktı gitti. Nidai Bey'le İsmail Hakkı Bey, öteki kumandanlarla da konuşarak Bahricedit Vapuru'nun yükünün boşaltılması için alınacak tedbirlerin ayrıntılarını da görüşüp tespit ettiler. Vazifeli kumandanlar, birer ikişer işbaşına gittiler. Kaymakam İsmail Hakkı Bey, masanın başına oturdu en sonunda.

"Gel bakalım Talip," dedi, "şu telgrafları şifreleyelim." Talip, Mehmet Ali Bey'in boş bıraktığı masanın önündeki sandalyeye oturup kalemi eline aldı. İşe koyuldular. Ankara'ya, Kastamonu'ya şifreler yazıldı. Bu sırada

odacı, İsmail Hakkı Bey'in yemeğini bir tepsi içinde, evinden getirdi. Kaymakam, böyle önemli işleri olduğu geceler, dairesine yemeğini getirtirdi. Odayı, lambanın pembe ışığı boyamıştı. Eski koltuk, şandalyeler, insanın içine hüzün veren bir havada, loşluk içinde duruyordu. Odacı tepsiyi masanın üstüne bıraktıktan sonra çıktı. Kaymakam, Talip'e, yemeği beraber yemeği teklif etti. Fakat o, bir an önce postaneye gitmesi gerektiğini söyledi.

"Vapur geliverirse, yemek yiyecek vakit bulamazsın sabaha kadar, karışmam sonra..." dedi Kaymakam.

"Teşekkür ederim Beyefendi, ben bir şeyler yerim..." diyerek odadan çıktı. İsmail Hakkı Bey, onun ardından bir zaman baktı: 'Ciddi delikanlıdır vesselam' diye söylenerek, yemeğinin başına oturdu.

Talip, İstanbul'dan geldiğinden beri, İnebolu'daki bütün vazifeli kumandanlara, Kaymakam'a kendisini çok sevdirmiş, iyice itimat telkin etmişti. Vazifesinde çok ciddi, vazife dışında ise, ketum, ağır, soğuk denecek kadar durgun bir adamdı. Liman dairesindeki odasında, istihbarat işlerine bakıyordu. İnebolu'ya inenler, İnebolu'dan çıkanlar, ondan soruluyordu. İstanbul'dan gizli Teşkilatın gönderdiği yüzlerce zabit, takalarla, vapurlarla sivil olarak geliyor, onları ancak İnebolu'ya Talip indiriyordu. Ellerindeki vesikaların mührünü, imzasını o tanıyordu. Ayda bir kere mümkün olursa, İstanbul'la irtibatı temin eden bir motor kaptanı, ona talimat getiriyordu. Bu kaptanı Talip'ten başka kimse tanımıyordu. Ayrıca Ankara ile de gizli Teşkilatın irtibatını kurmuştu. Ankara da, ondan başkasını İnebolu'da tanımıyordu. Postanede de bir masası vardı. Gelen giden telgrafları da kontrol etmek onun vazifesiydi.

İstanbul'dan kaçarlarken yolda başına gelenleri bir türlü unutamıyordu Talip. Müjgân'ı getirip Anadolu topraklarına gömdükten sonra, içi kin, intikam hisleri ile taş kesilmişti. Gülemiyor, ağlayamıyordu. Kendisini sadece işine veriyordu. İstanbul'daki Teşkilat ona Müjgân'ın başına gelenlerden ötürü üzüntülerini bildirmişti. Biraz sonra da genç kızın ölümü yetmiyormuş gibi, babasının mertçe intiharını öğrenmişti. Baba-kızın başına gelenlerden biraz da kendini sorumlu tutuyordu. Ama düşünüyor, düşünüyor, elinden de başka bir şey gelemeyeceğini teslim ediyordu. Ne yaptıysa, neler yapıldı ise, hepsi vatan için, millet için yapılmıştı. Ancak bu düşünce Talip'i birazcık teselli ediyordu. Fırsat buldukça, kimseye görünmeden Müjgân'ın mezarına gidiyordu.

Talip, postanede işini bitirdikten sonra iskeleye döndü. Bir zaman Liman Dairesi ile iskele arasında, deniz kenarında ağır ağır dolaştı. Sonra is-

kele yanında kocaman bir taşın üstüne oturdu. Mendirek içindeki kayıklar hareketsizdi. Deniz, görülmemiş derecede sakindi bu gece. Yıldızları görmek için göklere değil, denize bakmak yetiyordu. Uzaktan uzağa kayıkların, yük kayıklarının içinde birtakım insanların cıgaraları parlayıp parlayıp sönüyordu. Kayıkçıların aralarında konuşmaları, sesleri duyuluyordu. Herkes, vazifesi başında bekliyordu. Mustafa Reis, mendireğin öte başına gözcü çıkmıştı. Talip, uzun uzun denizdeki yıldızlara, göklerdeki yıldızlara baktı. Denizin kokusu, yosun kokusu, içine ferahlık veriyordu. Bir gece, yalnız, gelecek Bahricedit Vapuru'nu düşünmeye karar verdi. Başkaca bütün düşüncelerini kafasından kovmaya çalıştı: Artık İstanbul'dan silah, cephane sevkıyatı çok zorlaşmıştı. İngilizler kuş uçurtmuyorlardı. Ama buna karşılık, halktan, vatandaşlardan toplanan silahlar bir yana, büyük partiler halinde Trabzon'dan silah, cephane gelmeye başlamıştı. Aylardır, bu taraftan gelen malzeme, top, tüfek, mermi, bütün Kuvayı Milliyecilere, Orduya rahat bir nefes aldırmıştı. Talip'in arkasında bir ayak sesi belirdi. Çakıllar kaydı. Döndü baktı: Geleni karaltısından hemen tanıdı. Biraz daha yaklaşınca, gölge:

"Bu gece çok şansımız var Talip..." dedi.

"Evet," karşılığını verdi Talip, "ben, Karadeniz'i hiçbir zaman bu kadar sakin görmedim."

"Vapuru boşaltmak kolay olacak. Artık bu kavgada Allah'ın bizimle birlik olduğuna iyice inandım."

Talip, Yüzbaşı Mehmet Ali Bey'e bir cıgara uzattı:

"Tuhafsın Yüzbaşım, Allah da gidip İngilizlerle, Yunanlılarla birlik olacak değil ya... Elbette bizimle beraber."

Cıgaraları yaktılar. Yüzbaşı, Talip'in sağındaki bir başka taşa oturdu.

"Herkes hazır sanıyorum."

"Hepimiz hazırız."

"Bahricedit görünürse, şu taraftan görünecek değil mi?"

"O taraftan. Arna fenerini şimdiden görmemiz gerek."

"Ben, bir şey göremiyorum."

"Gecikecektir belki."

Yıldızların aydınlattığı denize, uzun uzun baktılar. Talip,

"Biliyor musun Yüzbaşım," dedi, "bu iş benim hoşuma gitmiyor."

"Hangi iş?"

"Böyle cephe gerisinde çalışmak."

"Senin hoşuna gitmedikten sonra benim hoşuma gittiğini sanıyor musun?"

"Doğru. Sizler çekirdekten yetişme askersiniz. Ama ben de hiç olmazsa bir nefer olarak pekâlâ cephede dövüşebilirim."

"Benim için ümit var," dedi Mehmet Ali Bey, "ama seni buradan hiçbir yere bırakmazlar. Vapurlardan çıkacak harp malzemesini kim olsa boşaltır, sevk edebilir. Senin yaptığın işi senden başkası yapamaz. Bana bile itimat etmezler. Zaten yolunu yöntemini bilmem. Benim adım büyük: İrkâp ve İhraç Kumandanı. Seninse, yaptığın hizmet büyük. Yaptıkların da caba..."

"Ne olursa olsun, bir çaresini bulup cepheye gideceğim."

"Ben olsam senin yerine, hiç ümitlenmem. Vallah seni cepheye gitmeye kalkışırsan, kurşuna bile dizebilirler."

"Amma da yaptın ha..."

"İstersen bir dene. Havali Kumandanı'na seni cepheye yollaması için bir istida ver bakalım ne olacak? Hele bağlı olduğun Teşkilat ne diyecek?"

"Kıskıvrak bağlıyım, biliyorum."

"Öyleyse yaptığımız da vazife. Vazifemize bakalım."

Talip, dönüp arkasına baktı: Kasaba sakin sessiz uykuya dalmıştı. Döndü bir de denize baktı: Ufacık ufacık dalgalar, çakıllarla oynaşıyordu.

"Bugün ayın kaçı?" diye sordu Yüzbaşı birdenbire.

"Haziran'ın 1'i, yıl da 1921 olduğuna göre, iki yıldır dövüşüyoruz."

Yüzbaşı, hayretle arkadaşının yüzüne baktı. Onun siyah kalpağı, yer yer parlıyordu yıldızların ışığında. Yüzü, sakin, gözleri pırıl pırıldı.

"Aklımdan geçen soruyu nereden anladın?"

"Şimdi de," dedi Talip, "kavganın daha ne kadar süreceğini soracaksın."

Yüzbaşı Mehmet Ali, güldü:

"Evet, ama bu sorum bıktığımdan değil. Memleketin kurtuluşu için acelemden."

"Anlıyorum. Ama kavga yeni yeni kızışmaya başladı. Şimdiye kadar hep hazırlıktaydık, öyle sanıyorum ki, önümüzdeki seneye dek bu işin, kavganın, savaşın sonunu alacağız."

"İnşallah... Hani ben de senin gibi düşünüyorum. Cepheye bir gitsem, diyorum, harp birdenbire bitiverecek. Bitireceğim. Üç günde, ver elini İzmir!"

"Herhalde Kemal Paşa da bizim gibi düşünüyor ama, bizden akıllı, soğukkanlı, bilgili adam. Her şeyin sırasını bekliyor."

Birbirlerine bakıp gülümsediler. İçleri ferahladı. Talip, birden ayağa fırladı:

"Bak.. Şuraya bak! Fener, gemi feneri; yaklaşıyor."

Yüzbaşı, iki adımda denizin kenarını buldu:

"Tamam!" diye söylendi. İkisi birden kayıklara doğru koştu. İskeleden küçük bir sandala atladılar. Yüzbaşı,

"Çek bakalım Reis!" dedi. O, her kayıkçıya reis derdi. Küçük sandalın ardından irili ufaklı kayıklar, çekçekler, yük kayıkları, küçük motorlular hareket etti. Kayıklarda bir telaş, bağrışma, konuşma vardı. Sesler heyecanlı, sevinçliydi:

"Ha n e duruysun!"

Duran yoktu. Millet küreklere asılıyordu. Motorlar, hırıldıyor, homurdanıyordu. Bahricedit demir atarken etrafını çevirdiler. Yüzbaşı, arkasından Talip, merdivene yanaşan kayıktan vapura tırmandı. Kaptan, onları merdiven başında bekliyordu. Doğru, kamarasına götürdü. Soluk ışığın altında gözleri parlıyordu ihtiyar kaptanın. Onlara yer gösterdi. Masanın çekmesinden büyük bir zarf çıkardı:

"Aklınız fikriniz duracak Yüzbaşım," dedi, "bütün vapur esliha ve cephane dolu. Top mermilerinden tutun da ağır makineli tüfeklere varıncaya kadar. Size neler getirdim neler... Hemen Ankara'ya göndermeye bakın."

Yüzbaşı Mehmet Ali ile Talip, sevinçten ne söyleyeceklerini şaşırmışlardı. Yüzbaşı,

"Şaka etmiyorsun ya beybaba?" diyebildi.

"Ne şakası be oğlum. Şu evraka bir baksana. Haydi getirdiklerimi bir gör de teslim tesellüm muamelesini yapalım. Kolay olacak: Her şey sandıklar içinde. Sandıkların da sayısı belli." Kaptan, sesini alçaltarak söylendi: "Doğru, Rusların bize yardım edeceklerini gözlerimle görsem, inanmazdım. Ama görüyorum şimdi gözlerimle... İnanmak zorundayım. Batum'dan Trabzon'a öyle şeyler geldi ki, aklınız duracak delikanlılar, aklınız!"

Talip sordu:

"Demek Trabzon'da bir yığın harp malzemesi var?"

"Yığınla."

"Hepsini nasıl taşıyacaksınız?"

"Siz, yükü hemen boşaltmaya bakın. Durmadan Trabzon'a döneceğim. Ümit Vapuru da yarın akşama kalmaz yükle gelir."

"Ümit de mi geliyor?" diye Yüzbaşı telaşlandı.

"Geliyor ya... Sen Yüzbaşım, vapurların geldiğine, geleceğine şaşırıyorsun, ben de Rusların bize silah vermesine şaşıyorum."

"Bunda şaşacak bir şey yok..." dedi Talip, "bir kere bu bize silah veren Ruslar, eski Ruslar, Çarın Rusları değil. İkincisi, onlar da bizim gibi İngiliz emperyalizminin düşmanı."

"Bu kadarına aklım ermez," dedi Kaptan, ama bizim Kemal Paşa, büyük adam. Geçen yıl, ne akla hizmet Ali Fuat Paşa'yı Moskova'ya elçi yolladı diye şaşmış kalmıştım. Sefaret heyetinin bir kısmını ben Trabzon'a kadar götürmüştüm. Meğer işin içinde iş varmış. Her ne hal ise, fazla laf edecek vaktimiz yok. Gemiyi bir an önce boşaltmaya bakalım."

Geminin içinde, etrafında büyük, sessiz bir kaynaşma vardı. Tayfalar, ambarların kapaklarını açmışlar, vinçler işliyordu. Kayıklar iskele ile vapur arasında karıncalar gibi gidip gelmeye başlamışlardı. Mehmet Ali Bey, sağa sola koşuyor, sandıkların kayıklara indirilmesine bakıyor; durmadan, "Aman dikkat!" diye bağırıyordu. Bu sırada Kaptan, Talip'i tekrar kamarasına götürdü. Dört köşeli ve ortası kırmızı mumla mühürlenmiş küçük bir zarf verdi. Zarfın üzerinde ancak Talip'le beraber Kaymakam'ın açabileceği yazılıydı. Talip, dikkatle zarfı iç cebine yerleştirdi. Kamaradan çıkıp merdivenlere yürüdü. Arkasından Kaptan seslendi:

"Talip Bey, az daha unutuyordum: Salonda bekliyorlar. Size misafir de getirdim."

"Ne misafiri? Kim bunlar?"

"On beş Hintli Müslüman. Gönüllü gelmişler. İçlerinde bir de zabitleri var."

"Allah Allah... Casus olmasınlar beybaba... Mustafa Sağir'in cinsinden."

"Yok yok... Bunlar hem Müslüman, hem de kâğıtları düzgün kişiler. Bakü yolu ile Trabzon'a getmişler."

"Demek bizimle beraber dövüşmek istiyorlar."

"Niyetleri buymuş."

"Görelim, indirelim vapurdan öyleyse."

Meseleyi Yüzbaşı Mehmet Ali'ye de anlattılar. Üçü birlik geminin salonuna doğru yürüdü. Kapının önünde Yüzbaşı, Talip'in kolundan tuttu:

"Bak kardeşlik," dedi, "ben, ancak cephane sandıklarını teslim alırım. Canlılar senin için."

"Peki..." diye gülümsedi Talip, "yalnız adamlar gönüllü gelmişler. Sen, bir Türk zabiti olarak kendilerine hoş geldiniz de, üst tarafına karışma."

İçeriye girince, kör kör yanan lambaların ışığı önce gözlerini aldı. Sonra on beş Hint işi sarıklı, sakallı kişinin ayağa kalkıp dizildiğini gördüler. Dikkat edince hepsinin genç, dinç insanlar olduğunu anladılar. Kaptan, dimdik bakıp kalan Yüzbaşı'nın yanında durdu. İngilizce olarak onu takdim etti:

"Yüzbaşı Mehmet Ali." Sonra, "Bu da Hintli Yüzbaşı Bedrettin İsmail."

Bedrettin İsmail, hızla bir adım ileri çıktı. Mehmet Ali de ona bir adımda yaklaştı: Samimiyetle el sıkıştılar. Sonra Hintli Müslüman zabit, arkadaşlarını bir bir takdim etti. Türk yüzbaşısı hepsinin bir bir elini sıkıp, hepsine tek tek hoş geldiniz dedi. Bedrettin İsmail, bu merasim bitince, yumuşak, fakat azimli bir sesle,

"We came to take part in your great fight for liberty! / Büyük hürriyet kavganıza katılmaya geldik!" dedi. Bu sözlerden Talip'in gözleri dolu dolu oldu. Mehmet Ali Bey,

"Müslüman Hintli kardeşlerimizin bizimle hürriyet savaşımızda birlik olduklarını biliyorduk. Sizleri onların bir sembolü olarak aramızda görmekten sonsuz bir sevinç duyduk," karşılığını verdi. Kaptan bu sözleri Hintlilere tercüme etti.

Talip, Hintli gönüllüleri büyük bir yük kayığı ile iskeleye çıkardı. İskelenin üstünde, sahilde bütün kumandanlar, ayakta, gelen cephane sandıklarının çıkarılmasına nezaret ediyor, sağa sola emirler verip, koşuşuyorlardı. Talip'in karşısına önce Şube Reisi Binbaşı Hasan Fehmi Bey çıktı. Karanlığın içinde kayıktan iskeleye atlayan Hintlilere hayretle bakarak,

"Bunlar da kim? Nereden çıktı bunlar?" diye sordu. İşi anlayınca telaşlandı. Gönüllüleri önce Liman Dairesi'ne götürdüler. Birer çay ikram ettiler. Bu arada Talip'le Şube Reisi, Kaymakam'ı görmeye gittiler. Hintlilerin Askerlik Şubesi'nin bir koğuşunda misafir edilmesine, geldiklerinin Kastamonu'ya, Havali Kumandanı Muhittin Paşa'ya bildirilmesine karar verildi. Ayrıca gelen cephane ve malzeme miktarı da şifrelendi, teller çekildi.

Kaymakam İsmail Hakkı Bey'e Talip, odada yalnız kalınca, cebindeki mühürlü zarfı çıkardı. Beraberce açtılar. Kaymakam, okuduklarına inanamadı. Kalpağını başından çıkarıp masasının üstüne attı. Lambanın fitilini iyice açtı. Mektubu bir kere daha okudu. Sonra Talip'e uzattı: Yazıda, Sovyet Hükümeti'nin Trabzon'a teslim ettiği iki sandık altının, iki Türk memuru ile Ümit Vapuru'na yüklendiği bildiriliyor, Trabzon valisi tarafın-

dan, bu altınların teslim alınıp, derhal Ankara'ya emin ellerle sevk edilmesi rica ediliyordu. Ayrıca altınların teslim alınıp sevk edilmesi sırasında işin son derece gizli tutulması bildiriliyordu. Kaymakam, Talip'in yüzüne bakmaya başlamıştı. Talip, toparlandı:

"Gemiye beraber çıkmamız gerekecek Beyefendi..." diye mırıldandı. İsmail Hakkı Bey,

"Haklısın," dedi, "ne yapıp yapmalı, altınları Ankara'ya gürültüsüz, patırtısız, kimsecikler duymadan teslim etmeli, hele Rum casuslarının ruhu bile duymasın. Vapur ne zaman gelecekmiş?"

"Bahricedit'in kaptanı, yarın akşama kalmaz, dedi."

"Bu vapurlar böyle art arda gelecek olurlarsa, baş edemeyeceğiz. Kastamonu'dan takviye isteyelim."

"İyi olur."

Talip, Kaymakam'ın yanından ayrıldıktan sonra tekrar postaneye koştu. Orada işini bitirip iskeleye döndüğünde etraf aydınlanıyordu. Bahricedit'ten indirilen malzeme, sahile yığılmıştı. Cephane kasalarının, tüfek sandıklarının, top mermilerinin ağır, hafif makineli tüfeklerin iskele etrafında, sahilde durmaları tehlikeliydi. Bunları derhal depolara, kapalı yerlere taşımak gerekiyordu. Bir taraftan kayıklar getiredursunlar, bir taraftan da neferler, yavaş yavaş ortaya çıkan halktan kişiler, sandıkları Şube'nin depolarına taşıyodu. Binbaşı Zeki Bey, Hasan Fehmi Bey, telaş içindeydiler. Hepsi, herkesle birlik sandık taşıyanlara yardıma girişmişlerdi. Mevki Kumandanı Kaymakam Nidai Bey, elinde bir keser, taşınamayacak kadar büyük kasaları açıyor, kayıkların içinden, imdada yetişen İnebolu hamallarının sırtına top mermilerini yüklüyordu. Halk, yatağından fırlamıştı meseleyi duyunca. Şimdi iskele, mendirek etrafı kaynaşıyordu. Talip de hemen ceketini, kalpağını çıkarıp, iki taşın arasına kıstırdı. Koştu yardıma. Güneş doğarken İnebolu kasabası deniz kıyısına dökülmüştü.

2

Mevki, Hat, İrkâp İhraç, Sahil Muhafaza Kumandanları ve Liman Reisi, iskelede toplanmışlardı. Kaymakam İsmail Hakkı Bey, onların ortasında sinirli, telaşlı dolaşıyordu. Bir zaman demir alan Bahricedit'e baktılar. Sonra da büyüyen gözlerini hemen onun yanında demirleyen Ümit Vapuru'na çevirdiler. Kaymakam,

"Gayret bizden tevfik Allah'tan!" diye, yüksek sesle konuşmaya başladı: "Göreyim sizi aslanlarım!" diye bu sefer, iskele etrafındaki kayıkçılara bağırdı, "Gün bugün, saat bu saat. Yürüyün yiğitler! Akşama kadar bu vapuru da boşaltmalıyız. Düşman donanması haber almış. Şimdi bir telgraf aldık. İstanbul Boğazı'ndan çıkmış. Onlar, ancak yarın sabah erkenden burada olabilirler. O zamana kadar da ortalıkta hiçbir şey göremeyecekler. Haydin vatan bizden hizmet bekliyor. Allah yardımcımız olsun!"

Mustafa Reis,

"Ya Bismillah!" deyip küreklere asıldı. Bütün İnebolu kayıkçıları,

"Ya Bismillah!" dediler. Denizin üstünde bir kıyamettir koptu. Geceden beri yorgunluktan bitkin adamlar, can havliyle, canı gönülden, "Allah Allah" diye bağırarak, küreklere asıldılar. Motorların sesleri ortalığı aldı. Bütün hızları ile Ümit Vapuru'na doğru açıldılar. Kaymakam,

"Köylere bekçileri, habercileri salalım. Halkımızın haberi olsun.

Durmasınlar, yardıma koşsunlar!" emrini verdi. Bu sırada Kayyum Ahmet Efendi, soluk soluğa koştu geldi:

"Beni istemişsiniz Beyefendi?"

"Durma Ahmet Efendi," dedi Kaymakam, "İnebolu içinde nida eyle. Halkımız yardıma yetişsin. Vapuru boşaltalım. Düşman donanması geliyor."

Ahmet Efendi sarığını düzeltti. Cüppesinin eteğini toparladı. Gümrük binasına yöneldi. Oradan Hükümet Konağı'nı geçti. Çarşıya doğru koşarcasına yürümeye başladı, önce çarşı başındaki kahvelerin önünde bağırdı:

"Ey ahali! Cephane yüklü gemi geldi. Yalı'ya buyurun heyyy!" Kahveler ayaklandı. Oradan, çarşının ortasından geçti. Yahya Paşa Camisi'nin önüne geldi bağıra bağıra:

"Heyyy! Din kardeşleri, vatan evlatları! İskeleye cephane yüklü gemi geldi. Düşman donanması bastırmadan boşalacak, taşınacak, ne duruyorsunuz? Allah'ını seven Yalı'ya koşsun!"

Vakit öğleydi. Yahya Paşa Camisi'nde cemaatle beraber namaz kılan İnebolu Müftüsü Hamdi Efendi, namazını bitirip, selam verdi. Kayyum Ahmet'in sesini duydu. Hemen ayağa fırladı:

"Ey cemaat! duydunuz mu Ahmet ne diyor?"

"Cephane gelmiş iskeleye. Düşman donanması da bastıracakmış. Bir an önce boşaltmak, taşımak için imdat istiyorlar..." dediler. Müftü Efendi, cüppesini çıkarıp oracığa bıraktı. Kapıya yürürken,

"Arkamdan gelin, ne duruyorsunuz?" diye bağırdı. Cemaat, Hamdi Efendi'nin ardında caminin avlusuna, oradan da dışarıya çıktı. Hamdi Efendi, ardına bir baktı, kalabalığa bağırdı:

"Gencimiz ihtiyarımız, çoluğumuz çocuğumuz, karımız kızımız, bu millet ölmedi din kardeşlerim! Ölmeyecek de! Yürüyün."

Ve Müftü Efendi, tok, gür sesiyle tekbir getirmeye başladı. Halk da katıldı. Çarşının içinden geçerken dükkânlar kapanıyor, yan sokaklardan koşuşanlar da kalabalığa katılıyordu. İnebolu kasabasını,

İneboluların sesi aldı. Müftü Hamdi Efendi en önde yürüyordu. Tekbirle tehlil ile yürüyorlardı:

"Allahüekber, Allahüekber!"

Haziran güneşinin altındaki kasaba, bu seslerle top gibi patladı. Kalabalığa, çarşıdan çıkarken, kadınlar çocuklar da katılmaya başlamıştı. On dakika sonra bütün İnebolu yürüyordu denize doğru. Halk, tekbir getirerek, Hamdi Efendi önünde iskeleye doğru aktı.

Kıyıdakiler, önce bu sesleri duydular. Gelen milleti görünce, bu manzara karşısında gözyaşlarını tutamadılar. Kaymakam Bey, Hamdi Efendi ile kucaklaştı. Bu sırada gemiden getirilen cephane sandıkları, sahile yığılmaya başlamıştı. Müftü, sordu:

"Nereye taşınacak bu sandıklar?"

"Depolar doldu. Şubenin önü en emin yer. Önce oraya taşıyalım; sonra bir çaresine bakacağız," dediler. Hamdi Efendi:

"İhtiyarlar, Askerlik Şubesi'nin önüne kadar ikişer üçer adım arayla sıralansınlar. Gençler, sırtlasınlar!" emrini verdi bir taşın üstüne çıkıp. "Ya bismillah!" deyip, ilk sandığı kucakladı Kaymakam'a verdi. Kaymakam, Mevki Kumandanı Nidai Bey'e uzattı. O, sıraya duran kumandanlara verdi. Onlardan sonra da ta kasabanın içine kadar, Askerlik Şubesi'ne kadar diziliveren halkın elinden eline, elden ele sandık uçtu gitti. Kadın kızan, çoluk çocuk sandıklara yürüdüler. Elden ele giden sandıklar bir yana, ötekileri sırtlamaya başladılar. Sekiz on yaşlarındaki kız erkek çocukların sırtında birer top mermisi vardı. Kadınlar, saç baş dağınık, dizlerine kadar denize girip, gelen kayıklara koşuyordu.

"Ver kardeşim!" diye bağırıyorlardı, "Ver!" Kayıkçılar, getirdiklerini,

"Tut, al! kardeşlik!" diye onların omuzlarına yüklüyorlardı. Sonra kayık boşaldı mı, var kuvvetleri ile küreklere asılıp gemiye tekrar yük almaya gidiyorlardı. Millet kan tere batmıştı. Ter, Müftü'nün sakalından damla damla akıyordu. İki yakasına baktı Hamdi

Efendi, halkın yorulup gevşediğini anladı. Birdenbire tok sesiyle tekrar tekbir getirmeye başladı. "Allahüekber!" sesi, hep bir ağızdan ta kasabanın deniz kıyısından karşı dağlara kadar yükseldi. Kasabanın içi inim inim inledi. Bir Karadeniz uşağı, sırtında kocaman bir sandıkla koşarken bağırdı:

"Vay anam vay! Yunan sıkı dursun karşımızda. Bu gelen silah, cephane üç yüz tonmuş. Bitiktir işi gâvurun..."

Kalabalık homurdandı:

"Sıkı da dursa ne olur ki?"

Talip, bir sandığı yüklenmiş götürüyordu ki, aklı başına geldi: Sandığı yerine bırakıp İsmail Hakkı Bey'in yanına koştu:

"Beyefendi, unutuyoruz; gemiye çıkacaktık."

"Aman Talip, yürü..." diye Kaymakam, kalpağını çıkarıp alnının, başının terini sildi. İskelenin üstünden boşalan bir motora atladılar. Motorun sesine kıyıda kalan, şevkle, azimle çalışan; sevinç, ümit çığlıkları koparan halkın sesi karışıyordu. Gittiler, geldiler... Çuvallara sarılmış altın kasalarını, kimseye fark ettirmeden, kıymetli eşyadır diye, Hükümet Konağı'na taşıttılar. Getiren iki memura imza verdiler. Kıyıdaki kaynaşma bütün hızı ile devam ediyordu. Şimdi iskelenin üstü, mendireğin etrafı, kaya kovukları cephane, silah sandıkları ile dolmuş taşmıştı. Halk sahilden içeriye cephaneyi taşımaya yetişemiyordu. Askerlik Şubesi'nin önü de dağlar gibi sandıklarla dolmuş taşmıştı. Bir taraftan da Binbaşı Zeki Bey, şubenin önünde yığılı, sahilde biriken cephaneyi, alınan yeni bir kararla, kasabadan uzaklara yolluyordu; İkiçay denilen yerdeki Kuru Hüseyin Hacı'nın tarlası, cephanelerin saklanması için uygun görülmüştü. Oradaki kesiklerin etrafı çok ağaçlıktı. Binbaşı Derviş Bey, orada tertibat almış, nöbetçileri dikmiş, kağnılarla, arabalarla gelen sandıkları yerleştiriyordu. Zeki Bey, kasabanın içinden cephaneyi uzaklaştırmak için çırpınıyor, didiniyor, arabacıları gayrete getiriyordu. Genç, askerlik yaşına gelmeyen delikanlılar da bir ta-

raftan sırtlarında sandıkları, tarlalardaki çukurlara kadar koşturuyorlardı. Çocuklar, top mermilerini çok sevmişlerdi. Bir oyun oynuyormuş gibi, çığlıklar koparark mermileri omuzlayıp koşuyorlardı. Kasabayı düşman gemileri bombardıman ederse, içinde patlayacak madde bulunmamalıydı. İnebolu, ana baba gününü yaşıyordu. Bütün kasaba bir kalp olmuş çarpıyordu.

Akşam karanlığı çökerken, Ümit Gemisi, üç kere düdük çalarak İnebolu'yu selamladı. Sonra demir aldı. Sahilden halk, yorgun argın, fakat parlayan gözlerle geminin uzaklaşmasını seyretti. El salladı. Müftü Hamdi Efendi:

"Evlatlar," dedi, "bir saat kadar istirahat edelim. Ekmek yiyelim. Sonra sabaha kadar işimiz var."

Herkes olduğu yere çöktü. Kadınların dağıttığı ekmek peyniri yediler. Cephane sandıklarından uzaklaşıp cıgaralarını içtiler. Yüzbaşı Neyyir, iskele kenarına oturduğu zaman Talip'in kulağına eğildi; gözünün ucu ile Müftü'yü işaret etti:

"Düzce, Bolu isyanlarından sonra hocalara inancım kalmamıştı..." diye fısıldadı. Talip, parmaklarının ucundaki cıgarayı, bir fiske vurup denize attı:

"Hocalar da bu toprakların çocukları. Onların içinde de nice yurtseverler var. Baksana bugün şu Hamdi Efendi milleti nasıl gayrete getirdi. Akacak musluğu açıvermek de bir iş."

Güneşin Karadeniz'in üstünde oynaşan son renkleri de gitgide kayboluyordu. Kasabanın pembeleşen yüzü, kararmaya yüz tutmuştu, öğleden beri didinen, koşuşan halk, sessizce dinleniyordu. İnebolu'yu karanlıklar yutarken, tekrar bir kaynaşma başladı. Millet, yeni bir gayret, yeni bir imanla cephane sandıklarını önce kıyıdan, sonra da kasabadan uzaklaştırmaya girişti. İşbaşında zaman zaman türküler söylediler. Zaman zaman tekbir getirdiler, insan gücünün üstüne çıkıp, elleri kolları tutmaz bir hale gelinceye dek, yorgunluktan yerlere serilinceye dek çalıştılar. Şafak sökerken,

Ümit Gemisi'nin getirdiği, Bahricedit'in bıraktığı yüzlerce tonluk cephane, silah, malzeme, depolara yerleşmiş, tarlalara götürülmüş, çukurlara yerleştirilmiş, üstleri örtülmüştü.

İnebolulular, bitkin, yorgun, bitap, evlerine çekildiler. Müftü Hamdi Efendi, yorgunluktan sabah namazını kılamadı. Fakat camide diz çöküp, başını mihraba dayadı. İki gözünden yaşlar akarak. Cenabıhakk'a hamdü sena eyledi; ve,

"Allahım," dedi, "sen bu milleti, bugünkü gibi vatan sevgisinde daim kıl. Nihai zafere kadar imanını bütün eyle. Bu millet, hür yaşamaya alışmıştır. Dünya kurulduğundan beri hürdür. Hürriyet savaşında, İstiklal Savaşımızda sen bize yardımcı ol ya Rabbi! Bize elini uzat Allahım! Sayende müstevlileri mahvü perişan eyleyelim... Ey ya Rabbim, sen Mustafa Kemal'in aklını fikrini şaşırtma; tedbirini şaşırtma... Zihnine açıklık ver, yüreğine ferahlık ihsan eyle. Mustafa Kemal kulunu milletinin başında, milleti ile birlik zafere ulaştır. Milletim seninle birliktir. Sen de milletimden lütfunu esirgeme. Amin!"

Sabah namazını eda eden ihtiyarlar, Hamdi Efendi'nin yüksek sesle ettiği bu duaya, onunla beraber, "Amin!" dediler. Yahya Paşa Camisi'nin kubbesi inledi 'amin' sesinden.

2 Haziran 1921 günü, güneş doğarken, bir Yunan torpidosu, İnebolu önünde göründü. Yerli Rum casusların uçurduğu haber, boşa çıktı: Torpido ta mendireğe kadar sokuldu. Şehri gözetledi. Ortalıkta hiçbir şey göremedi. Sanki İnebolu kıyı kasabası terk edilmiş, bomboştu. Hiçbir şeyden şüphelenmemiş olacaktı ki, Kızılkara Burnu'na doğru uzaklaştı, çekti gitti.

Liman Dairesi'nin bir penceresinden Yüzbaşı Neyyir, Talip, torpidoyu seyrettiler. Pencereden uzakça duruyorlardı. Mustafa Reis, bir sandalyeye çökmüş, çay içiyordu. Hiç istifini bozmadan karşısındaki pencereden düşman gemisine bakıyordu. Onun uzaklaştığını görünce, dayanamadı. Fincanı yere bırakıp pencerenin önüne

fırladı: Elini burnuna götürüp, parmaklarını açarak, torpidoya bir nanik yaptı. Yüzbaşı ile Talip, güldüler de güldüler. Reis,

"Ee... beyler," dedi, "bu iş oldu bitti. Varıp bir uyku çekelim. Ölüyorum yorgunluktan."

3

Panter, Yunan torpidosu, aslan kesilmişti(!) Moloz'a kadar sokulmuş, yakın mesafeden, küçük topları ile kıyıda ne kadar kayık varsa paramparça etmişti Pamuk, kumaş yüklü, Mehmet Reis'in ve Mustafa Reis'in gemileri kıyıya bindirmiş, yanıyorlardı. Onları boşaltmaya vakit kalmamıştı. Panter, bir ara bütün ateşini gümrük binasının bulunduğu sokağa çevirdi. Sokağı hallaç pamuğu gibi atmaya başladı. Gümrüğün sırasındaki Reji Dairesi'nin kapısı üstünde asılı Türk bayrağını düşürmek istediği anlaşılıyordu. Fakat bütün atışlar boşa gidiyor, on beş dakikadır bayrak olduğu yerde, pervasız dalgalanıyordu.

Mevkı Kumandanlığı Muhafız Bölüğü, Kastamonu'dan aldığı takviye ile Boyran, Abaştepe, yerli Rumların mahallesi Patriyos sırtlarında siperlere, mevzilere girmişti. Bu kuvvetler, İnebolu'nun eli silah tutan bütün erkekleri, Kuvayı Milliyecileri ile tamamlanmıştı. Tepelerde, sırtlarda siperlere giren askerler, silahlı siviller, şehri bombardıman eden iki Yunan harp gemisini, gerilmiş yüzler, kısılmış gözler, ısırılmış dudaklarla, seyrediyorlardı.

Panter'in bir türlü bayraga attığı mermileri isabet ettirememesi, sinirli, öfkeli yüzlerde, alaycı birer tebessüm meydana getirdi. Fundalıkların arasında, kucağında tüfek oturan Mustafa Reis, bir kahkaha attı. Siperlerdeki askerler, onlara kumanda eden müfreze kumandanı Nurettin, hayretle Reis'e baktılar. Yüzbaşı Neyyir, Talip, doğruldular. Yüzbaşı,

"Niye gülüyorsun Reis?" diye sordu. Reis, kalpağını kaşına yıktı:

"Ha pizüm koca gemiyü babam da yakar... Bayrağımızı indiremedi gâvur yerinden de ona gülerim."

"İndiremiyecek de..." diye Yüzbaşı, öfkeyle söylendi. Hakikaten Panter'in bütün atışları boşa gidiyordu. Gümrük binasının bir kısmı, Reji Da-

iresi'nin yan tarafı, bütün sokak tuzla buz olduğu halde bayrak, Karadeniz'in bugün sert esen rüzgârına kendisini vermiş, durmadan dalgalanıyordu. Reisin gülmesi şimdi bütün siperdeki askerlere, Kuvayı Milliyeci mücahitlere geçmişti. Neyyir Bey,

"Eh," dedi, "bayrak iyi bir tuzak oldu. Biraz daha sokulursa gününü görür." Onun tahmini doğru çıktı. Daha açıkta mandalar gibi suyun içinde yayılan Kılkış Zırhlısı, yavrusu Panter'e yaklaşmaya başladı. Mevki Kumandanı Kaymakam Nidai Bey, elinde dürbün durumu gördü. Panter, top mahrekinin içindeydi. Fakat Kılkış, tam Kel Sevmen tepesindeki iki Türk sahra topunun menziline giriyordu. Kaymakam, Muhafız Batarya Kumandanı Yüzbaşı İsmail Hakkı'ya yan gözle baktı. O,

"Hazırım. Menzile girdi," dedi. Ve emrini verdi. Eski sahra toplarından birincisi gürledi. Mermi, Kılkış'ın beş bacasının üstünden aşarak, yan tarafında bir su sütunu kaldırdı. Koca zırhlı, kuyruğuna basılmış canavar gibi, gerisin geriye fırladı. Kaçarken de ateşe başladı. Kel Seymen Tepesi, İnebolu Hastanesi'nin üst başındaki tepeydi. Kılkış'ın attığı ilk gülle, hastanenin önündeki meydanlığa düştü. Kocaman bir çukur açtı patlayınca. Panter de geri geri çekilmeye başlamıştı. Topçu kumandanı ikinci topa emir verdi:

"Göreyim seni Ayaşlı Onbaşım!" diye bağırdı. Ayaşlı nişan aldı, topu ateşledi. Mermi, Panter'in kıç güvertesine düştü. Düşmesiyle bir duman, ateş sütunu yükseldi. İnebolu sırtlarını tutan Türkler, sevinçle bağırıştılar. Mevki Kumandanı,

"Aferin oğullarım! Aferin Ayaşlı Onbaşı!" diye topçulara bağırdı. Ayaşlı, içi pırıl pırıl yanan çocuk gözlerle bir zaman uzaklaşan iki düşman gemisine baktı. Tekrar topunu hazırlamaya koyuldu. Öte yanda Mustafa Reis, askerlere bağırıyordu:

"Top dediğin böyle atılır be uşaklar!" Ayağa kalkmıştı Yüzbaşı Neyyir, ona seslendi:

"Reis, ayakta durma; çök yerine..."

"Gördün mü Yüzbaşım, gördün mü?"

"Gördüm. Çök şimdi."

Reis, fundalığa saklanırken söyleniyordu:

"Bizim gemileri, kayıkları yaktılar. Bre şapşal herifler, Karadeniz'de kayık kıtlığına kıran mı girdi? Vallah bir parmağımı oynatacağım, bütün Karadeniz'in gemileri, kayıkları, yarın İnebolu'da soluğu alacaklar. Yine ge-

len vapurlardan cephaneleri indireceğiz, boşaltacağız. Hepsi de yallah Ankara'ya..."

Şimdi Yunan Kılkış Zırhlısı ile Panter Torpidosu, bir hayli açılmış, yan yana durmuşlar, öylece Kasaba'ya bakıyorlardı. Talip, sordu:

"Neyyir, ne yapacaklar şimdi acaba?"

"Kasabamızı bombardımana hazırlanıyorlar."

"Asker çıkarmaya niyetleri yok mu?"

"Zannetmem."

"Niye asker çıkarmıyorlar karaya? Biz, hazırız." Yüzbaşı, dönüp Talip'e gülümseyerek baktı:

"Galiba canın muharebe istiyor?"

"Görmüyor musun, hep siperlerdeyiz."

"Her ihtimali hesaplamak askerlik icabıdır. Ama şu iki düşman gemisinin karaya asker çıkaracağını sanmıyorum. Bize nümayiş yapıyorlar sadece."

"Ama ne nümayiş! Ortalıkta ne piyade, ne deniz kayığı, ne de motor, gemi bıraktılar..."

"Duydun Reis'in söylediklerini: Yarın bütün Karadeniz'in kayıkçıları, gemicileri, yardıma gelirler. İşimiz aksamaz."

Birdenbire Kılkış'ın topları ateş saçmaya başladı. Gemi, ağır ağır bir sağa, bir sola doğru seyrediyor, sancak ve iskelesindeki topları ateşliyordu. Gülleler, hastaneye, Yahya Paşa Camisi'ne, çarşı içine doğru düşmeye başladı. Can kaybından kumandanlar endişe etmiyorlardı: Halk, sabahın erken saatlerinden beri ta İkiçay alanındaki tarlalara çekilmişti. Hem de götürebildiği kadar cephaneyi de beraberinde taşıyarak. Mevki Kumandanı, yerli Rumları da tahliye etmiş, onların da kılına zarar gelmemesini tembih etmiş, bütün hazırlığı görmüştü. Sabahleyin sahile beyaz bir bayrak çekerek Kılkış'tan gelen bir Yunan yüzbaşısı, Kaymakam Nidai Bey'e, yine kasabanın kaymakamı İsmail Hakkı Bey'e, birer ültimatom getirmişti: Mondros Mütarekesi'nden söz ediliyordu mektupta. Şehrin depoları, büyük binaları aranacak, cephane bulunursa, yakılacaktı. Yunanlıların baskın yapacağını iki gün önceden Mevki Kumandanlığı sezmiş, tertibat almıştı. Fakat bu işin bu kadar çabuk olacağını kestirememişlerdi. Ama Türkler, ültimatomu alınca, Yunanlıları tam üç saat oyalamışlardı. Önce, "Size, depoları gösterebilmek için, Kastamonu valisinden izin almamız gerekir," demişler, sonra da, "Ankara'ya sormamız icap ediyor," karşılığını vermişlerdi. Yunan

Amirali, üç saat mühlet verdi. Kumandanlığın cevabını Kılkış'a Liman Reisi Yüzbaşı Neyyir götürdü. Gemideki İstanbullu bir Rum tercümanın yardımı ile şifahen de Amiral'e, karaya çıkamayacaklarını, depoları gezmeye lüzum olmadığını, zaten şehrin içinde, cephane filan bulunmadığını söyledi. Amiral, fena halde öfkelendi:

"Daha üç gün önce, 6 Haziran'da, buraya Yenidünya adlı vapur, geldi mi, gelmedi mi?" diye bağırdı. Yüzbaşı, sakin bir sesle cevap verdi:

"Geldi. Bu vapurun içini arayıp, bir saat önce kalkıp gitmesine siz müsaade ettiniz."

"Ama," diye bağırdı Amiral, "bu gemi, sersem İngilizlerin İstanbul'dan kaçırdığı, fark edemediği, sivil giyinmiş tam dört yüz tane Türk zabitini indirdi. Çeşitli rütbede Türk zabiti!"

Yüzbaşı Neyyir, Amiral'i sinirlendirecek kadar soğuk bir şekilde güldü:

"Amiralim," dedi, "İngilizlerin dört yüz Türk zabitini kaçıracak kadar aptal olduklarını zannederler mi?"

"Aptaldırlar, sersemdirler!" diye gürledi Amiral.

"Size, buradaki ajanlarınız yalan bilgi vermişler."

"Ben, anlamam," diye kendisini toparladı Amiral, "silah, cephane, asker kaçırdığınız muhakkak. Emir aldım: Kıyıdaki bütün kayıkları, gemileri yakacağım. Depoları yakacağım."

"Fakat kıyıdaki asker malı değil, halkın, tüccarın malı kayıklar, gemiler. Sonra Rum halkın da depoları, evleri var. Size herhalde söylemişlerdir: Biraz önce kıyıya çıkan zabitinize, Rum vatandaşlarımız kadınların, nasıl hakaret ettiğini: Niçin bizim rahatımızı bozuyorsunuz? Ne istiyorsunuz bizden? Biz Türklerle, kardeş kardeş dededen, atadan beri, bir arada yaşıyoruz, diye bağırdılar."

Amiral, gülümsedi. Bir aşağı bir yukarı dolaştı. Geldi Türk yüzbaşısının önüne dikildi:

"Biz, cahil kadınların sözüne bakmayız."

"Orası, sizin bileceğiniz bir şey."

"Yüzbaşı, mülakatımız bitmiştir. Kumandanlarınızın cevabını da aldık. Size, kıyıya çıkıncaya kadar müsaade ediyorum."

Neyyir, selam verdi. Amiral de selam aldı. Amiral'in bakışları arasında merdivene yürüdü. Amiral, arkasından seslendi:

"Unutmayın Yüzbaşı, silahlı bir şehirsiniz!"

Neyyir, döndü merdivenin önünde:

"Elimizdeki silahlarla, kıyıda sizi bekliyoruz Amiralim!" karşılığını verdi. Amiral, elinde, Vali Reşit Paşa'nın mektubu, ters ters bakakaldı. Yüzbaşı, merdiveni indi. Şaban Reis el verdi. Aptullah, Selim, öteki dört kayıkçı ile küreklere yapıştılar. Piyade kayığı Kılkış'tan uzaklaştı... Mehmet Reis'le Şaban Reis, Yüzbaşı'nın yüzüne bakıyorlardı. Neyyir, onlara gülümsedi.

"İnebolu'yu bombardıman edecekler," dedi. Reisler,

"Ee, ne olacakmış sonra?" dediler.

"Ne olacak... Sonra çekip gidecekler."

"Allah vere de cephane, tüfek sakladığımız yerlere mermi değmeye..."

"İnşallah..."

Bu olaylar, 9 Haziran 1921 sabahı ortaya çıkmıştı. Bu sabah bir perşembe sabahıydı, bir bayram sabahıydı. İnebolulular haziranın başından beri üst üste gelen gemilerden malzeme, cephane, tüfek indirmekten yorulmuş, dinmiş, bitkindiler. Ayın yedisinde dört yüz Türk zabitinin Yenidünya ile geldiği ve hemen o gece Ankara'ya hareket ettiği bir gerçekti. Nasıl, ne şartlarla yola çıkabilmişler, düşman ablukasını Yenidünya nasıl geçebilmişti? Şimdi bu meselelerle uğraşacak vakit yoktu. Uzun zamandır İstanbul tarafından gelemeyen cephane, Can Vapuru'ndan çıkmıştı. Trabzon'dan gelenler ayrı... Bütün bu hengâmede, İnebolu, ne ramazanın ne de bayramın tadını çıkarabilmişti. Ancak bu perşembe, bayram sabahı, bütün kaynaşmalara rağmen, erkekler, kahvelere çıkabilmişler, Yarbaşı Kahvesi'nde toplanmışlar, bayramlaşıyorlardı ki, molozun –mendirek– karşısında, Kılkış ile Panter görünmüştü. İşte yine İnebolu, yerinden oynamış, yeni elbiselerini giymiş, sokaklarda dolaşan, oynayan çocuklarını kapan analar, İkiçayı boylamışlardı. Giderken de kasaba içindeki tehlikeli yerlerde duran cephaneleri yüklenmişlerdi. Çocuklar, yine top mermisi taşıyordu. İkiçay'a giden, tarlalarda, çukurlarda saklanan halk, birkaç saat içinde şehri boşaltmıştı. Tüfeğini kapan erkekler –ki bunlar çoğu yaşlı, orta yaşlı kişilerdi; gençler cepheye alınmıştı– tepelerdeki, sırtlardaki askerlerin yanına koşmuşlardı.

Kılkış, cehennem kusuyordu. Talip, gözünü kırpmadan denize, ateş saçan gemilere bakıyordu. Bir ara Neyyir'e döndü:

"Bakıyorum," dedi, "şu altımızdaki Patriyos Mahallesi'ne attıkları yok."

"Rum mahallesine atar mı hiç?"

"Doğrusu bizim Mevki Kumandanı yaman adam. Nakliyeci kamyonlarımızın kocaman dört varil benzinini kiliseye saklamakla çok iyi ettik."

"Benim asıl korkum," dedi Yüzbaşı, "şu sağdaki kayalıklarda: Orada yirmi bin tüfek var sandıklar içinde. Polonya hududunda dövüşen Sovyet askerlerinin tüfekleriymiş. İşleri orada bitince, bize yolladılar."

"Hiç korkma," dedi Talip, dikkatle kayalıklara bakarak, "orası Patriyos Mahallesi'ne yakın."

"Evet. Kayalıklar inşallah akıllarına gelmez."

Kılkış'la Panter, yavaş yavaş uzaklaşıyordu. Yarım saat sonra gözle görünmez oldular. İkiçay'a haberler gitti. Halk sevinç içinde evlerine döndü. Yanan yıkılan, milletin umurunda değilmiş gibiydi. Kumandanlar, Kaymakam, zarar ziyanı, hasarı tespit etmeye giriştiler. Halk hiçbir şeye aldırmıyor gibiydi ama, belli etmek istemiyordu. Çocuklar, bayram yerine yollanmış, kadınlar, birbirlerinin bayramını tebrik bahanesiyle evlerde toplanıyordu. Erkekler, yine kahvelere çıkmış, bayram yapıyor görünüyorlardı. Büyükler, durmadan hep, çok çok azınlık olan yerli Rumlara iyi muamele edilmesini halka hatırlatıyorlardı. Bunun siyasi sebepleri olduğu gibi, insanca düşüncelerle böyle yapıldığı, birçok olayla meydana çıktı: Türk, silahsız kadın ve çocuklara dokunmuyordu. Onların erkeklerinin Pontusçu olup dağlara çıktığını bildikleri halde. İçlerinden çoğunun, ihtiyarlarının, papazlarının casusluk ettiğini bildikleri halde. Yerli Rumlar o kadar azınlıktaydılar ki, istese Türkler neler yapmazdı. Ama, yine Yunan bombardımanından kaçarken, kasabanın dışına çıkarken, bu sekiz yüz kadar Rumu da beraberine almıştı. Onları da idareciler koruyordu.

Fakat Talip'in canına tak demişti. Kaymakam'dan ne yapıp yaparak, Rumları, Rumların bazılarını, sorguya çekmek müsaadesini alacaktı. Şu İnebolu'dan ta İstanbul'a kadar haber uçuran casusları yakalayacaktı. Yüzbaşı Neyyir, onun bu fikrine güldü:

"Ben senin yerinde olsam, dosdoğru gider, Papaz Efendi'yi tevkif ederim."

"Benim de kararım bu ya... Siyaset karışır diye korkuyorum. Benzinleri kiliseye götürdüğümüzde, sapsarı oldu. Kilise yanar, diye bağırdı. Biz de, sizin tayfalar mermi atarlarsa elbette yanar, dedik. Herifi deli ettik."

"Bu haberi de vermeyecek mi?"

"Bundan sonra zor. Gözaltında artık."

"Bak bu işini beğendim."

"İyi ya... Papaz'dan başkaları var ona yardımcı. Onları bir yakalarsak, Papaz Efendi'nin eli kolu bağlanır."

İnebolu'da daha uğraşılacak çok çok iş vardı. Herkes işi başına dönüyordu.

4

Şoför Ali Usta, eli yüzü yağ içinde, dolma lastikli eski Berlier kamyonunun altından emekleyerek çıktı. Elindeki anahtarı öfkeyle yere çarptı:

"Kes ulan Burunsuz tıraşı be!" diye bağırdı. Muavin Burunsuz Şevki, cephane sandıklarının üstündeydi. Kamyonun yükünü, köylülerin yardımı ile bağlıyordu. Bir taraftan da durmadan konuşuyordu:

"Amanın ağalar, vardık efendim Ilyas Dayı'nın yumuşacık hanına. Oturduk bir ballı bezdirme yedik. Oradan efendim kalktık sabah karanlığında, vardık Kel İsmail Ağa'nın hanına. Oturduk bir ballı bezdirme yedik. Oradan kalktık efendim, ver elini Yumurtacı Hüseyin Ağa'nın hanına..."

Şevki'nin lafını, çember sakallı bir ihtiyar, yukardan sallanan ipi, çamurluğun üst tarafındaki çengele bağlarken kesti:

"Ha be uşak, bütün bezdirmeler ballı mıydı?"

Kamyonun etrafındaki köylüler, kahkahayı bastı. Burunsuz,

"Biz kamyonculara bezdirmeler hep ballı çıkıyor," karşılığını verdi. Aşağıdakilerden biri,

"Neden size bezdirmeler ballı çıkarmış?" diye sordu.

"Biz, sizin kağnılardan, arabalardan daha çok cephane götürüyoruz Ankara'ya da ondan." İhtiyar güldü:

"Haydi oradan be uşak. Yollarda kaldığınız zaman yine sizin şu alametleri bizim öküzler çeker kurtarır."

Burunsuz Şevki, ne söyleyeceğini şaşırdı. Cephane yükünün üstünde dikildi kaldı bir an. Sonra,

"Böyle iş bizim ustanın başına hiç gelmedi, ötekilerin yollarda kaldığını duyduk."

Ali Usta, bu söze dayanamadı. Bütün öfkesi dağıldı. Bastı kahkahayı:

"At bakalım ulan. Karşında gâvur yok ya... palavran boşa da gitse ziyanı yok."

Bir köylü alayla sordu:

"Ee... İsmail Ağa'nın ballı bezdirmesini yediniz... Sonra?"

"Sonracığıma," diye elinin tersi ile alnındaki teri sildi Şevki, "Kalktık, Çomar'ın hanına yöneldik."

Ali Usta,

"Dur be kerata, Ilgazlar'ın doruğunu ne çabuk buldun?" dedi. Köylüler yine gülüştüler. Şevki, bağırdı:

"Ne diyorsun be Ustam, şu bizim kocaman, ceylan gibi kaçar."

"Sen onu benim külahıma anlat. Bana da mı yutturacaksın..."

Güneş doğmak üzereydi. Daha doğmadan ortalığı bir sıcak kaplamıştı. Denizden gelen ince bir meltem, günün hararetini pek yenebileceğe benzemiyordu. İkiçay'daki tarlaların içi kaynaşıyordu: 9 Haziran bombardımanından sonra, ta Çankırı'ya kadar bütün köy ve kasabalardan ne kadar at, araba, kağnı varsa, bir hafta içinde İnebolu'ya akın etmişti. Kasabanın içi, etrafı kağnılarla, arabalarla, yük hayvanları ve insanlarla dolmuş taşmıştı. Yükleyebildikleri kadar cephane yüklüyor, hemen Kastamonu, Ilgazlar, Çankırı yolu ile Ankara'ya hareket ediyorlardı. Her köy, yarışa girmişti birbiriyle: Kim daha çok kağnı, araba, hayvan çıkaracaktı ortaya? Kim, daha önce Ankara'ya varacaktı? Kocası askere, cepheye gitmiş emzikli kadınlar, çocuklarını sırtlarına vurmuşlar, öküzlerin, mandaların ardında bağrışıyor, hayvanlarla 'dah, çüş, ohhhaaa!' diye pençeleşiyorlardı. Ta İnebolu'dan Çankırı, Ankara yollarına kadar, Ilgazların, yüce dağların sırtlarından, doruklarından dolanan yollarda, nakliye kolları uzayıp gidiyordu: Kağnı katarlarını, deve katarları, deve katarlarını, mekkâre katarları, mekkâre katarlarını, araba katarları, araba katarlarını, kamyon katarları gelip geçiyordu. Bu uzayan, yollar boyunca uzayan insan selinin bir tek ümidi vardı: Taşıdıkları cephane, silah, cepheye ulaştı mı düşmanı mağlup perişan edilecekti. Silah, cephane olduktan sonra, Türk'ün karşısında kimse duramazdı. Bütün memleket, yollara düşmüştü: Cephane taşıyordu. Bütün memleket, kasabalarda, şehirlerde, evlerine kapanmıştı: Askerine yün çorap örüyor, mintan dikiyordu. Bütün memleket, kapısının penceresinin demirini sökmüş süngü yapıyordu. Bütün memleket, elbirliği ile, İnebolu'ya gelen binlerce sandık cephaneyi, tüfeği, top mermisini, bir an

önce cepheye, Ankara'ya ulaştırmak için çırpınıyordu. Bu arada İnebolu ile Ankara arasında cephane taşıyan Mukbil Bey'in beş kamyonu, Nafiz Bey'in altı kamyonu da vardı. Bu kamyon kolunun ustabaşı, Şoför Ali Usta'ydı. Kamyonlar, yükü aldıktan sonra hep birden bir kol halinde yola çıkıyordu. Bu işler, ikinci defa İnönü'nde mağlup olan düşmanın, tekrar 10 Temmuz 1921'de taarruza geçmesinden, Kütahya, Eskişehir, Afyon üzerinden Ankara'ya yürümeye kalkışmasından önce, son derece hızlanmıştı. Temmuz başına kadar, bütün millet, canını dişine takmış, cepheyi hazırlıyordu. Bütün yurtseverlerin yüreği, bir tek yürek gibi çarpıyordu.

İkiçay'da tarla içindeki çukurlara saklanan cephaneler yükleniyordu. Sabah karanlığından beri, kağnılar, arabalar, bunların etrafında insanlar kaynaşıyordu. Eslaha ve Cephane Komisyonu Reisi Binbaşı Zeki Bey, sağa sola koşuyor, yardımcıları ile didiniyordu. Liman Reisi Yüzbaşı Neyyir, Yüzbaşı Mehmet Ali, daha birkaç zabit, Binbaşı'ya yardımdaydılar. Kamyonlara, arabalara, kağnılara, hayvanlara cephaneler yükleniyor, yüklenenler yazılıyor, sıra numaraları veriliyor, sonunda yola çıkarılıyordu. Her kolun bir başı, reisi vardı. Kumandanlar, yorgunluktan, uykusuzluktan, didinmekten bitkin bir duruma düşmüşlerdi. Ama şikâyet edecek zaman değildi. Şikâyet akıllarının köşesine gelmiyordu. Bir hafta içinde, son bir haftada bin beş yüze yakın kağnı, araba yüklenip sevk edilmişti. Bütün haziran ayı boyunca, limana gemiler sık sık cephane getirdiler. Onları boşaltmak, indirmek, yüklemek bir dert olmuştu. Ama tatlı bir dert... Ordu silahlanıyordu. Bu sevinç, bütün gayretleri artırmaya yeterdi.

Ali Usta'nın kumandasındaki kamyon kolu, –beş kamyondu– bu sabah ikinci seferine hazırlanıyordu. Ali Usta, sıra sıra yükünü almış, hazırlanan kamyonların etrafında dolaşmaya başladı. Radyatörler için yedek sular, tenekelerle hazırlanıp, bağlanıyor, benzinleri dolduruluyor, motor yağları ikmal ediliyordu. Ufak tefek –şimdilik– arızalar gözden geçirildi. Güneş doğarken yola hazırdılar. Şoför Ali Usta, Binbaşı'ya,

"Biz hazırız Kumandanım," dedi. Binbaşı, ona yüklenen cephanenin hazırlanan evrakın bir kopyasını verdi:

"Haydi, Ustam, yolun açık olsun. Tez dönüp gelin," emrini verdi. Ali, doğru, direksiyona çıktı. Şevki'ye seslendi:

"Çevir bakalım şu kolu Burunsuz."

Muavin, kola abandı. Usta gazı açtı. Üçüncü çevirişte kolu, motor gürledi, homurdandı. Arkasından öteki kamyonlar da motorlarını işlettiler. Şevki, Usta'sının yanına çıktı oturdu:

"Ver elini Ankara!" diye bağırdı. Ali, motoru cayırdatarak vitese aldı:

"Çayı görmeden paçaları sıvama bakalım. Arızasız Ilgazlar'ı bir tutalım hele."

"Allah büyük be Ustam, askere cephane götürüyoruz. Elbet bizi gözetir."

"Gözetmezse işimiz kötü zaten."

Kamyonlar, büyük bir gürültü ile, sabahın sessizliğinde, kendilerine, arabaların, kağnıların, küme küme insanların arasından yol açtılar. İrili ufaklı birtakım çocuk onlarla beraber tarlaların içinden yola çıkıncaya dek koştu. Bağırıştılar, el salladılar. Kadınlı erkekli araba, kağnı sahipleri,

"Varın güle güle... Ardınızdan geliyoruz..." diye uğurladılar. Yola çıkınca, Ali sordu:

"Oğlum Şevki, benzin tenekelerini iyice çuvala sardın mı?"

"Hiç meraklanma Usta. Üç dört kat sardım."

"Amanı bilir misin? Akar uçarsa, yollarda kalırız. İhtiyat benzinimize mukayyet ol."

"Yükün kolay yerinde çuval içinde tenekeler, hem de üç kat. Sıkı bağladım.

"Su, suyu ne yaptın?"

Delikanlı güldü:

"Yollar çeşme dolu be Ustam."

"Ulan, çeşmeden ırak su kaynatacağı tutar radyatörün. Çöker kalırız."

"Su tenekesi de sağlam usta. Meraklanma."

"İyi. Aferin. Şimdi iş duaya kaldı, bu külüstüre Allah sıhhat afiyet versin."

"Amin!" diye sağlam, beyaz dişlerini dizdi Şevki.

Kamyonlar yolun üstüne çıkmışlardı. Birbirlerini tosbağalar gibi takip ediyorlardı. Ali, arkasına bir göz attı. Yüreğine bir sevinç, bir ferahlık giriverdi. 'Bunca cephaneye karşımızda düşman dayanamaz...' diye düşündü. Cepheye ulaşan, ulaşacak olan cephane, silahın haddi hesabı yoktu Ali Usta'ya göre. Dikkatle gözünü yola dikmiş, sıkı sıkı direksiyona yapışmış. yüzünü hafif bir gülümseme almıştı. Kara kocaman bıyıklarının altındaki dudakları neredeyse ıslık çalmaya hazırlanıyordu. Birdenbire,

"Gece demek, gündüz demek yok Burunsuz..." diye konuştu, "motorlara soluk aldırıp aldırıp yürüyeceğiz. Bu sefer hanlarda ballı bezdirmeleri

bol bol yiyemeyeceksin..."

"Nohut çorbasından ne haber!" diye Muavin kahkahayı bastı, "Basar gideriz durmadan Ankara'ya kadar."

"Tamam. İşte ona göre hazırlıklı ol. Ne kadar çok sefer yapabilirsek o kadar iyi. Durmayacaksın, dinlenmeyeceksin. Gözünü budaktan sakınmayacaksın. Bu mesele, ölüm kalım meselesi oğlum, anladın mı?"

"İyi dedin Ustam."

"Göreceksin, şöyle bir punduna getirip, düşmana bir yükleniş yükleneceğiz... Allah Allah..."

Şevki, suratını astı:

"Kaç para eder..." diye söylendi. Ali, gözünün ucuyla ona baktı:

"O da ne demek?"

"Hani diyeceğim, kusura bakma Ustam; ben, dün senden habersiz Askerlik Şubesi'ne gittim."

"Ee, ne işin vardı orada?"

"Reis Hasan Fehmi Bey'in huzuruna dikildim: Binbaşım, dedim, Allah'ını seversen; beni cepheye yolla..."

Ali, gülümsedi. Motora biraz daha hız verdi. Kamyon iki tarafı ağaçlık, bir meyli tırmanan yola abandı:

"Binbaşı seni kovmuştur yanından."

"Dediğin gibi oldu Usta, bana Binbaşı, gözlerini iri iri açarak, bas bakalım, sen şimdi zaten cephedesin!" dedi.

"İyi bir de sopa atmamış."

"Ustam be, biz, şu gâvuru elde tüfek kovalayamayacak mıyız? Vallah hevesim içimde kaldı."

"Bak oğlum Şevki," diye Ali, kaşlarını çattı: "Ben de senin gibi düşünüyordum. Ama aklım suya erdi. Şu bizim altımızdaki tekerleklerin her dönüşünde, düşmanı on adım geriye sürüyoruz. Bunu unutma. Şu cephaneleri biz götürmesek, ordumuz nasıl harp eder? Biz de cephedeyiz şu sıra, hem de düşmanla burun buruna. Şube Reisi haklı."

"Ama ne de olsa, tüfekli olmak başka şey."

"Sırtımızda kaç tüfek var şimdi bir hesapladın mı?"

Şevki, sustu. Gözlerini dargın dargın yola dikti. Ali,

"Ekmek çıkını nerede?" diye sordu.

"Burada Usta, ayaklarının arasındaki sepette."

"Kes bir parça ekmek bakalım, sabah kahvaltısı yapalım."

"Peynir mi, zeytin mi istersin Usta?"

"Ulan, zeytini nereden buldun?"

"Vallaha hiç aklımda yoktu. Akşam bir ninenin öküzlerini suya götürdüm. Kadıncağız, bir gümlüyü açtı, iki kocaman avuç verdi."

"Nasıl da işini bilirsin ya..."

Güneş, karşıdaki dağların ardından yükselmiş, Karadeniz'e bakıyordu. Arkadan esen hafif bir rüzgârın kamyonların tekerleklerinden kaldırdığı toz, önlerine geçmeye çalışıyordu. Ali, ekmeğini çiğnerken,

"Bak bakalım arkaya Şevki," dedi, "ötekilerden ne haber? Geliyorlar mı?"

Muavin, başını uzatıp arkasına baktı:

"Hepsi sırayla arkamızda Usta. Tıkır tıkır geliyorlar. Daha arkadan da bir kağnı kolu yola koyulmuş. Ama bizden çok uzakta."

"Allah vere bir arıza çıkıp hemen kalmasak. Kağnılardan iyice uzaklaşalım. Bizi tutamasınlar. Hesapta kadınlara, çoluk çocuğa rezil olmak da var."

"Evvel Allah, sonra da sen, ben, usta; yolda kalmak ne demek?"

"Kadınları, çocukları görünce, hep aklıma İstanbul geliyor Şevki... Bizim kızı bir yaşında bırakıp çıkmıştım. Şimdi iki buçuk yaşına bastı."

"Üçünü doldurmadan, bu işler biter, yanlarına varırsın."

"İnşallah..."

"Herhalde şimdi konuşmaya başlamıştır."

"Elbette... Bülbül gibi..."

"Gözleri mavi mi, kara mıydı Usta?"

"Bak be Şevki, bu mesele hiç aklımda kalmadı. Ne renkti benim kızın gözleri acaba?"

"Bana kalırsa, kara gözlüdür."

"Peki kara gözlü diyelim."

Bir zaman sustular. Sonra Ali Usta sordu:

"Nasıl buluyorsun bizim motorun gürültüsünü?"

"İyi homurdanıyor Usta, keyfi yerinde gibi..."

"Yol verin ulu dağlar!" diye bağırdı şoför. İçinde bir ferahlık, bir sevinç vardı. Keyfini bir tek endişe bozuyordu: arıza! Şoför Ali, bütün kamyonları uçurmak, Ankara ile İnebolu arasında uçurmak istiyordu.

5

Kaymakam Ismail Hakkı Bey, masasının üstüne kollarını iyice dayamış, gözlerini karşısında oturan dinç ihtiyara dikmişti:

"Kocaeli'nde Hilafetçilerle, Şile'de Rum haydutlarla iyi dövüştüğünü, onları sindirdiğini, bozduğunu öğrendik. Demek şimdi de cepheye gidiyorsun Recep Efendi?"

Mavi, yumuk yumuk gözlü, kara kalpağının kenarından bembeyaz saçları kıvır kıvır taşmış ihtiyarın, geniş omuzları büsbütün genişledi. Omuzlarındaki çapraz asılı fişeklikler parladı. Gülümsemesi, beyaz palabıyıklarının ucundan döküldü:

"Canım Beyefendi, bana sadece İpsiz Recep derler. Siz de İpsiz deyiniz olsun bitsin. Şu efendiliğe bir türlü alışamadım."

"Ama İpsiz Recep," diye güldü Kaymakam, "senin yaptığın işler, efendilerin yapacağı işlerdir."

"Vazifem! Başkaca elimizden ne gelirdi ki?"

"Bir zamanlar, bir yelkenli taka ile, Karadeniz'de cirit atıyordun. Rusya ile bizim sahiller arasında tütün, tuz kaçakçılığı filan ha?"

"Buna, korsanlık desek nasıl olur Kaymakam Bey?"

"Peki, öyle diyelim. Ama o zamanla, şimdiki halini karşılaştırınca..."

"Efendi Beyim, o zamanlar, padişahlık devriydi. Şimdi, millet devri başladı. Eh, millete hizmetçilik etmek de boynumuzun borcu."

Kaymakam'ın yorgun gözlerinde bir ışık parladı:

"Allah millet yolunda hepimizin yardımcısı olsun."

"Amin. Düşmanlarımızı haklayacağız. Allah bizimle birliktir."

Kapı vuruldu. Odacı bir tepsi içinde iki kahve getirdi. Kaymakam, odacıya,

"Bizi kimse rahatsız etmesin. Kimseyi de kapı önüne yaklaştırma. Yalnız Talip Bey gelecek, onu içeriye alırsın," emrini verdi. İpsiz Reis'e cıgara paketini uzattı. Yaktılar, kahvelerini içmeye başladılar. Bir zaman konuşmadılar. İsmail Hakkı Bey, bitirdiği kahve fincanını, elinin tersi ile masanın bir tarafına doğru sürdü:

"Buraya seni niçin yolladıklarını biliyor musun?"

"Bilmiyorum. Hem de anlayamadım Kaymakam Bey. Rize'ye köye takviye almaya gitmiştim. Bir hayli de uşak topladım. Sekiz yüz kadar oldu. Zaten yola çıkıyorduk. Kemal Paşa'dan bir emir geldi:

İpsiz, çabuk olsun, yakında Yunan taarruza hazırlanıyor, diye. Hemen yola çıktık takalarla. Göze batmayalım diye buraya yanaşmadık. Sinop açıklarında karaya vurduk. Kastamonu'da Muhittin Paşa bizi karşıladı. Yanımıza mektep görmüş aslan gibi zabitler de verdi. Öğrendik ki, Kemal Paşa Hazretleri bize, binbaşılık rütbesi vermiş. Vazife ağırlaştı Kaymakam Bey. Millet huzurunda binbaşı olarak hizmet göreceğiz. Vazifemizde kusur olursa, Kemal Paşa'ya, millete rezil olmak var hesapta. 'Bre uşaklar, ne duruyoruz, Ankara'ya bir an önce yetişelim.' dedim. Muhittin Paşa, 'Önce yanına yirmi beş otuz kişi al Recep, İnebolu'ya kadar bir uzan. Orada da seni bir vazife bekliyor. Hiç durmayıp çabuk döneceksin. Öteki uşakların seni burada beklesinler.' dedi. Soluğu burada aldık. Nedir vazife bilmiyorum. Siz, söyleyecekmişsiniz. Yerli Rumlar bir halt mı etti?"

"Yok Recep, yerli Rumların çoğunu Anadolu içine naklettik. Eskisi gibi ayağımıza dolaşamıyorlar şimdi. Düşün, bunca iş arasında bir de onlarla uğraşmak zor oluyordu. Sana verilecek vazife daha önemli..." Kaymakam, masadan kalktı. Odanın bir köşesine doğru yürüdü. Uzunca bir koltuğu çekti, çevirdi. Bir örtüyü kaldırdı, örtünün altından üst üste yığılmış, istif edilmiş tahta büyük kasalar göründü. Eliyle işaret etti:

"Gel buraya Reis." Recep, çevik iki adımla Kaymakam'ın yanına sıçradı: "Bu kasalar altın dolu." Recep, biraz şaşırmıştı:

"Bunca parayı nereden buldun Bey?"

"Birkaç gün önce, iki Rus denizaltısı getirdi. Millet malıdır. Hem de Orduya lazım. Bunları sen, hazır Ankara'ya gidiyorsun, götürüp Kemal Paşa'ya teslim edeceksin. Hani Maliye Vekilimize demek istiyorum. Daha önce gelen altınları, Ankara'ya çok zor ulaştırdık. Bu sıra asker de ayıramıyoruz bu işe. Siz, askerlerimiz hazır giderken, dedik..."

"Bilseydim birkaç katır bulur gelirdim."

"Biz katırları hazırladık Recep."

"Bak iyi düşünmüşsünüz. Karanlık basınca sarar, hemen yola çıkarız."

"Aman yolda sizi soymayalar..." diye Kaymakam güldü.

"Eski soyguncuyu soymak biraz zordur Bey."

"Ama sen, şimdi binbaşısın."

"Daha iyi söylediniz, bir Türk binbaşısını soymak kimin haddine? Sen, hiç tasa çekme Kaymakam Bey, bu milletin korsanı da çetesi de yurtseverdir. Onların zoru, vaktiyle padişahtı; idaresizlikti, fakir fukaraya yardımdı. Hani ya millete hizmetti bir bakıma. Milli mücadele başladığından beri, Rum haydutlar bir yana, hiç millet malına dokunan çete gördünüz mü? Bunca cephane, mal gitti çoluk çocuk, kadın sırtında Ankara'ya... Kim dokunmuş?"

İsmail Hakkı Bey, yerinde çakılmış kalmıştı. Dikkatle bu eski korsanın sözlerini dinliyordu. Hem de Reis, çok haklı ve doğru konuşuyordu. Bir hakiki binbaşı gibi. Demek bu rütbeyi hak etmişti İpsiz Recep...

Kaymakam, dikkatle tekrar altınların üstüne örtüsünü örttü. Recep Reis, koltuğu çekti, düzeltti. Yerlerine otururlarken Reis,

"Her şey aklıma gelirdi de şu Rusların bizimle dost olup bize yardım edecekleri hiç aklıma gelmezdi," dedi.

Kaymakam,

"Hem de ne yardım," diye karşılık verdi, "bize bir hayli silah, cephane de gönderdiler. Kemal Paşa'yı herkes seviyor."

"Yamandır Kemal Paşa'mız!" diye heybetli yüzünde bir ışık yandı Reis'in, "Ruslarla sulh yapmak, onlardan cephane, silah almak; büyük siyaset doğrusu..."

"Ee... Recep, Ruslarda da idarenin halkın eline geçtiği bir gerçek. Halklar, her zaman zorbalara, müstevlilere, müstemlekecilere karşı kolayca birleşebilirler."

"Ben, Kırım'da, Odesa'da çok dolaştım Bey, hani şu korsanlığımız sırasında... Çok alışveriş ettim. Başka taraflarını bilmem bunların ama, ticarette verdikleri sözü her zaman tutarlar. Gelgelelim, yine de bu işin, bu siyasetin sonu nereye varır, merak ediyorum."

"Burası, onlara kalmış, daha doğrusu Kemal Paşa'nın bileceği bir iş. Gelecekte, ölmez sağ olursak, görürüz."

"Elbette, Paşa, düşünür; bilir yapacağını..."

"Bizler," diye, bir cigara daha yaktı Kaymakam, bir de Recep Reis'e uzattı: "Bizler, sadece bize verilen vazifeye bakalım. Üst tarafını büyükler düşünsün."

"Doğrusun Kaymakam Bey; önce şu Yunanı yurdumuzdan atalım. Atacağız da... Milletçe ayaklandık, silaha sarıldık. Allah bizi utandırmaz."

"Amin, inşallah..."

Bir zaman yan taraftaki iki pencereden sızan akşamın koyulaşan renklerine bakıldı. Kapı vuruldu. Talip, girdi. Biraz telaşlı, canı sıkılmış görünüyordu:

"Altınların Recep Reis'le yola çıkarılması için her şeyi hazır ettik Kaymakam Bey. Katırlar, Gümrük binasının ardına çekildi. Askerlik Şubesi'nde Reis'in uşaklarına yemek ikram ettik. Ortalık biraz daha kararınca yola çıkarlar."

"Recep Reis de öyle düşündü. Biz, onunla bizim fakirhaneye kadar uzanıp Allah ne verdiyse birkaç lokma yiyelim. Misafirimdir."

"Zahmet buyurdunuz Beyefendi," diye doğruldu Recep Reis. Kaymakam,

"Ne demek, vazifemiz. Kim bilir bir daha ne zaman buluşup iki kadeh rakı içebileceğiz. Şu kısa zamandan istifade edelim."

"Sağ olun, teşekkür ederim."

"Estağfurullah... Sen Talip, Kastamonu'ya valiliğe, Ankara'ya vekâlete, altınları Recep Reis'le yola çıkardığımızı bildiren şifreleri hazırla oğlum. Dönüşte ben imzalarım. Reis de yola çıkınca telgrafhaneye veririz."

"Emredersiniz."

"Yahu, senin bir sıkıntın var gibi geliyor bana?"

"Şu zabitleri ile Zonguldak'taki Fransız kıtasından gönüllüyüz diye bize kaçıp gelen Cezayirli askerler canımı sıkıyor."

"Onlar için karar verdik, emir aldık ya... Reis, onları da beraberinde götürüp, Kastamonu'da Kumandanlığa teslim edecek. Onların da hareketini bildirelim."

"Adamlar, ille de bizim yerimiz, istiklal için dövüşen Türklerin yanıdır, diyorlar. Tıpkı geçenlerde gelen Hintli gönüllüler gibi."

"İyi ya!"

"İyi efendim ama, bu adamların yüzünden Fransızlarla başımızın derde girmesinden korkuyorum."

"Adamlardan şüphen mi var?"

"Hayır. Dürüst, namuslu insanlar."

"Öyleyse üst tarafını biz düşünemeyiz. Politikayı büyüklerimiz düşünsün. Madem, bizimle birlik dövüşmek istiyorlar, onlara bu fırsatı vermek zorundayız." Kaymakam, bir an durakladı. Sonra gülümseyerek ekledi: "Hürriyet kavramı, dünyanın her yerinde, her memleketinde, hürriyettir!" dedi. Bir zaman dikkatli dikkatli Talip'in yüzüne bakan İsmail Hakkı Bey, "Senin sıkıntın sadece Cezairliler değil gibime geliyor..."

Talip, cebinden bir telgraf çıkardı. Masanın üstüne yavaşça bıraktı. Sonra ayakta duramıyormuş gibi geri geri çekilip, yandaki sandalyeye ilişti:

"Şifreyi çözdünüz mü?" diye Kaymakam sordu.

"Müsaade etmiştiniz, şifreleri ben çözüyordum."

"Canım orası belli."

"Şifreyi çözdüm. Şu alttaki kâğıtta yazılı.."

"Kötü mü haber?"

"10 Temmuz'da Yunan Ordusu taarruza geçmiş. Üç gündür bizim ordu, geri çekiliyormuş. Afyon'u, Eskişehir'i, Kütahya'yı tahliye edecekmişiz."

"Ne diyorsun!" diye Kaymakam, ayağa fırladı. Yüzü sapsarı kesildi. Talip, devam etti:

"Ordumuz, Sakarya gerisine çekilecekmiş, düşmanı orada karşılayacakmış..."

İsmail Hakkı Bey, Talip'in yüzüne baktı kaldı. Gözlerini Recep Reis'e çevirdiği vakit, onun gülümsediğini gördü:

"Kemal Paşa Hazretleri, işini çok iyi biliyor," diye tok bir sesle konuştu Recep, "Bir zamanlar peşime bir gümrük motoru düşmüştü. Rüzgâr, talihime çok iyi idi. Çekildim, o kadar çekildim ki, heriflerin akaryakıtı bitti. Denizin ortasında kalakaldılar. Aptallar, o kadar şaşkınca yürümüşlerdi. Yakıtları akıllarına gelmedi bile. Bize o kadar çok ateş ettiler ki, mermileri bile tükendi. Düşünün Kaymakam Beyim, heriflerin hepsini sonunda bizim yelkenli taka ile esir aldım. Bütün Karadeniz benim bu maceramı bilir..."

"İşin böyle mi olacağını kestiriyorsun Reis?"

"Gün gibi aşikâr."

"İnşallah," dedi İsmail Hakkı Bey, dikkatle teli okumaya başladı. Sonunda, "Halkımıza şimdilik bunu duyurmasak iyi olacak. Yavaş yavaş, icap ettiği şekilde anlatmalıyız," diye mırıldandı.

Talip, ayaklarını sürüyerek, mezarların arasından yürümeye çalıştı. Son yirmi beş gün içinde kendisini o kadar kaybetmişti ki, kıpırdayacak takati yoktu. Kendisini yirmi yaş birden ihtiyarlamış hissediyordu. Hakikaten genç yüzünde yorgunluktan, üzüntüden kırışıklar belirmiş, gözleri çukurlarına daha da çökmüştü. Saçlarında yer yer ak kıllar belirmişti. Sanki günün yirmi dört saatinde, birisi yüreğini avucunun içine almış, durmadan sıkıyordu. Oysa günlük işler yürüyordu: Cephane getiren gemiler, art arda geliyor, hep eski gayretle boşaltılıp getirdikleri cephaneler sevk ediliyordu. Herkes vazifesi başındaydı. Halk, gayretinden hiçbir şey kaybetmemişti. Gelgelelim, İnebolu'nun üstünde bir ağırlık, bir sıkıntı, bir üzüntü vardı. Asıl, öldürücü bir bekleme, öldürücü bir endişe, herkesin yüzünden okunuyordu. Kahvelerde ihtiyarlar somurtuyor, çarşı içinde esnaf somurtuyor, evlerde kadınların, çocukların ağzını bıçak açmıyordu: 10 Temmuz'da Bursa ve Uşak'tan taarruza geçen Yunan Ordusu, 13 Temmuz'da Afyonkarahisar'a, 17 Temmuz'da Kütahya'ya, 18 Temmuz'da Eskişehir'e girmişti. Ayın 20'sine kadar Kütahya, Altıntaş, Eskişehir dolaylarında on beş gün, Türk Ordusu birlikleri muharebe ede ede, Sakarya Nehri'nin gerisine çekilmişti. Bu haberler, sadece İnebolu kasabasında değil, bütün yurtta bir keder, üzüntü havası estiriyordu: Memleket, millet, artık Sakarya dolaylarında bir ölüm kalım harbine girişeceğini biliyordu. Bütün gözler, Sakarya'nın bulanık sularına dönmüştü. 5 Ağustos'ta akşama doğru, gece yarısına kadar, bütün memlekette bir haber, bomba gibi patladı: Türkiye Büyük Millet Meclisi, Mustafa Kemal Paşa'ya Başkumandanlık vazifesini verdi! Bu haber, milletin yüreğini ferahlatır gibi oldu. Ağızdan ağza çeşit çeşit haberler yayılıyordu: Paşa, cepheye hareket etti. Ordunun başına geçti. Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa, Erkânı Harbiye Reisi Fevzi Paşa beraberindeymiş. Ordumuz, şahinler gibi, Sakarya'nın gerisindeki tepelerde, elde silah, süngü düşmanı bekliyor! Geleceği varsa, göreceği de var! Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'nin, Tekâlifi Milliye emirlerini herkes ezbere biliyordu. Tekâlifi Milliye Komisyonları, en küçük kasabalarda bile faaliyete geçmişlerdi. Vatandaşlar, Ordusu için canını vermeye hazırdı. Elindekini, sırtındakini, ayağındakini veriyordu komisyonlara. Bekliyorlardı: Ümitle, heyecanla, inanarak bekliyorlardı. Bu bekleme, üzüntülerle, endişelerle sürüp gidiyordu.

Talip, bir mezar taşına tutundu durdu. Etrafına bakındı. Ağustosun ortalarıydı. Güneşin, bütün kızgınlığı, biraz önce Karadeniz'in koyu lacivert sularında, suya batırılan kızgın bir demir gibi sönmüştü. Şimdi güneşin

battığı yerden kopup gelen ince bir rüzgâr, mezarlığın içindeki servilerin uçlarını hafif hafif sallıyordu. Talip'in alnı boncuk boncuk terlemişti. Parmağının ucuyla, kalpağını biraz geriye doğru itti. Elinin tersi ile alnındaki terleri sildi. Tekrar ayaklarını sürüyerek çıtırdayan kuru otların, kuru yaprakların üzerinde yürüdü: Mübgân'ın mezarının başucuna geldi. Bu mezarı kaba taşlarla bir ustaya ördürmüş, başına ayağına taş diktirmişti. Her gelişinde otlarını temizlerdi. Şimdi biraz ilerisinde yalnız birkaç kök, mis kokulu kekikler, ince yeşil yaprakları ile genç kızın mezarını süslüyordu. Kekik yaprakları tozlu tozluydu. Onlardan birkaç dal kopardı Talip. Tozlarını silkti yaprakların: Mezarın üstüne dikkatle koydu. Sonra oracığa oturdu. 'Bütün ölenler, yurt için ölenler... Mübgân, boşuna ölmediler elbette...' diye düşündü. Düşünceler birdenbire kafasının içinde yumak yumak oldular; sonra tel tel çözüldüler. Ta İstanbul'dan gelen, gerilerde kalan hatıralara, olaylara kendini kaptırdı. Mübgân'ın güzel başı sanki mezarından doğrulmuş, ince yüzü, parlayan iri gözleri ona bakıyordu. Mübgân, çıkmış mezarından kendi taşına yaslanmış, karşısında oturuyordu. Birdenbire içi burkuldu: 'Kahraman sevgilim benim...' diye mırıldandı. Mübgân'ın hayali gittikçe canlanıyor, karşısında hakikaten oturuyormuş gibi hareket ediyordu. Uzanıp, Bebek sırtlarındaki korulukta olduğu gibi Talip'in elini tutuyordu: 'Demek şimdilik susuyoruz, Sakarya gerisinde düşmanı bekliyoruz...' dedi. Talip, tok, canlı bir sesle karşılık verdi Mübgân'a: (Namluda yatan bir kurşun gibi!) Sarsıldı, doğruldu genç adam. Etrafına bakındı. Genç kızın hayali, ona sevinçle bakarak uçup gitmişti. Sonra eğildi mezara doğru: 'Rahat uyu sevgilim, rahat uyu!' dedi, 'Düşmanı vatanın harimi ismetinde boğacağız!'

Ve Talip, bütün gecenin karanlıkları içinde, sabaha kadar, Mübgân'la diz dize oturdu.

Beşinci Bölüm

1

"Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O satıh, bütün vatandır. Vatanın, her karış toprağı, vatandaşın kanile ıslanmadıkça, terk olunamaz....."

(Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, s.441)

"Kemal Paşa, ordunla binler yaşa!"

Yusuf,

"Mehmet!" diye seslendi. Sesi, sabahın sisleri içindeki kayalık, taşlık Büyük Gökgöz sırtlarındaki siperlerde yankılar bıraktı. Birden boydan boya, sıraya siperlerden birçok başlar uzandı: Baktılar, kulak verdiler. Salih Efe, diz çökûp oturduğu siperin içinden doğrulup, bu uzanan başlara, parlayan gözlere, sakin; fakat gerilmiş yüzlere baktı. Bıyıklarından sakalının ucuna kadar bir gülümseme dökûldü:

"Allah Allah!" diye bağırdı. "Dağ taş, Mehmet kesildi!" Mehmet'lerin yüzü büsbütün aydınlandı. Yüzbaşı Yusuf,

"Birinci tüfek! Sökeli Mehmet!" diye tekrar seslendi. Siperlerin öte ucundan Mehmet, fırladı:

"Buyur Kumandanım."

"Oğlum, o makineliyi getirin. Buraya yerleştirelim."

"Baş üstüne Kumandanım."

Bir numaralı ağır makineli tüfeği, neferler kuş gibi uçurup Yüzbaşı'nın yanına getirdiler. Yusuf, geniş bir çukurun başında duruyordu. Çukur, bö-

lüğün sağ kanadının biraz ilerisinde Gökgöz ile Karasüleymanlı yoluna hakim bir yerdeydi. Tüfek, çukura yerleştirildi. Namlusu yola bakmaya başladı. Ayakları iyice tespit edildi; iyice saklandı. Yüzbaşı, elini Mehmet'in omzuna koydu:

"Bak Mehmet," dedi, "şu yolun kavşak yerini görüyor musun; hani keçi yoluna benzer bir küçük yol sağa doğru dönüyor?"

"Görüyorum."

"Bir de ta karşıda, yüz metre ötede yol kenarında bir koca kaya var."

"Var Kumandanım."

"Haydi bakalım göreyim seni... O kaya ile yolun, kavşak noktasından, bu aradan, yukarıya doğru, bir tek düşman neferi geçmeyecek."

"Geçirmeyiz."

Yüzbaşı, çukurdan çıktı. Siperlerin ardından aksayan ayağını sürüyerek yürüdü. Çok düşünceli olduğu zamanlar, ayağını büsbütün unutuyordu. Bölüğün emrine verilen üç ağır makineliyi iyi yerlere yerleştirmek; düşmanı, karşıdan gelecek düşmanı, dört başı mamur karşılamak istiyordu.

Mehmet, tüfeğin gerisinde hemen bağdaş kurmuş, boş şeritlere mermi dizen Osman'a döndü. Bir de tüfeğin suyuna bakan Ali'ye baktı. İnce bıyıklarını sıvazladı:

"Yüzbaşı'nın dediğini duydunuz..." dedi. Osman,

"Duyduk. Ama Kumandan'ın dediğini sen yerine getirmeye çalış. Benim vazifem, sana mermi yetiştirmek," karşılığını verdi.

"Ülen Osman, bazı bazı çok boş laf edersin."

"Anlayamadım Çavuşum?" diye Osman gülümsedi. Mehmet, kızdı:

"Çavuşluğumuzu beğenemedin mi?"

"Orası belli değil."

"Ne demek?"

"Bu muharebede zabit, çavuş kıtlığı var. Şehit olan olana... Adam kıtlığında sana da çavuşluk düştü."

Mehmet, Osman'ın kendisini kızdırmak istediğini anladı:

"Uzun etme... Sana da onbaşılık düştü adam kıtlığında baksana... Sen sade mermi yetiştir. Biraz sonra görürsün ağır makineli çavuşu, nişancısı nasıl olurmuş... Herifleri pırasa doğrar gibi doğrayacağım."

"Allah vere fazla boşa mermi yakmasan."

"Zaten muharebede adamın yanına hemşehrisi düşerse, böyle çavuşluğu da iki paralık olur."

Ali, güldü:

"Ey... işte böyle Sökeliler, dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşurmuş."

Osman, güldü:

"Doğrusu Mehmet'e tekrar rastlayacağım hiç de aklıma gelmezdi. Hey gidi Kırat hey!"

"Neymiş bu Kırat meselesi?"

Ali'nin bu sorusuna, Mehmet'in suratı asıldı. Osman, karşılık verdi:

"Kasabada Mehmet'in güzel bir Kırat'ı vardı da... Kırat'tan azıcık zor ayrıldık..."

"Hep ayrılıklar zor oldu, zor olur..." dedi Ali.

Mehmet, ciddileşti:

"Yüzbaşımın dediğini duydunuz ya?"

"Allah Allah! Kulağımız sağır mı bizim?"

"Bak Osman, maksadım başka... Eğer bana kurşun filan değerse, nişancı sensin."

"Anladık canım, eşek değiliz... Karşıdan gördüğün her düşman neferini, bizim Söke'deki Yorgi sayıyorum."

"Bak bu aklını beğendim. İşi burada sıkı tutmazsak, senin tarlanın üstüne Yorgi oturdu bil."

"Bugün bu gidenler de gâvurun üstümüze geldiğinin beşinci günü... Gördün kaç gündür işi nasıl tuttuğumuzu..."

"Yahu bu herifler, daha kaç gün durup durup üstümüze gelecekler? Durmadan kırılıyorlar."

"Gözleri yılıncaya kadar gelirler. Sonra da takatleri kesilir."

"Biz de kırılıyoruz..." diye Osman mırıldandı. Mehmet,

"Biz, toptan kırılsak da faydası yok... Ankara'dan geriye çekilecek halimiz yok ya... Memleketi düşmana mı bırakacağız? Hepimiz ölmeliyiz ki, Yunan buralardan geçebilsin. Yunanın işi öyle değil. Bizim gibi vatanını savunmuyor. Haydutlar, sıkıyı gördüler mi, kaçarlar," dedi. Osman,

"Ülen, bizim Yüzbaşı gibi laf ettin," diye güldü.

Güneş, Dördüncü Fırka'nın sol kanadından doğdu doğacak. Fırka'nın 58. Alayı, ortada, muharebeye hazır, boy siperlerinde bekliyor. Yüzbaşı Yusuf, son hazırlıkları bölüğünde tamamlamış. Öteki ağır makinelileri mevzilerine yerleştirmiş. Şimdi bir hafif makinelinin başucuna çömelmiş,

talimat veriyor. Bölükte ancak ondan başka bir tek zabit var: O da yeni gelmiş. İlk defa muharebeye girecek bir Mülazımısani. Genç, tüysüz bir çocuk. Salih, bu delikanlıya bakıp bakıp, dudağını ısırıyor. Onun Yüzbaşı Yusuf'un arkasında önünde dolanmasını, emir alıp sağa sola koşunmasını, içini çekerek seyrediyor. Sonunda dayanamıyor. Sağındaki, solundaki arkadaşlarına uzanıp genç zabiti gösteriyor:

"Amanı bilir misiniz," diyor, "şu bizim delikanlıya muharebe sırasında göz kulak olun. Koruyun. Ne de olsa çocuk pek muharebe görmedi." Salih'e gülüyorlar,

"Meraklanma..." diyorlar, "o, seni korumaya kalkışır da şaşar kalırsın..."

"Ziyanı yok, ziyanı yok, yine de biz, Kumandanımıza göz kulak olalım."

Niyazi, biraz ötede, sipere arkasını vermiş, tüfeği kucağında, matarasından ıslattığı peksimetini yiyor. İlyas'a göz kırparak,

"Bakıyorum Efe, hiç bizi düşündüğün yok. Hele Yusuf Bey'i." diyor. Salih, bütün ciddiyeti ile cevap veriyor:

"Siz, gayri acemi nefer değilsiniz. Size askerliği öğrettim. Vurulursanız, enayiliğinizden vurulursunuz. Cahilliğinizden değil."

Siperlerin içinde neferler, gülüşüyorlar. Efe, her zaman olduğu gibi gerilmiş sinirleri, konuşmaları ile yatıştırıyor.

Yusuf, bölüğünün muharebe hazırlığını bitirince, ağır ağır Alay Kumandanı'nın muharebeyi idare edeceği tepeye tırmandı. 58. Alay'ın bütün zabitleri, tepenin üstündeki büyük bir kayanın arkasına toplanmıştı. Kayanın yan tarafından Alay Kumandanı Kaymakam Vasfi Bey, dürbünle karşı sırtları gözetliyordu. Zaman zaman parmağı ile bir noktayı işaret edince, öteki zabitler de gösterilen noktaya dürbünleri ile bakıyorlardı. Etrafta Alay karargâhının kişileri, telefoncu birkaç nefer vardı. Telefoncular, birlikleri arasında irtibatı temine çalışıyordu. Yusuf, Alay Kumandanı'na selam verdi:

"Bölüğüm, muharebeye hazır Kumandanım!" dedi. Kumandan, teşekkür etti. Şöyle alayının zabitlerini bir bir süzdü. Bir cigara yakıp, kayanın arkasına dolandı. Bir taşın üstüne oturdu. Yavaş yavaş ona yaklaşan zabitler, etrafında toplandılar. Vasfi Bey, birdenbire doğruldu:

"Arkadaşlar," diye söze başladı, "düşman, aldığımız keşif raporlarına göre, Mangal Dağı'ndan, Kaltaklı sırtlarından üstümüze doğru ilerliyor. En

geç iki saate kadar öncüleriyle temas ederiz. İki günden beri, biliyorsunuz, sağ kanadımızda çok çetin muharebeler oldu. I. ve II. Grubumuz, kahramanca dövüştü. Türbetepe'nin son iki günde, geceli gündüzlü, en az dört kere el değiştirdiği söyleniyor. Düşman sağ kanadımızı yaramadı. Ancak Mangal Dağı'na hakim olabildi. Şimdi tahminimize göre, yüz kilometre boyundaki cephemizin, ortasını yarmak, hani kısaca, bizim I. Grup fırkalarımızı çiğneyip geçmek niyetinde. Tabi geçebilirse, geçecek... Durum bu. Cephe Kumandanlığı, zor duruma düşersek bizi takviye edecek. Takviye birliklerinin hangileri olacağı belli değil daha. Duruma göre, hareket edeceklerini sanıyorum. Alayımızın alacağı tertibatı daha önce konuştuk. Gerekeni yaptık. Biraz sonra hep beraber bir kere daha bölüklerimizi gözden geçiririz. Cephe Kumandanlığı'nın bugünkü emri, bulunduğumuz bu sırtları, ne pahasına olursa olsun terk etmemek. Başkumandan'ımızın emrini de biliyorsunuz: Birimiz çekilmek zorunda kalırsa, öteki birliğimiz çekilmeyecek. Karış karış toprağımızı, bu mübarek, sevgili toprağımızı savunacağız. Çok zor durumda kalırsanız, benden emir almadan, ancak şu üstünde bulunduğumuz tepeye kadar çekilirsiniz. O zaman ben de burada olacağım. Şunu unutmamanızı bilhassa rica ederim: Bugün, muharebenin beşinci günüdür: 27 Ağustos 1921. Düşman takatinin, enerjisinin sonuna geliyor. Üç gün daha bulunduğumuz yerleri iyi savunursak, ümitsizliğe düşecek, belki de çözülecek. Asker evlatlarıma bu noktayı söylemeyi unutmayın. Söyleyeceklerim bu kadardır. Allah, Ordumuzla birliktir. Allah, 58. Alayımıza, Ordumuzla birlik muzafferiyet ihsan edecektir."

Kaymakam Vasfi Bey, karşısında duran, dimdik duran arkadaşlarının gözlerinin içine bir bir baktı. Sonra,

"Buyurun, oturunuz arkadaşlar," dedi, "birer cıgara içelim." Etrafına çepeçevre oturan zabitlerine birer cıgara ikram etti; birdenbire sesi yumuşadı:

"Ee... söyle bakalım Mülazım Cemil Efendi, senin boks taktiğine göre, muharebe durumumuz nedir?"

Cemil, yüzünü kaplayan pembelikle, az uzamış sarı sakallarını şöyle bir kaşıyıp doğruldu. Gözlerinin içi güldü. Geniş omuzları, eski ceketini yırtacak gibi kol adaleleri kabardı:

"Harbin dördüncü raundundayız Kumandanım," diye beyaz dişlerini gösterdi; "Birinci, İkinci İnönü'nü aldık. Kütahya, Eskişehir raundunu sayı ile verdik. Bu raunt, biraz dinlenme, biraz da enerji toplamaydı bizim için. Şimdi dördüncü, Sakarya raundunu oynamaktayız. Bu raunttaki tak-

tiğimizi çok beğeniyorum. Karşımızdaki ağır sıklet; hani vesait, silah, insan kalabalığı bakımından. Bizse, orta sıkletiz. E... çıkmışız ringe bir kere Bütün tekniğimizi kullanacağız. Herif, sağdan hücum etti; bir ayak oyunu, bütün kuvvetimizi sağ kanada kaydırıverip bir cephe kurduk; açık vermedik. Düşman beş gündür sağımızdan açık aradı. Bulamayınca, solumuzdan hücuma kalkışıyor. Bu hücumu da, siz kumandanımızın belirttiği gibi atlattık mı, iş tamam. Belki bu sefer, tam cepheden açık arayacak. E... biz, çok usta boksörüz... Bugünler hep müdafaa taktiği kullanıyor, hasmımızı yoruyor, yıpratıyoruz. Kuvvetimizi, o, kollarını takatsizlikten kaldıramaz bir hale gelinceye dek saklıyoruz. Sonrası kolay."

"Nasıl kolay?" diye gülümseyerek Kumandan sordu. Cemil, yumruklarını sıkmıştı:

"Kolay, Kumandanım," karşılığını verdi, "düşmanın vereceği açığa bakar. Sağdan mı olur, soldan mı olur, küçük bir kroşe yeter. Orasını artık Başkumandan Kemal Paşa bilir." Yüzbaşı Refik, yerinden kalktı oturdu:

"Yamansın be Cemil..." dedi, "başımıza erkânıharp kesildin.."

Zabitler, gülüştüler. Vasfi Bey,

"Cemil, durumu çok iyi kavramış. Aferin sana Cemil. Sporculuğun askerliğe faydası çoktur," dedi.

Kumandan, çizmesinin altında basıp cıgarasını söndürdü. Ayağa kalkıp yürüdü. Dürbünlere yaklaştı. Arkasına döndüğünde zabitleri, yine dimdik olmuş, emir bekliyorlardı:

"Vazifeleriniz başına arkadaşlar!" emrini verdi. "Düşman yaklaşıyor"

Tabur, Bölük Kumandanları, yerlerine doğru yürümeye başladılar. Alay Kumandanı, alayın ikmal işlerini gözden geçirmek için Mülazımıevvel Saip'le tepenin gerisindeki dereye doğru inmeye başladı. Sol gerisinden Alay'ın emrine verilen bir tek topun kumandanı Mülazım Ahmet yürüyordu. Kaymakam, dereye inmeden durdu. Topun girdiği mevzii uzaktan gözden geçirdi:

"Topun yeri iyi," dedi, "ateşe başlayacağınız zamanı ben bildireceğim. Mermimiz çok az, dikkat edelim..."

Alay'ın ikmal merkezinde bir kaynaşma vardı. Derviş Çavuş, kan ter içinde neferlerle beraber, gerilerden gelen incecik bir yolun üstündeki bir kağnıdan cephane sandıklarını indiriyordu. Bir tarafta sıhhiyeciler hazırlık görüyordu. Kağnının arkasında dört kadar deve ihmıştı. Kağnının öküzleri kayıtsız kayıtsız geviş getiriyorlardı. Tekerleğin birinin yanına genç bir

kadın oturmuştu. Şalvarının simsiyah bir rengi vardı tozdan topraktan. Başındaki tozlu örtünün üstünü, alnından dolanan bir yemeni ile sıkmıştı. Parlak, fakat yorgun gözleri mat yeşil ışıldıyordu. Kucağında altı aylık kadar bir çocuk vardı. Çocuk, çıplak ayaklarını, toprağa uzatmış, ellerini anasının omzuna koymuş, durmadan iki tarafına bakınıyordu. Kadın, kağnısının boşaltılmasını bekliyordu. Kumandan'ın yaklaştığını görünce, toparlanmak istedi. Kaymakam,

"Rahatına bak kızım..." diye yaklaştı, çocuğu okşadı: "Bunun adı ne bakayım?"

Kadın, yeşil gözlerini kaldırdı; yanık yüzü aydınlandı.

"Mehmet!" karşılığını verdi. Kumandan çömeldi. Çocuğunellerini tuttu:

"Korkumuz kalmadı gayri," dedi, "demek cepheye bir Mehmet daha geldi." Çocuk, anası ile birlik gülümsedi. Kumandan'ın parmağını sıkı sıkı tuttu.

"Bu Mehmet'in babası nerelerde?" Kadın, gözlerini tepelere doğru kaldırdı: "Bilmem," dedi, "şu yakalarda gâvur ardında dolanır olacak."

Kumandan içleniverdi. Döndü, "Çavuş!" diye bağırdı. Derviş, koştu geldi: "Buyur Kumandanım."

"Bak burada bir Mehmet daha var. Peksimet getir. Islatıp, yumuşak yumuşak yesin."

Derviş, gitti geldi. Mataradan döktüğü su ile bir peksimeti ıslattı. Çocuğun anasına verdi. Kumandan doğruldu:

"Ateş başladığı zaman çocuğa, kendine, mukayyet ol kızım," diye söylendi. Kadın,

"Olurum Kumandan efendi, kasvet etme..." karşılığını verdi. Şimdi develerin yükünü indiriyorlardı. Kaymakam, ihtiyar devecinin hatırını sordu. Sakarya'nın gerisindeki cepheye, yollar yollar boyunca kağnılar, develer, arabalar, yiyecek, cephane, mermi taşıyorlardı. Cephenin ikmal işleri, milletçe siviller tarafından görülüyordu: Ta savaşın başında olduğu gibi...

Alay Kumandanı, bir an, ateş yağmuru altındaki bu kadın, çocuk, ihtiyar insanları düşündü. Fakat daha fazla bu işleri düşünmeye de vakti yoktu. Alay'ını teftişe girişti.

***

Güneş, bir mızrak boyu yükselmişti ki, Kaltaklı sırtlarından ilerleyen düşman, Türkiye Büyük Millet Meclisi Ordusu'nun I. Grup'u üzerine top

ateşi yağdırmaya başladı. I. Grup'un IV. Fırka'sının tuttuğu Büyük Gökgöz sırtları boydan boya karıştı. Siperlerin arkasına önüne, mermi yağıyordu Fırka'nın 58. Alayı, mevzilerinde siperlerine iyice girdi.

Salih, bir sağına, bir de soluna baktı. Sonra başını siperden içeriye çekti. Bağdaş kurup oturdu. Tüfeğini okşayarak,

"Herifler osurmaya başladı," dedi. Sağından solundan,

"Osursunlar bakalım..."

"Kuru gürültü..." dediler. İlyas, durup durup siperden başını uzatıp bakıyor,

"Yahu, bu deyyuslarda ne çok top mermisi var?" diye söyleniyordu. Kara uzun bıyığı, uzayan kara sakalına karışmış bir delikanlı,

"Nereden bulurlar bu kadar çok mermiyi?" diye durmadan soruyordu. Salih, dayanamadı:

"Nereden olacak, kancık İngilizlerden buluyorlar, onlar veriyor..." diye karşılık verdi.

"Bu İngilizler, erkekse, kendileri çıksalar ya karşımıza."

"Canı çok kıymetlidir İngilizin."

"Çanakkale'de boylarının ölçüsünü aldılar."

"Bizden gözleri yıldı kerataların."

"Bu Yunan, kendilerinden yürekli miymiş ki?"

"Öyle sanıyorlar baksana..."

"Gördük kaç zamandır yüreğini bunların. Bizim elimizde de bunca top, tüfek olsun da bak.. Babuçsuz nasıl kaçacaklarını bilemezler. Herifleri önüne katıp süngü ucunda sürüyorsun sürüyorsun; bir de bakıyorsun, karşına bir sürü daha çıkıyor: Hem de gıcır gıcır ağır makinelilerle... Sıra sıra toplarla..."

Salih,

"Makinelilere, toplara kulak asmayın," dedi, "süngüye bak sen, süngüye... Herifler toplarla kıçlarını yırtıp yırtıp sonunda ne yapıyorlar? Kalkıp yürümek gerek. Üstümüze geliyorlar. Geliyorlar da ne oluyor? Dayanıyoruz süngüye... Yallah gerisin geri..."

"Bakın, Efe'nin bu lafı doğru..."

Düşmanın top ateşi, gittikçe bir uğultu halini alıyordu. Düşen mermiler, taşlı kayalık bayırlarda, sırtlarda tozu dumana katıyor, kayaları parçalıyor, taşları ikinci birer mermi haline getiriyordu. Zaman zaman siperle-

rin üstünde bir duman bulutu kalkıyordu. Şehitlerin, yaralıların yanına koşuluyor, siperlerin içinde eğilerek gidilip geliniyordu. Fakat bekleyenler, konuşanlar, kıllarını bile kıpırdatmıyorlardı. Bu hengâmede Salih, sanki kahvede oturmuş, muhabbet ediyordu. Onun bu hali, önceleri, etrafındaki genç arkadaşlarını kızdırmıştı. Sinirleniyorlardı onun bu kayıtsızlığına. Fakat gün günden alışmışlar, onun konuşmalarında teselli, cesaret, soğukkanlılık bulmaya başlamışlardı. Farkında olmadan onu değil, sadece bölüğün, Alay'ın nazarlığı, maskotu saymaya başlamışlardı. Kumandanların hemen hepsi, onu, her zaman arkadaşmış gibi sayıyorlardı. Altmışlık bu adamın cesareti, dünya görüşü, dayanıklılığı, herkesi az çok şaşırtıyordu.

Şimdi de bu ateş altında bir cıgara yakmış, hemen arkalarında patlayan bir mermiye dönüp bile bakmadan konuşuyordu:

"Ülen kızanlar, içinizde hiç Kemal Paşa'yı gören var mı?"

"Yok... Görmedik..." dediler.

"Kursağımda kaldı; o kadar istedim, bana da şimdiye dek görmek kısmet olmadı."

"Şimdi nerede acaba?" diye İlyas, sordu.

"Nerede olacak," diye Salih, gökyüzüne başını kaldırdı, "şahanlar gibi, kartallar gibi şu başucumuzdaki dağlarda, tepelerde uçuyordur. Hep bizi gözlüyor. Tedbir alıp, Orduyu yola yönteme sokuyor. Ordusu için gece gündüz gözüne uyku girmiyor. Hey Kemal Paşam hey! Ordusu ile binler yaşasın!"

Salih'in sağındaki solundaki savaşçı delikanlıların gözleri parlamış, tozlu yüzleri pembe pembe olmuştu. Tepelerinden ıslık çalarak geçen bir gülleden sakındılar. Başlarını sipere yapıştırdılar. Sonra bir manga ileriden genç bir nefer seslendi:

"Efe, nasıl bir adam, nasıl bir Paşa bu Mustafa Kemal?"

"Otuzunda var yok, aslanlar gibi bir delikanlı."

"Allah Allah," dedi biri, "adam otuzunda nasıl Paşa olabilirmiş ki?"

"Hey gafil, ondaki aklı, sendeki bendeki akıl mı sandın yoksa? Allah Kemal Paşa Hazretleri'ni, Allah'ım demiş de yaratmış. Peygamber Efendimiz, ben âhır zaman peygamberiyim, benden sonra peygamber gelmeyecek, demiş olmasaydı; Mustafa Kemal'in peygamberliğine kalıbımı basardım. Ne de olsa, peygamber mertebesinde bir adam, bunca yüzyıldır, koca Osmanlı padişahına, kimse diş geçiremedi. Kimsenin, padişah da kim oluyor; demeye büzüğü sıkmadı. Üstelik herifte halifelik da var. Bırak pa-

dişahı, şuracıkta yedi düvele karşı harp ediyoruz. Karşımızdaki Yunanın ardında İngilizinden başka kimler yok."

"Efe, doğrusun..." dendi. Bu sırada üç dört mermi birden, bulundukları siperin, ardına önüne düştü. Başlarının üstünde taşlar, kayalar uçuştu. Niyazi, ayaklarının ucuna düşüp yuvarlanan iri bir taşı, yerden alıp siperden dışarı attıktan sonra,

"İyi ama Salih Efe, Kemal Paşa, demek bu kadar kendine güveniyor?" dedi. Öteki neferler de Salih'e döndüler:

"Ülen cahil kızan," diye top gürültülerinden sesini duyurmaya çalıştı Efe, "Kemal Paşa, kendisine güvenmeye elbette güveniyor. Ama asıl sana, bana, millete güveniyor. Bize güveniyor da öylece yedi düvele, padişaha kafa tutuyor. Elindeki tüfeğe baksana... Buraya gelin almaya gelmedik. Yedi düvelin askerini esir almaya, temizlemeye geldik!"

Ta iki manga öteden bir Çavuş,

"Yaşa be Efem!" diye bağırdı. "Bu lafını çok beğendim!"

"Beğendinizse, aklınızda iyi tutun!"

Bu sırada Yüzbaşı Yusuf, eğile eğile siperlerin öte başına doğru ikinci defa geçiyordu. Durmadan bölüğünün durumunu kolluyor, zayiata bakıyor, yeni yeni tertibat için koşunuyordu. Geçerken Salih'e takıldı:

"Bakıyorum Efe, yine muhabbeti kaynatıyorsun. Bir sade kahve getirelim mi?"

Neferler, Kumandanlarının latife ettiğini, şakalaştığını –hele böyle bir anda– hemen hemen ilk defa görüyorlardı. Onun asık yüzüne hepten alışmışlardı. Bildikleri iyi yüreğinin yanında demek bir de şakacılığı vardı. Salih,

"Sade kahveye hasret kaldık Yusuf," dedi "ama hele şu işleri bir bitirelim. Seninle İzmir'de, Kordonboyu'nda kahveyi içeceğiz."

"Yakındır, İnşallah Salih..." dedi, yürüdü Yüzbaşı. Neferler, hayret içinde kalmışlardı Salih'in böyle Yüzbaşı ile senli benli konuşmasına. Hele Kumandan'a, Yusuf, deyivermesine. Soracak oldular:

"O, benim oğlum..." karşılığını verdi Efe. Sonra da ekledi: "Hepiniz oğullarımsınız..."

Askerlerin yüreği bir tuhaf oldu; yutkundular. Top sesine, mermi yağmuruna kulak verdiler.

Yusuf, bölüğünün sağ kanadındaki yerine geldi. Takım kumandanlıkları, çavuşlardaydı. Genç Mülazımısaniyi ta bölüğün sol kanadına, üçüncü

takımın başına koymak zorunda kalmıştı. O taraftaki makineliyi, bölüğün sol kanadını ona havale etmişti. Gerçi bölüğün iki zabiti arasında bu tertip, ilişiği zorlaştırıyordu ama, başka çaresi yoktu. Dürbünü ile uzun uzun karşıdaki düşmanın hareketini gözetledi. Düşman toplarının mevzileri oldukça uzaktı. Piyadeleri hiç de görünmüyordu. Fakat biliyordu Yusuf, kendilerine şu sırada en az bin metre yakındaydılar. Topçu ateşlerini yeter gördükten sonra, hücuma kalkacaklardı. Yusuf, bir zaman da haritaya baktı. Tabancasını çıkarıp yokladı. Verilen emre göre düşmanın hücuma kalkması beklenecekti. IV. Fırka'nın cephesi, boydan boya yağan top mermisi içinde toza dumana bulanmıştı. Gürültü, kulakları sağır edercesine artıyordu. Zaman zaman top sesleri, bir uğultu halini alıyordu. Bir sigara yaktı. Sırtını sipere dayayıp oturdu. Yusuf, böyle muharebeye girileceği sırada, içinde hep bir hafiflik hissetmeye başlamıştı son iki gündür. Aklına hiç ölüm, ölüm korkusu gelmiyordu. Basbayağı sevince benzer bir his yüreğini, benliğini sarıyor, sanki karşıdan gelen düşman yarınca, karşısındaki ateş çemberini kırınca, dosdoğru İzmir'e kadar yürüyüverecekmiş hissi, sevincini arttırıyordu. O zaman, bütün gücü, bütün hızı ile düşmanın üstüne doğru atılıyordu. Tabancasını çekip 'Hücum!' emrini verirken, bir an bütün sevdikleri, gözünün önünden gelip geçiyor, düşman içine, üstüne koşarken de etrafını bir beyaz sis alıyordu. Sislerin içinde gördüğü her kara lekeye tabancası ile ateş edip deviriyordu. Sağında solunda düşüp şehit olan arkadaşlarının ölümü, ona, hep Hasan Tahsin Reşep Bey'in şahadetini hatırlatıyordu. Sanki her şehit düşen zabit, nefer, Hasan Tahsin gibi dizlerinin üstüne çöküyor, gözlerini vatan topraklarına bir kere kaldırıyor, sonra başını yavaşça yere koyuyordu.

Siperlerin hemen önünde patlayan bir mermi, Yusuf'u düşüncelerinden ayırdı. Hemen doğrulup siperler boyunca bölüğünü gözden geçirdi. Siperler arazinin en uygun yerine kazılmıştı. Top ateşini düşman bir türlü siperler üzerine adamakıllı tevcih edemiyordu. Bölük de bu yüzden zayiat vermiyordu. İki saatten beri, ancak taş parçasından toprak altında kalmaktan, üç yaralı verilmişti. Onları da Yusuf, güçlükle siperlere kadar gelebilen sıhhiyelerle geriye göndermişti.

Topçu ateşinin bu kadar uzaması, neferlerin sinirlerini bozmaya başlamıştı:

"Bu ne iş? Yürüyecekse yürüsün!"

"Bu kuru gürültüyü ya keser, ya kestiririz..."

"Nedir bu nümayiş?"

"Bize mermisinin bolluğunu mu göstermek istiyor?"

Diyorlardı. Kerim Çavuş, bu söylenenleri Yüzbaşı Yusuf'a geldi anlattı. Yusuf, hemen yerinden fırladı. Siperler boyunca ilerledi. Güya laf olsun diye konuşuyormuş gibi, her takıma, her mangaya,

"Görüyor musunuz arkadaşlar... Düşman bizden ne kadar korkuyor... Aklınca top atacak atacak da bizi yerle bir edip muharebe etmeden, elini kolunu sallıya sallıya bu siperlerden gelip geçecek, öldük mü be!" dedi.

Yusuf'un bu sözleri sadece kendi bölüğünde değil, on dakika içinde bütün 58. Alay'ın siperlerinde yayıldı, duyuluverdi:

"Bakalım bekleyelim, ne bok yiyecek..."

"Herifteki akıla bak sen; elini kolunu sallıya sallaya geçeceğini sanıyormuş."

"Öldük mü be!"

Yusuf, tekrar bölüğün başındaki yerine geldiği zaman, bir kere daha mırıldandı: 'Öldük mü?' Siperden başını uzatıp kendi cephelerine baktı: 'Şu Türkiye Büyük Millet Meclisi Ordusu'na, şu Türk Ordusu'na bir bak Yusuf, parmak tetikte bekliyor. Ölmedik!' diye söylendi.

2

"Türk askeri, Türk askeri sayende!"

Düşman topçusunun ateşi bir rezalet halini almıştı. Saatlerden beri devam ediyordu. Sinir gerginliği, öfke, parlamak, patlamak üzereydi. Bu sırada birdenbire Büyük Gökgöz sırtlarının altındaki bir derenin içinden büyük gürültü ile bir bando mızıka sesi duyuldu. Top sesleri azalmaya başlamıştı. Tepelere kadar Yunanlıların bandolarının marşlar çalan nağmeleri, öfkeli öfkeli yayılıyordu. Türk siperlerinden başlar uzanıp, gözler hayretle bakındı:

"Hoppala... Bu da nesi?"

"Heriflerin keyfi tamam oldu."

"Bu ne demek ola?"

"Bando mızıka ile taarruz edecekler!" diye bir ses bağırdı.

Salih de bağırdı:

"Biz de onların ağzına, bando mızıka ile sıçarız!"

Efe'nin bu sözleri, siperden sipere uçtu gitti. Bütün Türk cephesi, Yunan cephesine karşı, kahkahalarla güldü.

"Fitil gibi yine kafayı çekmiştir deyyuslar!"

"Mızıka yüreklerine cesaret getirirmiş..."

"Oldu olacak, bir de bizim havalardan çalsalar da biz de azıcık eğlensek..."

"Düğün mü bu!"

"Bizim bando mızıka nerelerde acaba?"

"Ne yapacaksın bizim mızıkayı?"

"Oldu olacak, biz de şunlara bir sepet havası çalsak."

Askerlere eğlence konusu çıkmıştı. Hem kızıyorlar, hem de alay ediyorlardı düşmanla.

Kerim Çavuş, gözlerini kırpa kırpa dağı taşı kolluyordu. Bütün asker, yüzleri gerilmiş, gözlerini kısmış bakıyordu. Çavuş,

"Tamam," dedi, "haşarat sökün etti."

"Ulan şunlara bak, çekirgeler gibi nasıl sağa sola atlıyorlar..."

"Atlasınlar bakalım... Kaç kere atlarlar..."

"Herifler köpek sürüsü gibi..."

"Hoşttt! der kovarsın."

Yedi saat devam eden topçu ateşinden sonra düşman, taarruza kalkmıştı. Bir dalga halinde piyade tüfeklerinin ateş menziline giriyorlardı. Sekiz yüz metre kadar yaklaşınca, önce makinelileri, ağır makinelileri ateşe başladı. Piyadeleri durmadan ilerliyordu.

"Niye bekliyoruz? Ateş açsak ya!"

"Yüzbaşım emir vermeden ateş yok," dedi bir çavuş. Türk siperlerinden ateş açılmadığı için, düşman bir an durakladı. Iyice gizlenmeye çalıştı. Sonra birdenbire makinelilerine piyadeleri katıldı. Türklerden yine cevap yok. Biraz daha atladılar, sıçradılar. Tam makinelilerinin yerlerini değiştiriyorlardı ki, Yusuf'un sesi bütün siperlerde duyuldu:

"Ateş serbest!"

Türk makineli tüfekleri, önce darbe ateşine başladılar. Düşman yaklaştıkça, piyade tüfeklerine makineliler, yaylım ateşle katıldılar. On dakika geçti geçmedi, IV. Fırka toptan muharebeye girdi.

Mehmet, aldığı emri yerine getiriyordu. Muharebe başlayınca, düşmanın öne sürdüğü birliğin arkasından başka birlikler Karasüleyman yolu üzerinde boy göstermişti. Fırlayıp, açılıp yayılıyorlar, siperlere doğru, sırta tırmanıyorlardı. Yolun üstü tabak gibi görünüyordu. Mehmet, parmağını tetikten çekmiyor, ortalığı tarıyordu.

"Görüyor musun Ali? Görüyor musun Osman?"

"Görüyorum Mehmet..."

"Sapır sapır dökülüyorlar."

"Yaşa be kardeşlik..."

"Bak şu yakadakiler, siperlere çok yaklaştı."

"Hesaplarını soralım!"

Mehmet, namluyu siperlere yaklaşmakta olan iki manga düşmanın üzerine çevirdi. Dökülen döküldü; bazısı taş, kaya ardına sindi.

Muharebe meydanı iyice karışmıştı. Tüfek sesini, tüfek sesleri tamamlıyor, bu sesler bir uğultu halini alıyordu. Dökülen düşman piyadesinin yerini arkadan gelenler dolduruyordu.

Salih, dudaklarının arasına bir cigara koymuştu. Cigara sönmüştü ama farkında değil. Durmadan ateş ediyordu:

"Ah be piç kurusu başının ucunu gördüm, yazık oldu sana!"

"Ülen it, Kordonboyu'nda mı gezersin?"

Deyip deyip deviriyordu.

Siperlerin içinde, 'Allah!' deyip şehit düşenler, siperlerin içinde 'Yandım' deyip yaralananlar vardı. Onlara arkadaşlar fırsat buldukları kadar yardım ediyor, şehitlerin gözlerini kapayıp, yaralıları bir yana çekiyor, yerleştiriyorlardı. Savaş kızıştıkça kızışıyordu. Her kırılan düşman dalgasının ardından yeni bir dalga ortaya çıkıyordu. Düşman, adım adım ilerleyerek siperlere iyice yaklaşmaya başlamıştı. İki saattir devam eden muharebe gitgide süngüye dayanıyordu.

Mehmet, kendisini unutmuş, durmadan ateş ediyordu. Durmadan,

"Mermi, mermi yetiştirin..." diye söyleniyordu. Yunan sürüleri o kadar çoğalmıştı ki, her taşın ardından, her kuru otun arkasından çıkı çıkıveriyorlardı. Ta Mehmet'in makinelisine kadar sokulan, yan taraftan gelen birkaç düşmanı göremediler. Birdenbire, tüfeğin ayaklarının arasına bir el bombası uçup düştü. Osman, patlamadan bombayı kaptığı gibi fırlayıp, atanların üstüne savurdu. Savururken yarı beline kadar çukurdan dışarı uzanmıştı. Bomba gerisin geriye uçarken karşıdan gelen bir kurşun, Osman'ı çukurun içine yuvarladı. Geriye atılan bomba bu sırada patlamış, mevziin hemen on beş metre ötesinde ortalığı karıştırmıştı. Mehmet, bir zaman kendilerine sokulabilen düşman askerlerinin üzerine ateş etti. Bir soluk alacak vakit bulunca, Osman'ın yanına uzandı. Osman, Ali'nin kolları arasındaydı:

"Kaderimiz varmış Mehmet, bomba patlamadı. Herifleri kendi bombaları ile temizledik..." dedi. Ağzının kenarından kan sızıyordu. Mehmet,

"Kaderimiz varmış. Sen, çok konuşma. Rahatına bak. Şimdi sıhhiyeler gelir..." karşılığını verdi.

"Ben, tamamım Mehmet. Hakkını helal et. Sen de Ali..."

"Dur yahu, senin yaran hafif..."

"Siz hakkınızı helal edin."

"Helal olsun kardeşlik. Makamın cennet oldu."

Osman, gülümsedi:

"Mehmet, bizim tarlayı Yorgi'ye bırakırsan iki elim ahrette yakandadır."

"Sen, kasvet etme."

"Çoluğumun çocuğumun hakkı bu tarla..."

"Elbette, ne demek!"

Osman, bir şeyler daha söylemek istedi. Fakat söyleyemedi. Gözleri toprağa doğru döndü. Mehmet, dudaklarını ısırdı. Bir zaman baktı kaldı. Gözlerinin yaşını elinin tersi ile sildi. Sonra bütün damarlarını, yüreğini saran bir ateşle tetiğe çöktü.

Artık düşman siperlere iyice sokulmuştu. Onun son bir hamleye hazırlandığı belliydi. Birdenbire Yüzbaşı Yusuf'un gür sesi siperlerde duyuldu:

"Süngü tak!"

Ateş durakladı: Mehmet'ler süngülerini taktılar. Süngülerin ucu, artık batıya doğru inen güneşin pembe ışıklarında parıldadı. Salih Efe, narayı bastı: "Ulan cavur oğlu cavurlar! Türk süngüsü gördün mü, bir saat düşüneceksin! Yağlayın tabanları bakalım!"

"Düşünmelerine vakit yok Efem!" diye bir ses karşılık verdi. Düşman da bir an duraklamıştı. Belli ki onlar da süngü takıyorlardı. Yusuf, tabancasını çekti. Emniyeti açtı:

"Hücum! Arkadaşlar! Allah bizimle birliktir!" Ve Mehmet'ler, 'Allah... Allah!'la birlik hücuma kalktılar. Dağlar taşlar 'Allah Allah', yankısından inledi: 'Allah Allah' yankısını verdi.

Mehmet'in elleri bir an makinelisinin üstünde kaldı. Sonra piyade tüfeğinin süngüsünü takıp fırladı. Ali, ardından;

"Nereye?" diye bağırdı.

"Sen makinelinin kaynayan suyunu değiştir. Geliyorum şimdi. Bu iş çok sürmez!" karşılığını verdi Mehmet. Çukurun üstünden bir pars gibi atladı.

Çatışma, iki tarafın birbirine girmesi, on dakika sürdü sürmedi. Düşman önce, yavaş yavaş, süngüleşe süngüleşe geri geri basmaya başladı. Bu ara, Türkler, âdeta kol kola girmişler, adım adım karşılarındaki düşmanı bastırıyordu. Yusuf'un bölüğünün sağ kanadındaki Cemil'in bölüğü, sol kanadındaki Talât'ın bölüğü de süngü hücumuna kalkmak kıvamına gel-

mişti. Onlar da dağı taşı inleterek hücuma kalktılar. İşte bu sıra Yunan çözülüverdi.

Savaş meydanı ana baba gününe döndü. Türk borazanları, durmadan 'hücum' çalıyordu. Düşmanın mızıkası susuvermişti. Yunan askeri direnmeyi bıraktı, önce geri geri çekildi. Sonra çözülüverdi. Düşenler ayak altında kaldı, kaçanlar tutulamadı.

Karasüleymanlı yoluna indiklerinde, ortalıkta düşman kalmamıştı. Ta, düşmanın, Kaltaklı sırtlarına doğru çekildiği anlaşılıyordu.

Borazanlar, şimdi de 'toplan' çalmaya başlamıştı. Durdular, toplandılar. Gelen emre uyarak Yusuf'un bölüğü, Karasüleymanlı yolu kenarında muvakkat mevzi aldı. Alay, geriye, eski, tahkim edilmiş mevzilerine çekildi. Akşam karanlığı çökerken, muharebe meydanından sıhhiyeler, yaralıları topluyordu. Şehitler, oldukları yere gömülüyor, künyeleri yazılıyordu. Bulunan düşman ölüleri bir çukura toplandılar. Yaralıları, Türk yaralıları gibi muamele gördü. Esirlerle birlik geriye sevk edildiler.

Siperlerine dönen gaziler, yiğitler, ekmek yediler, su içtiler. Cephanelerini ikmal ettiler. Yeni muharebeye hazır, biraz oldukları yerde uykuya daldılar. Bir kısım yiğitler, hâlâ tüfek temizliyorlardı.

Geriden gelen neferler, Yusuf'un bölüğüne cephane, erzak getirdiler. Bölüğünün sayıca azaldığını Yüzbaşı, bir bakışta anlamıştı. Mülazımısani Fehmi'yi arandı. O, takımının başında, yolun karşısına geçmiş, mevzie yerleşmişti. Alacakaranlıkta bile yüzünün sapsarı olduğunu görebildi Yusuf. Aklından, 'Korktu mu ki?' geçti. Fakat dikkat edince, genç zabitin sol kolunun kan içinde olduğunu gördü. Kan, ceketinin üstüne çıkmış ıslatmıştı:

"Sen, yaralısın delikanlı!" dedi. Fehmi, aldırmayan bir sesle,

"Bir şey değil Yüzbaşım," karşılığını verdi, "dirseğimin üst tarafına, bir kurşun mu, bir süngünün ucu mu ne takıldı o kadar..."

"Git kolunu sardır da gel."

"Doktor, beni alıkoymaz ya?" Yusuf, güldü:

"Senin kadar hafif yaralıları istirahata çekersek, sonra nasıl muharebe ederiz. Baksana, bana yardımcı başka zabit mi var bölüğümüzde..."

Genç zabit, inanmayan gözlerle bir zaman Yusuf'a baktı. Yusuf,

"Haydi, haydi çabuk ol. Birimizden birimizin gece keşfe çıkması gerekecek."

"Peki, hemen gelirim."

Kolundaki yarasını bastıra bastıra ağır ağır geriye doğru yürüdü. Yusuf, mevzi alan neferleri, bir bir gözden geçirmeye başladı. Mehmet, makinelisini yine getirip kurmuştu. Osman'ın şahadetine, bütün şehitlere Yüzbaşı üzülmüş, kederlenmişti. Ama daha fazla düşünecek vakit yoktu. Mehmet'le Ali'ye bir yardımcı daha verdi.

Bütün cephede ateş kesilmişti. Yusuf'a verilen emir, düşmanla tekrar temas edinceye kadar bu mevzilerde kalmak, ilk temasta veya temasa gelinecek anda, geriye, siperlere çekilmekti. Böylece, Alay Kumandanı, düşmanla mesafesini bilmek, alayını tekrar muharebeye hazırlayabilmek istiyordu. Aynı zamanda cephenin sağ kanadından gelecek takviye birlikleri zaman kazanacaktı. Düşmanın, ordunun bu cephesine taarruza başladığı, bir yarma hareketine giriştiği anlaşılmıştı. Burada adamakıllı dayanmak gerekiyordu. Düşman bu hattı geçmemeliydi. İstediği kadar taarruz etsin; istediği kadar hücuma kalksın... Bıkıncaya, yıpranıncaya, maneviyatı bozuluncaya kadar Türk siperlerine, Türk cephesine çarpacaktı: Kafası kırılana dek!

Yusuf, Salih'in mangasının bulunduğu yere geldi. Taşlık, dere içine benzer bir yerdi burası. Asker geriden gelen cephaneyi almış, tüfek siliyor, ekmek yiyordu. Salih Efe'nin yüzü, sakalı, gittikçe basan karanlıkta büsbütün kararmıştı. Yavrularına telaşlı telaşlı bakan bir gork tavuk gibi, Efe, iki yakasına, arkadaşlarına, genç neferlere, delikanlılara bakınıyordu. Yusuf'u görünce,

"Keratalar amma da tabanı kaldırdılar ha... Biraz daha bu itleri kovalayamaz mıydık?"

Dizlerinin üstüne oturan Yusuf,

"Emir, buraya kadar," dedi.

"Ee... herifler nereye kadar kaçtı dersin?"

"Bir iki saat sonra belli olur. Sen, uzat bakalım şu tabakayı Efe."

"Buyur."

"Bakıyorum, her zaman tütünün var."

"Bulunur. Galiba sen, sabahtan beri içe içe bitirdin. Yedi saatte, top ateşi altında başka ne halt edilir ki?"

Niyazi, uzandı: Yüzbaşı'nın cıgarasını yaktı. Tabakayı Yusuf, İlyas'a uzattı:

"Yara, bere?" diye sordu. Karanlıkta delikanlıların yüzleri parıldadı. Salih,

"Bunlar, muharebeyi iyice öğrendiler gayri..." dedi.

"Sayende Efem..." diye takıldılar. Salih, hiç oralı olmadı,

"Ne sandınız ya... Elbette sayemde.." diye gülümsedi, öteden bir asker,

"Efe, ver şu tüfeğini temizleyeyim," diye seslendi.

"Höyyyttt! Ülen it... Biz öldük mü?" Salih, kızmıştı.

Bir ses duyuldu:

"Yüzbaşım! Cemil Bey'i sıhhiyeler götürüyor!"

Yusuf, fırladı. Sesin geldiği tarafa doğru koştu:

"Hani nerede?"

"Ahancık..."

Karanlığa doğru dikkatle baktı. Yoldan yukarıya doğru bir sedye çıkarıyorlardı. Yusuf'un yüreği hızlı hızlı çarpmaya başlamıştı. Taşların arasından sekti. Sedyeye yaklaştı. Yattığı yerde Cemil'in iri yapılı gövdesi hareketsiz gibiydi. Göğsünün üstündeki elinde kalpağını sıkı sıkı tutuyordu. Akşam karanlığı içinde gözleri ışıl ışıldı. Dudaklarında bir cıgara vardı. Kumral saçları alnının üstünde karmakarışık olmuştu. Yusuf'u görünce başını kaldırmak, doğrulmak istedi:

"Nasıl Yusuf, herife usturuplu bir yumruk daha ha?"

"Sersemledi..." karşılığını verdi Yusuf, "geçmiş olsun. Nerem dedin kardeşlik?"

"Omuz başımdan olacak. Sol tarafım pek tutmuyor." Kalpağını göğsünün üstünde bırakmış, şimdi sağ eliyle dudaklarının arasındaki cıgarayı eline almıştı. Sedyeyi taşıyanlar durmamışlardı. Yusuf da onlarla beraber yürüyordu. Cemil'in yüzüne dikkatle bakınca, acısının büyüklüğünü anladı. Cıgarayı dişlerinin arasında ısıra ısıra parçalıyordu.

Yüzbaşı,

"Kurşunu çıkardılar mı bir şeyciğin kalmaz..."dedi.

"Kaç para eder. Herifleri bu dördüncü raunıta nakavt edeceğiz gibi. Gonk imdatlarına yetişmezse... Hani daha gerilere kaçmaya kalkışmazlarsa... Ben, bulunamayacağım diye üzülüyorum. Bugün vurulmamak vardı."

"Aldırma... Ben, sonra olup biteni sana anlatırım."

Bir sıhhiye onbaşısı, sedyenin öte tarafından dolaştı:

"Yüzbaşım," dedi, "yaralıyı pek konuşturmasak." Yusuf, olduğu yerde kaldı. Cemil'e elini salladı:

"Gelir seni görürüm Cemil." Mülazımıevvel Cemil'in karanlıkta gözleri bir kere daha parladı.

3

"Hürmet sana ey şan dolu sancağım!"

Yıldızların altında, boydan boya cephede, taşlık kayalık dağlar, tepeler, donuk donuk, karaltılar halinde görünüyordu: Çal Dağı'ndan, Mangal Dağı'ndan, Türbetepe'den şu sıra ses seda yoktu. Yalnız uzaktan uzağa tüfek sesleri geliyor, çok uzaklarda bu seslerin bir uğultu haline geldiği duyuluyordu. Ortalık, barut kokuyordu; ölüm ölüm kokuyordu.

Yusuf, tabancasının kabzasını sıkmış, ağır ağır, seke seke ilerliyor, elinden geldiği kadar, kayalara taşlara gizlenmeye çalışıyordu. Keşfe çıkan bir manganın başında, bilhassa kendisi bulunmak istemişti. Durum çok nazikti: Düşman, kendilerinden ne kadar uzaktaydı? Gece baskını yapacak mıydı, hazırlığı, kuvveti neydi? Siperlerde istirahat eden Alay, kaç saat kadar soluk alabilecekti? İleri karakola çıkan bölüğü, ani bir baskına uğrayınca, siperlere kadar çekilebilmek için vakit bulacak mıydı? Şu anda her taşın ardında bir düşman neferi, bir düşman makinelisi olabilirdi. Bir el bombası, Yusuf'un bütün işlerini altüst edebilirdi.

Yarım saattir ilerliyorlardı. Manga, avcı kolu nizamında açılmıştı. Fakat birbirlerinden uzaklaşmamalarını Yüzbaşı, sıkı sıkı tembih etmişti. Yusuf'a her taş kıpırdıyormuş gibi geliyor; Yusuf, her gölgeden hile sezmeye çalışıyordu. Mangası ile birlik, toptan düşmanın kucağına bu karanlıkta düşmek işten bile değildi. Bir derenin içinden çıktılar. Dere önlerinden dirsek çeviriyor, sonra da genişliyordu. Birdenbire uzaklardan bir at kişnemesi duyuldu. Yüzbaşı, 'dur' emri verdi. Hepsi yan yana bulunan iki kayanın ardına sindiler.

"İyi ki dereden çıkmışız..." diye fısıldadı Yusuf, sonra, "Beni koruyun. Ateş edilmeden ateş etmek yok..." emrini verdi. Kayanın ardından sıyrıldı.

Derenin dirseğine doğru ilerledi. Yukarıdan derenin içine bakmaya başladı. Çok geçmeden bir düşman nakliye kolunun, sıra sıra katırlarla, hayvanlarla derenin içinde ilerlediğini gördü. Yusuf'un zihninde bir şimşek çaktı: 'Bunlar, burada hazırlık yapıyorlar. Yarın yine üzerimize gelecekler...' Hemen geri çekildi. Düşmanın bulunduğu yer anlaşılmıştı. Mangayı aldı, dönmeye başladı. Tekrar dereye inip öte yakaya geçmek vardı. Tam dereden öteye çıkarken, arkalarından ve sağ yanlarından iki makineli tüfek birden şiddetli bir ateş açtı. Bir an kuru derenin içinde sindiler kaldılar. Sonra Yüzbaşı, 'Yürüyün!' emrini verdi. Derenin içinde koşmaya başladılar. İki yanlarına kurşun yağıyordu. Niyazi, namluya bir fişek sürdü. Mekanizma sesini duyan Yusuf, "Sakın ha... Ateş yok. Bir an önce uzaklaşacağız," dedi. Kuru derenin öyle bir yerine geldiler ki, buradan çıkmak gerek. Düşman durmadan ateş ediyordu. Ateş, bir yakından bir uzaktan ediliyormuş gibi geliyordu. Birer birer dereden fırladılar, on beş yirmi adım koşup, bir çukura kendilerini attılar. En sonra Yusuf fırladı, geldi çukura. Düşman bir zaman atladıkları çukuru kestiremedi. Yüzbaşı, birer birer adlarını saydı neferlerin: "İlyas, Niyazi, Mehmet, Kemal, Mustafa, Selim, Süleyman, Adil..." Hepsi alçak sesle: "Buyur... Buradayız Kumandanım..." dediler. Yusuf,

"İyi. Hepimiz tamamız," dedi. "Şimdi beni dinleyin. Herifler ya bizi kaybettiler ya da kıpırdanmamızı bekliyorlar. Çaremiz yok. Şu kararan gerideki kocaman kayanın ardına toptan bir hamle yapıp, kendimizi atalım. Ondan ötesi selamet... Hazır mısınız?"

"Hazırız."

"Haydi, fırlayın!"

Fırlayıp koştular. Fakat üç beş adım atmamışlardı ki, bir makineli hırıldayıverdi. İlyas, çukurdan yeni çıkıyordu, çıkamadı. Niyazi, iki adım atmadan yere düştü. Onu İlyas, ayağından çekip çukura aldı:

"Yaralandın mı Niyazi?"

"Hiçbir şeyciğim yok. Ayağım takıldı."

"Amma iş ha... Kıstık kaldık. Arkadaşlar kayayı tuttu mu bari?"

Niyazi, başını uzatıp kayaya doğru baktı: Görünürde kimse yoktu. Duraklayan tüfek, birdenbire tekrar ateşe başladı. Niyazi, başını içeriye çekti:

"Hepsi kurtulmuş olacaklar. Görünürde kimsecikler yok."

"Oldu olacak, biz de bir denesek. Belki kayayı tutarız."

"Deneyelim."

Birden karşıdaki kayanın ardından bir ıslık duyuldu. İlyas,

"Bu bizim Süleyman'ın ıslığı," dedi. Niyazi,

"Ses vermeyelim. Olur bizi kurtarmaya, beklemeye kalkarlar. Onların da başı belaya girer," diye söylendi.

"Doğrusun. Bizden ümidi kessinler. Biz, nasıl olsa bir çaresini bulur, artlarından varırız."

"Bu köpekler, karanlıkta da nasıl ateş ederler?"

"Yıldızların aydınlığı var. Kararlamadan atıyorlar işte; makineli tüfek olunca, tarıyor ortalığı."

"Ne yapacağız şimdi?"

"Dur bakalım."

Niyazi, öfkelenmeye başladı:

"Ee... Eli kolu bağlı bu çukurda mı oturacağız?"

"Dur be yahu... Elbette bir fırsatını buluruz. Heriflerin bizden haberi var mı bakalım."

"Var gibi. Baksana ben başımı çıkarayım dedim..."

Kayanın karaltısına birdenbire birkaç tüfek birden ateş açmıştı. Niyazi,

"Bizimkiler oradan da kaçtılar," dedi İlyas,

"İyi öyleyse selamet..." diye mırıldandı.

"İlyas!"

"Söyle Niyazi?"

"Burada bekleyeceğiz. Herifler bizi öldü sansın."

"Olur."

"Sonra, kaçarız."

"Peki."

"Bacağımdan tutup çukura çekmeseydin, kurşunu yemiştim."

"Aldırma, paçayı buradan kurtarmaya bakalım."

"Duydun mu?"

"Neyi?"

"Derenin içinde sesler var."

Kulak kabarttılar. Yunanlılar, derenin içinde ilerliyordu. İlyas,

"Bu işi beğenmedim," dedi, "cavur içinde kaldık. Herifler ardımıza geçiyor."

"Ses seda yok. Tabanları bir kaldırsak mı?"

"Sen bilirsin."

Sağ ellerindeki tüfeklerini sıkı sıkı tuttular. Birden hamle ettiler. Fırlamaları ile gerisin geriye çukura atlamaları bir oldu. Bu sefer çukurun dört bir yakasından ateş yemişlerdi! Niyazi, bu derince çukurun içine ümitsiz bağdaş kurup oturdu:

"Bizi öldürmek istemiyorlar," dedi.

"Zaten cavur kurşunu ile ölmek hiç hoşuma gitmez..." karşılığını verdi İlyas.

"Bizi akıllarınca esir almak istiyorlar."

"Sıkı mı?"

"Alacağa da benziyorlar."

"Arınut toplamıyoruz ya... Sonuna kadar, mermimiz bitene kadar dayanırız."

"Dayanırız. İkişer de el bombamız var."

"Bir görebilsem tüfek yuvaları ne yakada."

"Çaresiz, dört bir yakamızı sardılar."

Karanlığın içinde birbirlerinin yüzüne baktılar. Yıldızlar, gözlerinin içinde parıldadı. İlyas,

"Şimdi bunlar bizi esir alıp da ne yapacaklar dersin?"

"Söyletecekler."

"Bizi mi?"

"Bizi ya."

"Ben cavura esir olmam."

"Ben de olmam."

Birbirlerine sokulmuşlardı. Niyazi,

"Sen bir yakaya, ben öte yakaya birer bombası savuralım bakalım ne yapacaklar."

"Savuralım."

Bombaların fitilini çekip, birden ayağa fırlayıp attılar. Atmaları ile, yere kapanmaları bir oldu. Az sonra, bir iki saniye ara ile bombalar patladı. Gecenin içinde yankılar bıraktı. Dağ taş bir zaman karşılıklı ses verdi. Çukurun içi düşmanın açtığı ateşle karıştı, delik deşik oldu. Bir toz bulutunun içinde kaldılar. İkisi de upuzun, yan yana yatıyordu. Niyazi, başını İlyas'a çevirdi:

"Heriflere bak sen..." Gözlerinin içi gülümsüyordu. İlyas elini uzatıp,

Niyazi'nin tüfeğinin namlusunu tuttu; kendi çenesinin altına koydu:

"Alçak Yunan'ın kurşunu ile ölmek bize yakışmaz!" dedi.

Niyazi, onun sol elini, sol eli ile tuttu. Başını Ilyas'ın namlusuna doğru uzattı. Çenesini namlunun ağzına koydu:

"Gelsin, bizi esir alsın bakalım."

"Gelsin."

"Sen, üç say. Tetiklere basalım."

"Hakkını helal et kardeşlik."

"Sen de hakkını helal et."

"Helal olsun. Vatan, Millet sağ olsun."

"Helal olsun. Allah milletimizle birlik olsun. Şu aç köpekleri yurdumuzdan sürüp çıkarsın arkadaşlarımız."

"La ilahe illallah..."

"La ilahe illallah....."

"Bir, iki, üç..."

İki tüfek, birdenbire bir anda ateş aldı. Çukurun içinde boğuk bir ses çıkardı. Ilyas, Niyazi'nin; Niyazi, Ilyas'ın elini sıktı sıktı, sonra da öylece el ele kaldılar. Sağ ellerinin şahadet parmakları hâlâ tetiklerinin üstünde duruyordu.

***

Yusuf, sağ sakat ayağının sızladığını iyice hissediyordu. Bu ayağını uzatmış, sol ayağını kıvırıp dikmiş, sırtını bir taşa dayayıp oturmuştu. Ayağını, sızısını yatıştırmak için, ovuyordu. Kendisini hiç de yorgun hissetmiyordu. Dünkü muharebelerden sonra, bugün de, bütün 28 Ağustos'un sabahından akşamına kadar, durmadan savaşmışlardı. Dün olduğu gibi bugün de düşman, cephelerini yaramamış, yine gerisin geriye çekilmek zorunda kalmıştı. Yalnız Fırka'nın sol kanadı çok zorlu muharebeler vermişti: Kanat, Gökgöz Köyü'nün kuzeyinde çok şiddetli bir yan ateşine maruz kalmış, göğüs göğüse muharebeler olmuş, düşman ancak üç yüz metre daha ilerleyebilmiş, Türk siperlerine girmeyi başarmıştı. Fakat yapılan mukabil hücumlarla siperler geri alınmıştı. Muharebenin en yıkıcı, boğaz boğaza, süngü süngüye olan anları, saat 15 ile 17 arasıydı. I. Fırka'nın direnmesi, kahramanca direnmesi, düşmanı durdurmayı başarmış-

tı. Verilen zayiat, yürekler parçalayıcıydı. 42. Alay'ın bütün zabitleri şehit olmuştu. Alay Kumandanlığı, genç bir ihtiyat zabite kaldı.

Mülazım, Alay'ının geriye kalan neferleri ile, erkekçe, bir kaya parçası gibi direndi, dayandı, düşmanı tekrar siperlere sokmadı.

Yusuf, yanında oturan Yüzbaşı Refik'e döndü:

"Adı neymiş bu mülazım arkadaşın?" diye sordu. Refik,

"Daha öğrenemedik," karşılığını verdi.

"Bütün bir Alay'ın zabitleri..." diye mırıldandı. Sonra dolu dolu olan gözlerini alacakaranlıkta tepelere doğru kaldırdı. Dudaklarını bir zaman dişleri ile kemirdi: "Bunca zabit, bunca Mehmet, Mehmet'ler..." Yusuf, elinin tersi ile gözlerini sildi. Yüzbaşı Refik, yutkunarak mırıldandı.

"Rahatça ağlayabilmek için vaktimiz yok Yusuf. Olaylar öyle, o kadar hızlı ki, ne kendimizi, ne de arkadaşlarımızı düşünecek vakit var. Hele bu işi bir sonuna getirelim..." dedi. Yusuf, ona döndü.

"Haklısın. Yüreği yufka kadınlar gibi oturup ağlamak faydasız. Sinirlerim mi bozuldu bilmem... Ama kendimi ne diye düşüneyim... Değil mi ki ölmesini biliyorum, kazanacağız!" Refik Bey,

"Elbette kazanacağız. Yunan Ordusu, buralardan geçmek istiyorsa, hepimizi öldürmesi gerek. Ama sadece biz ölmüyoruz ki... O da ölüyor. Biz, vatanımız için ölüyoruz. O, niye ölüyor? Zannedersem, bugünden sonra bu soruyu Yunan, kendi kendine sormaya başlayacak. Belki de soruyor. Bakalım yarın da üstümüze; dünkü, bugünkü hızı ile gelebilecek mi? Göreceksin gelemeyecek..."

Yusuf, kendini toparlamıştı:

"Doğru, sen erkânıharpsin Refik, bu işleri benden iyi anlarsın. Kazanacağız değil mi?"

"Seni teselli için mi konuştuğumu sanıyorsun? Hiç şüphen olmasın: Kazanacağız!"

"Kusuruma bakma. Yüreğim imanla çarpıyor. Fakat aklım birçok ihtimalleri hesaplıyor. Belki de iki yıldan beri elde silah sağa sola koşmaktan sinirlerim çok yıprandı. Hele dün gece, İzmir'den beraber çıktığım iki arkadaşımı daha kaybedince, büsbütün sarsıldım. Sanki durmadan önümde, arkamda, sağımda solumda her dakika şehit olanlar yokmuş gibi hep bu arkadaşlarımı düşünüyorum. Kendimi de biraz suçlu görüyorum onların kaybolmasında; şehit olmalarında diyelim. Belki de esir düştüler..." Yusuf, kısaca, dün gece çıktıkları keşfi, İlyas'la Niyazi'nin encamını anlattı:

"Nasıl da onları o çukurda bırakıp döndük?" diye sordu. Refik, biraz doğrulmuş, dikkatle onu dinlemişti:

"Başkaca elinden hiçbir şey gelmezdi. Cenk hali bu, öyle olmuş..." karşılığını verdi. Bir zaman sustular. Uzaklardan gelen silah seslerine kulak verdiler. Yüzbaşı Refik'in sesi değişti:

"Bak sana niçin, neden kazanacağımızı erkânıharpçe anlatacaktım: Benim yerim, cephemizin sağ cenahıydı. Neden şimdi buradayım?"

Yusuf, parıldayan gözlerini arkadaşına çevirdi:

"O kadarına aklım erdi: Sağ kanadımız, düşmanın bütün hücumlarını kırdı, durdurdu. Şimdi bize döndüler. Bizi ortamızdan yarmak için iki gündür uğraşıyorlar. Siz, bizi takviyeye geldiniz."

"İki gündür de siz dayandınız. Üç fırka birden geldik sağ kanattan. İki gün daha dayandık mı, düşmanın işi tamam. Buradan Haymana'ya doğru bizi almak istiyor. Bunu başaramayacak. Hele bugünkü muharebelerden sonra..."

Birdenbire Yusuf, telaşlanır gibi oldu:

"İyi ama benim bölüğü Kumandan niye bu gece geriye aldı? Ne işimiz var bizim bu derenin içinde?"

"Dün gece ileri karakoldaymış senin bölük. Bugün akşama kadar da muharebe ettiniz. Askerlerin bu gece uyuyabildiği kadar uyumalı. Dün gece istirahat edenler, bu gece ileride. Benim bölük de sabahtan beri, buraya gelinceye kadar hep cebri yürüyüş yaptı. Yarın savaşa dinç gireriz. Eğer heriflerde tekrar hücum edecek takat kaldıysa..."

"Doğru ya..." diye söylendi Yusuf.

Yine sustular. Biraz gerilerden, istirahata çekilen askerlerin sesleri, mırıltıları, birbirlerine seslenişleri duyuluyordu. Tüfek temizleyenler; ekmek, peksimet yiyenler; bu işleri bitirip, çantasını başının altına koyup hemen uyuyanlar vardı. Ön tarafta, uzaklarda, cephe homurdanıyordu.

Yusuf,

"Sağ kanat olsun, bizim bulunduğumuz cephe olsun, iyi dayandık. Sizin çarpıştığınız taraflarda çok dehşet muharebeler olmuş. Gelip giden habercilerden, arkadaşlardan öğreniyoruz. Buralardaki, dünkü bugünkü muharebeler de meydanda. Fakat hep, bütün cephede, Türbetepe söylene söylene bitirilemiyor..." dedi. Refik Bey, bir cıgara yaktı. Uzandı Yusuf'a verdiği cıgarayı da ateşledi:

"Türbetepe Muharebesi, 24/25 Ağustos gece yarısı düşmanın bir hücu-

mu ile başladı," diye konuştu. "25 Ağustos akşamına kadar kanlı bir şekilde devam etti: Gece yarısı, iki fırka kadar bir düşman kuvveti, Türbetepe'ye ve bunun batısındaki Kokartepe'ye birdenbire yürüyüverdi. Perişantepe'ye âdeta baskın yaptı. İlk anlar Yunanlılar işi başaracak gibi göründüler. Fakat saat bire doğru Kokartepe'den, biraz sonra Perişantepe'den geri çekilmek zorunda kaldılar. Saat iki otuzda da Türbetepe'den geri atıldılar. Gelgelelim saat üçte düşman, bu üç tepeye tekrar hücuma kalktı. Yine göğüs göğüse kanlı gece muharebelerinden, sonra püskürtüldü. Sabaha karşı, Ilıca boyunca kuzeye, İncirli-Alancık hattına doğru, II. ve III. Grubumuzun arasını yarmak için ilerledi. 9. Fırkamıza taarruz etti. Fırka çok zor duruma düştüğünden, 7. Fırkamız da ona yardım için kuvvet ayırmak zorunda kaldı. Türbetepe, zayıfladı. Sabah saat onda düşman Türbetepe'yi tekrar işgal etti. Düşmanın II. ve III. Grubumuzun arasından yarıp geçmek istediğini gören 3. Kafkas Fırkası Kumandanı, 7. Alay'ını hemen Kaltaklı'nın kuzey batısındaki tepeden Gedikli istikametine sürdü. Gedikli sırtlarını ele geçirerek, İncirli'ye doğru yürüyen düşmanın yan tarafına hücum etti. Bu kuvvetler öğleye doğru, Gedikli-İncirli sırtlarına hakim oldular. 57. Fırkamız da Karapınar'dan hemen hareket edip, zamanında 7. ve 3. Kafkas Fırkalarımızla beraber taarruza geçti. Ve 57. Fırkamızın 39. Alayı, 7. Fırkamızın 41. Alayı, beraberce, saat tam 13.30'da Türbetepe'yi işgal ile düşmanı tard etti. Taşlıtepe'ye çekilen düşman, gece karanlığından faydalanarak oradan da kaçtı. Taşlıtepe'yi de silahlarımıza bıraktı.

Yüzbaşı Refik, susunca; Yusuf,

"Öffff!" diye soluğunu koyverdi, "dile kolay..."

Yüzbaşı Refik, gülümsedi. Arkalarından Salih'in sesini birdenbire duyunca irkildiler:

"Maşallah askerlerimize, kumandanlarımıza!" diye Efe, söyleniyordu.

"Ne o? Sen burada mısın?"

"Deminden beri buradayım. Türbetepe meselesini bitamam dinledim. Yaman olmuş bu iş Yüzbaşım yaman!"

"İşte bundan sonra o yakalarda söktüremeyince düşman, bu yakaya yöneldi Efe..." diye Refik Bey karşılık verdi.

"Bu yakada da işi sarpa sardı deyyusların. İki gündür, iflahlarını kestik," kucağındaki battaniyeleri, iki matarayı, iki tayını yere koyup kendisi de bağdaş kurdu oturdu. Ekmek torbasından yaldızlı kâğıda sarılmış kocaman bir topa benzer peynir çıkardı. Alacakaranlık, karanlığa dönüyordu. Peynirin yaldızlı kâğıdı parıldadı. İki zabit hayretle doğruldular:

"Efe, bu ne demek?"

Salih, peynirin kâğıdını ihtimamla açıyordu:

"Ganimet Yüzbaşılarım, ganimet..." diye söylendi, "Herifcioğulları, sanki muharebe etmiyor, Kramer Gazinosu'nda seyran ediyorlar. Koklayın bakın, halis muhlis Hollanda peyniri..."

"Iyi ama bunu nereden buldun?"

"Ganimet dedik ya... Gâvur ölülerinin ekmek torbalarının içinde neler yok."

"Allah Allah..."

"Dahası da var."

"Neymiş anlayalım?"

"Şu mataralarda ne var biliyor musunuz?"

"Su."

"Cavurlar, su içmiyor. Mataralar, çay dolu; şarap dolu."

Refik Bey, takıldı:

"Herifler bizi zehirlemeye?"

"Zehirli olsalardı, bizim bölük, ne bölüğü, bütün Alay, şimdiye kadar çoktan zehirlenirlerdi."

Yusuf, telaşlandı:

"Aman Salih, çocuklar, şarapları içip içip sızmasınlar. Hemen bir muharebeye girivermemiz icap ederse, halimiz nice olur?"

"Hiç merak etme Yüzbaşım. Bölükte kimseye şarap içirmedik. Bir nutuk çektim hepsine: Din, dedim. Iman, dedim. Böyle bir savaş içinde şarap içersek, Peygamber Efendimizin ruhu, bizi bırakır kaçar, apışır kalırız, dedim. Hepsi şarapları döktüler. Soğuk soğuk çayları içtiler. Peynirleri, kurabiye gibi peksimetleri yediler. Yatıp uyudular."

"Iyi etmişsin."

"Ama bakıyorum, kendine şarap ayırmışa benziyorsun."

"Aklı başında, benim gibi koca adamlar, bir iki yudum içerse ziyanı yok. Bizim kızanlara; ülen, işi sıkı tutarsanız yarın size helva yedireceğim, dedim."

"Helvayı nereden bulup askere yedireceksin be Salih?"

"Yunan, yarına sağlama karşımızdan cızlamı çekecek. Yıprandı gayri. Bütün iaşe, ikmâl merkezlerini, elimize geçireceğiz."

Yusuf, Refik'e döndü:

"Görüyor musun Efe'nin planlarını... Sen de erkânıharbim diye dolaşıyorsun." Yüzbaşı Refik, gülmeye başladı:

"İnşallah yarın, Salih'in tahminleri doğru çıkar da hepimiz düşmanın helvasını yeriz." dedi.

Salih, ekmeği, peyniri, çakısı ile dilimlemişti. Mataraları bir bir parmağı ile gösterdi:

"Bunda, çay var. Hem de kendinden şekerli. Bunda da kırmızı şarap. Buyurun."

Ekmeğe uzandılar:

"Ee, sen de buyur Efe."

"Afiyet olsun. Ben, kızanlarla yedim. Bir güzel karnınızı doyurun. Sonra da bir güzel uyku çekin. Yarın Allah'ın izniyle, dipdiri muharebeye gireriz."

Zabitler yemeklerini yerken, Salih, yumuşak bir yer arandı. Battaniyeleri serdi. Geldi, tekrar yanlarına oturdu. Yemek bitince, birer cıgara yaktılar. Ortalık iyiden iyiye kararmıştı. Yusuf, cıgarasından derin bir nefes çekti. Birdenbire,

"Gördün mü Efem," dedi, "İzmir'den kaç arkadaş çıktık. İki kişi kaldık..."

"Yanlışın var Yusuf," diye yutkundu Salih, "İzmir'den biz, beş kişi çıktık; şimdi Ordu olduk."

"Doğrusun. Doğrusun. Ya Rasim... Hani dün gece kaybettiğimiz İlyas'la Niyazi?"

Salih Efe, birdenbire gözlerinden pırıldayıp karanlığın içinde sakallarına iniveren yaşları göstermemek için başını, önüne eğdi. Sonra sesini düzenlemeye çalışarak,

"Vatan yolu, millet yolu, sancak yoludur; bir türküdür bu: Ölen ölür, sağ kalanlar bizimdir!"

"Doğru," diye içini çekti Yusuf, "bütün şehitler bizimdi. Sağlar gibi... Hepsi de İlyas gibi, Niyazi gibi arkadaşlarımızdı..."

"Elden ne gelir?" diye Refik mırıldandı.

Salih, öfkeli bir sesle,

"Haydin yatın gayri. Kaç gecedir uykusuzsunuz."

Kalktılar, battaniyelerin üstüne uzandılar. Yusuf, seslendi:

"Salih!" Salih, kalktı, yaklaştı:

"Buyur."

"Nöbetçiler?"

"Hepsi yerli yerinde."

"Bölüğüm?"

"İstirahatta."

"Bir şey icap ederse hemen beni kaldırın."

"Kasvet etme."

Kalpağını başının altına koydu Yusuf. Refik, yattığı yerden sordu:

"Cemil'den ne haber?"

"İki ciğerinin arasından geçmiş kurşun. Arkasından çıkarmış doktorlar, iyileşecekmiş. Ama korkarım bir daha boks yapamayacak."

"Eh..." diye söylendi Yüzbaşı Refik, "bu maçta dört raunt iyi dövüştü. İstirahat etsin biraz."

"Ankara'ya nakletmişler zaten. Uzunca zaman hastanede kalması gerekiyor herhalde..."

İki yüzbaşı, bir zaman daha böylece konuştular. Sonra konuşa konuşa uyuyakaldılar. Salih, Yusuf'un battaniyesini çekip düzeltti. Karanlığın içinde bir zaman başucunda oturdu. Onun öylece uyuyan halini seyretti, karanlığa alışan gözleri ile yüzüne baktı. Elini uzatıp saçlarını okşadı.

4

"Milli savaşın bilin ki bizler,
Tarihini süngümüzle yazdık..."

Duatepe, Sakarya Nehri üzerindeki Beğlikköprü kuzeyinde, sivri gagalı kartallara benzer, kınalı bir tepedir. Düşman, sol kanadını bu tepeye vermişti. Önce buradan ilerleyerek Türk Ordusu'nun sağ kanadına yüklendi. Ağustos'un 23'ünden 26'sına kadar, şu tepe dedi olmadı, bu tepe dedi, başaramadı. Ayın 31'ine kadar cephenin ortasını yarmayı denedi; kan revan içinde kaldı başı, çarpa çarpa, kendisi yarıldı. Bu sefer 6/7 Eylül'e kadar sağ kanadı ile Türk Ordusu'nun sol kanadına hücum etti: Şaştı kaldı... Nereye taarruz etse, karşısında kavi bir cephe buluyordu. Adım adım, vasıta, silah, cephane, insan üstünlüğüne dayanarak ilerliyor; fakat her geri çekilen Türk birliğini, biraz sonra iki misli olmuş bir kuvvetle karşısında buluyordu. Hattı müdafaası yarılan Türk birlikleri, hemen sathı müdafaa yapa yapa toparlanıyor, çok geçmeden yeni bir cephe kuruyorlardı. Sanki Türk Ordusu'nun Başkumandanı, oturmuş, sakin sakin düşmanı ile satranç oynuyordu: Düşman hangi taşını, taşlarını sürse, hemen onun karşısında, ona fark ettirmeden, sağdan soldan aktardığı taşları –birlikleri– ile bir savunma tertibi kuruyordu. Düşmandan az kuvvetlerle bu oyun, ancak böyle oynanırdı. Türk Ordusu'nun cephesi, batıya bakarken, düşmanın sol kanadına yaptığı taarruzlarla, güneye dönmeye başlamıştı. Gelgelelim, hızı, soluğu kesiliyordu. Ankara'nın elli kilometre yakınına kadar sokulduğu halde, son hamleyi yapamıyordu. Sol kanadının gittikçe zayıfladığını anladı. Buradan Türklerin bir çevirme hamlesi yapmasından korkmuş olacak ki, 6/7 Eylül'den başlayarak kuvvetlerini Sakarya'nın gerisine kaçır-

maya başladı. Eskipolatlı, Karadağ, Beştepeler, Karlıtepe ve Duatepe sırtlarında muharebe ediyormuş gibi görünerek, bu sırtların gerisinden büyük kuvvetlerini Beğlikköprüye, Kavuncu Köprüsü'ne çekiyordu. Oradan taba na kuvvet! İşte tam 10 Eylül'de işin kıvamına geldiğini gören Başkumandan Mustafa Kemal Paşa, birliklerinden bir kısmını yine sağ kanadına aktararak bir hamle daha yaptı: Düşmana, "şah!" dedi. Oyunu almıştı.

Sakarya, düşman kanından kıpkızıl akıyordu. Ve 10 Eylül'ün sisli, fakat pırıl pırıl doğan güneşli sabahında Türk Ordusu birlikleri, Çekirdeksiz Köyü'ne girdi. Oradan düşmanı Duatepe'ye doğru sürmeye başladı. Yunan Ordusu'nun sağ kanadından sonra sol kanadı da kırılıyor, koparılıyor, yolunuyordu.

Duatepe, Sakarya Nehri üzerindeki Beğlikköprü'nün kuzeyinde, sivri gagalı kartallara benzer, kınalı bir tepedir. Çekirdeksiz Köyü'nden yürüyen kıtalar, açılmış, yayılmış, süngü namluda yürüyordu. Duatepe'nin eteklerini tutmuşlardı. Tepenin çift hörgücü onlara bakıyordu. Ağır ağır, temkinli yürüyorlardı. Zabitler, tabancaları ellerinde, şahinler gibi süzülüyor, uçmadan tepeye konacaklarmış gibi yürüyorlardı. Mehmet, Mehmet'ler, gözleri tepenin doruğunda, parmakları tetiklerde taştan taşa, çukurdan çukura atlıyorlardı. Birdenbire bir palabıyıklı babayiğit, yüksek bir kayanın üstüne fırladı. Tüfeğini sağ elinde havaya kaldırarak bir nida eyledi:

"Heheyyy! Cavuroğlu cavurlar! Sökülün, savulun, kaçın! Türkiye Büyük Millet Meclisi Orduları geliyor!"

Sesi, dört bir yakada yankılar bıraktı. Her taşın, her çalının ardından bir Mehmet'in başı uzandı:

"Heheyyy!" diye ses verdi.

Sökeli Mehmet, ağır makineliyi katırdan indirmiş, yardımcıları ile yüklenmiş, kan ter içinde yürüyordu. Gözüne bir kaya kestirmişti. Bu sırada sesler, tepenin doruğunu bulmuştu. Oradan isteksiz isteksiz birkaç tüfeğin, arkasından bir mitralyözün leylekler gibi takırdadığı duyuldu.

"Kulak asmayın..."

"Kuru gürültü arkadaşlar..."

"Yürüyün kardeşler!"

Mehmet, Salih'e seslendi:

"Efe, Allah mı desek, türkü mü söylesek?"

"Önce Allah diyelim evlat... Sonra türkü söyleriz."

"Benim içimden türkü diyesim geliyor."

"De ülen deyyus, söyle öyleyse!"

Türkü söylemeye kalmadı, Duatepe'nin doruğundan şiddetli bir ateş açıldı. Hep mevzi aldılar. Fakat ateşin arkası kesiliverdi. Yusuf, sol kolunu kaldırıp, ileriye doğru, 'yürüyün' işaretini verdi bölüğüne. Bütün bölükler tekrar yürüyüşe başladılar.

Düşmanın ciddi bir dayanmaya niyeti yoktu: Bu anlaşılmıştı. Türk askeri, biraz daha doruğa yaklaştığı zaman düşman, bir çeyrek, yirmi dakika kadar direnecek, dövüşecek oldu. Sonra tepeden ses seda kesildi. Bir asker,

"Hani bu herifler iki hafta önce, bu gidenlerde davul mızıka çala çala bize taarruza kalkıyorlardı, ne oldular şimdi?" diye arkadaşlarına sordu. Bir başkası,

"Ne olacak, küçük dillerini yutmuşlardır," karşılığını verdi. Yusuf ve öteki bölük kumandanları, durmadan kollarını kaldırıp 'ileri', 'ileri' işareti veriyorlardı. Sonunda toptan hücuma kalktılar. Yusuf'un bulunduğu taburun takviye ettiği 38. Alay Duatepe'nin güney hörgücünü, 31. ve 56. Alaylar da kuzeydeki hörgücünü, saat tam 13.30'da zapt ettiler. Oysa Çekirdeksiz Köyü'nden 11.30'da hareket etmişlerdi. Duatepe'ye bu varış, adi yürüyüş sayılırdı. Yunan Ordusu, artık çözülmüştü!

..VE YİRMİ İKİNCİ GÜN, YİRMİ İKİNCİ GECE :

Akşam karanlığında Sakarya, heyecanlı, telaşlı, öfkeli öfkeli akıyordu. Bulanık suları, köpük köpük olmuş, dalgaları, başını uzatıp uzatıp iki yakasına bakınıyordu: Türk Ordusu'nu, Türk askerini bekliyordu. Üstündeki bütün köprüleri düşman geçtikten, kaçtıktan sonra tahrip etmişti. Sakarya, öfkeliydi, telaşlıydı: Düşmanını kovalayan Türk askerine, nasıl geçit vereceğini düşünüyordu.

Alay, Beğlikköprü'ye gelip dayanmıştı. Köprü geçidinin beş yüz metre kadar gerisindeki bir höyükte silah çatmıştı. Düşmanın ne hücumu, ne de baskını söz konusu olabilirdi. Kumandan,

"Asker, istirahat etsin!" emrini verdi. Ama herkeste bir telaş, bir üzüntü vardı. Herkes, kumandanından neferine kadar herkes, düşünüyor, birbirine soruyordu:

"Sakarya'yı geçmek gerek."

"Ne mümkün?"

"Nasıl?"

"Elbet bir çare düşünecekler. Büyük kumandanlara rapor edildi."

"Geriden tedbir gelinceye dek, iş işten geçer."

"Bre aman! Düşmanı kaçırdık say..."

Ve askerler, alacakaranlıkta, beş yüz metre uzaktan panldayan Sakarya'nın sularına telaşlı telaşlı bakıyorlardı.

"Bir gecede Yunan çok uzağa kaçabilir mi?"

"Kaçmaz mı? Herifin ödü koptu bir kere..."

"Yunanistan'ı boylar Allah bilir."

"Cehenneme kadar yolu var, ne kasvet?"

"Yanlış oldu bu iş."

"Yanlışı neresinde?"

"Herifler, köprüleri yıkmadan yetişmek vardı."

"Kuş musun uçacak?"

"Mesele bu, cavur dediğine soluk aldırmayacaksın."

"Kemal Paşa'ya ne cevap verilecek şimdi?"

"Doğru. Paşamıza ne cevap vereceğiz?"

"Tam yakasını ele geçirirken kaçırdık, demek olmaz."

"Kemiklerimizi kırar vallah..."

"Yüzümüze tükürse yeri."

"Paşa bize güvendi be arkadaşlar!"

Kara yağız bir delikanlı,

"Yüzer geçeriz be!" diye bağırdı. Ona,

"Top, tüfek ne olacak?" dediler. Bir çavuş söze karıştı:

"Yatın, uyuyun be... Kumandanlarımız armut toplamıyor ya! Meclis kurdular, düşünüyorlar bu işi..."

Öte yanda Alay Kumandanı, önündeki haritaya parmak bastı:

"Yakınımızda bir köy var: İğciler Köyü. Bu köye bir müfreze gitsin. Sabaha kadar köyde, ağaç, kalas, tahta, ip, çivi, ne bulursa alsın gelsin. Sakarya'yı sallarla geçeceğiz; başka çaremiz yok. Yarın sabah, salı yaparken, gündüz gözü ile keşif yapar, en uygun geçit yerini tespit ederiz. Yalnız düşmanın karşı sahilden tamamen çekildiğini sanmıyorum. Geri çekilen birliklerini korumak için muhakkak müfrezeler bırakmıştır. Onlara karşı

önce bir oyalama muharebesine girişiriz karşıdan karşıya. Bir taraftan da nehri onların göremeyeceği yerden geçmeye çalışırız."

Alay'ın zabitleri, dikkatle dinlediler. İğciler Köyü'ne hemen bir müfreze gönderildi Köy, yanmış yıkılmıştı. Yunanlılar, çekilirken taş taş üstünde bırakmamışlardı. Köy halkı dağlara kaçmıştı. Müfreze Kumandanı Mülazımısani Fehmi, yer yer yanan, duman tüten köyün sokaklarında boş yere adam arandı. Sonunda İğciler'de adam aramaktan vazgeçip, yıkılmış, yanmış evlerden arta kalan işe yarar tahtaları, kalasları toplamaya girişti. Askerler, kalasları, tahtaları katırlara sardılar. Topladıkları çivili tahtaların irili ufaklı çivilerini söktüler. Köyün sağlam kalmış bütün hayvan damlarını dolaşıp, ip adına bir sürü eski yular, araba ipi toparladılar.

Alay'ın konakladığı yere ancak gün doğarken dönebildiler. Zabit ve askerler, hemen bir sal yapmaya girişttiler. Salın suya atılacağı geçit tespit edilmişti. Bir müfreze de Beğlikköprü'nün bulunduğu yere hareket etti. Salın iki tarafına bağlanan iplerle öte yakaya geçilecekti. Önce iyi yüzen bir asker, ipi beline bağlayıp karşıya geçti. İpin ucunu, bir ağaca bağladı. Bu sırada Beğlikköprü'nün başından karşıya ateş açıldı. Kumandan'ın tahmini doğruydu: Düşman karşıdan şiddetle karşılık verdi. Bu sefer salı suya atan bölük, salı geriye çekmek için bağlanan ipin yetişmeyeceğini gördü:

"Bre aman! ip yetişmeyecek..." Alay Kumandanı Demir Ali Bey, emir verdi:

"Bütün atların, katırların yuları birbirine eklensin!" Hayvanlar, sadece gemleri ile kaldılar. Sal, ancak dört kişi taşıyabilecek kadar olmuştu. Yusuf, tabancasını çekti,

"Bu taraftaki ipi tutun..." deyip sala atladı. Arkasından üç nefer de atladılar. Biraz ilerde, tahrip edilmiş köprünün başında karşıdan karşıya savaş bütün hızı ile devam ediyordu. Neferler, karşı tarafa bağlanan ipi, acele acele çekmeye başladılar. Saldakiler sahile atlayıp, hemen fundalıkların içinde kayboldu. Salih,

"Bu iş tamam, asılın salı bu yakaya şimdi..." emrini verdi. Sal, boş geldi, dolu gitti. Karşıya yirmi kişi kadar geçmişti ki, Yunanlılar, işi fark ettiler. Yusuf'un mevzi aldığı, köprübaşı kurmak istediği yere ateşlerini çevirdiler. Yusuf, ses vermedi. Yerini belli etmek istemiyordu. Fakat ateş, gittikçe şiddetleniyordu. Kumandan Demir Ali Bey, fena halde öfkelenmişti. Hiç olmazsa elli kişi kadar geçirebilmiş olsaydı, köprüyü tutabilecekti. Karşıya geçenlerin korunmasını ve karşıdakilerin geri dönmesini emretti. Düşman tarafına bütün makinelilerin ateşini, durmadan ateşini istedi.

Düşman göz açamıyordu. Bu arada dörder dörder karşıdaki neferleri geri almaya başladılar. Yusuf, bütün askerleri geriye sağ salim gönderebildi. Son seferde kendisi geriye kalan üç neferle sala atladı. Salih, bağırıyordu:

"Asılın evlatlar! Yüzbaşımızı da bu yakaya sağlam alalım!"

Asıldılar ipe. Şiddetli ateş altında sal, sahile doğru gelmeye başladı. Fakat, düşman karşıya iyice yaklaşmıştı. Birdenbire pek yakından bir mitralyöz hırıldamaya başladı. 'Aman!' demeye kalmadı. Salın üstünden bir nefer, suya düştü. Salın muvazenesi bozuluverdi. Alabora oldu. Yusuf'la iki asker, şaşırmadan yine sala tutundular. Durmadan sal çekiliyordu. Suyun içinde, suya dökülenler, salın tahtalarına tutunarak geliyorlardı. Karaya ayak basmaya dört beş metre kalmıştı ki, karşıdan iki makineli birden ateş açtı. İki asker, attılar kendilerini suya. Akıntı onları sahile getirdi. Fakat Yusuf, davranamadı. Önceden salı tutan sol eli, üst üste kurşun yemişti. Sakarya'nın bulanık sularına, sarı sularına, kırmızı kan karışıyordu. İki üç asker, kendilerini fırlatıp suya attılar. Saldan kurtulan eli ile Yusuf kendisini kaybetmiş, akıntıya kapılmıştı. Bir batıyor, bir çıkıyordu. Kendilerini suya atan Mehmet'ler, düşmanın ateşine metelik vermeden, Kumandanlarını sudan çıkarıp, selamet bir yere çektiler. Yüzbaşı Yusuf, kendisinden geçmişti. Sol kolu, kan içinde bir yana sarkmıştı. Durmadan kan kaybediyordu. Salih, başucuna diz çöktü:

"Yırtın ülen şu ceketin kolunu!" diye bağırdı. Bir asker, sakince, bir çakı ile Yüzbaşı'nın ceketinin kolunu yukarıya doğru kesti. Salih, gömleğini yırttı. Yaralının kolunu dirseğinin altından bağladı, sıktı sıktı, kanı durdurmaya çalıştı. Yusuf'un gözleri kapalıydı. Salih'in gözleri yaşlı:

"Olmadı bu Yusufum... Olmadı bu oğlum... Tilkiyi yüzmüş kuyruğuna gelmiştik..." diye söyleniyordu. Elinin tersi ile gözlerinin yaşını siliyor, dikkatli dikkatli yerde yatan Yusuf'un yüzüne bakıyordu. Sonra,

"Şehit mi? Öldü mü? Söyleyin bana kızanlar?" diye soruyordu. Bir asker, eğildi, kulağını Yusuf'un göğsüne, kalbine koydu:

"Korkma, sağ... Yaşıyor Efe..." dedi. Bu sırada

Doktor, yetişti. Muayene etti:

"İyi etmişsiniz kolunu sıkmakla..." diye söylendi. İlk sargı yardım işini gördü. Sıhhiyeler onu, bir sedyeye koydular. Alay Kumandanı da gelmiş başucunda durmuştu Yusuf'un. Doktor ona,

"Yaşayacak... Bakalım..." dedi. Götürmeye başladılar. Sedyenin ardından Salih de yürümeye başladı. Tüfeğini kucağında sıkmış, kalpağı bir ya-

na kaymış, birbirine dolanan ayakları ile yürüyordu. Alay Kumandanı'nın önünden geçerken toparlandı Salih,

"Görüyor musun Kumandanım," dedi, "bunca muharebede kurşun dediğin, gelip benim gibi içi geçmiş, çürük ihtiyarları bulmaz da, gider civan gibi Mehmet'leri, aslanlar gibi Yusuf'ları bulur. Bu ne iştir Allah'ın yaptığı?"

Kumandan, içini çekti:

"Takdiri ilahi Salih Çavuş, ne dersin..."

"Ah keşke ben ölseydim..."

"Yusuf, İzmir'e girecek, ölmeyecek Salih, bunu böylece bil."

"Sen, kumandansın bilirsin: Ölmeyecek değil mi?"

"Ölmeyecek. Doktor da söyledi."

"Ölmesin... İzmir'e biryol kavuşsun..."

"Kavuşacak. Bak, düşman kaçıyor. Eninde sonunda Sakarya'yı geçeceğiz. Belki akşama dek. Düşmanın duracağı yok karşımızda."

Salih, telaşla uzaklaşan sedyenin ardından koştu. Doktor,

"Sen, nereye geliyorsun?" diye sertçe çıkıştı Salih'e. Kumandan Demir Ali Bey seslendi:

"Bırak Doktor, o da sizinle gelsin... Yaralı Yüzbaşı'ya, öteki yaralılara faydası dokunur."

Alay, yeni tedbir almak için eski konak yerine çekiliyordu. Mümkünü yok, Sakarya geçilecekti. Düşman, öte yakada da barınamayacaktı. Bütün yokluğa, vasıtasızlığa, her şeye rağmen Sakarya geçilecekti. Türke geçit vermeyip de kime geçit versin Sakarya! O da geçit vermek için kıvranıyordu.

Sonunda geçildi de...

13 Eylül 1921 günü, Sakarya Nehri'nin şarkında, düşman ordusundan eser kalmadı. Bu suretle 23 Ağustos gününden 13 Eylül gününe kadar, bugünler de dahil olmak üzere, yirmi iki gün ve yirmi iki gece bilafasıla devam eden, Sakarya melhamei kübrası, yeni Türk devletinin tarihine; cihan tarihinde ender olan büyük bir meydan muharebesi misali kaydetti.[3]

Yunan Ordusu, mağlup, münhezim, perişan bir halde, Afyon-Eskişehir-Seyitgazi hattına çekildi. Ama hâlâ, Türklerin yurdunu ellerinden alabileceğini sanıyordu.

3. Nurettin Peker, *İstiklâl Savaşı*, s. 398.

Altıncı Bölüm

1

"Ordumuzun kararı taarruzdur... Halâs için... İstiklâl için evvel ve âhir düşmanla bütün mevcudiyetimizle vuruşarak onu maglup etmekten başka karar ve çare yoktur ve olamaz!"

(Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, s.456)

Bir akşam vaktiydi. Kastamonu, beyaz bir gecenin eşiğindeydi. Üç gündür durmadan kar yağmıştı. Öğle sonunda erkenden alacakaranlık başlamış, karın beyazlığı ile Kastamonu üstünde çekişiyordu. Yusuf, bir saatten beri, yatağında yan doğrulmuş, arkasına yastığını çekmiş, yanı başındaki pencereden sokağı seyrediyordu: Karşıdaki binaların saçakları, ortalık kararadıkça, bir zencinin dişleri gibi, beyaz beyaz görünüyordu. Bu beyazlık, Yusuf'un yüzüne vurmuştu: İncelen, iyice zayıflayan yüzünü, donuk donuk aydınlatıyor, çukurlaşan gözlerinin derinliklerinde, durgun durgun parlıyordu. Yorganını göğsüne kadar çekmişti. Sağ eli, yorganın üstündeydi, sol kolu, yorganın içinde. Fakat dirseğinden aşağısı, sol eli, artık yoktu. Onu, doktorlar kesmişlerdi. Zaten Sakarya'nın sularının içinde düşman kurşunları ile paramparça olan sol bileğinin, sol elinin kendisine bir faydası kalmamıştı. Önce seyyar hastanelerde, sonra Çankırı Hastanesi'nde geçirdiği kâbuslu günleri, kendisini ölümlerden çeviren zorlu ameliyat saatlerini Yusuf, hiç aklına getirmek istemiyordu. İstemiyordu, istemiyordu ama, unutamıyordu. Nihayet onu, ağır fakat iyileşecek yaralılar defterine yazmışlar, Çankırı'dan birçok yaralılarla beraber Kastamonu'ya göndermişlerdi. Hastane haline getirilen Kastamonu Sanayi Mektebi'ne ya-

tırılmıştı. Havali Kumandanlığı Baş Hekimi Nuri Bey, emrindeki doktorlarla, Memleket Hastanesi, Rum Mektebi'nde ve bu Sanayi Mektebi'nde kurulan Kastamonu'nun üç hastanesindeki yaralılarla didiniyor, uğraşıyor, onları iyi etmeye çalışıyordu. Bütün Kastamonu, Sakarya gazilerinin iyileşmesi için seferber olmuştu. Memleketin her köşesinde olduğu gibi halk, hastanelere yardım etmek, yaralıların iyileşmesi için gereken işleri yapmakta, birbirleriyle yarışıyordu. İşte onun için şu sıra Yusuf'un yattığı zabitlere mahsus bu küçük koğuş, sıcacıktı. Kapının ötesindeki geniş, neferlerin yattığı koğuşta büyük bir soba, gürül gürül yanıyordu. Sıhhiyeler, halktan gönüllü hastabakıcı hemşireler, yaralıların etrafında, gün yirmi dört saat, dönüyorlardı. Millet, el ele istiklal yoluna savaşıyor, savaşın yaralarını sarıyordu.

Yaralandığının ilk günlerinde Yusuf, ölümden değil, İzmir'i bir kere daha görememekten çok korkmuştu. Çankırı Hastanesi'nde kolunu kesen yaşlı doktor, "Oğlum Yusuf," demişti, "omuz başından, sırtından, üç kurşun çıkardım. Sol kolunu da kestim. Bu ameliyatlara gelinceye dek nasıl ölmediğine de şaştım, kaderin varmış, kurşunların hiçbiri ne ciğerlerine, ne de kalbine değmiş. Demek sana kurşun, imanına kurşun, işlemiyor. Bundan böyle de kurşundan sana zarar gelmez, kurşun sana işlemez. Sakarya gazileri, düşman kurşununa şerbetli gayri... İzmir'e, göreceksin, elimizi, kolumuzu sallaya sallaya gireceğiz."

Yusuf, gözlerini, beyaz karşı saçaklara dikmiş, pencereden bakıyordu. Omuz başındaki, sırtındaki yaraları kapanmaya yüz tutmuş, kolu, hafif zonkluyordu. Şimdi de günlerden beri zihnini altüst eden bir düşünce onu yiyip bitiriyordu: Ben ne işe yararım gayri? Benden ne hayır gelir? Bu soru, onu çok üzüyordu. 'Daha savaş bitmedi! Daha dövüşeceğiz...' diyordu kendi kendine... Fakat İzmir rıhtımında Yunan içine fırlayıp Hasan Tahsin Bey'in bomba atışı gözlerinin önüne gelince, biraz teselli buluyordu: Tıpkı onun gibi mırıldanıyordu: 'Biz başladık, millet bitirecek!' Sonra yine, şu anda pencereden alacakaranlığın içindeki beyazlığa bakarak, 'ama benim sağ elim hâlâ tabanca tutabilir...' diye mırıldandı. Artık aylardan beri bu çeşit düşünceler Yusuf'u çok yoruyordu. Onu bir daha ordunun içinde elinde silah dövüşe kabul etmeyebilirlerdi. Bu düşünce Yusuf'u yiyip bitiriyordu. Bu düşünce yaralarından çok, yüreğini sızlatıyordu. Doktor Nuri Bey, "Bunca zaman dövüştün, bu hizmetin yetmez mi? Bırak savaşı arkadaşların tamamlasın..." demişti onun bu üzüntüsünü anlayınca. Ama Yusuf, kafasına koymuştu: Yunanı önüne katıp arkadaşları ile beraber İzmir'e girecekti. Ne yapıp yapacak, kumandanlarından izin alacaktı.

Dışarıda kar, yine serpiştirmeye başlamıştı. Alacakaranlık, karanlığa dönüyordu. Pencerenin içine koyduğu, ilaç şişelerinin yanındaki saatine uzandı. Saati avucunun içine aldı. Saat ona, İzmir'i hatırlattı: Amcasının İzmir'den çıkarken kendisine hediye ettiği bu saat, iki yıldır cebinde, koynunda tıkır tıkır; 'İzmir, İzmir!' diye diye işlerdi. İçi burkuldu Yusuf'un: Ah! İzmir'den ne gelen vardı, ne İzmir'e gidebilen. Yollar kesik, kapalıydı. Ne mektup ne de bir haber... Annesi, babası kayıptı. Nemide, Nemide ne yapıyordu acaba? Kız kardeşinin Manisa'da başına gelenler, ya onun da başına geldiyse? Yusuf'un kini, öfkesi, kabarıverdi. Böyle anlarında yatağından fırlamak, silahını kapıp düşmanın üstüne koşmak geliyordu içinden. Yorganın ucunu sağ elinin parmakları ile çekiştirdi, sıktı. Biraz sakinleşince, Nemide'nin yüzünü, gözlerini hayal etmek istedi. Bir türlü sevdiği nişanlısını tamam canlandıramıyordu gözünün önünde. Deli olmak işten değil! Yüreği hızlı hızlı çarpmaya başlamıştı ki, birdenbire karşısında ona Nemide'nin iri gözlerini açmış, hayretle, sevgiyle baktığını gördü. Sanki, "Bu ne telaş Yusuf?' diyordu, 'seni bekliyorum...'

Yusuf, toparlandı. Korkuyla etrafına bakındı. Sonra yüreğine biraz su serpildi: 'Geleceğim, sana geleceğim Nemide!' diye mırıldandı. Artık karanlık iyice koğuşlara çökmüştü. Yaralıların kimi upuzun yatmış, gözlerini tavana dikmiş, kimi yavaş yavaş yataktan yatağa konuşuyordu. Neferlerin koğuşundan birdenbire bir sazın telleri ses verdi. İki ayağını Sakarya'nın sularına salmış, yitirmiş İsmail Çavuş, aldı sazını bakalım ne söyledi:

"Şu Söke'nin kavakları parlıyor."
"Cerrah gelmiş yaraları bağlıyor."
"Arkadaşlar Cafer için ağlıyor,"
"Gitti Cafer gitti elden ne çare!"

Yusuf, Çavuş'un yanık sesine kulak verdi. O, hafiften tumturaklı söylüyordu: Söke nere, Ankara nere? İzmir nere, Kastamonu nere? Sökeli Mehmet'in anlattığı Germencik baskını ne baskın, Sakarya Muharebesi ne muharebe? Sökeli Cafer Efe, Germencik baskınında ölmeseydi, Hasan Tahsin İzmir rıhtımında ölmeseydi, Sakarya'da zafer nasıl kazanılırdı? 'Bu şehitler, bu gaziler!' diye düşünmek istedi Yusuf. Ama İsmail'in sesine kulak vermekten kendisini alamadı. Aldı yine Çavuş:

"Mezarımı derin kazın dar olsun."

"Etrafında lale sümbül bol olsun."

"Ben öldüysem, Çoban Hüseyin sağ olsun..."

"Gitti Cafer gitti elden ne çare!"

İsmail'e bu türküyü, Mehmet, Söke'den alıp gelmişti. Erzurumlu İsmail Çavuş, Mehmet bir kere söyler söylemez saza alıvermişti. Şimdi bütün hastane Germencik baskınını, Cafer Efe'nin nasıl şehit düştüğünü biliyordu. 'Bu ne iş?' diye düşünüyordu Yusuf: Bölüğünde omuz omuza dövüştüğü Sökeli Mehmet, ne zaman, nasıl yaralanmıştı da onunla beraber buraya düşmüşlerdi? Yusuf'un içine bir gariplik çöktü. Ta başıbozuk Kuvayı Milliye müfrezelerinden, İnönü'lerde, Sakarya'larda nasıl da ordu oluvermişlerdi:

"Artık bitirelim bu savaşı, bitirelim," diye söylendi. Bu sırada yanı başında beliriveren Salih Efe, Yusuf'un 'bitirelim!' sözünü duymuştu. Sordu:

"Neyi bitirelim Yusuf Beyim?"

"Şu savaşı bitirelim Efem, düşmanı sürüp memleketten çıkaralım."

Salih, elindeki yemek tepsisini yorganın üstüne koydu, öte yakada bir nefer, koğuşun lambasını yakıyordu.

"Ee, acele işe şeytan karışır. Kemal Paşam hepsini düşünmüştür herhalde... Bakalım ne zaman yürüyün diyecek..." Gülümseyerek devam etti Salih, "Belki de senin iyileşmeni bekliyor."

"Ben, benden geçtim gayri be Efe."

"Haydi haydi nazlanma. İç bakalım şu millet çorbasını. Bir aya kalmaz yine aslan kesilirsin. Dövüşmek için aklın fikrin başından gidiyor ya... Niye beni, ben, benden geçtim diye kandırıyorsun? Bu sıra hiçbir şey düşünmeyeceksin, bu bir. İkincisi, durmadan ekmek yiyeceksin, çorba içeceksin ki, eski kuvvetini toplayacaksın. Memleket gözümüzün içine bakıyor: Kemal Paşa, 'Yürüyün aslan oğullarım! Dökün şu kâfiri denize,' dedi, diyecek. O zaman kanlı canlı olmalısın. Hesapları bitamam temizlemek günü geliyor. Bir görsen Yusuf Bey, hazırlığımızı bir görsen.. İnebolu'dan, Karadeniz limanlarından Anadolu içine silah, cephane akıyor. Ermenileri, Gürcüleri, Kâzım Karabekir Paşa sindirmiş. Aman dilemişler. Şark cephesinde sulh olmuş. Kars cephesindeki toplarımız bu yana aktarılıyormuş. Ruslar, padişahlarını –çarı demek istiyordu Salih– bizden önce temizlemişler, "Bre aman!" demişler, "biz kraldan, padişahtan çok çektik ve de İngiliz domuzundan bıktık... Padişahla, İngilizle dövüşen Türklere yardım,

boynumuza borçtur! Kemal Paşa Hazretleri de en güvendiği paşası Ali Fuat Paşa'yı yollamış Rus içine elçi diye, sağlam bir sulh için imza koymuşlar kâğıtlara. O yakadan da emin olduk, silah cephane akmakta... Gelelim Fransız gâvuruna: Herifler Adana'da, Antep'te, Maraş'ta bizim aslan Kuvayı Milliyecilerimizle baş edemediler. Bre aman! bu ne kandır akan kan demişler, bu ne yiğit millettir Türk milleti ki iflahımızı kesti. Sakarya'da Yunanın anasını ağlattı. Bizim başımıza da bu haller gelir mi ola? Aman bre sulh, diye Kemal Paşama yalvar yakar olmuşlar. Ve de Kemal Paşam, aman dileyen düşmana aman vermiş, sulh imzalamış. Kaldı mı sana karşımızda İngiliz haydutları ile onların uşağı Yunan... Anlayacağın işimiz epeyce düze çıktı."

Salih Efe, hem konuşuyor, hem de çakısı ile Yusuf'un çorbasına ekmek doğruyordu. Yusuf, gülümseyerek onu dinliyordu:

"Bakıyorum Efe, şimdi de başıma siyasi kesildin. Bir de ne zaman taarruza geçeceğimizi söyleyebilirsen, sana aferini basacağım."

"Şimdilerde pek taarruz edecek değiliz..." diye çok ciddi bir şekilde karşılık verdi Salih; öylece Yusuf'un yüzüne baktı. Yusuf, onun böyle konuşmalarından teselli buluyor, oyalanıyordu. Çoğu zaman da Efe'nin sözlerinin içinde gerçekler gizleniyordu. Çorbasından bir kaşık aldıktan sonra sordu:

"Neden şu sıra taarruz etmeyecekmişiz acaba?"

Salih Efe, öfkelendi:

"Bu kışta kıyamette taarruz mu olur?"

"Ya Yunan taarruz ederse?"

"Buldun taarruza kalkacak adamı. Boyunun ölçüsünü aldı Sakarya'da. Aklı fikri bokuna karıştı rezilin. Höyt desek kaçacak. Afyon yakalarında boyuna siper kazıp dikenli tel çekiyormuş. Taarruz edecek adam siper kazmaz. Kemal Paşam benden iyi bilir bu işleri... Zaman kolluyor..."

"Aman Efe, o zamana kadar şu hastaneden bir çıksak."

"Hiç merak etme... Sen sadece dediğim gibi boğazına kuvvet vereceksin. İç çorbayı, benim ağzıma bakma... Ha bak, Kastamonulular bizi sütle balla besliyorlar. Bugün de beş yüz yumurta toparlayıp yollamışlar. Yarına yağda yumurta pişecek. Düşün Bey, millet bu kışta kıyamette tavukları bile zorla yumurtlatıp gazilerimiz yesin diye hastaneye taşıyor!"

Yusuf'un gözleri, bu sözler üzerine yaşarıverdi. Zaten son aylarda sinirleri çok zayıflamıştı. Sık sık gizlice ağlayıveriyordu kendi halini düşün-

dükçe. Hele memleket, millet lafı oldu mu, kendisini tutamıyordu: İki damla yaş yanaklarına inerken mırıldandı:

"Sağ olsun millet... Millet istiklal istiyor, bu isteğin önünde dağlar dayanmaz. Bütün engelleri yıkacağız."

"Yıkacağız!" karşılığını verdi Salih. Başını önüne eğerek Yusuf'un göz yaşlarını görmezlikten geldi. Bulgur pilavı tabağını onun önüne sürdü. Yusuf,

"Bırak Efe, hiç yiyesim yok," dedi. Salih, telaşlandı:

"Bu da nasıl laf Kumandanım? Can boğazdan gelir. Sonra nasıl dövüşeceğiz? Yapış bakalım kaşığa!"

Salih'in kendisine gösterdiği ihtimam, büsbütün Yusuf'a dokunuyordu. İki yıldan beri Salih, ona büyük bir destek olmuştu. Onu, kendisine o kadar yakın hissediyor, seviyordu ki... Bazı bazı Salih'in çıkışmaları, basbayağı emir vermeleri, hoşuna bile gidiyordu. Kaşığı aldı, kendisini toparladı.

"Hah şöyle!" dedi Salih, "sindire sindire ye bakalım. Ben, sıhhiyeci arkadaşların karavanasından bir güzel kaşıkladım. Pilav, çok lezzetli olmuş. Yedikçe, yakında seni ayağa kaldıracak." Yusuf, sözü değiştirdi:

"Mehmet'in yaraları nasıl? Hâlâ hep yatağın içinde mi oturuyor? Yan yana odalardayız, birbirimizi göremiyoruz," dedi.

"Yakındır Kumandanım, bir haftaya kalmaz, bu odaya elini öpmeye gelecek. Bugün Doktor Bey onu, bir dakika ayakta dikti."

Yusuf, sormaktan şimdiye kadar korktuğu sorusunu soruverdi:

"Benim gibi koldan bacaktan eksikliği yok ya?"

"Domuz gibi kerata Sökeli!" dedi neşeyle Salih, "Kolunu, bacağını alçıdan çıkardılar, sapasağlam."

"Bak buna çok sevindim. Enine boyuna aslan gibi delikanlıdır Mehmet. Yazık olurdu. Alayımızın sancağını az mı taşıdı? Ağır makinelilerle az mı iş gördü? Ya benim gibi bir kolunu kaybetseydi?"

Salih'in içi burkuldu. Karyolanın önüne bağdaş kurup oturmuştu. Sakalını çekiştiriyordu. Yusuf'un bu üzüntüsünü çok iyi anlıyordu. Bir zaman sustu. Koğuşta öteki yaralı zabitlere hizmet eden, yemek yediren sıhhiyelerden birine, Yusuf'un bitirdiği yemek tepsisini uzattı:

"Al oğlum şunu, götürüver mutfağa..." dedi. Sonra pespembe koğuşu aydınlatan lambanın ışığında parlayan Yusuf'un yüzüne baktı baktı. Birdenbire, "Unutma Yüzbaşım," dedi, "hesapta şehit düşmek de vardı. Sonra İzmir'i nasıl görecektin?"

"Doğrusun Efe, İzmir'i görmek ümidi beni öldürmüyor..." Bu sözü söylerken etrafına bakındı Yusuf: Yan ilerideki karyoladaki Binbaşı, yemeğini yer yemez derin bir uykuya dalmıştı. Öteki yedi yaralı zabit, uykuyla uyanıklık arasında gibiydi. Yatağından Salih'e doğru uzandı, sözüne devam etti: "Söyle ama bana Salih, İzmir'e varmayı deliler gibi istediğim halde, içimdeki bu korku ne?"

"Varamayacağımızdan mı korkuyorsun?"

"Varacağımızdan, düşmanı denize dökeceğimizden hiç şüphem yok. Korkum başka... Belki de yersiz... Ama insan, böyle kötü düşüncelere kendini bazen kaptırıveriyor."

"Söyle be Yusuf oğlum, nedir bu korkun?"

Yusuf, gözünün ucu ile yatağının başucunu işaret etti:

"Şu yatağın ucunu kaldır, orada bir çıkın var. Al da aç."

Salih, doğruldu. Çıkını aldı açtı. İçinden Yusuf'un şahsi eşyası çıktı. Cüzdanı, cigara tabakası ve bir de madalyon. İnce zincirinin ucunda pırıl pırıl pırıldıyordu. Salih'in elinde sallanıyordu.

"Aç şunu... Üst tarafına basarsan açılır."

Salih, madalyonu açtı. Işığa doğru tutarak içindeki resme, Nemide'ye baktı:

"Allah sahibine bağışlasın..." dedi, "kızımız, güzel kızmış... Nişanlı olduğunu parmağındaki yüzükten biliyordum."

"Ee... Efe..." diye içini çekti Yusuf, "Söyle bakalım? Ben bu halimle Nemide'nin yanına nasıl varacağım."

"Ne varmış çok şükür halinde?"

"Çanakkale'de bacağımızın sakatlandığını haydi biliyor diyelim... Bir de kolsuz adamı ne yapsın?"

Salih Efe, öfkeyle yerinden fırladı. Yorganın üstüne, Yusuf'un ayak ucuna oturdu:

"Bana bak Yusuf Bey," dedi, "bu vatan, bizim vatan da, kızlarımızın, karılarımızın vatanı değil mi? Bu nasıl bir söz senin ettiğin? İzmir'e vardığında değil Nemide Hanım, senin gibi bir İstiklal Ordusu gazisini, yüzlerce Türk kızı paylaşamayacak! Sana öyle bir düğün dernek edeceğiz ki, sorma! Masallardaki düğünler bu düğünün yanında hiç kalacak."

Yusuf'un gözleri yine yaşardı. Salih'in bu heyecanı onu yüreğinden kavramıştı. Mırıldandı:

"Salih Efem, bugünlerimde, bu ümitsiz günlerimde, yanımda sen olmasan ne yapardım? Eksik olma... Beni teselli ediyorsun, bana kuvvet veriyorsun..."

Bir zaman sustular. Koğuşlardan yaralıların nefes alıp verdikleri duyuluyordu. Yusuf, kendini bir kere daha toparladı:

"Biliyor musun Efe, aylardan, yaralandığımdan beri ilk defa şimdi canım bir cıgara içmek istedi," dedi. Salih, sevinerek tekrar yere bağdaş kurdu. Cebinden tütün tabakasını çıkardı:

"Sana elceğizimle bir cıgara sarayım... Canının istemesi, iyiliğe alamettir. Bir hastanın canı cıgara istedi mi, bil ki, iyileşmiştir..." Hem söyleniyor, hem de cıgara sarıyordu. Sardıktan sonra, dili ile ıslatıp yapıştırması için Yusuf'a uzattı. Sonra fitilli çakmağını ateşledi. Pencerenin içinden alıp yırttığı bir kâğıdı katlayıp, cıgaranın külünü silksin diye onun önüne koydu. Sonra uzun uzun Yusuf'un cıgara içişini seyretti. Dışarıda kar şiddetini iyice arttırmıştı. Pencerenin içi, karanlıkta, bembeyaz karla dolmuştu. Karşı koğuştaki sobayı, bir nefer kurcalıyor, odununu yeniliyordu. Birdenbire Salih, bir başka laf etti:

"Benim derdim bambaşka Yusuf Bey," dedi.

"Nedir seninkisi?"

"Kemal Paşam, hep rüyama giriyor. O kadar zamandır bir türlü görmek kısmet olmadı."

"Fotoğraflarını gördük ya..."

"Ne yapayım ben fotoğrafı. Kendisini görmek, elini öpmek gerek."

"O da bir gün kısmet olacak elbette."

"Elbette... Ne yapıp yapacağım, bu yiğit kişiyi bir kerecik olsun, dünya gözü ile göreceğim."

"Göreceğiz."

"Arkadaşları, paşaları, millet büyükleri ile sağ olsun Kemal Paşam. Nasıl el ele verdik de Yunanın kuyruğunu kıstırdık. Ya kuyruğunu koparıp kaçsın ya da ezeceğiz domuz yavrularını!"

"Mülazım Cemil Bey'i hatırlar mısın Efe?"

"Şu kırmızı yanaklı, pulat yapılı delikanlıyı mı sorarsın?"

"Ta kendisi."

"Hatırlamaz mıyım? Meydan muharebemizin ilk haftasında yaralanmıştı. Sonra da iyilik haberlerini aldık. Kim bilir şimdi hangi ordugâhta..."

"Onun dediği gibi Sakarya dördüncü raunttu. Kazandık. Son raundu da kazanacağız."

Salih, anlayamamıştı. Yusuf,

"Boks derler bir yumruk oyunu vardır... Ona benzetirdi bu harbi. Hani yumrukla dövüş oyunu..."

"Elhak yumrukla düğüştük gibi bir şey... Ben asıl Yunan bir yana, Kemal Paşa'nın bir de Padişah'ın kuyruğunu sıkıştırmasına seviniyorum."

Yusuf, dikkatli dikkatli Efe'nin yüzüne bakarak şeytanca gülümsedi:

"Eh, harbi bir bitirelim," dedi, "Kemal Paşa'yı, padişah ederiz!"

Salih, fena halde öfkelendi. Sakalları dimdik olmuştu:

"Bana bak Yüzbaşım, etin canın yerine gelmeye başladı, yine benimle alaya başladın. Böyle şaka istemem. Sana kaç kere söyledim: Benim padişahlarla işim yok! Yine kaç kere tekrarladım: Kemal Paşa, benim bildiğim Kemal Paşa'ysa, padişahlığı millet verse kabul etmez!"

"Peki Padişah'ın hesabını gördükten sonra, başa kimi geçireceğiz Salih Efe?"

"Sen, benden iyi bilirsin ya... Beni söyletmek istiyorsun... Ankara'daki Büyük Millet Meclisi'ne ne olmuş ki? Kemal Paşa da bu meclisin reisi, Başkumandanımız değil mi?"

"Ee?"

"Ee'si" bu işte... Ne yapsın Mustafa Kemal Paşa padişahlığı?"

Yusuf'un gözleri penceredeki karanlığın içinde parıldayan beyaz karlara dalıverdi. Bir zaman düşündü. Sonra mırıldandı:

"Doğrusun Efem, Kemal Paşa, padişahtan da öte bir adam: Milletin adamı... Ne yapsın köhnemiş, kokmuş padişahlığı! Mustafa Kemal Paşa Hazretleri o kadar büyük adam ki, elbette seni düşünecek Efe, beni düşünecek; milleti düşünecek!"

Salih, dikkatle Yusuf'u dinledi. Sevinçli sevinçli içini çekti:

"Ah! aklına fikrine kurban olduğum Kemal Paşam!"

Uzun zaman tekrar sustular. Salih, yerinden kalktı:

"Yoruldun Bey," dedi, "artık istirahat etsen... Ben de kışlaya varıp yatayım. Sabah erkenden gelirim."

"Yusuf'u yatırdı. Dikkatle üstünü örttü. Yusuf, yine düşüncelere dalmıştı. Bir çocuk gibi Efe'ye itaat etti. Salih, kapıdan çıkmadan önce, koğuştaki iki yaralı zabitin daha yorganlarını düzeltti, onları iyice örttü. Yusuf'a,

"Haydi, Allah rahatlık versin..." dedi.

Yusuf, Salih gittikten sonra uzun zaman uyuyamadı: Yaralarını, üzüntülerini unutuvermişti birdenbire: Mektebi Hukuk'ta okuduğu kitaplar zihninden geçiyordu; devlet şekillerini düşünüyordu. Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni, Mustafa Kemal Paşa'yı düşünüyordu.

"Vay anam vay!" diye mırıldandı. "Düşmanı yurdumuzdan kovduktan sonra yapılacak o kadar çok iş var ki..."

Yüreği kabardı Yusuf'un; imanı bir kere daha tazelendi!..

2

Haftalardan beri, ortalığı kar almıştı. Aralık ayının bu son günleri, Kastamonu'ya kardan soluk aldırmamıştı. Halbuki Karadeniz kıyılarından Orta Anadolu'ya, Ankara'ya, garp cephesine geçit gerekti. Şark cephesinden gelen, şimalden gelen harp malzemesi, garp cephesine muhakkak ulaşmalıydı. Kar, kardı alt tarafı, milletin hürriyet, istiklal ateşi karşısında ister istemez eriyordu. Bütün zorluğa rağmen, arabalara, kağnılara, mekkârelere, Ilgaz Dağları eğilmiş, dümdüz olmuştu. Halk, yine karı dizleye dizleye İnebolu'dan, Sinop'tan, bütün Karadeniz'in irili ufaklı limanlarından silah, cephane sırtta, cepheye akıyordu.

Salih Efe'nin başını kaşıyacak vakti yoktu. Kışa kıyamete aldırmayan cephane, silah taşıyan kafileler, ilk önce, Kastamonu'da soluğu alıyorlar, yüklerinin bazısını buraya indirip dönüyorlardı. Buradan başka kafileler yüklüyor, garp cephesinin yolunu tutuyordu. Bazı kafileler de geliyorlar, bir gün istirahat edip, soluk alıp, cephaneleri doğrudan doğruya götürüyorlardı. Kağnısı, arabası olmayan halk, top güllelerini sırtında taşıyordu. Kastomonu kışlasında bu kafileleri tanzim etmek, misafir etmek, getirdiklerini teslim almak, götürdüklerini sevk etmek için durmadan dinlenmeden bir kaynaşma vardı. Salih, gelen giden cephanenin çokluğunu gördükçe sevincinden uçuyor, kışladaki neferlerle beraber depolara malzemeyi taşıyor, depolardan yine sırtında sevk edilecek malzeme ve cephaneyi, arabalara, kağnılara yüklüyordu. Durmadan da söyleniyordu çalışırken:

"Bu iş tamamdır... Bu sefer okuduk cavurun canına!"

"Yunan durmasın kaçsın, işi bitiktir!"

Herkes, şevkle, gayretle çalışıyordu. Kış, kar, kimsenin umurunda bile değildi.

Bu sabah da Salih, üç gündür göremediği Yusuf'un yanına gitmek için erkenden kalktı. Son cephane getiren kafilenin işlerini gece bitirmişlerdi. Onun Yüzbaşı Yusuf Bey'in hizmetine ayrıldığını, her zaman hastaneye gidebileceğini bütün kışla bilirdi. 'Bakalım, bizim Yusuf Bey daha daha nasıl oldu?' diyerek Salih, acele acele hazırlandı. Çeşmeye kadar gitmeden karla yüzünü sakalını yıkadı. Kaputunun önünü iyice ilikledi. Kalpağını kaşlarına çekip, kışlanın kapısına doğru yürüdü. Nöbetçi kulübesindeki nefer seslendi:

"Erkencisin Efe, Yüzbaşımın yanına mı?"

"Öyle, gidip bir görelim."

"Nasıl oldu Yüzbaşım?"

"Aslan gibi."

"Benden de selam söyle Yüzbaşıma."

"Olur, söylerim."

"İnşallah yakında onu kışlada bekliyorum; yanımızda."

"Yakındır, elbet gelecek."

Salih, nöbetçiye selam verip kapıdan çıkmıştı ki, karşıdan karın içinde bata çıka iki askerin kışlaya doğru koştuğunu gördü. Duraklayıp bekledi. Gelenler, fırka binasında, askerlik şubesinde hizmet gören Cemil Çavuş'la, Rifat Çavuş'tu.

"Durma Salih, yürü, şoseye çıkalım, vukuat var!" dediler. Efe, telaşlandı: "Ne vukuatı be yahu? Ortalıkta padişahçı mı kaldı ki?"

"Yok be Efe, her zaman olan vukuattan: Donan varmış... Fırka binasına haber getirdiler. Kumandan Bey bizi yolladı. Şosenin üstünde, dün gece gelen kafileden geriye kalmış bir kağnı kara batmış kalmış."

"Aman! bu ne bela kar! Yürüyün kızanlar!" diye Salih, davrandı. Karı dizliye göğüsleye şehrin dışına, şoseye çıktılar. Yol da kayıptı sanki. Kardan her yaka dümdüz görünüyordu. On beş, yirmi dakika çavuşlar, karla becelleştiler. Sonunda dizlerinin üstüne çökmüş iki öküzün karın içindeki güdük boynuzlarını gördüler, öküzler, çöktükleri yerde, karın içinde geviş getiriyorlardı. Kıpırdamaya mecalleri yoktu. Rifat, dürttü, zorladı öküzleri ayağa kaldırdı. Hayvanlar, oldukları yerde basbayağı tir tir titriyordu. Kağnının üstüne dağ gibi kar yığılmıştı. Cemil ile Salih, kağnının üstündeki karı avuçları ile eşmeye, temizlemeye giriştiler. Top gülleleriyle yüklü kağnının üstüne bir yorgan atılmıştı. Bir genç kadın yüzükoyun yorgana kapanmış, kaskatı kesilmişti.

Salih, gözyaşlarını tutamadı, "Kızım! Vah evladım!" diye hüngür hüngür ağlayarak genç kadını kollarının arasına aldı. Onun çatmalı yazmasından dışarı fırlayan kara saçlarındaki karları temizledi. Ne yapacağını bilemiyordu.

Cemil Çavuş, donmuş zavallının hâlâ elinde tuttuğu öğendireği zorlukla aldı. Kadının başucuna çökmüş üç adam şaşkın şaşkın bir zaman gözyaşı döktüler. Şaşkınlıkları geçmemişti ki, yorganın altından yürekleri paralayan bir çocuk ağlaması duyuldu. Rifat, fırladı yorganı kaldırdı. Hepsi bakakaldılar: Yorganın altında, top mermilerinin arasına sıkıştırılmış kuru otların üstünde, çuvallara sarılmış kundakta bir yavru, yaşlı gözleri ile çavuşlara bakıyordu. Çavuş,

"Allah'ım, bu ne iştir başımıza gelen!" diye çocuğu kucaklayıp aldı. Kaputunun içine saklamaya çalıştı. Sonra çavuşlar, bir zaman da birbirlerinin yüzüne bakakaldılar. Kendilerini toparladıklarında etraflarını arkadan yetişen bir manga asker aldı. Salih, genç kadını tekrar mermilerin üstüne yatırdı. Yorganı örttü:

"Çekin şu öküzleri, yürütün!" emrini verdi. Verdi ama öküzleri yürütmek ne mümkün... Bitkindi öküzler. Boyunduruktan aldılar öküzleri. Kağnıyı neferler çekmeye başladılar. Rifat Çavuş çocuğu üşüteceğinden korkmuş, tekrar otlara, çuvallara sarıp kucağına almıştı. Kağnının ardından ağır ağır yürüyordu. Kağnının bir yanını Salih Efe, bir yanını Cemil Çavuş tutmuştu. Neferler, mermi yüklü, şehit yüklü kağnıyı karın içinde ağır ağır çekiyorlardı. En arkadan bir nefer, zorla yürütüp öküzleri getiriyordu. Önden koşan iki nefer, olanı biteni kışlaya haber vermişti.

Kafile, kışlanın önüne geldiğinde, bir bölüğü, silah başı yapmış buldu. Bir zabit, mevki ve havali kumandanı Osman Bey'in emrini yerine getiriyordu. Kağnının üstüne, yorganın altında yatan, şehidin üstüne, büyük bir Türk bayrağı serdi. Bölüğe kağnının etrafında ihtiram yürüyüşü nizamı aldırdı. Neferler, tekrar kağnıyı çekip yürüttüler. Kafile bir merasim alayı halini almıştı. Askerlerinden başka, Kastamonu halkı da kağnının etrafında yürümeye başlamıştı. Sokaklardan, caddelerden ağır ağır geçtiler. Yürüdükçe kalabalık artıyordu. Nihayet Fırka merkezi binasının önüne gelindi. Binanın önünde Miralay Osman Bey, sivil erkân bekliyordu. Belli ki çok acele toplanmışlardı. Kağnı durunca, Osman Bey ilerledi. Kalabalık sıkıştı. Yan sokaklardan durmadan halk koşup geliyordu. Osman Bey, bir zaman öylece kağnıya baktı. Askerler, dimdik durdular. Miralay, yavaşça elini uzatıp kağnının üstüne, bayrağın üstüne koydu. Sanki donmuş genç

kadını okşamak, bağrına basmak istiyordu. Sonra birdenbire toparlandı, tok bir sesle,

"Arkadaşlar!" dedi, "bu genç ananın, bu İstiklal Ordusu'nun kahraman şehidinin hatırası önünde sizleri, bir dakikalık ihtiram sükûtuna davet ediyorum!"

Askerler, hazır ol durumuna geçtiler. Siviller, başlarını önlerine eğdiler. İhtiram duruşu bittikten sonra Osman Bey, birkaç kelime söz etmek istedi:

"İşte arkadaşlar!" diye bağırdı, "düşmana vuracağımız son darbenin delili... Düşmanı yeneceğimizin misali! İşte Türkün iradesi! Türk askeri, bu şehit kız kardeşinin feragatine layık bir askerdir. Bunu şimdiye kadar ispat etmiştir; bundan böyle de edecektir. Allah bütün şehitlerimizle birlik bu şehit hemşiremizin makamını da cennet eylemiştir..."

Osman Bey'in sesi yavaşlayıverdi. Gözyaşlarını tutamamıştı. Ellerini açarak içinden bir fatiha okudu. Kalabalık da fatiha okuyordu. Sonra ağır ağır, kafile halinde Memleket Hastanesi'ne doğru yürüdüler. Kağnıyı yine neferler çekiyor, asker, halk, Miralay Osman Bey, sivil erkân, kağnıyı takip ediyordu. Merasim, hastanede bitti. Şehit anayı orada muhafaza altına aldılar. Köyü, yeri, kimi kimsesi olup olmadığı, araştırılacak, ondan sonra gömülecekti. Çocuğunu akrabalarına teslim için, şimdilik hastanedeki hemşirelere emanet ettiler. Salih Efe'nin heyecanı bir türlü yatışamıyordu Yusuf'un yanına gideceğini bir zaman için unutuvermişti. Hastaneden kaptığı bir şişe ile çarşıya, sütçülere koştu. Çocuğa süt aramaya gitti. Cemil Çavuş, Kastamonu havalisini iyi bilirdi. O da şehit kadının üstündeki, başındakilerden köyünü kestirmiş, ailesini, köyünü bulmaya memur edilmişti. Çocuğu teslimden sonra hastanenin kapısından çıkarken Rifat Çavuş, Salih'in elindeki şişeye bakarak söylendi:

"Yahu Efe, bakmak aklımıza gelmedi. Çocuk kız mıydı, oğlan mıydı?"

"Allah Allah..." karşılığını verdi Salih, "kız da bizim, oğlan da..."

Arkalarından yetişen Cemil Çavuş, bu konuşmayı duymuştu,

"Şimdi hemşirelerle baktık, çocuk, kız çocuğu..." dedi.

"İyi, iyi..." diye acele yürüdü Salih, "kızım açlıktan ölecek, süt yetiştirelim..."

Bu olaydan üç gün sonra Kastamonu valisi Rafet Bey'e, şehit genç ananın Şeydiler Köyü'nden kimsesiz olduğu, köylülerinin gelip şehidi ve çocuğunu alıp köye götürdüklerinin raporu verildi. Raporda ayrıca, genç kadının öküzlerinin çok zayıf olduğuna işaret ediliyordu.

Rapor geldiği sırada Vali, İnebolu'ya yeni gelen harp malzemesinin cepheye, Ankara'ya nakli için, kazalardan, nahiyelerden, köylerden derhal İnebolu'ya altı yüz araba ve kağnının teminini isteyen bir tamim yazdırmakla meşguldü. Raporu okuduktan sonra tamime şu cümleleri ekledi:

(.....Nihayet bir haftada 600 arabanın behemahal İnebolu'ya sevki ile sevkıyattan her gün malumat itası ve zayıf hayvanat ile kimsesiz kadınların gönderilmemesine bilhassa dikkat edilmesi ve.....)[4]

Bu tamim yazıldıktan sonra Vali Rafet Bey, Kars kalesinden getirilip, bin bir meşakkatle İnebolu'ya çıkarılan ağır topların Ankara'ya gönderilmesi işini ele aldı: Evet! Havali Kumandanı Bey'le müzakere ettikleri gibi, ne kış ne kıyamet düşünülecek, mandalar temin edilerek, bir an önce yola çıkarılacaktı. Bu toplar bir an önce cepheye ulaşmalıydı...

4. Parantez içindeki sözler Atatürk'ündür.

3

1922 yılının baharı başlıyordu. Nisan ayının ilk günlerinde Yusuf, hastaneden taburcu edilmişti. Salih, ütületip temizlettiği asker elbiselerini giydirmiş, kalpağını başına koymuş, çizmelerini çekmesine yardım etmişti. Doktorlara teşekkür edip, arkadaşlarının karyolalarını bir bir dolaşmıştı Yusuf. Aylarca yatmaktan bir tuhaf olmuştu. Hastanenin merdivenlerini inerken, birdenbire başı döner gibi oldu. Önce duvara tutunmak istedi, fakat sol kolunun yeni kıvrılıp sol cebine sokulmuştu: Tutunamadı. Duvara yaslanıverdi. Hemen yanında merdivenleri inen Salih, onun sağ eline yapışıp tuttu. Bir an durakladılar. Salih,

"Olur böyle işler... Çoktandır yürümedin... Alışırsın." dedi. Yusuf, derin derin birkaç nefes aldı:

"Asıl şu kolsuzluğa, elsizliğe alışamıyorum Efe..."

"Ona da alışacaksın... Gazilere Allah yardım eder..."

Yusuf'un solgun yüzü bir heykel gibi hareketsizdi. Çukurlarına kaçan gözleri, bir noktaya takıldı mı, takılıp kalıyordu. Son basamağa bir zaman baktı. Sonra durduğu basamağa oturuverdi. Salih, şaşırmıştı:

"İyisin ya Yüzbaşım?"

"İyiyim, iyiyim Efe."

"Yoruldun mu?"

"Yok, hayır... İçimde bir düzensizlik var Salih... Sevinmeli miyim? Yerinmeli miyim?"

"Yerinmek niye?"

"Kendimi kırılmış, dökülmüş bir oyuncak hissediyorum."

"Bu nasıl bir söz! Kahramanlar oyuncak mı olurmuş?"

Yusuf, basamakta doğruluverdi:

"Sana bu sözü ettirmek istemedim Salih..."

Solgun yüzü Yusuf'un pembeleşivermişti. Dimdik merdiveni inmeye başladı. Salih, şaşırmıştı:

"Allah Allah Yüzbaşım," diye söylendi, "senin de ne zaman kızacağın, ne zaman sevineceğin belli olmuyor. Bir tuhaf kişi oldun gayri..."

Sokağa çıktıkları zaman Salih,

"Arkadaşlarının hepsi seni buradan almaya geleceklerdi. Ama bu saat, talim saati. Kimi kışla avlusunda, kimi dağda bayırda, bölüğünü talime çıkardı. Yeni efratla uğraşmak, muharebe etmekten daha zor. Adamın öğrenemeyecekler diye aklı başından gidiyor. Ama öğreniyorlar. Kışlayı bir görsen Yüzbaşım, karınca yuvasına döndü. Herkes var kuvveti ile hazırlanıyor."

"Bize de iş var desene kışlada..." Yusuf'un sesine bu sözleri söylerken bir neşe gelivermişti. Salih, sevinçli:

"Ne diyorsun Yusuf Bey, Mülazımıevvel Talât Bey, kışladaki odasında sana yer hazırladı. Bir karyola bulup kurduk. Hepsi seni bekliyorlar..."

"Iyi ama..." diye mırıldandı Yusuf, "bakalım Müdafaayı Milliye Vekâleti, hakkımızda ne karar verdi?"

Salih, Yüzbaşı'nın ne demek istediğini hemen anladı. İçi burkuldu. Onu da bir korku aldı. Fakat renk vermek istemedi:

"Hele bir kışlaya varalım," dedi. Yusuf, gülümsedi:

"Efe, önce beni, şu hastanedeyken gelip gelip tıraş eden berberin dükkânına götür. Bir tıraş olalım. Saçımızı, bıyığımızı düzeltelim."

"Bak bu iyi akıl. Ama benim sakalıma karışmayacaksın."

"Bu nasıl pazarlık?"

"Kışladaki bütün kumandanlarım, benim sakalıma karışmıyor."

"Iyi. Ben de karışmam. Bakıyorum, yine bütün kumandanların kanına girmişsin."

"Eksik olmasınlar. Beni severler. Ben de hizmette kusur etmem."

Karlar erimiş, Kastamonu yeşermişti. Serin bir sabah rüzgârı, şehrin sokaklarını dolaşıyordu. Yavaş yavaş çarşıya doğru ilerlediler. Önceleri Yusuf, pek fark etmemişti: İki yanlarından gelip geçenler çoğaldıkça, kalabalık caddeye çıkınca, halk duraklıyor, kendisini seyrediyor, sevgi dolu gözlerle ona bakıyordu. Birçok kişiler selam veriyordu. Bir tuhaf oldu Yusuf:

Gözler, onun cebine sokulmuş yenine takılıyor, sonra kaçırılıyordu. Kolunu saklamak derdine düştü bir ara ama, zaten kolu yoktu ki... Utanmaya başlamıştı kendisine gösterilen bu hürmetten, riayetten... Berbere girdikleri zaman usta ne yapacağını bilemedi. Bir kapıya Yusuf'un yanına koştu, bir dönüp iskemleleri düzeltti:

"Çok şükür, geçmiş olsun Yüzbaşım!" diye söyleniyordu. Aynanın önüne oturan yaşlı, sakallı bir adamın sakalını düzeltmek için hazırlanıyordu berber, Yusuf geldiğinde. Yaşlı adam, hemen boynundaki peşkiri çekip bir tarafa attı. Yerinden fırladı:

"Buyur gazi oğlum, seni bekletmek bize yakışmaz... Geç şöyle... Aman usta, Yüzbaşımı bir güzel tıraş et. Biz de oturup kendisini seyredelim... Hastane dediğin de ne ola? İşte böyle yatar, istirahat eder çıkarsın!"

Yusuf, şaşırmıştı. Utancından kıpkırmızı kesilmişti. Kapının içinde dikildi kaldı. Salih'e, 'Bu da ne demek?' der gibi baktı. O, arkasına vurup yürüttü Yusuf'u koltuğa oturttu. Usta, çırağına emirler veriyordu:

"Temiz peşkir! Oğlum, makas yetiştir... Taraklar nerede?"

Yusuf, bir zaman önüne baktı. Kendisini toparladı:

"Ne oluyorsun be Usta," dedi, "beni kaç kere hastanede tıraş ettin..."

"Yüzbaşım, o tıraşlar hastanedeydi. Bu tıraş başka tıraş. Şöyle bir sinekkaydı yapalım... Bıyıkların da iyice uzamış, düzeltelim..."

"İyi, düzelt bakalım."

Gözü Yusuf'un aynadan arka tarafında oturan ihtiyara takıldı. İhtiyar, gözlerini kırpa kırpa, gözleri yaşlı Yusuf'u seyrediyordu. Şaştı kaldı Yusuf bu işe. İhtiyar bu sırada birdenbire telaşlandı, çırağa bağırdı:

"Koş oğlum kahveye! Yüzbaşı ne emrediyorsa getir. Kahve, çay, şerbet!"

"Ne zahmet?" diyebildi Yusuf. Bir de yan tarafa doğru, kapıya baktı ki ne görsün? Kapının camının ardında, sokakta on beş, on altı yaşlarında çocuklar, orta yaşlı adamlar, birkaç ihtiyar toplanmış, ona bakıyorlardı. Salih Efe, kendine yerini, sırasını veren ihtiyarın yanında bir iskemleye inadına kasılmış oturuyordu. Yusuf, nasıl tıraş olduğunu, getirilen kahveyi nasıl içtiğini bilemedi. Dükkândan çıktıklarında, birkaç el birden arkasını okşadı. Salih, arkasından yetişemiyordu Yusuf'un, almış yürümüştü. Salih, keyifli keyifli söyleniyordu kendi kendine:

"Eh... Bizim Yüzbaşı yine canlandı, ateş aldı... Bu hızla İzmir'e vardı, girdi bil..."

Eski İttihat ve Terakki Cemiyeti binasının karşısındaki kahvelerin önünden geçerken, büyük ağaçların altında oturan birtakım insanlar, Yusuf'un önüne geçtiler. Ayağa kalkıp,

"Bizimle bir kahve içmezsen Yüzbaşım, darılırız, hatırımız yıkılır..." dediler. Salih,

"Milletin kahvesi bu Yusuf Bey, çeviremezsin..." dedi. Yusuf, yumuşamıştı. Oturdular. Etrafını aldı ahali. Kahve, cıgara ikram ettiler. Ne harpten, savaştan, ne toptan tüfekten, ne yurdun içinde bulunduğu durumdan konuşuldu. Havadan sudan, baharın geldiğinden söz edildi. Yapraklar yeşerdi, çiçekler açıyor, dendi. Yüzbaşı'nın hali hatırı soruldu. İzmirli olduğu öğrenilince; "Yakındır, İzmir yolunun açılması..." diye yumuşak sesle bir ihtiyar konuştu. Sonunda Yusuf, müsaade isteyip kalktı. Kışlanın yolunu tuttu. Şehrin dışına çıkarken, duraklayıp Salih'e,

"Bu ne iş be Efe... Niye herkes bu sabah benimle uğraştı?"

"Vallaha Kumandanım, sabah söylediğimi şimdi bir kere daha diyeceğim, ama yine kızacaksın diye korkuyorum."

"Söyle, ne dediydin sabahleyin?"

"Kahramansın, falan filan demiştim de inanmadın bana kızdın. Haklı çıkmadım mı?"

Yusuf, gülümsedi:

"Niye sadece ben kahraman oluyormuşum? Beraber dövüşmedik mi?"

Salih, güldü, şaka etti:

"Eh, ben de az buçuk kahraman sayılırım... Hep beraber döğüştük..."

"Hayır, mesele bu değil... Ortada koskocaman bir Ordu var kahraman! Daha bakarsan, milletimiz toptan kahraman! Ama bana neden bu kadar hürmet riayet gösteriyorlar biliyorum: Savaşta kolumu kaybettim diye... Bana acıdılar!"

Salih, usulca yaklaştı Yusuf'a, alçak bir sesle.

"Yüzbaşım, dedi, "seni çok iyi anlıyorum. Bu kahramanlık meselesini öfken yatışınca konuşalım."

Kışlaya doğru yollarına devam ettiler.

4

Yusuf, kapıyı vurup odaya girdi. Alay Kumandanı önündeki işten başını kaldırıp şöyle bir baktı. Yusuf, kapının arkasında dimdik duruyordu. Birden Kumandan, telaşla doğrulup ayağa kalktı. Elini uzatarak ona doğru yürüdü. Gözlerinin içi parlayarak Yusuf'un elini sıktı:

"Buyur Binbaşı," dedi, "şöyle otur. Gelmiş geçmiş olsun. Alayımız, sizin gibi gazileri ile iftihar ediyor."

Yusuf, otururken, hayretle Kumandan'ın yüzüne bakıyordu.

"Şaşırdınız değil mi? Size Binbaşı diye hitap ettim diye... Yanıldığımı sanmayınız: Bu Erkânı Harbiyemizin emridir."

Kumandan, çekmesini çekti, kalın bir dosya çıkardı:

"Bütün hepsi bunun içinde yazılı, Sakarya Meydan Muharebemizin içinde Alayımızın gördüğü hizmetlerin raporu Ankara'ya yazılmıştı. Raporlar, incelendi, bütün ayrıntılarına bir bir karşılık geldi. Erkânı Harbiye'deki Alayımızın siciline ve zabitlerimizin siciline güzel şeyler yazıldı. Alayımızın dövüşen her neferi, Kumandanlarımız tarafından takdir edildiler. Bu arada sizin için de güzel sözler var sicilinizde. Gösterdiğiniz hamiyetin, şecaatin ilk mükâfatı olarak, rütbeniz, binbaşılığa terfi ettirildi. Çok sevindim..."

Alay Kumandanı konuşurken Yusuf, utanarak önüne bakmış kalmıştı. Kumandan,

"Neyse," dedi, "bu meseleyi sonra konuşuruz. Önce birer kahve içelim..."

Yusuf, yine şaşırmıştı: Kumandan'ı, böyle Alay Kumandanlığı makamında kolay kolay oturup, emrindeki zabitlerle kahve içecek adam değildi. Kışlanın kapısından girince, Kumandan, bütün ciddiyeti ile işe sarılır-

dı. Yusuf, 'hakkımda verilen kararı, emri, bana bildirmek için Kumandan zorluk çekiyor...' diye düşündü. Aklı fikri karıştı. O, böyle düşünürken, Alay Kumandanı, 'Posta!' diye bağırmış, gelen nefere emir veriyordu:

"Sor bakayım, Binbaşı'n kahveyi nasıl emreder!" Nefer,

"Binbaşım?" diye Yusuf'a döndü. Yusuf, mırıldandı:

"Az şekerli olsun."

Kumandan da,

"Haydi bakalım, benimki de az şekerli..." emrini verdi postaya. Nefer odadan çıktıktan sonra bir zaman söze nereden başlayacağını düşündü. Fakat birdenbire bambaşka bir konuya giriverdi:

"Yusuf Bey, memleket tam manası ile ayaklandı. Öyle bir seferberlik halindeyiz ki, herkes Ordu için yarışa girdi. İstanbul'dan, memleketin işgal altındaki birçok bölgelerinden kaçan zabitlerimiz, kafileler halinde, hatta çoğu yayan, Ankara'ya koşuyorlar. Tıpkı Sakarya'dan önce olduğu gibi. Silah altına yeniden alınan binlerce genç, bütün ordugâhlarda, kışlalarda canla başla talim ediyorlar. İşimizin başında bizi tanımak istemeyenler, şimdi Ankara'ya kadar gelip, Kemal Paşa Hazretleri'yle sulh konuşmak istiyorlar. Bize sağdan soldan harp malzemesi akıyor. Gerçi, İngilizin Yunanlılara verdiği silah, cephane, malzeme kadar bol malzememiz olabilecek mi bilmem ama, bu sefer girişeceğimiz muharebede, herhalde Yunanın karşısına odunla, pencere demirinden yapılmış süngülerle çıkacak değiliz. Bize, Kemal Paşa'ya karşı gelenler, çatlasın! Bu ordu, taarruz edersek başarı kazanamaz diyenler görecekler..."

Yusuf, hayretle bağırıverdi basbayağı:

"Ne diyorsunuz Kumandanım, zaferimizden şüphe edenler de mi var?"

"Maalesef, birtakım cahiller, böyle sözleri, ta ordunun içine kadar yaymak istiyorlar. Akıllarınca siyaset yapıyorlar. Fakat it ürür, kervan yürür... Bu dedikoduların ancak bir faydası var Yusuf, düşmanın kulağına giderse, o da gevşeyecek... Hani diyeceğim, Türkler taarruz edemez diye yan gelip yatacak. Bir de Mustafa Kemal Paşa, bize onların beklemediği bir sırada 'yürüyün!', deyiverdi mi, hesapları tamamdır. Her an tetikte olmalıyız. Bakarsın, şimdi kapı vurulur, bir şifre getirirler, kalkar Alayımız cepheye gider. Bunu her an bekliyorum bugünlerde. Bütün gayretimizle eksiklerimizi tamamlamaya, talime hız veriyoruz. Hemen cepheye gidecek gibi hazır olmalıyız."

Yusuf, parlayan gözlerle, ümitli ümitli Kumandan'a baktı:

"Bunca hazırlığımız içinde, bana da bir hizmet, bir vazife düşeceğini ümit etmek isterim Kumandanım!" dedi. Bu sırada posta, kahveleri getirmişti. Onun odadan çıkmasını beklediler. Kumandan,

"Ne demek, elbette..." diye düşünceli düşünceli söylendi. Kahvesinden bir yudum aldı. Bir cıgara yaktı; Yusuf'a da ikram etti. Yusuf, öylece onun yüzüne bakıyordu. Kumandan,

"Ben de yaralandığım zaman, aynı sizin düşündüklerinizi düşünmüştüm. Daha doğrusu korkmuştum. Fakat bereket versin yaram ağır değildi. Çabuk iyileştim. Fakat siz Yusuf Bey, bir kolunuzu vatan için kaybettiniz. Çanakkale'de ayağınızdan yaralandınız. Sizden daha başka fedakârlıklar istemeye hakkımız yok. Erkânı Harbiye'nin düşüncesi de bu merkezde. Sizi yeni rütbenizle terhis etmemizi emrediyorlar. Memleket için yaptıklarınıza takdirnamelerle teşekkür ediyorlar. Madalyanız, şerefinizle, bu yurt için canını esirgememiş bir kahraman olarak istirahat edebilirsiniz. Hem de burada, aramızda. Alayımızın, kışlamızın şeref misafirisiniz. İzmir'e de beraber gideriz."

Alay Kumandanı'nın bu okşayıcı sözlerinin arasındaki karar, emir, besbelliydi. Yusuf'un benzi kül gibi olmuştu. İnler gibi bir ses çıktı dudaklarının arasından:

"Bunu bana yapmayınız Kumandanım!"

Alay Kumandanı, elinin tersi ile önündeki kahve fincanını, dosyayı iterek oturduğu yerden kalktı. Masanın etrafından dolaşarak geldi, Yusuf'un arkasını okşadı. Sonra yavaşça pencereye doğru yürüdü. Bir zaman dışarıya baktı. Dolu dolu olan gözlerinin yaşı çekildikten sonra birdenbire döndü: "Eğer oğlum," dedi, "sana bir haksızlık yapıldığı aklına geliyorsa, bu inancını değiştirmek elimden gelmez. Haksızlık edildiğini düşünmeni istemem. Onun için elimden gelen yardımı sana yapacağım. İsteğini, ordu da hizmete devam etmek isteğini, bir istida olarak Ankara'ya bildirebiliriz. Ben de senden yana çıkarını. Gereken ricada bulunurum. Fakat şunu da açıkça söylemek isterim ki, sana şimdiden hiçbir söz veremem. Biliyorsun, ben de askerim, emirleri yerine getirmek zorundayım, iyi mi, anlaştık mı?"

"Sağ olun, teşekkür ederim Kumandanım."

Kumandan derin bir nefes aldı. Çınlayan bir sesle:

"Şimdi, Ankara'dan emir gelinceye dek, Talât'ın odasında istirahat edersin. Şehirde gezer dolaşırsın. Mümkün olduğu kadar çabuk cevap alabilmek için şifreyle vereceğim raporun altına, senin isteğini yazacağım."

Yusuf, bir kere daha teşekkür etti. Odada uzunca bir sessizlik oldu. Sonra Yusuf, çekine çekine konuştu:

"Kumandanım, şu sırada Alayımızın çoğalan, genişleyen kadrosu içinde yapılacak çok işler var. Yeni silah altına alınan askerlerimizin zabitlerinin eksik olduğunu gördüm. Hakkımdaki emir, gelinceye kadar, Alayımızın talim, terbiye işlerinde çalışmama müsaade edeceğinizi umuyorum..."

"Hay hay! Memnuniyetle sana bir vazife verebilirim. Makineli Tüfek Bölüğü'ne genç bir Mülazımısaniyi kumandan tayin etmek zorunda kalmıştım. Hiç harp görmemiş bir delikanlı... Bir ay önce hastaneden taburcu edilen Sökeli Mehmet Çavuş, tecrübesine dayanarak bölüğe birçok şeyler öğretmeye çalışıyor. Mülazımısaninin yardımcısı. Bu makineli tüfek bölüğüne kumandan olarak seni tayin edebilirim. Yakında atış talimleri yapacağız. Onlara, nasıl mevzie girileceğini, nasıl mevzi değiştirileceğini, velhasıl talimnamemize uygun muharebe şartlarını öğretirsiniz. Mülazımısani de ateşli bir genç, sizden faydalanır, takımına daha faydalı olur. Bir takıma da Mehmet Çavuş'u kumandan tayin etmek zorundayız. Çünkü elimizde başkaca zabitimiz yok. Ankara, belli bir nispete göre Alaylara zabit gönderiyor. Ordumuzun mevcudu genişledikçe, zabit sıkıntımız artıyor. Yeni gelenler bile yetişmiyor. Sonra Sakarya'da çok arkadaş kaybettik. Çok şehit verdik. Sakarya Meydan Muharebesi, âdeta bir zabit muharebesi oldu."

Kumandan konudan uzaklaşmış konuşuyordu. Birdenbire farkına vardı:

"Neyse, işimize gelelim," dedi, "sizin makineli tüfek bölüğü kumandanlığına tayin edildiğinizi şimdi emir zabitimi çağırır yazdırırım. Yarın sabah da vazifeye başlarsınız."

Yusuf, sevincinden yerinde oturamıyordu. Dudaklarının arasında hep, 'teşekkür ederim...' kelimeleri vardı. Kumandan şakacı bir sesle:

"Yalnız bir zorluğumuz var..." dedi. Yusuf, telaşlandı. Kumandan devam etti: "Sizin rütbeniz şimdi Binbaşı. Nasıl sizi bir bölüğe kumandan tayin edeceğiz? Vazifeniz, tabur kumandanlığı olmalı hiç değilse..." Yusuf, sandalyesini Kumandan'ın masasına biraz daha çekti:

"Aman Kumandanım, biliyorsunuz, ben, Kuvayı Milliyeciyim. Vatan hizmetinde hiçbir zaman rütbe düşünmedim. Bir onbaşının vazifesini de verseniz yaparım. Rütbem, aklımın köşesine bile gelmez. Asker arkadaşlarıma küçük bir faydam dokunursa çok sevineceğim..."

Alay Kumandanı, gülümseyerek onun yüzüne bakıyordu:

"Zaten," dedi, "sana bu vazifeyi, bir Kuvayı Milliyeci olarak veriyorum. Hani gönüllü olarak kabul ediyorsun. İnşallah, resmi tayin emrin Ankara'dan gelince, elbette başka türlü hareket edeceğiz."

"Elimden gelen gayreti göstereceğim. Mehmet Çavuş, Sakarya'da benim bölüğümün makineli tüfek çavuşuydu. Demek eski arkadaşlar hep beraber çalışacağız."

"Şimdi size bir de emirber düşünelim..."

"Salih Efe'yi müsaade ederseniz, memnun olurum... Onunla ta İzmir'den beraber çıkmıştık..."

"Doğru, hastanede bile size o baktı. Müsaade etmiştik. Zaten yaşlı bir adam, münasiptir. Yanınızda kalsın."

Kumandan bir an durdu düşündü: Yusuf'a bir bey, bir oğlum, bir sen, bir siz, diyerek konuşuyordu. Yusuf'un bugünkü durumu karşısında o da biraz şaşkındı. Sözü, düşünceli düşünceli değiştirdi. Konuşmak istediğinden bambaşka bir yola götürdü:

"Şu Salih Efe, basbayağı Alayımızın nazarlığı gibi oldu. Bazen, tok tok, dobra dobra bana karşı bile konuşuveriyor. Vazifesinden bir kıl payı ayrılmıyor. Hürmetten hiç ayrılmıyor... Fakat yine de kumandanlarına davranmaması gereken bir şekilde davrandığı zaman, beni kızdırmıyor. Sözlerinin içinde hep espri varmış gibi bir şey."

"Aslına bakarsanız Kumandanım," diye karşılık verdi Yusuf, "Salih, hiçbir zaman asker olamadı. Mücadelemizin başından beri hep Kuvayı Milliyeci.. Yaşlılığına veriniz. Ben onun şahsında, genç askerlerimizin yaşlanınca edinecekleri olgunluğu, hayat tecrübesini, temiz, riyasız hayat görüşünü sembolleşmiş görüyorum."

"Doğru. Harp halinde olmasak, köyünde istirahat etmesi gereken bir ihtiyar."

Yusuf, artık Kumandan'la konuşmasının bittiğini kestirdi. Müsaade istemek için doğruldu. Kumandan; birdenbire bir çekmeyi daha çekti:

"Unutuyorduk.." dedi, "birikmiş aylıklarımız birkaç gün önce geldi. Sizinkini burada sakladım. Son aylığınız da binbaşılık rütbenize göre gönderilmiş. Buyurun Yusuf Bey, şuraya imza edin." Kumandan çekmeceden çıkardığı birtakım paraları onun önüne doğru sürdü. Kalemi hokkaya batırarak uzattı. Yusuf, sesini çıkarmadan gösterilen kâğıdı imzaladı. Paraları aldı. Teşekkür etti. Biliyordu ki, son aylığı, binbaşılığı göz önünde tutularak, ona bir mükâfat olarak veriliyordu: Ordudan terhis edilmişti.

Alay Kumandanı'nın odasından üzgün çıktı. Biraz önce attığı imzayı düşünerek, 'Elim kalem tutuyor, sağ elim sağlam!' diye düşündü. 'Kalem tutabildiğim gibi, elbette silah da tutabilirim...' Böylece söylenerek kışlanın üst katındaki odaya çıktı. Karyolasının üstüne oturdu. Ankara'dan gelecek emri düşünmemeye karar verdi: Şimdilik, -yarından başlayarak- bütün gayreti ile Makineli Tüfek Bölüğü'nün başında çalışacaktı. Birdenbire içine, gidip arkadaşlarını, askerleri, talimde görmek isteği geldi. Salih bile, her fırsatta acemilere talim ettiriyordu. Hangi bölükte iş varsa oraya koşuyordu. Dışarıda da hava o kadar güzeldi ki... Hemen kalpağını tekrar giydi, önünü ilikledi. Manevra kayışını düzeltti. Bu işleri yaparken, sol elinin yokluğunu yine de hissediyordu. Fakat bu yokluğa karşı içinde bir aldırmazlık vardı şu sırada.

Kışlanın avlusunda talim eden çok acemi neferlerin arasında dolaştı bir zaman. Zabit arkadaşları ile selamlaştı, onların askerlerle nasıl candan uğraştıklarını gördü, sevindi, ferahladı. Ona arkadaşları,

"Nasıl benim aslanlar?" diye soruyordu bölüklerini gösterip, Yusuf,

"Çakı gibi hepsi!" karşılığını veriyordu.

Sonra kışladan çıktı. Ağır ağır kırlara doğru yürüdü. Kışlanın biraz ötesindeki fundalıklarda yine bölükler talim ediyorlardı. Onlara yaklaştı.

Talât, bir manganın onbaşısına uzun uzun talimat verdikten, talimde gördüğü bazı eksiklerin neler olduğunu söyledikten sonra, biraz ötede kendisini seyreden Yusuf'un yanına geldi:

"Gel bak senin Efe'yi gör..." diye onu bir dereye doğru yürüttü. Kuru derenin karşı tarafına geçtiler. Fundalıkların arasındaki bir düzlüğe yaklaşırken Talât anlattı:

"Cezalıları Salih'e havale ettim: Bazı neferler, diz çöktükleri vakit, bir türlü ayaklarını kıvırıp üstüne oturamıyorlar. Bazıları da yere yatıp mevzi aldıkları zaman, düzlükte, topuklarını yapıştırıp, ayak burunlarını açamıyorlar. Topukları hedef olarak görünüyor. Bilirsin bu zorlukları, birkaç zaman uğraşınca alışırlar. Şimdi Salih Efe, bu talimle meşgul."

"Eğer bu talimi ona havale ettinse, hiç merak etme, çocukları çabucak yola getirir."

"Hem de nasıl..." Talât, Yusuf'un kolunu tutup çekti. Bir ağacın altında durdular: "Şuraya bak!"

Yusuf, gülmemek için dudaklarını ısırdı: Düzlükte, iki manga kadar askeri Salih, yere yüzükoyun yatırmış, mevzi aldırmıştı. Hepsinin yere

doğru açılmış ayaklarının birbirine yapışmış topuklarının üzerinde birer kocaman taş vardı. Efe, birinin topuklarına taş bulamamış olacak, kendisi rahatça oturmuş, durmadan konuşuyordu:

"Bana iyi kulak verin. Muharebe dediğin az buçuk çocukların oynadığı saklambaç oyunudur. Tutun ki, gâvurun anıkabağında böyle bir düzlükte, mevzi almak icabetti. Kurşunu kafanıza yememek için işte böylece yere yapışacaksınız. Kafanızla topuklarınız iyice yere yapışacak. Bedeninizle bir hizada olacak. Yoksa bacağınıza, kafanıza kurşunu yediğinizin resmidir. Siz, hiç sıçanın üstüne atlayacak kedi görmediniz mi? Nasıl bacaklarını, kafasını yerle bir eder, eder de sıçrayıverir. Muharebede de böyle yapacaksınız... Ali, çek o tüfeğini karnına... Ha şöyle... Dipçiği dikme ülen... Yan yatır... Al şimdi namluyu omuz başının altına. Oldu, oldu... Kıpırdama gayri... Gözlerin düşmanda olacak... Kafayı vur da uyu demedik..."

Efe'nin sözlerinin ardı arkası kesilecek değildi. Maksadı anlaşılıyordu: Bacaklarını alçıya koymuş gibi, yere yapışmaya alıştırmak. Topuklarının üstüne oturduğu delikanlı, dayanamadı. Parlayan kahverengi gözlerini bir yeşil yapraklara, bir de masmavi semaya kaldırdı:

"Kırıldı dizlerim, bileklerim vallah Efe!"

"Ülen! bir kurşun yiyip kafanın kırılmasından iyidir."

Ama Salih Efe, insafa geldi. Delikanlının ayaklarının üstünden kalktı:

"Eh, epeydir talim ediyoruz, bir soluk alın bakalım."

Neferlere tüfek çattırdı. Kendisi de tabakasını çıkararak ağacın altına doğru yürürken, Talât'la, Yusuf'u gördü:

"Kusura bakma Kumandanım, senden izinsiz şunlara istirahat verdim. Ama çok yoruldular sabahtan beri..."

"Bunların kumandanı sensin Efe... İyi ettin..." karşılığını verdi Talât. Yusuf, gülümsedi:

"Bakıyorum Efe, delikanlıların iflahını kesiyorsun. Canlarını çıkarıyorsun."

"Şimdilik canları böylece çıksın da canın kıymetini bilsinler. Sonra ona göre muharebe eder, dövüşürler. Tedbirli olmak gerek." Döndü, istirahat eden genç askerlere sevgi dolu gözlerle baktı: "Bu keratalarda iş var. Adam olacaklar. Kısmetlerinde İzmir'e girmek var."

Talât, düdük çalarak ilerdeki bir çavuşu çağırdı:

"Bölük, on beş dakika istirahat etsin!" emrini verdi. Sonra cıgara yakarlarken birdenbire aklına geldi:

"Yusuf, sen bu sabah Alay Kumandanımızın yanına gidecektin, seni çağırtmıştı. Ne oldu?"

"Olan oldu," karşılığını verdi Yusuf. Salih, onun çakmakla cıgarasını yakıyordu. Elleri titreyiverdi.

"Ne demek olan oldu Yüzbaşım?"

Yusuf, gülmeye çalışarak:

"Efe," dedi, "önce bana Binbaşım diyeceksin. Bir saatten beri Binbaşıyım."

"Aman rütben uğurlu kademli olsun Yusuf Bey!" diye Salih, sevinçle bir çığlık attı.

"Tabur kumandanı olduk desene!"

Talât da onu tebrik ediyordu. Seviniyordu. Fakat Yusuf, üzüntülü üzüntülü konuştu:

"Beni bu rütbeyle terhis etmek istiyorlar. Sizin anlayacağınız, kolum yok diye çürüğe çıkarıldım; gibi bir şey... İşe yaramaz sayıyorlar beni..."

Salih'in rengi uçuverdi. Talât mırıldandı:

"Nasıl olur?"

"Oldu işte..."

"Çaresi?" diye Efe sordu.

"Kumandan'a rica ettim, orduda kalmak için: müracaatımı Ankara'ya yazacak. Gereken bir şekilde de beni destekleyecek. Böylece söz verdi. Emir gelinceye kadar, Makineli Tüfek Bölüğü'nü emrime verdi. Yarın talime çıkıyorum."

"Iyi ya Yüzbaşım... Şey Binbaşım... İşimiz o kadar karışık değil," diye rahat bir nefes aldı Efe. Talât, sevindi:

"Göreceksin, Ankara, isteğini kabul edecek."

"İnşallah..."

Salih, düşünceli düşünceli sordu:

"Ee, ben ne olacağım?"

Efe'nin bu sorusuna Yusuf, Talât'a bir göz kırptıktan sonra karşılık verdi:

"Senin için de emir var: 'Alay Kumandanı, al o ihtiyarı da götür, zaten Alay'da bir işe yaramıyor!' dedi."

"Kumandan benim gibi eski bir çeteyi, tecrübeli bir askeri zor bulur. Bu çocuklara kim talim ettirecek?"

Onun boynunu bükûp böyle konuşması, iki zabitin de yüreğine dokundu. Arkasını okşadılar. Yusuf,

"Şaka ettim Salih Efe," dedi, "Kumandan senden çok memnun. Seni yine benim emrine verdi. Yarından tezi yok, vazifeye başlıyoruz. Sen, zaten vazifedesin."

"Öfff!" diye soluğunu koy verdi Salih, "Yüreğime inecekti neredeyse... Bunca hizmetten sonra İzmir'e varmadan beni ordudan Kemal Paşa bile kovmaz... İhtiyarsak ölmedik ya..."

Cigaralar içilmiş, istirahat edilmişti. Talât,

"Silah başı yapsınlar!" emrini verdi. "Talime devam edin."

Salih, toparlandı. Sert bir selam verdi:

"Baş üstüne Kumandanım!"

Onun arkasından bir zaman iki zabit baktı, baktılar. Efe, bütün gayreti ile tekrar talime girişmişti.

5

Yıldızlar, güneyden doğuya, donuk bir beyazlığa bürünüyor, yavaş yavaş parlaklıklarını yitiriyordu: Ay, doğdu doğacak. Ağır Makineli Tüfek Bölüğü, Kastamonu'dan çıkalı iki saat olmuştu. Şehirden sessizce çıkmışlardı. Kumandan, askerin hareketini gizli tutalım, demişti. Yusuf'a verdiği emir, çok kısaydı: Bölüğünü, ta Akşehir'e, Başkumandanlık Karargâhı Merkezi'ne götürecekti. Haritada geçeceği yol tespit edilmiş, bu yol üzerinde bulunan daha iki yerden kendilerine katılacak iki bölük, emrine verilmişti. Büyük kasabaları, şehirleri, gece geçecekler, mümkün olduğu kadar dışından dolaşacaklar, buralara uğramayacaklardı. Yol boyunca bölüklerin yiyecek içecekleri düşünülmüş, kararlaştırılmıştı. Emir alındıktan sonra iki günde bölük yol hazırlığını tamamlamıştı. Alay Kumandanı,

"Başkumandanlık Karargâhından I. Ordu birliklerinin bulunduğu bir yerde bütün makineli tüfek bölükleri, kurs görecekler. Kursa gittiğiniz, muharebe taliimleri yapacağınız muhakkak. Fakat, bu gidişin, cepheye gidiş olduğunu sanıyorum Yusuf..." demişti. "Yakındır, biz de ardınızdan geliriz..."

Dünyalar Yusuf'un olmuştu. Onun nihayet bir ay sonra orduda kalması için Ankara'dan emir gelmişti. Kastamonu'dan gidecek ve yoldan katılacak bölükleri, makineli tüfek bölüklerini, Akşehir'e götürmesi vazifesi verilmiş, bu işe kumandan tayin edilmişti. Bölüklerden başka Yusuf, orduya sağlanan birtakım ağırlığı, yirmi tane de süvari birlikleri için Kastamonu havalisinden toplanan atı götürüyordu. Yolculuk, ne de olsa rahat geçecek sayılırdı. Fazla yemleri, samanları da yüklenmiş, bölükte de hiçbir nefer yaya kalmamıştı: Katırlar, makinelileri, hayvanlar, ağırlığı yüklenmişlerdi. Mayısın serin; kokulu; toprak, yeşillik kokulu bu gece yarısında yedeğe alınmışlar, kulaklarını dikmişler, yürüyor yürüyorlardı.

Yusuf, bölüğün on on beş metre ilerisinde atının üstünde dimdik oturmuş, kaputunun önünü iliklemiş, kalpağını kulaklarına kadar çekmişti. Ortalıkta gecenin sert bir serinliği vardı.

'Ata binilince dizginin sol elle tutulması gerektiğini de kim icat etmiş?' diye düşünüyordu Yusuf. Üç yıldan beri at üzerinde geziyordu. Şu anda, atının dizginini sağ elle tutmak, çok zoruna gidiyordu. Hep, durup durup cebindeki elsiz kolu, dizgine uzanmak istiyordu. Fakat Yusuf'un aldırdığı yoktu kendi halini şu sıra: İçinde sonsuz bir sevinç vardı. Dönüp dönüp atının üstünde, bölüğe bakıyordu. Baktıkça da yüreği kabarıyor, sevinçten içi içine sığmıyordu. Aklı fikri bölüğünde, askerlerindeydi. Ay, Ilgazlar'ın ardından başını uzatınca atların üstündeki neferlerin namluları parladı. Yol üstündeki hayvanların hafiften kaldırdığı toz belli oldu. Bölük, sadece makineli tüfek bölüğü değildi ki, Akşehir'e mürettep askerler, atlar, ağırlık da vardı bölükle birlik. Yusuf, tedbirli olmaya gayret ediyordu.

"Sacit Efendi!" diye atının gemini çekerek arkaya seslendi. Genç Mülazımisani, atını mahmuzlayıp yaklaştı:

"Buyurun Binbaşım?"

"Artçı ve öncü çıkarınız!"

"Baş üstüne Kumandanım."

Birinci takım kumandanı delikanlı, bölüğü durdurdu. Gereken emirleri verdi. Bölükte başkaca zabit yoktu. Şimdilik yol boyunca ikinci takıma Sökeli Mehmet Çavuş, üçüncü takıma da Çavuş Salih Efe, kumandan tayin edilmişlerdi. Yusuf, bölük tekrar yürüyüşe geçmeden önce, takım kumandanlarına yürüyüş hedeflerinin neresi olduğunu söylemek zamanının geldiğini düşündü. Alay Kumandanı'nın da emri böyleydi. Takım kumandanlarını yanına çağırdı. Kısaca emri bildirdi. Gereken talimatı da yoldan kalmamak için yürüyüşe geçtiklerinde verdi: Sağında solunda yürüyen Salih'e, Mehmet'e, Sacit'e eğilip eğilip bakıyordu konuşurken Binbaşı: Hepsinin gözlerinin içi ay ışığında parlıyordu. Salih Efe, sakalı, kalpağı, kaputu ile, atının üstünde, ay ışığında, sanki takım kumandanı değil, yaşlı bir paşayı andırıyordu. Mehmet, bıyıklarını burmuş, kalpağını biraz sol kaşına yıkmış, hepsinden iri, dimdik, atını oynatıyordu:

"Bana öyle geliyor ki Kumandanım, bu gidişimiz İzmir'e!" diye konuşuverdi Yusuf sözünü bitirince. Sesinde bir sevinç, çınlayan bir tını vardı Yusuf,

"Haklısın Mehmet," karşılığını verdi, "İzmir'e gidiyoruz. Üç yıldır uğraştık, didindik, savaştık. Artık karşımızdaki Yunan Ordusu'nu ezip İzmir'e yürümek saati geldi."

"Çok şükür bugünlere!" diye Salih, basbayağı bağırdı. "Çok şükür bugünleri gördüğümüze! Memleket kazan, biz kepçe: Karşımızda düşman arıyoruz..."

"Hiç merak etme Efe, düşman Afyon'da bizi bekliyor."

"Bekliyor mu?" diye Salih, eğilip Sacit'e baktı: "Hay aklına turp sıkayım keratanın. Ne bekliyor? Kaçsa ya!"

"Aklınca bizi Afyon'dan ileri, İzmir'e geçirtmeyecekmiş."

"Denesin bir bakalım. Kendisi Ankara'ya geçmeyi denedi, geçemedi. Şimdi sıra bizde: Biz de deneyelim bakalım da görsün: İzmir'e nasıl geçilirmiş. Bir yükleneceğiz, bir yükleneceğiz arkadaşlarım, kardeşlerim, Allah Allah! Sonra da bizi tutabilirse aşk olsun. Kaçarken kerataların pabuçları Afyon'da kalacak..."

"Elbette..." dedi Yusuf, "bir yıldır, Sakarya'dan beri bu taarruza hazırlanıyoruz. Kemal Paşa, hazırlığı yeter gördüğü gün, bu iş tamamdır."

"Tamamdır!" dedi Mehmet. "Osman, tarlayı kurtardı ama, kendi elden gitti ne çare!"

"Tarlalarımız, sağ kalanlarındır. Kardeşlerimiz için dövüşüyoruz... Çocuklarımız için dövüşüyoruz... Milletimizin geleceği için dövüşüyoruz!" Hepsi, dönüp, bu sözleri söyleyen Yusuf'a baktılar. Ay, iyice yükselmiş, onun yüzünü aydınlatıyordu. Bir zaman sessizce yürüdüler. Bölüğün nal sesleri İlgazlar'a vuruyordu. Vatanın dağları, ovaları, bu ışıklı gecenin içinde cephe yolcularına gülümsüyor, onları kucaklıyordu.

"Askerlerimizin düşüncesi ne? Az çok bu gidişimizin nereye olduğunu kestirdiler mi?"

"Söylemeye ne hacet..." diye Kumandan'ın bu sorusuna karşılık verdi Salih, "hepsi sevinç içinde... Katırlar bile kuzu kesildiler, şevkle yürüyorlar. Sırtlarındaki tüfekleri uçuruyorlar..."

"Demek onlar da yolumuzun İzmir olduğunu anladılar?"

"Hem de nasıl!"

"Bir an önce şu Akşehir'i tutsak..."

"Yolun başındayız."

"Meraklanma Efe, taarruza kalkmak için bizi beklerler."

"Elbette beklerler," diye Yusuf gülümsedi, "Efe'siz muharebe mi olurmuş?"

"İyi söyledin Yusuf Bey, hep beraber başladık, hep beraber bitireceğiz."

"Bitireceğiz."

Yusuf, yavaş yavaş uzaklaşıyor, öne çıkıyordu. Takım kumandanları gerilediler, takımlarının başına dönmeye başladılar. Salih, Mehmet'in atına kumanda edişine şöyle bir baktı. Zaten yolun başından beri onun ata binişi gözünden kaçmıyordu:

"Bakıyorum kızan, yaman binicisin?"

"Ne sandın Efe? Ben anadan doğma süvariyim. Memlekette bir Kıratım vardı... Bir kır at ki, küheylan!"

"Ee? Ne oldu bu küheylana?"

Mehmet, gülümsedi:

"Ne olacak, nazar değdi."

"Çatladı mı?"

"Onun gibi bir şey... Sırası gelince sana Kıratımı anlatırım."

"İyi, anlatırsın... Ama sen şimdi şu altındakine göz kulak ol: Millet malıdır."

"Hiç merak etme Efe; Kırat'ın elimizden çıkması bir cahillik belasıdır. Bunca zaman dövüştükten sonra, belki Kırat da, babam da hakkını helal eder... Memlekete gazi gireceğiz ne de olsa.."

"Senin dilinin altında bir şeyler var ama, anlayamadım."

"Anlatırım Efe, anlatırım... Yaptığım budalalığa şimdi kendim de gülüyorum. Bereket versin o zaman hatamı hemen düzelttim. Az kalsın adım, asker kaçağına çıkacaktı..."

"Ülen Mehmet, sen, benim bildiğim Mehmet'sen, askerden kaçmazsın..."

"Eksik olma Salih Efem, benim namusumdan şüphe etmeyeceğini bilirim."

"Bir yanlışlık, bir cahillik vardır ortada..."

"Tamam... Sen, bu kanıda olduktan sonra yüreğim daha ferah olur. Allah da şahit, mesele düşündüğün gibi."

"Sen, zaten erkekliğini ispatladın. Nasıl dövüştüğünü Sakarya'da hep gördük. Gönlünü ferah tut."

"Sağ ol Efe..." dedi Mehmet, gülerek ekledi: "Şu sıra bir tek sıkıntım var..."

"Neymiş o sıkıntı?"

"Kasıklarımdan çıkardıkları kurşunların yeri, ata binince ağrımaya başladı."

"Aman sıkıntı bu olsun! Sabaha kadar hele bir yol alalım, alışırsın.."

Mehmet, bambaşka bir laf etti:

"Binbaşımın tekrardan atlanmasına çok sevindim."

"Sevinilmeyecek gibi mi ya?"

"İnsan, onun yanında muharebeye bile girse, kendini emniyette hissediyor. Yaman adam doğrusu. Ben de talihliyim; yine onun emrine düştüm."

"İyi adamdır, yavuz kişidir, gözü pek bir kumandandır..." diye söyledi Salih. Sonra biraz düşündü: "Hangi kumandanımıza bir diyeceğimiz var ki? Hepsini de Allah başımızdan eksik etmesin. Ta kumandanların kumandanı Kemal Paşama dek!"

"Kemal Paşa'yı hiç görmüşlüğün var mı Efe?"

"Ülen kızan, bam telime bastın: Görmedim, görmedim ama, inşallah göreceğim. Gittiğimiz yer, karargâhıymış. İsmet Paşa ile, Fevzi Paşa ile, sözün kısası, bütün öteki paşalarla meclis kurmuş, bizi bekliyordur. Askerleri düşman karşısında bir iyi toplanınca, 'Haydi evlatlarım, göreyim sizi!' diyecek."

"Biz de sözünü yerine getireceğiz. Yüzüne kir getirmeyeceğiz. Onu düşmana karşı utandırmayacağız!"

Salih, Mehmet'in sözünü tamamladı: "Allah'ın izniyle!"

Mehmet, atını mahmuzladı. Takımının başına geçti. Derin derin nefes aldı birkaç kere. Aya baktı, parıldayan ağaçlara baktı, Yusuf'un en önde ilerlediği yola baktı. Sonra takım arkadaşlarına döndü. Üzengilerinin üstünde doğruldu:

"Arkadaşlar!" dedi, "yolumuz, yolunuz, açık olsun! Bu yol, İzmir yoludur!"

"Açıktır! İzmir yoludur Çavuşum!" diye takım yankı verdi.

Memleketin her yakasından, her köyünden kentinden kopup gelen Türkiye Büyük Millet Meclisi Orduları, cepheye akıyordu. Ordu, Kuvayı Milliye, bu sefer tamam hesap sormak için Yunanın karşısına dikilmişti!

Yedinci Bölüm

1

"Her safhasile düşünülmüş, ihzar, idare ve zaferle intaç edilmiş olan bu harekât, Türk ordusunun, Türk zabitan ve kumanda heyetinin, yüksek kudret ve kahramanlığını tarihte bir daha tespit eden muazzam bir eserdir."

(Gazi Mustafa Kemal, Nutuk, s.485)

BİRINCI GÜN:

26 Ağustos 1922: Gün, ha ışıdı, ha ışıyacak. Türk ulusunun yüreği, Başkumandanı ile birlik Kocatepe'de çarpıyor. Kocatepe'nin eteklerinde Mehmet'ler, Ahmet'ler, Ali'ler, Veli'ler yine savaş düzeni kurmuş; topçu olmuş, piyade olmuş, süvari olmuşlar; parmak tetikte, pençe top kamalarında, ayalar üzengide sıçrayarak bir pars gibi bekliyorlar: Kiminin kanı donmuş, kiminin kanı ateşlenmiş heyecandan... Güneş de doğmak bilmiyor. Alacakaranlıkta gözler, ışıl ışıl Kocatepe'den, düşmanın gaflet uykusuna daldığı, İngiliz efendilerinin, "Türkler bu siperleri alu ayda alamazlar" diye karar kıldığı, Tınaztepe, Çiğiltepe, Kalecik sivrisi müstahkem hatlarında. Tepeler karanlıkla aydınlık karışımı içinde alamalamgörünüyor. Bu tepeler ki Türk tepeleri, Türk toprakları, Türkün yurdu, kartal yuvası: Ne işi var bir sürü karganın bu tepelerde?

Başkumandan'ın, kumandanların, zabitlerin, neferlerin, kısaca, Mehmet'lerin yürekleri heyecanla, umutla dolu: Gün, bugün; saat, bu saat! Hesap sorulacak: Yüzyıllar boyunca Türkün vatanı olmuş bu topraklarda Çorbacı Loyt Corç'un ne işi var bakalım? İngilizin doymak bilmeyen iş-

kembesine, koskoca Türk yurdu nasıl lokma olurmuş bakalım? Yunanın aklına mı, canına mı acımalı şu sıra? Ey gafil millet! Sen kim; Küçük Asya İmparatorluğu kim? Bizans, Bizanslığını, Anadolu Türk olduğu için yitirdi. Yurt edinmek ne demek; imparatorluk edinmek ne demek, bir düşünsene? Senin kralların, veliahtların, İngiliz övendiresi ile dürtülüp Bursa'ya geldiklerinde, kimlerin mezarları başına dikildi? Altı yüz yıllık Türk büyüklerinin! Şimdi o Türk büyüklerinin ruhları da Mehmet'lerle birlik senden hesap soracaklar. Sıkı dur. Sıkı dur, değil İngiliz efendin, gökten Hazreti İsa inse, seni kurtaramaz gayri. Bugün mahşer günüdür. Hesap günüdür. Türk'ün canını dişine takıp, yurdunu kurtarmak için, senden öcünü almak için, karşına dikildiği gündür. İşte güneş, doğdu doğacak: Senin o düşman yüzünü, o kara yüzünü aydınlatacak. Zavallılığın, biçareliğin, büsbütün ayan beyan olacak. İşlediğin cinayetlerin, aldığın masum kadınların, çocukların ahı sorulacak! Şimdiye kadar kadınların, ihtiyarların, çocukların temiz kanına batırdığın o pis ellerin, kendi pis kanına batacak. Kanın gövdeni; haksızlığın, uşaklığın, benliğini yitirecek. İşte gün doğuyor:

Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa, Kocatepe'deki Başkumandan karargâhının gözetleme yerinde duramıyor. Yüreği, milleti olmuş, yüreği ordusu olmuş; milleti, ordusu ile birlik çarpıyor. Kendini kapıp koyuverecek Kocatepe'den şahinler gibi düşman üstüne... Gözlerini bir söken şafağa, bir düşman hatlarına çeviriyor. Saatine el atıyor. Önce saate, sonra da kumandanların yüzüne bakıyor:

"Vakit, saat 5.30."

Erkânı Harbiye Reisi Fevzi Paşa,

"Evet, vakit..." diyor. Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa, dönüp bir kere daha düşman tarafına bakıyor. Kulak veriyorlar. Kumandanlar, zabitler, kulak veriyorlar:

Uzaklardan bir top gürlüyor. Bu Çobanlar istasyonundan atılan işaret topudur. Bu top, düşmanın son saatinin geldiğini bildiren toptur. Bu top, Türk milletinin gürleyen zafer türküsüdür. Top sesiyle birlik, Kocatepe'den bütün cephe boyunca, Türk toplarının gürlediği duyuluyor. Tınaztepe'deki Çiğiltepe'deki, düşmanın üstüne, bütün düşmanın tuttuğu tepelerin üstüne cehennem yağıyor.

Bir de bakıyorsun süvariler boz üveyikler gibi kanat açmış düşmanın ardını çevirmeye uçmuş... Bir bakıyorsun, piyadeler parslar, aslanlar gibi sıçramış düşmanın üstüne yumulmuş. Makineliler, düşman siperlerinin

önündeki tel örgülerde, dikenli tellerde, armutlar gibi asılmış bombaları tarıyor, patlıyor. Asker, paramparça olan tellerin arasından aşıp, üstünden atlayıp, düşman siperlerinde soluğu alıyor. Mehmet'ler, Kemal olmuşlar, Kemal'ler, Mehmet olmuş! Top sesleri, makineli sesleri, tüfek sesleri bir uğultu halini alıyor; 'Allah Allah', seslerine karışıyor. Vatanın dağı taşı 'Allah Allah', yankısını veriyor. Türk vatanını, hakkını, toprağını, bayrağını, şanını şerefini, namusunu, istilacıların elinden almaya ahdi peyman eylemiş:

"Ha kardeşim! ha aslanlarım! ha ana kuzuları ha."

"Soluk aldırmayın düşmana!"

"Çizmelerinin altında vatan toprakları var! Anamız, babamız, bacımız var! Karımız var, çocuğumuz var!"

"Soluk aldırmayın, aman vermeyin!"

Aman vermiyorlardı. Soluk aldırmıyorlardı. Türk topları ağız birliği etmişti şimdicek: Sanki bir namludan gürlüyordu. Yunan, dağlarda tepelerde sinmiş kalmıştı. Topçu öylesine yerinde, öylesine isabetli mermilerini savuruyordu ki, hepsi düşmanın beyninde patlıyordu. Daha top ateşinden soluk almaya vakit bulamadan, piyadenin süngüsünü ense köklerinde, göğüslerinde gördüler: 'Kemal, Zito Kemal! Zito Kemal!' diyerek Mehmet'lerin ellerine sarıldılar. Ayaklarını öptüler.

Topçu şimdi mesafeyi on iki bine ayarlamıştı. Düşman akşama dek, durmadan kaçtı. Onu, önce mermileri ile topçu yakalıyor, sonra ensesine piyade dikiliyordu.

Allak bullak olmuştu Yunan. Bir türlü Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'nın Birinci Ordusu ile mi, İkinci Ordusu ile mi taarruza kalktığını kestiremiyordu. Döğer istasyonundaki ihtiyat Yunan birliklerine hücum eden Türk İkinci Ordusu, bu kuvvetleri ikiye bölmüştü. İki Yunan birliği, birbirine yardım edemiyordu, âciz düşmüşlerdi. Zaten Türk toplarından aman bulup başlarını siperlerinden çıkaramıyorlardı. Başlarını kaldırıp bakınca da, gözlerinin önünde Türk süngüleri parlıyordu.

Yunan müstahkem hattı düşmüştü: Küçükkalecik, Belentepe, Kılıçaslan ve Tınaztepe'de Türk süngüsü, akşamın pembelikleri içinde pırıldıyor, Türk bayrağı dalgalanıyordu.

Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri, topçu evlatlarına selam yolladı:

("Topçular! Bütün dümen neferinizden tutun da, zabitlerinize kadar, hepinizin gözlerinden öperim.")

IKINCI GÜN:

27 Ağustos 1922: Gün doğarken 1310 rakımlı tepe düşmandan temizlendi. Arkası geldi zaferin, Tınaztepe'nin şimalindeki sırtlar, düşüverdi. Yunan, tası tarağı toplamış kaçıyordu. Fakat Çiğiltepe'nin kayalıklarına iyice sığınmış, iyice saklanmış dayanıyordu. Biraz da kaçamadığı için, kayalarır arasında saklanabildiği için dayanıyordu. Bütün gözler 57. Fırka'daydı: Fırka, kayalara, mazgallara kuş olup uçuyor, kanadından vurulup duraklıyordu. Sonra yeniden hız alıyor, tepeye tırmanıyor; kurşuna, mermiye göğüs veriyordu. 57. Fırka Kumandanı Kaymakam Reşat Bey, Ferhat gibi bir 'ah!' eyledi, hırsından, heyecanından, vatan ve namus yoluna ruhunu Allah'ına teslim etti. "Fırkam, nasıl Çiğiltepe'yi alamazmış!" diye al kanlar içinde kendi kurşunu ile toprağa düştü. Ahı, Çiğiltepe'yi yutmuş, kurşunu kendine değil, düşmana Ferhat'ın kazmasıgibi saplanmıştı: Ruhunu teslim ederken Fırka'sı, Başkumandan'a, Türk Ordusu'na, Çiğiltepe'yi teslim etmişti.

Saat 17.30'da Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'ya bir rapor sundular: 8. Fırka Afyon'da!

Gazi Paşa, Kocatepe'den indi. Yolu üstündeki Çakırözü Köyü'ne geldi. Çocuklar, ihtiyarlar, kadınlar etrafını aldı. Ayran koşturdular, soğuk sular koşturdular Kumandanlarına. Otomobilinden indi. Çocukların kumral saçlarını, kara saçlarını okşadı. Hallerini hatırlarını sordu köylünün. Sonunda gözlerinin içine bakan köylüye, ihtiyarlara, zaferin ilk müjdesini verdi:

("Afyon yolu açıldı... İsteyen gidebilir!")

ÜÇÜNCÜ VE DÖRDÜNCÜ GÜN:

28/29 Ağustos 1922 günlerinde, düşmanı tutabilene aşk olsun! Perişan olmuştu: Tınaztepe'den, Çiğiltepe'den velhasıl, Afyon'da tutunmak, dayanmak için, bir yıldan beri tahkim ettiği hatlardan, siperlerden kopmuş, çözülmüş, başını Afyonkarahisar'ın granit taşlarına vura vura serseme dönmüş, sonunda Sincanlı Ovası'na dökülmüştü. Yunan, kaçarken, bir işi unutmuyordu: Her yanı yakmak! Afyon, ateşler içindeydi. Bırakıp kaçtığı kasabalar, köyler, ateşler içindeydi! Yenilmesini, erkekçe yenilmesini bile bilemiyordu düşman... Yakıyor, yıkıyor, öldürüyor –hem de

ihtiyarları, kadınları, çocukları öldürüyor– ondan sonra kaçıyordu. Harp düzeni kurmak, adam gibi dövüşmek dururken, tahrip düzeni, yağlı paçavralarla ortalığı yakmak düzeni kuruyordu. Irza, namusa tecavüz düzeni içinde sarhoş olmuştu. Tıpkı, üç yıl önce, İzmir'e çıktığı gün, içine düştüğü zafer şımarıklığının bir başka çeşidiydi bu kurduğu tahrip düzeni! Tahripçilerden geri kalan güruh, domuz sürülerine, sığır sürülerine dönmüşlerdi. Bu sürüleri, bazen bir tek Türk neferi, bir tek Türk köylüsü, önlerine, geçip çeviriyor, esir alıyordu. Canlarına minnet esir olmak... Türkiye Büyük Millet Meclisi Orduları, bir yandan Eskişehir'e, Kütahya'ya, bir yandan da Dumlupınar'a büyük bir hızla yürümüştü. Düşmanın büyük kuvvetleri, kaçabildiği kadar kaçmış, Dumlupınar dolaylarında tekrar cephe kurmaya, harp düzenine girmeye yeltenmişti. Ama ne çare? Kemal Paşa kolları, Murat Dağları'ndan, kuzeyden, düşmanın sol yakasını sarmış, inivermişlerdi. Şuhut'tan, Afyon'dan kopan kuvvetler, sağ yanında, anlıkabağındaydı. Yunanın kurduğu harp düzeni değil, Dumlupınar'dan kaçma düzeniydi. Daha taarruzun ilk gecesinden Fahrettin Paşa'nın Süvari Kolordusu, güneyden, Ahır Dağları'nın dar geçitlerinden geçip bu çaresizlerin ardını çevirmişti. Onun trenle de kaçmasına imkân kalmamıştı. Süvari kolları tren hatlarını tahrip etmiş, hepsinin kuyruğunu sıkıştırmıştı.

Sincanlı'dan Dumlupınar'a ortalık kaynayan kazana dönmüştü. Bu kazanda kan kaynıyordu, et, kemik kaynıyordu. Burada sadece insan değil, bu insanların vebalini boynuna almış İngiliz İmparatorluğu'nun gururunu da ateşe atıyordu Türk Ordusu. İngilizin baş çorbacısı Loyt Corç cenapları, bu kaynayan kazana, Yunan Ordusu ile birlik atılmıştı. Tarih gösterecekti ki, bu ateş, yüzyıllar boyunca devam edegelmiş, yiyiciliği, sömürgeciliği, kan emiciliği yakıyordu. Milyonlarca insanın ensesine yapışan yiyicilik, sömürücülük sülükleri, keneleri, koparılıp ateşe atılacaktı.

Gazi Mustafa Kemal Paşa, Türkiye Büyük Millet Meclisi Orduları Başkumandanı, yanan Afyonkarahisar şehri içinde, 29/30 Ağustos gecesi, gelen raporlara bir baktı: Harita üzerinde, Fevzi Paşa'sı, İsmet Paşa'sı ile baş başa verip, durumu müzakere etti. Ve şu karara vardı:

("...Türk'ün hakiki halâs güneşi, 30 Ağustos sabahı, ufuktan bütün şaşaasiyle tulû edecektir!..")

BEŞİNCİ GÜN:

Ve 30 Ağustos 1922'de güneş, (bütün şaşasiyle tulû) ederken, Dumlupınar'da 'Başkumandan Meydan Muharebesi' başladı:

Dumlupınar Ovası'nda Yunan, bir sağa, bir sola, bir geriye kaçmak istedi. İzmir yolunu, Bandırma yolunu aradı. Ne mümkün! Ardından süvari bastırdı, yanından önüne piyade çıktı. Dört bir yaka çevrilmişti. Sürüldü, sürüldü Adatepe'ye toparlandı. Dumlupınar Ovası, kan kokuyordu; Dumlupınar Ovası'nı, barut dumanı almıştı. Türk süngüsünün çemberi daraldıkça daralıyordu. Parıldayan Türk süngüsü, düşmanı sıkıştırdıkça sıkıştırıyordu. Başkumandan, Afyon'da duramazdı. Askeri ile birlik ileriye fırladı: Akçaşar'daki Birinci Ordu karargâhına geldi. Baktı, gördü ki, Mehmet'ler, düşmanı iyice kıskaca almış, emirlerini harfi harfine yerine getirmiş, aslanlar, parslar gibi Yunanın üstüne atılıyor, bir sürü esir toparlamışlar huzuruna getiriyorlar. Dumlupınar Ovası, 'Allah Allah' nidaları ile kalkmış, Adatepe'deki düşmanın üstüne yumuluyor... Gazi Paşa'nın ordusu bir hesap soruyordu ki, ruzu mahşerde böyle hesap sorulmaz. Emir verdi Başkumandan Paşa: ("Düşman kumandanları General Trikopis, General Dijenis ağımızın içine düşmüştür. Bunları sağ isterim; esir alsınlar!")

Kolordu Kumandanı Kemalettin Sami Paşa, Başkumandan'ın bu emrini yerine getirdi. Gazi Paşa, Akçaşar'daki karargâhında da duramadı. Mehmet'lerin arasına; atılan, vuran, düşmanı perişan etmek için son hamlelerini yapan askerlerinin arasına katılmak için ileriye atıldı: Çalköy'e hâkim bir tepeye -bugün Zafertepe- fırladı. Bir de gördü ki, Çalköy yanıyor. Bir de gördü ki ve dedi ki: (Artık karşımda bir ordu, bir kuvvet kalmamıştı. Kamilen mahvolmuş bir bakiyetüssüyuf kitlesi bulunuyordu...") Öyle bir kitle ki, (pürhavf ve lerzân, bişekil bir kitle...)

Mehmet'ler, Türk Ordusu, kabaran, taşan bir nehrin suları olmuş, Adatepe'deki düşmanı, süngüsünün dalgaları ile boğuyordu. On birinci Fırka'nın Kumandanı Derviş Bey'le, askerleri, bir yandan, İkinci Ordunun On Altıncı, Altmış Beşinci Fırkaları öte yandan; kuzeyden, güneyden, velhasıl bütün Mehmet'ler dört bir yakadan düşmanı kuşatmıştı. Anadolu, 'Allah Allah' sesinden inliyor, ses verip, ses alıyordu. Düşmanın ümitsizce attığı mermilerden toprağa, toprağına, 'Bu topraklar için toprağa düşen askerler', ruhlarını; müsterih, kazanılmış zaferin verdiği imanla, gözlerinde, yüzlerinde bahtiyar bir tebessümle, teslim ediyorlardı. Ya düşman! Artık

en sonunda parmağı tetiğe varamaz oldu. Türk süngüsünü görünce taş kesildi. Canını kurtarmak için çaresiz kaldı. O zaman Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa, son darbeyi Mehmet düşmana vururken, ateş hatlarında aslanlar gibi kükredi, bir nida eyledi:

(Hehey! Hacı Anesti. Neredesin? Gel de ordularını kurtar!..)

ALTINCI GÜN :

31 Ağustos 1922'de Yunan Orduları Başkumandanı Hacı Anesti'yi koydunsa bul... O, daha Türk taarruzu başlamadan önce ordusunu, günahlarının yükünü, Trikopis'e bırakıp kaçmıştı. O, Hacı Anesti ki,

"Türklerin Başkumandanı bir Kemal Paşa varmış... Harp meydanında karşılaşmak kısmet olmadı... Karşıma çıkmadı..." gibisine iri laflar etmişti. İşte Türk Başkumandanı, beş gündür Mehmet'leri ile omuz omuza ateş içindeydi. Beş günde, sırtı pek, karnı tok, en yeni silahlarla donatılmış Hacı Anesti'nin ordusunu mağlup ve perişan etmişti. Türk Ordusu, Türk Başkumandanı tarihte eşine rastlanmayan bu zaferi, yine tarihte eşine rastlanmayan en güç şartlar içinde kazanmıştı. Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa, siperlerden fırlayıp, Yunan Ordusu imha edilirken, "Gel de ordularını kurtar!" diye Hacı Anesti'ye boşuna seslenmiyordu. Bu sesleniş, mağrur, şımarık, Yunan Başkumandanı Hacı Anesti'ye bir karşılıktı. Ne yapsın General Trikopis'i Kemal Paşa? Onu zaten yakalamıştı... Ve bugün altıncı gündü: Başkumandan Gazi Paşa, Dumlupınar Muharebe Meydanı'nı, Başkumandanlık Meydan Muharebesi'nin bir gün önce yapıldığı meydanı geziyordu:

Sabah güneşi gözlerinde parıldıyordu Mustafa Kemal'in. Gözlerindeki ışık, zafer ışığı, milletinin kurtuluşunu müjdeleyen ışıktı. Fakat yüreği yaralıydı: On bin Mehmet'ini, on bin nefer evladını kaybetmişti. Zabitleriyle, kumandanları ile on bin nefer... Harp meydanına bakıyor, bakıyor da biraz teselli buluyordu: Düşmanın kaybı yüz bindi. Hacı Anesti, Yunanistan, sadece yüz bin çocuğunu mu kaybetti acaba bu muharebede? Gazi Mustafa Kemal, bu hengâmede bile, asıl düşmanın kimler olduğunu unutmuyordu. Yunan milleti, gururunu, özgürlüğünü kaybetsin istemiyordu: Adatepe'yi, dereleri dolduran düşman ölülerinin arasında, bırakılmış, parçalanmış harp araçlarının arasında dolaşırken, yere düşmüş, parçalanmış bir Yunan bayrağı gördü. Yaverlerine emretti:

(Bu bayrağı yerden kaldırınız; ne de olsa, bir milletin hürriyet sembolüdür!)

Bir kere daha barut kokan, kan kokan meydana dönüp baktı. İnsan yüreği yine sızladı:

(Bu manzara insanlığı utandırabilir. Fakat meşru müdafaamız için buna mecbur olduk...) dedi.

Bütün bu olayları, bu yenilgiyi, bu perişanlığı, sonradan Yunanlılar, Yunanlıların yardakçıları, birtakım sebeplere bağlamıştır: Venezelistlik, Kralcılık nifakı demişler, siyaset adamları ile kumandanların anlaşmazlığı demişler, askerlerinin harpten bıkkınlığını ortaya atmışlardır. Haklı olabilirler. Gelgelelim, bir harbi kazanmak veya kaybetmek için, elbette bazı sebepler olacaktır. Bazı sebepler olmayınca, bu harp, nasıl kazanılır? Nasıl kaybedilir? Bir harbin kazanılıp kaybedilmesi sebeplerini, "Takdiri İlahi'ye", "kadere" bağlayan ünlü Tolstoy'la bir fikirde değiliz: Allah, Türk milletine, Türk Ordusu'na bu muharebelerde, bu harpte, yardım ettiyse, yurdunu, toprağını, vatanını kurtarmak için dövüştüğünden yardım etmiştir. Türk Ordusu, öyle bir imanla, inançla düşmanın üzerine atıldı ki, ya canını verecekti, ya vatanını! Canını verdi, şehit olan oldu, fakat yurdunu kurtardı. Ateş hattının önünde, ardında binlerce Türk köyünde, ateş hattında dövüşen binlerce Mehmet'in; anası, babası, karısı, çocuğu vardı. Daha daha dört bir yakasında, namusu, şerefi, gururu, insanlık haysiyeti vardı. Ve namlusunun ucunda, süngüsünün ucunda özgürlüğü vardı.

Başkumandan Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri, 31 Ağustos sabahı harp meydanını gezdikten sonra öğleye doğru, Çalköy'e geldi. Köyü, kaçabilen düşman yakmıştı. Zaten kaçanlar, cepheden uzak olup da ağa düşmeyenler, yakıp yıkıp, öldürüp kaçıyordu. Bu yenilmenin zebunluğu, hırsı, hıncıydı. Kaçan sürülere aman vermemek gerekiyordu. Düşmanın son neferini de Türk yurdundan atmak, sürmek, çıkarmak gerekiyordu.

Çalköy'ün meydanında Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, yanmış bir kağnının okuna ilişti. Durumu inceledikten sonra, Türkiye Büyük Millet Meclisi Orduları'na şu emri verdi:

(Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri!)

2

Salih Efe, atını bir kere daha mahmuzladı. Hayvan ok gibi fırlayıp Akıncı Müfrezesi Kumandanı Yusuf Bey'in atına yetişti. Yusuf, kalpağını kaşlarına çekmiş, gerilmiş yüzünü, şişkin göğsünü, rüzgâra vermiş, atını koşturuyordu. Salih, bağırdı:

"Bu gidişle ya öfkeden biz, ya yorgunluktan hayvanlarımız çatlayacak! Bu ne beladır Bey?"

Yusuf, karşılık verdi:

"Bir bela ki, sorma Salih... Yetişemiyoruz alçaklara... Yakıyorlar, soyuyorlar, öldürüyorlar..."

"Erkeklik mi bu? Düpedüz kahpelik. Bir elime geçirmeyeyim hain sürüsünü..."

"Zaferimizin tadını, keyfini çıkaramadık be Efe. Anadolu, yurdumuz yanıyor! Silahsız, müdafaasız analarımızı, babalarımızı, çocuklarımızı öldürüyorlar. Kızlarımızın, karılarımızın ırzına geçiyorlar. Deli olmak işten değil... İki gündür gördüklerimiz beni delirtecek... Dediğin gibi, öfkeden, hırsımdan neredeyse çatlayacağım..."

"Bu kadar çabuk nasıl kaçıyorlar Yusuf Bey? Aklım almıyor..."

"Bunları yapanlar, çokluk cephe gerisindeki düşman askerleri. Aldığımız raporlardan anlaşılıyor ki, bunlar çok önceden tahrip taburları hazırlamışlar. Kumandanları, planlar hazırlamış. Kaçanlar, cephede bozulup kaçanlar da bunlara katıldı. Bozguna uğrayan Yunan Ordusu, topları eşkıya kesildi."

"Kahrolasıca deyyuslar!"

"Kahrolmıya çoktan oldular ya... Daha bizim taarruzumuzun ikinci günü yenildiklerini anlayınca, hele biz, Afyon'a girince Uşak'ı hemen yakmaya başlamışlar. Nasıl yetişirdik?"

Salih, tökezleyen hayvanın dizginlerini çekti.

"Şimdi ne yakaya gidiyoruz?"

"Simav, Bigadiç üzerinden Balıkesir'i tutacağız." Oradan Akhisar'a dönüp, Manisa'ya geleceğiz. Aldığımız emir, bu yollar üzerinde dökülüp kalan düşmanların köylerimize, kasabalarınıza verecekleri zararın önüne geçmek. Tahripçileri yakalamak."

"Öte yakalar ne olacak?"

"Cephe Kumandanlığı, dört bir yakaya bizim gibi Akıncı müfrezeleri çıkardı. Alaşehir, Salihli, Turgutlu, Manisa yoluna da süvarilerimiz düştüler. Arkadan piyademiz yetişiyor."

"Desene Bey, bizden önce İzmir'e girecekler."

"Girsinler Efe... İzmir'e girecek Türk Ordusu'dur. Gireceklerin hepsi de Mehmet... Biz, vazifemizi yapalım."

"Haklısın Kumandanım. Şimdi memleket kazan, biz kepçe... Düşman arıyoruz..."

Konuşurlarken, atlar biraz yavaşlar gibi olmuştu. Tekrar atları mahmuzladılar. Yusuf, dönüp müfrezesine bir göz attı. Askerleri bir takım kadardı. Hepsi seçme biniciydi. Hepsinin yüzündeki zafer sevincine, yanan memleketin üzüntüsü karışmıştı. Hırsla, inatla at koşturuyorlar. Müfrezenin başında Sökeli Mehmet, bu sefer bir hafif makineli tüfeği çaprazlama omzuna asmış, kalpağını kaşına yıkmış, göğsünü ileri, rüzgâra vermiş, at koşturuyordu. Dudaklarında yurdun dağını taşını, yeşil yapraklı ağaçlarını kucaklayan bir gülümseme vardı.

Yol dar, iki yakası ağaçlıktı. Sol tarafı yolun küçük küçük tarlalarla kuşatılmıştı. Sağ yakası bayırdı. Burada yol ikiye ayrılıyordu. Yusuf, atını durdurdu. Arkasından gelen müfreze de durdu. Salih, yaklaştı Kumandan'a. Yusuf, başı ile sol celebini işaret etti:

"Şu cebimdeki haritayı çıkarıver Efe..."

Salih, atından yere atladı. Yusuf'un boşta sallanmasın diye yenini soktuğu cebine elini attı. Haritayı çıkarıp açtı. Yusuf, biraz eğilip, atını zapt ederek haritaya bir göz attı:

"Bu dağ yolunu tutacağız," dedi, "tepenin ardında bir köy olacak. Köye bir göz atalım."

Tepeyi tuttukları zaman, aşağıya doğru açılan geniş bir vadi gördüler. Vadinin karşısında, kavaklarla, ulu çınarlarla çevrili bir düzlükten, yer yer duman tütüyordu. Ağaçların arasında köyün evleri, kara kara görünüyordu. Mehmet,

"Alçaklar, burayı da yakmışlar!" dedi. Salih, söylendi:

"Sabahtan beri bu dördüncü köy... Ne iştir be yahu!"

Yusuf, atını mahmuzladı. Müfreze yayıldı. Ağır ağır köye yaklaştılar. Sonra köye girdiler. Ortalıkta kimsecikler yoktu. Ahşap, kerpiç evlerin hemen hepsi yanmıştı. Ateş yer yer, evlere yakın yaş ağaçları bile yakmıştı. Köyün içi is kokuyordu; kan kokuyordu; ölüm kokuyordu.

Müfreze, etrafı tarayarak köyün meydanına doğru geldi. Meydanda iki ulu çınar vardı. Çınarların arasında bir çeşme, durmadan akıyordu. Yusuf, atından indi. Bir nefer de atından atlayıp koştu, Kumandan'ın atını aldı. Attan inenler, iki yakalarına bakınıyorlardı. Salih,

"Allah Allah, köylüler nerede?" diye söylendi. Yusuf, birdenbire çeşmenin sağındaki çınarın gövdesine arkasını dayamış, ayaklarını diz çöküp altına almış, gözlerini ilerdeki dereye dikmiş kıpırdamadan oturan bir ihtiyar kadını görüverdi. Kadına doğru yürüdü. Bütün müfreze de ardından geldi. Kadın gelenlerin farkında değildi sanki. Durmadan bir noktaya bakıyordu. Yusuf, önüne çömeldi:

"Nine! Biz geldik..." dedi. Kadın, bir an durakladı. Gözlerini, kupkuru gözlerini kırpıştırdı. Yusuf'un yüzüne baktı, baktı da, kendisini koyuverdi. İki gözü bir anda çeşme olmuş, yaşlar yanaklarına akıyordu. Kollarını açabildiği kadar açtı. Sonra Yusuf'un boynuna doladı:

"Oğlum! Oğlum! Hoş geldiniz oğullarım!" diye; hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Yaşlı yanaklarını Yusuf'un yanaklarına dayadı. Yusuf'un yanağından, alnından öptü. Salih'in bu gibi işlere pek yüzü yoktu. Önce arkasını döndü, gözünün yaşını sildi. Sonra, neferlere bağırmaya, kumanda vermeye girişti;

"Hayvanları gezdirin soluk alsınlar! Etrafa nöbetçiler çıksın!"

Yusuf, tek kolu ile ihtiyar nineyi kucakladı, göğsünün üstünde sıktı. Kadının heyecanı yatışınca sordu:

"Köylü ne oldu? Nerede?"

"Kaçabilenler, dağlara kaçtılar. Kaçamayanları gâvur, önüne katıp götürdü. Dün gece, bize etmediklerini bırakmadılar. Köyümüzü ateşe verirken... Nasıl, nasıl diyeyim oğul? Bir sürü eza, cefa ettiler... Benim şuracıkta arkama dipçikle vurdu biri... Öldü sandı bıraktı. Benim ihtiyarı şu dereye doğru sürüdüler öteki erkeklerle... Hepsi ihtiyarlardı. Kadınları, kızları kurtarmak için gâvurun önüne geçmek istediler. Bilmem ki ne oldular gayri..."

Yusuf, ihtiyarı teselli etmek için bir zaman dil döktü. Sonra doğrulup kalktı:

"Haydi nine, seni evine götürelim," dedi.

Kadın gözünü ilerdeki dereden ayıramıyordu:

"Dizlerimin bağı çözüldü, akşamdan beri kıpırdanamıyorum. Kalkabilsem, şu derenin içinde benim koca adamı arayacağım. Ne oldu kaldı bilmem ki..."

Yusuf, ihtiyar kadının ne demek istediğini çok iyi anlıyordu:

"Biz, etrafı araarız..." diye döndü, çeşmenin başında su içen, yüzünü yıkayan, matarasını dolduran askerlere baktı.

"Mehmet Çavuş!" diye seslendi. Mehmet, fırladı,

"Buyur Kumandanım!" karşılığını vererek Yusuf'un karşısına dikildi, emir bekledi.

"Boydan boya karşıki derenin içinde bir dolanın bakalım. Dikkatli olun, gizlenmiş düşman olabilir."

Asker, köyün etrafına yayıldı. Ne aradıklarını biliyorlardı. Çok geçmeden, Mehmet, beraber gittiği dört neferi dere içinde bırakıp döndü geldi. Yüzü, sapsarı kesilmiş, gözleri yaşlı yaşlıydı. Yusuf, çeşmenin taşına oturmuş, dudaklarının arasına koyduğu bir cigarayı, yakmaya uğraşıyordu. Başka zamanlarda bu işi kolaylıkla yapıyordu: Tek eli ile kibrit yakmaya alışmıştı. Fakat şu sırada çok sinirliydi. Bir türlü iki dizinin arasına sıkıştırdığı kibrit kutusuna sürtüp, çöpünü ateşleyemiyordu. Mehmet, geldi. Kumandan'ın cigarasını yaktı. Yusuf, cigarasından bir nefes çektikten sonra onun yüzüne baktı. Mehmet dişlerini sıkıyordu. Yusuf, tok bir sesle sordu:

"Derenin içinde çok mu ölü var Mehmet?"

"Çok Kumandanım."

"İşkence etmişler mi?"

Mehmet, yutkundu:

"Kadınlara kızlara çok eziyet ettikleri anlaşılıyor. Hele bir genç kadının boğazında altın varmış herhalde. Onu almak için, koparırken boğmuşlar... İki kızın elbiselerini parça parça etmişler. Zavallıları kan revan içinde bırakmışlar. Üryan yatıyorlar. Arkadaşlar yeşil yapraklı dallar kesip üstlerine örtüyorlar."

Yusuf, cigarasını birden yere atıp ayağa kalktı. Yüzü simsiyah olmuştu:

"Ne duruyoruz Mehmet!" diye bağırdı, "Çabuk müfrezeyi topla. Şu canilerden birkaçını olsun suçüstü yakalayalım. Bu ne vicdansızlık, alçaklıktır!"

Atların terleri kurumuştu. Nöbette, vazifede olmayan neferler, kuru ekmek yiyorlardı. Mehmet, onlara doğru yürürken, köyün öte başından Salih, arkasında on beş yirmi kadar kadınlı çocuklu köylü ile göründü. Kadınların arasında yaşlı erkekler vardı. Salih, kucağına iki yaşlarında bir kız almıştı. Beş yaşında kadar bir erkek çocuğunun da elinden tutmuştu. Kafile yaklaştı. Köylülerin bitkin, perişan halleri, korkulu yüzleri, çeşmenin başında hareketsiz onlara bakan Binbaşı Yusuf'u görünce, birden değişiverdi. Koştular, kollarını açarak, sevinç çığlıkları koparark koşuştular. Çocuklar ellerine sarıldı. İhtiyarlar, kadınlar boynuna sarıldı. Salih,

"Dağlara kaçanlar, bizim geldiğimizi yukarıdan görmüşler. Hepsi geliyorlar," dedi. Yusuf, sordu:

"Köyün muhtarı, imamı nerede?"

Bir ihtiyar adam ileri çıktı:

"Muhtar benim Kumandan Beyim. İmam da neredeyse gelir."

"Derenin içinde şehitler var. Onları gömün. Bizim duracak vaktimiz yok. Öteki köylere yetişelim."

İhtiyar nine, oturduğu yerde durmadan ağlaya başlamıştı şimdi. Kadınlardan birkaçı onun yanına vardı. Öteki köylünün birdenbire sevinci siliniverdi yüzlerinden. Ağır ağır dereye doğru yürümeye başladılar.

Yusuf, bir an Salih'in yüzüne baktı. Bir adım köylünün ardından atmak, gitmek istedi. Sonra vazgeçti. Salih,

"Köylü, şehitlerin icabına bakar Bey, biz, buralarda pek durmayalım..." dedi. Bir nefer, Kumandan'ın atını çekti önüne. Müfreze, atlandı. Rüzgâr gibi köyden çıktılar.

Yusuf, hem atını koşturuyor, hem söyleniyordu kendi kendine:

"İnsanlığı unutmuş bu alçaklar. Allah'ım, sen bize insanlığımızı unutturma... Sen, aklımı fikrimi muhafaza et!"

Yaşlı gözlerinin önünde bir sürü hatıraları uçuşuyor, üç yıl önce İzmir'e giren, Manisa'ya giren düşmanın yaptıkları aklına geliyor; kayıp anası, babası, feci bir şekilde ölen kız kardeşinin ince yüzü ta ufuklarda uçuşuyordu. Yaşlı gözlerle durmadan atını mahmuzluyordu Yusuf.

3

Yusuf'un Akıncı Müfrezesi, toza toprağa, tere batmıştı. Hayvanları bitkindi. Geçtikleri, girdikleri köylerde taş taş üzerinde bulamıyorlardı. Nasılsa düşmanın zulmünden kurtulmuş, düşmanın yakmaya, yıkmaya, öldürmeye fırsat bulamadığı bir iki köye de rastladılar. Bütün köylü, sevinç gözyaşları içinde müfrezeye karşıcı çıktı. Askerin karnını doyurdu, ağırladı. Bu köyler ana yollardan uzakça köylerdi. Fakat kaçan düşman sürülerinin geçtiği yerler, çekirge sürülerinin geçtiği tarlalara dönüyordu. Sivil halk, dağlara kaçışıyor, kaçamayanların sonunu görmek, insanın aklını durduruyordu. Bazı da halk ölmemek için, namusu için düşmanla dövüşüyordu.

Akıncı Müfrezesi 3 Eylül günü, akşama doğru bir köye geldi. Köy, yanmış, tütüyordu. Yusuf, köyün ortalık yerinde genişçe meydanında, atının gemine asıldı. Müfreze de yere atladı. Hayretle yerdeki ölülere baktılar. Sırayla beş altı Yunan askeri yerde yatıyordu. Kimisinin başına kürekle vurulup yıkılmış, kimisi basbayağı odun darbeleri ile öldürülmüştü. Hepsi, arka üstü çevrilmiş, ağızlarına birer ölü tavuk, olduğu gibi zorla sokulmuştu. Tavukların başları ölülerin ağzındaydı. İkisinin gözlerinin üstüne birer yumurta konmuştu. Salih,

"Bu da ne demek ola?" diye şaşkın şaşkın Yusuf'un yüzüne baktı. Yusuf, karşılık vermeye vakit bulamadı. Yanmış bir evin yıkık duvarı ardından, sekiz on kişi birden ortaya çıkıverdi. Hepsi de kadındı: Kimisi genç, kimisi yaşlı. Hepsinin elinde çapa, kürek, odun vardı. Sanki birisi alacakmış gibi sıkı sıkı bu araçları tutuyorlardı. Kadınların yüzünde ne sevinç, ne keder, ne de korku izi görünüyordu. Geldiler, geldiler, Yusuf'un önünde, müfrezenin önünde durdular. Hallerinden anlaşılıyordu ki, biraz

önce geçirdikleri büyük bir korkunun, amansız bir dövüşün heyecanını üstlerinden daha atamamışlardı. Genç bir kadın ötekilerin arasından biraz öne çıktı. Gözlerinin içinde bir ışık yandı. Tok bir sesle,

"Hoş geldiniz kardeşlerim!" dedi. Onun ardından bir yaşlı kadın,

"Hoş geldiniz oğullarım, aslan oğullarım!" diye gözyaşlarını tutamadı. Müfreze, hâlâ şaşkındı, öteden yalın ayak, başı kabak, elinde sıkı sıkı bir odun parçası tutan, yanık yüzlü genç bir kadın anlattı. Parmağı ile düşman ölülerini gösterdi:

"Bunlar, her şeyimizi aldılar. Babalarımızı, kardeşlerimizi öldürdüler. Sağ kalanları sürüp götürdüler. Köyde ekmek, aş bırakmadılar. Bütün tavuklarımızı, yumurtalarımızı bile yediler, yediler... Gözleri, boğazları doysun diye, son kalan tavukları da kesip biz ağızlarına soktuk. Bir hücum ettik ki can acısıyla, bize kurşun bile atamadılar. Hepsi köyden kaçarken, bunları kaçırmadık. Biz, vurduk öldürdük şu küreklerle, şu sopalarla... İyi etmedik mi? İstemediler mi?"

Aldı sözü bir başka kadın:

"Gel de Kumandan Beyim, köyün mezarlığını; kapısı önünde yığılıp kalan bizim canları gör. Canımızı koparıp öldürdükleri bizim ölüleri gör. Nah şurada, şuracıkta bütün köy ölü yatıyor. Mitralyözle biçtiler bütün köylüyü... On beş yaşındaki Fadime kızın kollarını ayaklarını askerleri tuttu, kumandanları gözümüzün önünde ırzına geçti. İnsanlıktan çıkmış gâvur, delirmiş bu alçaklar, kudurmuşlar! Ayşe kız, siz gelmeden az önce kendini kuyuya atmış. Kurtaramadık. Biz, bu heriflerle burada uğraşıyorduk, örtüsünü, kuyunun başında bulduk. Delilere dönmüştük, ellerinden kurtulup kaçarken. Ayşe'ye eza ederlerken, bir kısmı da süngüyle bizim önümüzde dikiliyordu. Nasıl anlatalım bilmem ki... Ne söyleyeyim bilmem ki..." Kadın, birdenbire yerlere kapanıp çırpına çırpına ağlamaya başladı. Aklını kaçırmışçasına bağırıyordu:

"Ayşe benim kızımdı Kumandan Beyim! Yavrumdu!"

Yusuf, kadıncağızın hemen yanına vardı. Onu kollarının arasına alıp kaldırmak istedi. Kadın, şimdi kaskatı kesilmişti. Bütün kadınlar şimdi ağlaşıyordu. Salih Efe, bir birine, bir ötekine koşuyor; kimine kızım, kimine bacım, diye dil döküyordu. Mehmet, askerler şaşırmışlar, köylüyü onlar da teselliye çalışıyorlardı. Bir kadın, avazı çıktığı kadar bağırıyordu artık. Gerilen sinirleri çözülüvermişti hepsinin. Sabırlarını, tahammüllerini yitirmişlerdi:

"Bu ırz, namus düşmanlarına yaptığımız kusur mu Kumandanım?"

Yerdeki düşman ölülerini, ağızlarına tavuk ölüleri sokulmuş, tıkanmış, düşman ölülerini gösteriyordu. Salih,

"İyi etmişsiniz alçaklara... Az bile etmişsiniz!" diye kadını yatıştırdı. Yusuf'la beraber bütün askerlerinin yüzleri, gördüklerinden, duyduklarından bembeyaz kesilmişti. Yusuf, ağır ağır askerin önüne doğru yürüdü. Bir zaman hepsinin gözünün içine ayrı ayrı baktı. Bir şeyler söyleyecekti. Fakat o kadar öfkeli, sinirliydi ki, o kadar perişandı ki, söyleyeceklerini toparlayamadı. Sadece:

"Arkadaşlar," dedi, "bu kadınlar baş edemezler. Varalım, şehitlerimizi gömelim..."

Batan güneşin pembeliği, ortalığı almıştı. Yanık yanık kokan köyün sokaklarından müfreze, ağır ağır mezarlığa doğru yürüdü. Yalnız, atlar için, etrafa göz kulak olmak için nöbetçiler kaldı. Kadınlar, ayaklarını sürüyerek askerle birlik yürüdüler. Çapalar, kürekler, odunlar hâlâ ellerindeydi.

Artık Yusuf ve askerleri, bir köyden ötekine koşmaktan bitkin düştüler. Gördüklerinden, duyduklarından deli divane oldular. Ne köylerin adını akıllarında tutabiliyorlar, ne geçtikleri kasabalarda, nahiyelerde durabiliyorlardı, öfkeden, kederden patlayacak, akıllarını oynatacak bir hale gelmişlerdi. 5 Eylül sabahı bir köye daha girdiler: Yusuf, müfrezesindeki askerlerini yatıştırmak, teselli etmek için,

"Ne de olsa, ne olursa olsun, memleketi düşmandan köy köy temizliyoruz..." demişti. Fakat bu eylül sabahının ince sisleri içinde, daha yapraklarını dökmeyen ağaçların arasındaki bu köye varırken, yürekleri büsbütün burkuldu. Yeşil yaprakların arasında köy, simsiyah bir kömür yığını halinde görünüyordu. Ortalıkta kimsecikler yoktu. Köyün sokaklarına girdiler. İlk bakışta halkın, öteki köylerde olduğu gibi dağlara kaçtığı sanıldı. Ama çok geçmeden yolun ortasında yüzükoyun kapanmış kalmış on yaşlarında bir oğlanın ölüsü önünde müfreze durdu. Çocuğun saçı başı kan içindeydi. Başından hâlâ kan sızıyordu. Mehmet, atından atlayıp, çocuğu kucakladı, kenara götürüp koydu. Yusuf, sordu:

"Çocuk sağ mı Mehmet?"

"Allah rahmet eyleye; öldü Kumandanım."

Yusuf, üzengilerinin üstünde doğruluverdi:

"Arkadaşlar!" diye bağırdı; "bu kudurmuş köpekler, çok uzaklarda olmasa gerek, ileri!"

Dörtnala kalktılar. Köyü bir baştan öteki başına hızla geçtiler. Tam köyden çıkıyorlardı ki, bir eliyle bir ağacın gövdesine dayanmış, öteki elini kaldırmış, ayakta duramayan bir ak sakallı ihtiyar,

"Durun evlatlar, durun!" diye bağırdı. Yusuf birden atının gemine asıldı. At, bir şaha kalktı, bir sağa, bir sola döndü, durakladı. Müfreze de toz bulutuna karışıp dalgalandı, durdu. İhtiyar, müfreze durunca, çöküverdi ağacın dibine, oturdu. Yusuf sordu:

"Yaralı mısın baba?"

"Siz, benim yarama bakmayın oğlum. Köyde benden başka sağ kalan var mı bilmem. Ama belki caminin içinde sağ kalan olmuştur. Bir kere oraya bakın. Yaralılar varsa oradan çıkarın. Ben yürüyemiyorum. Köylünün hepsini camiye doldurup ateşe verdiler."

"Ateşe mi verdiler?" diye Yusuf, hayretle bağırdı.

"Ateşe verdiler oğlum. Bilmem hepsi de yandı mı?"

Yusuf, gerisin geriye çevirdi atını. Salih Efe,

"Yetişelim be kızanlar!" diye emir verdi. Tekrar doludizgin köyün içine döndüler. Caminin simsiyah minaresi, gidecekleri yeri gösteriyordu. Ateş, beyaz minareyi kapkara etmişti, ama yıkamamıştı. Cami, öyle kuvvetli bir cami değildi. Fakat yanmış çatısı olduğu gibi yıkılmış, dört duvarı kalmıştı. Hâlâ yangın devam ediyor, şurası burası küçük alevlerle tütüyordu. Müfreze attan indiği zaman, caminin kapısının karşısına konulmuş bir hafif makineli tüfek gördü. Makinelinin etrafında boş kovanlar vardı. Caminin kapısı önünde birkaç kadın ve erkek ölüsü...

"Namussuzlar, ateşten kaçıp, dışarı çıkmak istiyenleri öldürmüşler..." diye söylendi bir nefer. Camiye yaklaştıkları vakit, yanmış et, kemik kokusu ortalığı aldı. Bütün müfreze koşarak yanmış caminin içine girdiler. Ateş tamamen sönmemişti bile. Tamamen yanmış, yarı yanmış bir sürü kadın, çocuk, erkek iskeleti ile karşılaştılar. Ölüler sayılamayacak kadar çoktu. Çoğu da yıkılan yanmış çatının altında kalmıştı. Salih, donmuş kalmıştı. Sövüp saymıyordu bile... Yusuf, kuru bir sesle emir verdi:

"Dikkatli bakın, sağ kalan var mı?"

Çok dikkatli baktı askerler. Bir tek kurtulmuş can bulamadılar. Yusuf, caminin yanıklığı içinde bir an durdu. İki yakasına boş gözlerle baktı, baktı... Sonra gözlerinden yanaklarına sicim gibi inen yaşları askerlerinden saklamak ihtiyacını duymadı bile. Bütün müfrezenin gözleri yaşlıydı. Hepsi ağlayarak yanmış camiden, yanmış yüreklerle çıktılar. İçerde yanmış,

vicdansızca, alçakça yakılmış kardeşlerini bıraktılar. Yusuf, kendisini toparlamaya gayret ederek,

"Vakit kaybetmeyelim. Bu kuduz köpekler pek uzaklarda olmasa gerek..." dedi. Salih Efe, hâlâ ağlıyor, sakalını yoluyordu. Bir nefer, caminin yanındaki mezarlıkta kalmış bir katırı tuttu getirdi. Katırın yükü üstünde duruyordu: Gaz bidonları... Yusuf, katırı yedeğe almalarını, yerdeki makineliyi bırakmamalarını emretti. Müfreze, atlanıp doludizgin yine yola düştü. İhtiyar, bıraktıkları yerde oturuyordu. Yusuf, gem çekip yavaşladı:

"Düşman bu köyden gideli çok oldu mu baba?"

"Dört beş saat oluyor oğlum... Yetişirsiniz elbette..."

İhtiyarın bu cevabına sanki müfreze bir ağızdan karşılık verdi:

"Yetişeceğiz elbette!"

Yorgun atlar bile canlarını dişlerine takmıştı.

İki saattir at koşturuyorlardı. Hepsinin gözünün önünde ne yol, ne ağaçlar, ne gök, ne bulutlar vardı. Hepsinin gözünün önünden yanmış çocuk iskeletleri, yarı yanmış kadın ölüleri gitmiyordu. Hele birbirine sarılarak yanmış ihtiyarlar, karı kocalar, kadınlı erkekli insanlar, olduğu gibi gözlerinin önünde duruyordu. Bir derenin ötesinde yine bir köy görünmüştü. Bu köy, şimdiye kadar gördüklerinin aksine, bembeyaz duruyordu. Yanmamıştı, yıkılmamıştı. Günlerden beri ilk defa böyle bir köy görüyorlardı: Beyaz güvercinler gibi bir vatan yuvası. Hızla, şevkle bu köye doğru koşmaya başladılar. Yüz metre kadar önlerindeki dereyi atlayıp karşı bayırdaki köyü tutacaklardı. Fakat birdenbire derenin içinden kendilerine bir ateş açıldı. Sekiz on tüfek birden ateş ediyordu. Ateş de gelişigüzel ediliyormuş hissini veriyordu. Salih, bağırdı:

"Yakaladık sonunda aç köpekleri!"

Yusuf'un emri hemen müfrezeyi yaydı:

"Kılıç çek, hücum!"

Müfreze, yalın kılıç ateşe doğru kendisini koyuverdi. Dereye doğru dörtnala kalktı. Ateş kesilivermişti. Bir de baktılar ki, tüfeklerini atan on beş kadar düşman askeri perişan bir halde, koşarak köye doğru kaçıyor. Derenin ötesindeki bir düzlükte, nadas bir tarlanın içinde yetiştiler bu sürüye. Ve durmadan geçtiler: Kaçanlar, müfrezenin atlarının nalları altında eriyiverdi, cansız kaldılar. Sonra kılıçlar havada parladı. Atlılar, tarlayı şimdi ağır ağır tarıyorlardı. Düşmanın bir tek neferi sağ kalmamıştı. Atlar-

dan inip atları derenin içine çektiler. Yusuf, dürbünü ile karşıdaki köye bakmaya başladı. Önce ortalıkta kimseleri göremedi. Sonra, koskocaman bir kamyon geliverdi gözlerinin önüne. Bir büyükçe binanın önünde birkaç Yunan neferi, bu kamyonun etrafında dört dönüyordu. Birisi, altına girmişti. Anlaşılan kamyon bozulmuş, tamire çalışıyorlardı. Binanın etrafında birtakım düşman askerleri, kamyona bir şeyler yüklemek için koşuşuyordu. Yusuf, dürbünü gözlerinden indirdi. Yüzüne garip bir gülümseme gelmişti. Sanki bu gülümsemenin içinde sadece bir intikam ışığı vardı; yüzünün çizgileri korkunç bir şekilde sertleşmişti: Müfreze, tarlaların kesikleri içinden yavaş yavaş ilerledi. Atları derenin içinde bırakmışlardı. Sonra düşman kamyonunun bulunduğu yeri, etrafındakileri iyice kuşattılar. Bir tarlanın kenarında sıraya dizili kavakların altında mevzie girdiler. Mehmet, aldığı emirle, birden makinelinin tetiğine çöktü. Ortalık karışıvermişti. Nereden çıktığı belli olmayan bir sürü düşman neferi, koşarak kendilerini binanın içine attılar. Kapıyı kapatıp, kapının iki yakasındaki pencerelerden ateşe başladılar. Az sonra bir makineli de pencerenin birinden ateş etmeye başladı. Yusuf, bir baktı, müfrezenin sevincine şaşmadı. Salih, durmadan,

"Bir hesap, hesap verin bakalım namussuzlar!" diye bağırıyordu. Müfreze, adım adım binaya yaklaştı. Mehmet, binanın kapısının karşısına, elli metre kadar ilersine, bir çukurun içine makinelisini tekrar kurdu. Yusuf, kavakların altında elindeki gaz tenekesi, bidonu ile bekleyen İsmail'le Ahmet'e emir verdi:

"Varın çocuklar, dolanın binanın ardına. Burası bir depo olacak. Arkasından penceresi yoktur. Şu heriflerin kendi gazlarını kendilerinin üstüne dökün, arkadan binayı ateşleyin!" İsmail'le Ahmet, fırladılar. Kavak sıralarına sığınarak uzaklaştılar. Şimdi müfreze ateş etmiyordu. Parmak tetikte bekliyordu. Yusuf, bütün müfrezeye duyurmak için bağırdı:

"Arkadaşlar! Bu binadan bir tek adam sağ çıkmayacak."

"Nasıl çıkabilirmiş ki..." diye sesine neferler ses verdi. Sonra, Mehmet'e seslendi Kumandan:

"Mehmet!"

"Buyur Kumandanım?"

"Esir istemiyorum!"

"Baş üstüne Kumandanım."

Salih Efe, dümdüz yattığı yerden döndü. Yusuf'un yüzüne baktı: Korktu. Yusuf, basbayağı kendini kaybetmiş gibiydi. Üç yıllık kurtuluş ümidi,

isteği, üç yıllık intikam hisleri, şu anda gözlerinde toplanmıştı Yusuf'un. Tuhaf tuhaf, Salih'in yüzüne baktı o da... Sanki, 'haklı değil miyim?' demek istiyordu. Bir nöbet geçiriyordu.

"Haklısın Yusuf Bey, yerden göklere dek haklısın," dedi Salih Efe, "esiri ne yapacağız şu sıra... Hak ettiler. Bütün yaptıkları bir yana, üç saat önce gördüklerimiz yeter..."

Düşman, kıstığı yerden durmadan, gelişigüzel ateş ediyordu. Çok geçmeden, binanın arkasından bir kara duman yükseldi. Sonra birdenbire çatıyı, ateş sardı. Şimdi müfreze ateşe başlamıştı. Pencereden atlayan düşman, atladığı yerde kalıyor, kapıdan çıkan düşman, çıktığı yere yıkılıyordu. Müfreze, sesleniyordu:

"Irz düşmanı köpekler! Çoluk çocuk katilleri! Alın bakalım!"

Mehmet, yanan binayı, makinelisiyle kalbura çevirdi.

Yusuf, yerinden kalktı. Kavağa arkasını vererek oturdu. Arkasını yanan binaya çevirdi. Bir zaman karşı dağlara öylece kupkuru gözlerle baktı.

"Efe," diye seslendi, "şu cebimden cıgaramı çıkarıver." Salih, davrandı. Cıgarasını çıkarıp dudaklarının arasına koydu Kumandanının; yaktı. O, sağ eli ile kesik sol dirseğini kavramış, sıkı sıkı tutuyor, hareketsiz, karşı dağlara bakıyordu.

Salih, korka korka sordu:

"Neyin var Yusuf Bey? Iyi değil misin?"

"Bir şeyciğim yok Efe..." karşılığını verdi Yusuf. Sonra sararan yüzünü Salih'e çevirdi: "Yüreğim diyemeyeceğim, kolumun kesilen yeri sızlıyor..."

Birkaç nefes cıgarasından çekti. Makineli, silahlar, susmuştu. Ateş, kesilmişti. Salih, ardına döndü. Bir zaman alev alev yanan binaya baktı:

"Bu iş bitti Kumandanım. Yüreğim birazcık olsun ferahladı. Milletin ahını alanların encamı tamamdır," dedi. Yusuf, kuru bir sesle,

"Peki öyleyse Salih Çavuş, git müfrezeyi topla. Önümüzde imdat bekleyen nice canlarımız, köylerimiz var: Yetişelim!" emrini verdi.

4

Kara yağız, kara palabıyıklı bir delikanlı neferdi. Bir saat önce İzmir'den vazifeyle Manisa'ya gelmişti. Gereken ödevini yaptıktan sonra, istasyonun hangarlarında ordugâh kuran birliklerin yanına gelmiş, geceyi geçirecekti. Daha atını öteki atların yanına bağlamış, önüne ot atıp arkasına dönmüştü ki, etrafını asker arkadaşları alıverdiler:

"Anlat kardeşlik, İzmir'e nasıl girdiniz?" dediler. Delikanlının yüzünde gözünde güller açtı:

"Anlatayım arkadaşlar..." karşılığını verdi. Salih Efe,

"Durun kızanlar, durun... Hep beraber varalım, kumandanlarımızın yanına... Onlar da dinlesinler. İzmir'den gelen giden yok mu, diye sorup duruyorlardı."

Kara yağız delikanlıyı koltukladı Salih, hangarların istasyona bakan tarafına doğru yürüttü. Arkalarından askerler de yürüdüler. İzmir'den bir arkadaşın geldiğini duyan istirahattaki neferler koşuşuyordu. Hangarın kapısının sağ yakasında Akıncı Müfrezesi Kumandanı Yusuf Bey, üç zabit arkadaşı ile, istasyonun kahvesinden getirilmiş iskemlelerde oturuyorlardı. Önlerine üç ayaklı, demir bir masa konmuştu. Masanın üstünde çay bardakları vardı. Karşıdaki ulu dağlar, Manisa'yı kollarının arasına almış, batan güneşin renkleri ile ışıl ışıl, morlu pembeli gülümsüyordu. 6 Eylül'de ateşe verilen Manisa, simsiyah kömür yığını halindeydi. Eylülün bu on ikinci sabahı, Yusuf, Akhisar yolu ile şehre geldiği zaman, ortalık hâlâ tütüyordu. Gerçi, Türk askeri çoktan şehirde emniyet tertibatı almış, şehir süküna kavuşmuştu. Fakat, kaçan düşmanın halka yaptıkları, yüreklerde unutulmaz bir yara açmıştı. Zabit arkadaşları Yusuf'a bu olayları anlatıyorlardı: Türk süvarisi şehre yaklaşırken, İşgal Kumandanı Filipus, planlı bir

şekilde Manisa'yı tahrip etmişti: Yunan tahrip taburları, şehre dört bir yakasından ateş vermek emrini almıştı. Ateşten kurtulmak için evlerinden sokaklara dökülen halk, makineli tüfeklerle biçiliyordu. Yunan askerleri, önce evleri soyuyor, sonra da yakıyor, daha sonra soyduğu, evini yaktığı halkı öldürüyordu. Dağlara, şehrin dışına kimseciklerin kaçamaması için Manisa çember içine alınmıştı.

Bütün bu olup bitenleri Yusuf, bembeyaz olmuş, taş gibi hareketsiz dinlemişti. Bir ara anasını, babasını bulmak için, evlerine gitmiş, fakat kendi evlerinin yerini bile bulamamıştı. Kız kardeşini gömdüğü küçük bahçe, dört tarafındaki evlerin yanması ile bir enkaz yığını haline gelmişti. Yaptığı soruşturmadan hiçbir sonuç alamamıştı. Annesinin, babasının İzmir'de amcasının yanında, Nemidelerde olabileceklerini kuvvetle ümit ediyordu, ilk fırsatta Manisa'ya dönecekti: Enkazın altından kardeşini alıp, ebedi uykusunu rahat uyuyabileceği bir yere götürüp gömecekti.

Şu sırada, zabit arkadaşları ile çay içerken, onların anlattıklarını ilgisizce dinliyor, kendisi de bir şeyler anlatıyordu ilgisizce. Bir taraftan da bu ilgisizliğinin kendi kendine farkındaydı: Çayını her yudumlayışta, 'Ne oldu bana?' diyordu Yusuf:

"Ya aklımı ya da yüreğimi kaybettim..." Artık sinirleri, son kertesine kadar gerilmişti. Yıllardır beklediği kurtuluşun sevincini bir türlü içine sindiremiyordu. Artık bu giriştiği ölüm dirim savaşının sonunun geldiğine inanamıyordu: Bir zamanlar, bu özlediği günler, görmek için dövüştüğü bugünler, gelmişti.

Yanındaki arkadaşları durmadan anlatıyorlardı. İşte bu sırada, Salih Efe, yanında İzmir'den yeni gelen delikanlı ile göründü. Asker de arkasındaydı. Kumandanları görünce, asker duraklar gibi oldu. Salih, uzaktan seslendi dayanamayıp,

"Kumandanlarım, bu kızan, İzmir'den geliyor..."

Zabitler, heyecanla ayağa fırladılar. Yusuf, doğruluvermişti. Hem Salih'e, hem de arkada duraklayan askerlere eli ile işaret etti:

"Hele yaklaşın arkadaşlar... Oturun, oturun bakalım..." dedi. Zabitlerden biri,

"Nihayet İzmir'i gören birinden dinleyeceğiz Binbaşım!" diye Yusuf'a döndü. Yusuf, sordu:

"Adın ne oğlum?"

"Mustafa Kumandanım."

"Niye Manisa'ya geldin?"

"Fırka Kumandanı'na kapalı bir mektup ulaştırdım. Teslim edip, buraya geldim. Yarın sizin müfreze ile İzmir'e varacağım tekrardan."

"Ee, anlat bakalım... Nasıl girdiniz, nasıl girdik İzmir'e? Ne haber getirdin İzmir'den?"

"Vardık Hükümet Konağımıza bayrağımızı çektik. Başkaca iyilik güzellik."

"Amma da yaptın ha Mustafa! Hepsi bu kadar mı?" diye bir yüzbaşı çıkıştı. Mustafa, bıyıklarını elinin tersi ile düzeltip dizinin üstünde doğruldu:

"Başkumandan Kemal Paşamız, Kordonboyu'nda geziyor!" deyiverdi birdenbire. Salih Efe, patladı:

"Ülen kızan, Kemal Paşam elbette Kordonboyu'nda gezecek. Çorbacı Hacı Anesti gezecek değil ya... Sen şu işi şöyle inceden inceye bir anlat bakalım."

Mustafa, şöyle bir düşündü:

"Olur, baştan başa anlatayım. O kadar çok şey gördük ki... Hele ben çıkmadan önce, Ermeniler, mahallelerde sıkışıp kalan gâvurlar, İzmir'e ateş verdiler."

Birdenbire dinleyenler susuverdiler. Herkes birbirinin yüzüne baktı kaldı. Yüzbaşı,

"Deme Mustafa!" diye mırıldandı. Yusuf, sordu:

"Yangın büyük mü? İzmir'i de yaktılar demek?"

"Boydan boya Kordonboyu'nun arkasındaki mahalleler yanıyor Kumandanım."

"Söndüremediniz mi?" Salih'in bu sorusuna Mustafa,

"Ne mümkün..." karşılığını verdi: "Herifler, evlerin damlarında ellerinde gaz tenekeleri, yağlı paçavralarla koşuyorlarmış. Deli divane olmuşlar. İmdat için koşan, yangının önünü almak için giden arkadaşlar anlattılar, ben kışlada nöbetteydim; azılı gâvurlar, Ermeniler, büyük bir kiliseye kapanıp kendi kendilerini dinamitle uçurmuşlar. Biz, patlamayı duyduk kışladan. İzmir, kökünden sallandı."

"Akrepler de böyle yapar çaresiz kalınca... Kuyruklarını çevirip, kendilerini sokarlar..." Dönüp, bu sözü eden Yusuf'a baktı dinleyenler: "Hangi kiliseymiş bu?"

"Vallah bilemeyeceğim Kumandanım," dedi Mustafa, "Ayı gibi bir adı vardı kilisenin... Aklımda tutamadım."

"Aya Fotini olacak..."

"Tamam bu kiliseymiş..."

"Yangın dağ tarafını, Kadifekale tarafını tuttu mu?"

"Pek tutmadı gibi."

"Bu," dedi bir zabit, "Anadolu'daki Rumların, azınlığın sonudur. Kendi kendilerine ettiler."

"Buyurduğunuz gibi Kumandanım," karşılığını verdi Mustafa. "Hele İzmir Kordonboyu'nu bir görseydiniz... Bütün İzmir'in gâvuru bir yana, her yakadan kaçabilen Rumlar, körfezdeki vapurlara binebilmek için birbirlerini eziyorlardı. İngiliz, Fransız, İtalyan gemileri, dolup dolup gidiyordu. Binemeyenler denizin üstünde yürümeye, yüzmeye kalkışmışlar vapurlara ulaşmak için. Adamdan vapurlar batayazmış. Tayfalar; askerleri, gâvurların çoğunu süngü dipçikle denize dökmüşler. Sonracığıma Başpapazları bir domuz varmış... Adı sahiden domuzmuş ha..."

"Hiristostomus olacak..." diye, birden irkildi Yusuf, "Ne olmuş bu papaza?"

"Ne olacak," diye omuzlarını silkti Mustafa, "herif, ben din adamıyım, beni koruyun diye Hükümet Konağı'na, bizim kumandanların yanına varmış. Elinde asası Hükümet Konağı'nın merdivenlerini çıkmış. Yanında da iki gâvur daha varmış. 'Ben, hiçbir işe karışmadım, Allah'a dua ediyordum kilisemde bu işler olup biterken,' diyesiymiş..."

"Ne yüzle!" diye Yusuf, ayağa fırlayarak bağırdı. Askerler, zabitler, onun yüzüne baktılar. Yusuf, öfkeyle, Yunan işgalinden önce, işgal sırasında, bu Hiristostomus'un din perdesi altında yaptığı işleri, kepazelikleri, Yunan Ordusu'nun önünde İzmir Kordon'unda nasıl cüppesini uçurduğunu anlatmaya girişti. Sonra yavaş yavaş kendisini toparladı. Öfkesi yatıştı:

"Peki Mustafa," diye sordu, "ne yaptı bizim kumandanlar bu Hiristos'un domuzuna?"

"Sonu kötü oldu koca papazın Kumandanım. Kumandanlar, herifin yanına iki üç muhafız asker verip, 'ar evinde istirahat et, sana dokunan olmaz' demişler. Demişler ama, Hükümet Konağı'ndan çıkasıya dek, halk toplanmış. Arkasına düşmüş. Ben, İzmir içini pek bilmem. Zaten bu sıra gümrüğe vazifeli gitmiştik bir manga arkadaşla. Başka bir işle uğraşıyorduk. Bu işi de anlatırım. Arkamızdan gelen Ali, papazın encamını görmüş, anlattı: Efendicağızıma söyleyeyim Kumandanlarım, millet papazın evine götürüldüğünü anlayınca arkasına düşmüş, İkiçeşmelik diye bir mahalleye

dek zor kendini tutmuş. Orada Çivici Hamamı namlı bir hamamın önüne varınca, gayri muhafızları filan dinlemeyip, papazın işini görmüşler. Herifin sakalının her teli bile bir canı yanmış ibadullahın elinde kalmış."

"Aman! karnının şişi bir kere daha indi!" diye Salih, sevinçle bağırdı. Yusuf, kibrit kutusunu iki dizinin arasına sıkıştırıp, çöpünü sürttü, ateşledi. Eğilip dudaklarının arasındaki cigarayı yaktı. Gözlerini Mustafa'ya dikti:

"Bu işler olurken demek sen gümrükteydin?"

"Evet Kumandanım."

"Ne yapıyordun gümrükte?"

"İşte ben de onu diyecektim şimdi Binbaşım: Yüzbaşı Faik Bey, limana kumandan yollanmış. Bizi onun emrine yolladılar. Limanı muhafaza altına aldık. Hem de Kordon'dan şehrin başka yakasına muhacir, kaçak Rumları geçirmiyorduk. Tertibat alınmıştı. Dört bir yakada nöbete durmuştuk. Pasaport gümrüğü mü dediler, salon gümrüğü mü ne bulunduğumuz yere. Denizin üstünde bir koca bina... Ben, akşama doğru Yüzbaşımın, Faik Bey'in kapısı önüne nöbete dikilmiştim. Kapı ardına kadar açıktı. İçerde gençten bir memur beyle Yüzbaşım, bir sürü kâğıtları karıştırıp, öteki girip çıkan memurlara emirler veriyorlardı. Sonradan öğrendim, bu bey, Başkâtip Fadıl Bey'miş. Uzatmayalım, işlerini bitirip, birer çay söylediler. Merak bu ya konuşmalarına ister istemez kulak kabartıyordum. Başkâtip Bey, Yüzbaşıma, işgal sırasında nasıl vapurlara gizlice zabit bindirip, silah, telefon malzemesi yüklediklerini anlatıyordu. Nasıl Yunanistan'dan gelen düşman askerlerinin adedini, topunu, tüfeğini içeriye duyurmaya çalışmışlar. Bu yüzden de, bu çeşit işler de hizmettir diye, gümrükten çoğu Türk memur ayrılmamış. Ankara'ya kaçmamış. Tam muhabbetin koyulaştığı sırada kapıya doğru göğsü bağrı açık perişan bir adamcağız, 'Kumandan Bey, Kumandan Bey nerede?' diye koşa koşa geldi. Herifi göğüsledim: 'Yasak!' dedim. Ama içerden Yüzbaşı Faik Bey, 'Bırak gelsin.' diye emir verdi. Adam kendini dar attı içeriye:

'Meyhaneci Andon! Andon'un yerini biliyorum Kumandanım,' diye bağırdı." Yusuf, Mustafa'nın sözünü kesti:

"Andon! Andon mu?" diye sordu.

"Çok iyi aklımda kaldı Binbaşım, bu Andon, Yunan üç yıl önce İzmir'e girdiği gün, kurtaracağım, diye diye, birçok Türkü meyhanesine alıp, avenesiyle, kesmiş. Yüzbaşı Faik Bey'e, bunu anlattılar. Başkâtip Fadıl Bey de tasdik etti. Sonra da üç yıldır yapmadığını bırakmamış deyyus..."

"Yakaladınız mı Andon'u?" diye Yusuf, heyecanla sordu. Gözlerinin önüne, Yunan süngüleri önünde koşturulduğu, yağmur altında koşturuldukları gün geliverdi. İzmir'den daha çıkmadan önce meyhaneci Andon'un cinayetlerini öğrenmişti. Onun,

'Yakaladınız mı Andon'u?' sorusuna Mustafa,

"Hem de nasıl..." karşılığını verdi: "Yüzbaşı Faik Bey, çabuk bana Şahin Bey'i çağırın dedi. Mülazımıevvel Şahin Bey gelince, emri aldı. Tabancasını bir yokladı. Sonra bana yürü, dedi. Bir de Ali, süngülü; Şahin Bey'le fırladık. Faik Bey, yanımıza Başkâtip Bey'i de koydu. Haber veren adam, önde koşuyordu. Soluğu hemen Kordon'un arka sokağındaki bir otelde aldık. Otelin içi Rumla kaynaşıyordu. Bunların çoğu kadındı. Sıra ile vapurlara gönderiliyorlarmış. Merdivenleri, kalabalığı yarıp çıktık. Haberci, bir odayı gösterdi. Şahin Beyim, tabancasını çekip, kapıya bir tekme vurdu. Kapı ardına kadar açıldı. Hemen içeriye dalıp, biz kapının iki yakasını tuttuk. Bir de gördük ki, ayı gibi bir herif, tepeden tırnağa silahlı, karşı duvara dayanmış hareketsiz duruyor. Benzi kül gibi olmuş; arkasındaki duvara dönmüş: Yalnız, kara sakallarından belli. Gözleri de dönmüş, sadece beyazları görünüyor. Şahin Bey, "At ulan it, o elindeki tabancaları!" diye bir bağırdı. Herif tabancalarını yere düşürüverdi. Sonra Şahin Bey, Başkâtip Fadıl Bey'e dönüp, "Bu herif mi insan kasabı meyhaneci Andon?" diye sordu. "Ta kendisi..." karşılığını aldı. Hemen süngümü herifin göbeğine dayayıverdim. Kattık önümüze, gümrüğe getirdik. Faik Bey Yüzbaşıma teslim ettik. O, herifin suratına bile bakmadı: 'Atın şu haydudu deliğe...' diye bize emir verdi."

"Ee, sonra ne oldu bu kasaba?" diye dinleyenlerden Yüzbaşı sordu:

"Ne olacak Yüzbaşım," diye omuzlarını silkti nefer, "attığımız delik, deniz üstünde küçük depo gibi bir odaydı. Ertesi sabaha hakkında muamele yapmaya fırsat bulamadık. Çünkü herifi bulamadık. Öğrendik ki, gece, kayıkçı esnafı, adamı gezmeye, gece sefasına götürmüşler. Faik Bey, 'bana asker gerek, bu herifin başına da ayrıca nöbetçi dikemezdim ya... Hem muhafaza edilecek bir matah da değildi.' demiş."

"Çok güzel söylemiş... Oh! karnımın şişi bir kere daha indi. Anlat be Mustafa, bir de İzmir'e girişi, şöyle bir anlat. Nasıl Kordonboyu'na çıkıp at, oynattınız?"

Mustafa, şöyle bir düşündü. Oturduğu yerde dizlerinin üstünde doğruldu:

"Biz, Fahrettin Paşa'nın süvari kolordusundanız Fırka Kumandanımız, Miralay Zeki Bey'dir. Ben, bu ikinci süvari Fırka'sının İkinci Alay'ındanım. Alay Kumandanımız Kaymakam Reşat Bey'dir. Kolordumuzun ·Dumlupınar'da nasıl düşmanın ardını çevirdiğini, demir yollarını nasıl attığını hep biliyorsunuz, geçelim. Yalnız Aslan Mülazımımız Yıldırım Kemal Bey'i, bu muharebelerde kaybettiğimizi söyleyeyim. Onun kahramanlıklarını hep duymuşsunuzdur. İzmir'in işgalinden beri önce, başıbozuk Kuvayı Milliyeci olarak çok dövüşmüş, kahramanlıklar etmiş. Sonra da Alayımızda bütün muharebelerde yıldırım gibi dövüştü. Dumlupınar'da gerideki düşman ihtiyatlarını dağıtırken Küçüköy'de şehit oldu..."

Yusuf, doğruluverdi. Kırık bir sesle sordu:

"Ne diyorsun Mustafa? Yıldırım Kemal... Kemal, şehit mi düştü?"

"Evet Binbaşım."

Yusuf, donup kalan kupkuru gözlerle neferin yüzüne baktı. Zihninde çakan bir şimşeğin aydınlığında, Hasan Tahsin'i, Yüzbaşı Şevket'i görüverdi. Onların yanında Yıldırım Kemal duruyordu. Düşünceleri, İzmir'den Kastamonu'ya, Kastamonu'dan Dumlupınar'a atladı. Dalmış kalmıştı. Mustafa konuşuyordu. Kendisini güçlükle toparlayıp onu dinledi:

"İzmir'e girmezden bir gün önce, öğle vaktine yakın, doludizgin, buraya, Manisa'nın önlerine geldik. Düşmanı kovalıyorduk. Ama esirler bir yana, yakanları, yıkanları, soyanları bir türlü yakalayamıyorduk. Onların geçtikleri yerler belliydi: Nerede ateş varsa, nerede duman; kadın, çoluk çocuk ölüsü varsa, oralardan geçmişlerdi. Geldiğimizde öğrendik ki, Manisa, iki gündür yanıyor. Taş taş üstünde, canı gövdede bırakmamışlar. Ta bütün geldiğimiz yol boyunca, Uşak, Alaşehir, Salihli, Turgutlu, hep yanmıştı. Köylerde taş taş üstünde kalmamıştı. Buralardan toplanan, bilmem ne akla hizmet, İzmir'e yaya olarak sürülen, ölümden kurtulmuş halkı, yayan koşturan cavurun elinden Manisa yakınlarında kurtarmıştık. Sağ kalanlarını elbette... Yollarda gördüğümüz Yunan kepazeliği, yürekler acısıydı. Kumandanlarımız, "Aman, İzmir'e yetişelim!" dediler. O günün akşamı, istesek İzmir'e girebilirdik. Ama emir gelmiş, geceyi Nif'te geçirdik. Sabah şafakla, bizi, iki bölük, Alay Kumandanımız Reşat Bey'in muavini Binbaşı Şerafettin Bey'in kumandasına bir müfreze olarak verdiler. Sabah karanlığında atlandık. Öncü olarak biz, İzmir'e girecektik. Alayımız ardımızdan yetişecekti, öylece de yaptık: Nif'ten Bornova'ya iniverdik bir solukta. Orada bize takır tukur birkaç cavur silah atacak oldu. Çiğnedik geçtik herifleri. Doludizgin, dal kılıç, düştük İzmir yoluna. En önde Bin-

başım Şerafettin Beyim, atının üstünde kuş gibi uçuyordu. Dayandık İzmir kapılarına. Mersinli denen bir yermiş, oraya vardığımızda, karşımıza bir sürü Yunan askeri çıktı. Bunlar Menemen'den kaçan alaymış. Bizi görünce, heriflerde zaten yürek kalmamış, duvar diplerine sindiler. Şerafettin Bey, bir nida eyledi: 'Atın ulan köpek sürüsü o tüfekleri elinizden!' Herifler, tüfeklerini atıverdiler. Binbaşımın bir yakasında Mülazım Hamdi vardı, öte yakasındaki bizim takım kumandanı Ali Rıza Bey'i uç müfrezesi olarak ileriye çıkardı. Biz, sekiz kişiyi yanına aldı kumandanımız. Fırladık öne. Mülazım Hamdi, Şerafettin Bey'e soruyordu:

"Binbaşım, ne yapacağız bu düşman sürüsünü?" O,

"Biz, öncüyüz; vaktimiz yok uğraşacak. Arkadan gelen alayımız bunları toparlar," karşılığını verdi. Yıldırım gibi aralarından geçtik. Silahlarını yere atmış düşman kalabalığı, aval aval bize bakıyor, bazıları selama duruyordu. Adamlar, bitikti, perişandı; bütün cesaret ve insanlıklarını yitirmişti. Durulacak zaman mı? Daldık İzmir'e! Yanımızda at koşturan bir arkadaşıma sordum: "Kordonboyu uzak mı?" Arkadaşım, "Az kaldı, vardık..." dedi. Bu sırada büyük bir fabrikanın önünden geçiyorduk. Birtakım soysuzlar, binanın pencerelerinden üstümüze ateş açtılar, öncülerden Hakkı Çavuş, Mehmet, Seyyit Ahmet, daha üç arkadaş, "Allah!" deyip şehit düştüler. Ateşe kulak asmadık. Atlarımızı çatlatırcasına koşturuyorduk. Buraları Halkapınar'mış. Çok geçmeden denize kavuştuk. İzmir içinin halini, Kordonboyu'nu bir görseydiniz Kumandanlarım! Ey arkadaşlarım, ortalık ana baba günü, mahşer mi mahşer! Düşmanların donanması, İngiliz, Fransız, İtalyan gemileri, kaçan Yunan askerini, yerli Rumları, kurtarmak için uğraşıyor. Kıyıdakiler, kendilerini gemilere atmak için çırpınıyor. Bir geçiş geçtik ki Kordon'dan, nal seslerimizden hepsinin yüreği ezildi. Akıllarını başlarından zaten almışız... Birdenbire körfezdeki bütün düşman gemileri düdük çalmaya başladı. Kıyıya yakın gemilerdeki İngiliz, Fransız, İtalyan askerlerinin 'Hurrraaa!' diye bağırarak şapkalarını havaya attıklarını gördük. Bize alkış tutuyorlardı. Şaştım kaldım vallah: 'Bu ne iştir be!' diye bağırmışım; 'Bu yenik cavurlara da ne oluyor? Bize nasıl alkış tutarlarmış?' Bir arkadaş, 'Elbette alkışlayacaklar, alkış tutsunlar bakalım... Başkaca ellerinden ne gelir ki!' karşılığını verdi. Bir başka arkadaş, 'Yenik pehlivanın ustasının elini öpmesi misali...' diye söylendi. Bunlara da pek kulak asmadık. Bre koş, Kordon tükenmez. Ama bu sırada birdenbire, bize, kumandanlarımıza selama duran karadaki İngiliz, Fransız zabitlerine bakarken, bir bomba patlayıverdi. Ali Rıza Bey, yaralandı.

Binbaşı Şerafettin Bey de yaralı. Yarasına bakmadan, devrilen düşen atına bakmadan dal kılıç bombayı atanın üstüne vardı Kumandan. Bombayı atan Ermeni miymiş ne, herifin icabına bakıverdik. Bastık geçtik. Kumandanlar, yara bere bakmadı. Bir arkadaş atından atlayıp, hemen atını atsız kalan Kumandanının önüne çekti. Kumandan, atlanıverdi. Sonracığıma, vardık Hükümet Konağı'na, bayrağımızı zabitlerimiz konağın balkonuna çıkıp çektiler. Çok geçmeden etrafımızı bir kalabalık bir kalabalık aldı ki, sormayın: Hepsi sevinçten gözyaşı dökülüyordu. Biz de gözyaşlarımızı tutamadık. Babalarımızla, ağabeylerimizle, analarımızla, bacılarımızla sarmaş dolaş olduk. Bize, ayran, şerbet koşturdular, ellerimize, boyunlarımıza sarıldılar ki görmek lazım... Çok geçmeden Alayımız, ardımızdan geldi. Kaymakam Reşat Bey de bir koldan varıp Kadifekale'ye bayrağımızı çekti. İzmir yine bizim oldu. Her yakalarda tertibat aldı kumandanlarımız. Bir kısım bölükler, Çeşme'ye doğru kaçabilen düşmanın ardına düştü. Vazifeyle sağa sola koşuştuk anlattığım gibi. Dün sabah da Başkumandan Müşir Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri, İzmir'e geldiler. Şimdi yetmiş iki buçuk milletin kumandanı, siyasisi, ayaklarına düşmüşler, ellerine sarılmışlar Paşamın, aman diliyorlarmış..."

"Ko yalvarsın köpekler!" dedi Salih Efe. Sonra dinleyenleri bir sessizlik aldı. Gözlerin içinde bir sevinç ışığı, dudaklarda, yüzlerde bir sevinç parıltısı vardı.

Bu sırada istasyonun kahvecisi, zabitlerin önündeki boş çay bardaklarını almaya gelmişti. Yusuf, kahveciye emir verdi:

"Bütün buradaki askere, bize çay getireceksin. Kahve isteyene kahve. Benim tarafımdan, anladın mı kahvecibaşı?"

"Canımla, başımla birlik Kumandanım. Kupa, maşrapa, bardak, fincan tedarik edeyim. Bir çeyreğe varmaz çaylar, kahveler yetişir..." karşılığını verdi adam. Yusuf, askerlere döndü:

"Arkadaşlarım," dedi, "şöyle yüreğimiz rahat, İzmir kapılarında, hep birlik bir akşam çayı, kahvesi içelim."

"İçelim Kumandanım..." karşılığını verdi neferler.

Hangarı, bir direğe asılı küçük bir gemici feneri aydınlatmak için uğraşıyordu. Nöbette olmayan asker, fenerin soluk ışığı içinde derin bir uykuya dalmıştı. Askerden biraz ötede zabitler de battaniyelerinin üstüne uzanmıştı. Yusuf, uyuyamıyordu. Örtüyü dizlerine çekmiş, arkasını duvara vermiş, gözleri fenerin ölü ışığında, hareketsiz oturuyordu. Hiçbir şey düşünemiyor gibiydi. Yine kesik dirseği sızlıyordu. İçinde hüzünle,

kederle karışık bir sevinç vardı. Sevinç, sevinçti; ama bu hüzün, bu keder niye? Bir türlü Yusuf, bu tutkusunun nedenini tahlil edip anlayamıyordu. Akşamdan beri, içinden biri ona, 'Çok adam öldürdün Yusuf!' diye sesleniyordu. Yusuf, dişlerini sıkıyor, dudaklarını ısırıyor, 'ölmemek için öldürdüm...' karşılığını veriyordu bu sese. 'Öldürenleri cezalandırmak için öldürdüm... Cenk hali bu...' diyordu kendi kendine. Böyle düşünceleri kafasından kovmak için, İzmir'i, Nemide'yi gözünün önüne getiriyor, düşünmek istiyordu. Sonra bütün hayalleri, düşünceleri birbirine karışıyor, hiçbir şey düşünemiyordu. Gözlerini fenerin ışığına dikiyor, uyuyan Mehmet'lere bakıyor, öylece oturuyordu. Sonunda, kalktı, kalpağını başına koydu. Çizmelerini çekti. Hangarın kapısına doğru yürüdü. Dudaklarının arasına bir cigara koydu. Kapıda durdu. Kibritini çıkarıp, orada dikilen nöbetçiye uzattı:

"Şu cigaramı yakıver oğlum."

"Baş üstüne Kumandanım."

Nefer, tüfeğini göğsüne dayadı. Tüfeğinin süngüsü, sağ omzunda parlıyordu. Kibriti çakıp Yusuf'un cigarasını yaktı. Kibrit kutusunu uzattı sonra. Binbaşı, ağır ağır hangarın üst başından geçen demiryoluna doğru yürüdü: 'Artık yarım adamım. Cigaramı bile kendim yakamıyorum...' diye düşündü. Sızlayan kolsuz dirseğini avucuyla kavradı. Ortalıkta gecenin serinliği vardı. Yine ortalık yanık yanık kokuyordu. Karanlık bütün ağırlığı ile bu perişan şehrin üstüne çökmüştü. Manisa, dertliydi, kederliydi, yaralıydı... Yusuf, 'yarım adamım gayri, yarım adamım ama, memleketim, vatanım kurtuldu...' diye mırıldandı. Peronun ucundaki bir kalasın üstüne oturdu.

Cigarasını bitirmiş atıyordu ki, arkasında bir ayak sesi duydu. Salih Efe,

"Hava serin; üşüyeceksin Yusuf Bey," dedi. Getirdiği kaputunu omuzlarına koydu.

"Sen yatmadın mı Efe?"

"Yatmaya yattım da uyku tutmadı."

"Beni de uyku tutmadı."

Salih, Yusuf'un yanı başına çömeldi. Tabakasını çıkarıp bir cigara sardı. Kenarını yapıştırmadan, Yusuf'a uzattı. O, alıp diliyle yapıştırıp dudaklarının arasına koydu. Efe de kendisininkini sardı. Ateşlediler cigaraları. Karanlığın içinde bir zaman sadece cigaralarının ateşi, parladı parladı söndü.

Sessizce gözlerini Manisa'nın ardındaki karanlık dağlara dikip bir zaman oturdular. Dağların üzerinde yıldızlar parıldıyordu. Yusuf, alçak sesle konuştu:

"Üç yıl önce buralardan nasıl geçmiştik; o günleri hatırlıyor musun?"

"Hatırlamaz olur muyum? Allah o günleri bir daha bize, milletimize göstermesin."

"Yarın sabah İzmir'deyiz Efe..."

Yine sustular. Öylece karanlığa baktılar. Demiryolunun ötesinde, istasyonun peronunda bir nöbetçi askerin, aşağı yukarı dolaşan süngüsü parıldıyordu.

Sekizinci Bölüm

1

"Bu eser, Türk milletinin hürriyet ve İstiklal fikrinin lâyemut abidesidir.
Bu eseri vücûde getiren bir milletin evlâdı, bir ordunun
Başkumandanı olduğumdan, ilelebet mes'ut ve bahtiyarım."

(Gazi Mustafa Kemal, *Nutuk*, s.485)

"Yaslı gittim şen geldim,"
"Aç koynunu ben geldim."

Binbaşı Yusuf Bey'in Akıncı Müfrezesi, güneş üç mızrak boyu yükseldiğinde, Nif'e yaklaşmıştı. Yusuf, müfrezesinin önünde, atını ağır, temkinli yürütüyordu. İzmir'e yaklaştıkça, içi içine sığmıyor, atını dörtnala kaldırmamak için kendisini zor tutuyordu. Yüreği hızlı hızlı çarpıyor, zaman zaman gözleri kararıyordu. Etrafını göremiyordu; sadece bir pembelik, bir yeşillik içinde ilerliyordu. Kulaklarından atının nal sesi, İzmir... İzmir... İzmir... diye tempo tutuyordu. İzmir artık onu, kucağını açmış bekliyordu. İzmir'e ulaşmak için üç yıldır çektiği meşakkat, üç yıldır yaptığı dövüş, sanki şimdi bir rüya gibiydi. Sol kolu yerinde olsaydı, bu rüyaya inanacaktı. Atı bile bir başka türlü yürüyor, koşuyordu. Yol boyunca, köylüler, halk; kadınlı erkekli, çoluklu çocuklu, atının boynuna, zorla atından indirip, Yusuf'un, askerlerinin boynuna sarılıyordu. Oysa kaç günden beri bu yollardan yüzlerce binlerce asker geçmişti kendilerinden önce... Miletin hasreti dinmemişti. Ağlıyor, sevinçten ağlıyorlardı. Köylerin, yanmış yıkılmış köylerin meydanlarında, kenarlarında hep gelip geçen askerleri

bekliyor, kucaklıyor, su, şerbet, ayran ikram etmek için koşuşuyorlardı. Salih,

"Su, neyse ne," diyordu, "ama ayranı nereden buluyorlar? Bu ne zahmet?"

Halk, yiyeceğini, içeceğini, askere veriyordu. Bir taraftan da durmadan, Mehmet'leri, Ali'leri, Veli'leri, Mustafa'ları soruyorlardı. "Gelecek mi benim Mehmet'im? Gördünüz mü benim Ali'mi?" diyorlardı. "Şehit mi, gazi mi?" Bu sorularda, üzüntü, keder, duyulan hasretin anlamı vardı. Fakat Yusuf, seslerdeki, sorulardaki anlamın ahenginde, çoğu zaman kazanılmış zaferin sevincini duyar gibi oldu: 'Ölen ölür, sağ kalanlar bizimdir!' gibisine milletin sevinci coşup taşıyordu. Bu sevinç, biraz da ümitten, geleceklerden ümidi kesmemekten ileri geliyor gibiydi. Yaşlısı genci, 'sağlar bizimdir' diye askeri kucaklıyordu. Gelgelelim, zaman, ölülerin, şehitlerin kaderini, heyecan yatışınca, duyuracaktı. Yusuf, bunu, çok iyi biliyordu. Ölüm kalım savaşının yarası çok derindi. Zafer, ancak teselli olabiliyordu. Yusuf'a, hiçbir şey düşünemiyorum, gibi geliyordu şu an; ama zihni karmakarışıktı. Düşünceleri durmadan, bir konudan başka bir konuya, düzensiz atlıyordu.

Yusuf, birden atının gemini çekti. Hemen arkasından gelen Salih, elini kaldırıp müfrezeyi durdurdu. Dar, bozuk yolun üstünde karşıdan ok gibi gelen bir atlı görünmüştü. Çok geçmeden geleni tanıdılar: Sökeli Mehmet'ti. İki arkadaşı ile öncü çıkmıştı. Böyle yıldırım gibi gerisin geriye doludizgin gelmesi, müfrezeyi şaşırttı. Fakat şaşkınlık çok sürmedi. Mehmet, hem atını sürüyor hem durmadan bağırıyordu:

"Deniz! deniz! İzmir! İzmir Kumandanım! İzmir, deniz göründü!"

Atının gemine bir asıldı Mehmet, at şahlanarak Binbaşı'nın üç metre önünde durdu:

"Deniz, İzmir! Şu doruğa varınca görünüyor!" Mehmet, eliyle yolun hafif bir meyille tırmandığı doruğu gösteriyordu. Yüzü pembeleşmiş, gözlerinin içi gülüyordu. Heyecanı sonsuzdu. Yusuf,

"Deme Mehmet?" diye söylendi. Salih Efe,

"Şükür, çok şükürler olsun bugünü gösteren Tanrıma!" diye bağırdı. Müfrezeyi bir sevinç, bir heyecan dalgası alıverdi. Yusuf'un atı tırısa kalktı. Sağında Salih, solunda Mehmet, at koşturuyordu Yusuf'un. Ardında müfrezesi. . Atların ayağının altından kalkan toz bulutundan yukarı birdenbire bir türkü yükseldi:

"Ankara'dan uçan kuşlar"
"İzmir Kordon'unda kışlar"
"Biz Yunanı esir aldık"
"Kolu nişanlı çavuşlar"

Binbaşı Yusuf da müfrezesi ile birlik var kuvvetiyle türkü söylüyordu. Askerler, atlarının üstünde dimdik, göğüslerini ileriye vermiş, kalpaklarını kaşlarına yıkmış, var kuvvetleriyle türkü söylüyorlardı. Heyecan kasırgası gibi Nif'i geçtiler. Halk yine yollara dökülmüş, ellerinde bayraklarla onları karşıladı. Durmadılar. Denizi iyice görünceye dek durmadılar. Belkahve denilen yere geldiklerinde gem çektiler. Karşılarında İzmir Körfezi, masmavi pırıl pırıl pırıldıyordu. İzmir, beyaz beyaz görünüyordu. İzmir'in üstünde, kat kat olmuş bir duman bulutu vardı. İzmir'in bir yakası hâlâ yanıyordu. Yusuf, atından yere atladı. Ağır ağır bir ağacın altına doğru yürüdü. Öylece yükseklerden, uzun uzun İzmir'e baktı. Sonra gözlerinden yanaklarına, artık iyice uzamış bıyıklarına kadar, yaşlar yuvarlandı indi. Dudaklarını ısıra ısıra, arkasını ağaca dayayarak, rahat rahat ağladı. Yanına Salih gelmiş durmuştu. Onun da gözleri yaşlıydı. Onun da gözlerinden koca sakalına durmadan yaşlar dökülüyordu. Salih, dizlerinin üstüne çökerek, ağlaya ağlaya İzmir'i seyretti bir zaman. Sonra konuştu:

"Bu göz yaşlarımız, sevinç gözyaşıdır Yusuf Bey... Sevincimiz, zafer sevincidir. Hatırlar mısın, daha ilk yola çıktığımızda, şu Nif Dağları'nda sana ne demiştim? Millet ayaklandı, silaha sarıldık... Yunan başının çaresine baksın, yeneceğiz, demiştim. Bak üç yıl sonra bu dağlara yine dövüşe dövüşe geldik. Hem de düşmanı ezerek. İşte İzmir bizim, yine bizim. İzmir'i, yurdumuzu kurtardık... Sevincimiz büyük. Memleket kurtuldu gayri haydut sürülerinden."

Yusuf, elinin tersiyle gözyaşlarını sildi:

"Sar bakalım senin tabakadan cıgaraları Efe, İzmir'e karşı bir içelim..."

"İçelim Yusuf Bey. Hak ettik."

Salih, cıgaraları sararken, Yusuf, Mehmet'e emir verdi:

"Arkadaşlar, biraz istirahat etsin, cıgara içsinler. İzmir'e kafamız yerinde, derli toplu girelim."

Cıgaraları yaktıklarında birden aklına geldi:

"Efe, burası senin memleket. Göreceklerin vardır. Köye git istersen. İzinlisin."

"Yok... Köye ne zaman olsa gideriz, önce İzmir'e bir varalım."

"Seni köyde merak ederler, bir görün."

Hep denize bakıyorlardı konuşurken. Salih,

"Kocakarı benden ümidi kesmiştir nasıl olsa. Yanına bugün de varsam bir, yarın da..." dedi.

"Canım, şu senin gâvuru da belki yakalarsın... Neydi adı?"

"Niko... Deyyus kim bilir nasıl kaçmıştır. Dimyata pirince giderken, evdeki bulgurdan oldu kerata... Hem şu sıra karşılaşmadığımız iyi oldu. Yüz yüze bakamayız gayri..."

Bütün müfreze biraz ileride İzmir'e karşı cıgara içiyordu. Birdenbire yoldan gelen bir kalabalığın gürültüsü duyuldu. Nif'ten kopup gelen kadınlı erkekli halk, ellerinde güğümlerle, bakraçlarla yaklaşıyordu. Ortalık birden bayram, düğün yerine döndü. Kara ekmek dilimleyen kadınlar, maşrapalarla ayran dağıtan çocuklar... Bir genç kadın, iri bir tulumu, bir bıçak darbesi ile kesti, yıttı. Peynir dağıtmaya başladı. Bir orta yaşlı kadın, taze kara bir ekmek parçasının arasına bu tulum peynirinden koyup, Yusuf'a koşturdu:

"Buyur Kumandan Bey... Aceleye geldi, başkaca bir şey hazırlayamadık... Kusura kalma..." Salih'in önüne de ekmek peynir koydular. Salih, "Allah bilir ya, köyünüzde, evinizde yiyecek içecek kalmamıştır gayri... Kaç gündür geçen askere böyle erzak dağıtıyorsunuz?"

"Sen karnını doyurmaya bak çavuş ağa, üst yakasına karışma..." Dönüp Salih'e dikkatli bakınca,

"Vay vay vay! Efem, nirden çıktın?" diye bağırdı.

"Beni öldü bildiniz değil mi?"

"Vallah değil. Hep gidenler gelecek diye bir haftadır köyden inip buralara geldik."

"Haydi haydi... Benim gibi ihtiyarı bekleyen yoktur içinizde. Hele benim kocakarı..."

"Ay vallah çok şaşırdım Salih Efem. Bu ne sakal? Tanıyamadım birden... Varem yengeme haber vereyim."

"Vay o da mı köyden buralara geldi? Ben onu ölmüştür biliyordum."

"Emme de ettin Efem. Yoluna bakıp duruyor on beşinde yavuklu kız gibi..."

Yusuf, dikkatle onları dinliyor, seyrediyordu. Efe, ne diyecek diye doğruldu. Efe'nin gözlerinin içi gülüyordu:

"Bak sen hele... Nerede şimdicek?"

"Aha şuracıkta. Ayran kanıyor. Gel de gör."

"Git çağır, o buraya gelsin... Ben, çok uzak yoldan geldim, yorgunum. Efelik de ne günlere kaldı... Allah Allah! Biz, karı ayağına gidecek adam mıyız?"

Kadın koşa koşa uzaklaştı. Salih, dizlerinin üstünde dönmüş, kadının ardından iri iri gözlerle bakıyordu. Belliydi ki, kadının ardından kalkıp koşmamak için kendisini zor tutuyordu. Yusuf, onun haline için için gülüyordu. Çok geçmeden karşıdaki iki büyük kayanın yanındaki köylü kalabalığının arasından iki kadın sıyrıldı. Biraz önce Efe'nin karısını çağırmaya giden kadın, eliyle, parmağı ile karşıyı gösteriyordu. Siyah bir iş donunu ayaklarına çekmiş, rengi uçuk bir üstlüğü başına dolamış, kara kuru yaşlı bir kadın, ayakları dolaşarak, ellerini açarak, Salih'e doğru yürüdü. Tıkanan bir sesle bağırıyor, bir şeyler söylüyordu. Yaklaştıkça, ne dediği anlaşılmaya başladı:

"Vay benim kocaadamım! Vay benim aslan Efem!"

Salih, yutkundu, söylendi:

"Tuh Allah... Kızanlara rezil olduk. Şimdicek ortalık yerde kocakarı ile sarmaş dolaş mı olacağız? Bu ne kepazelik?" İhtiyar kadın, düşe kalka, şaşkın, gözyaşları dökerek Salih'e doğru koşuyordu.

Yusuf, dayanamadı:

"Haydi Efe, nazlanma. Bu işin kepazelik neresinde? Biz, hepimiz senin de, senin kocakarının da oğullarıyız. Kalk karşıla valideyi."

Kadın iyice yaklaşmıştı:

"Vay benim yavuz zeybeğim... Cavuru yendin de geldin ha! Aslan Efem!"

Salih Efe, birdenbire doğruldu. Kollarını açarak karısına doğru yürüdü. Kucaklaştılar. İkisi de şimdi ağlıyordu. Etrafını müfreze almıştı. Uzaktaki yakındaki köylüler de toplandılar. Herkesin yüzünde kendi hasretine kavuşmuşçasına bir sevinç vardı. Yusuf, ayağa kalkmış, yüzü pembe pembe onları seyrediyordu. Salih, karısının elinden tutup ona doğru yürüttü. Yusuf da yaklaştı.

"İşte bizim Kumandan, Binbaşı Yusuf Bey. Üç yıldır beraber dövüşüyoruz."

"Öpeyim valide..." dedi Yusuf. İhtiyar kadının elini öpüp başına götürdü; "Efe, sana teslim. Gitti, yendi, geldi." Yusuf'un arkasını okşadı Salih'in

karısı. Sonra etrafındaki askerlere bir bir baktı. Avuçları ile gözlerinden inen yaşları sildi:

"Hepinizin gazası mübarek olsun oğullarım, gazi oğullarım..."

"Sağ ol..." karşılığını verdi askerler. Yusuf,

"Mehmet!" diye seslendi. Dinlendik, yolumuza devam edelim. Müfreze hazırlansın. Salih Efe'nin atını yedeğe alsınlar. Filintası kendisinin. Atı beğlik."

"Bu da ne demek oluyor Kumandanım?"

"Sen, izinlisin. Terhis muameleni İzmir'e varınca ben yaptırırım. Baksana orduda sen yaşta başka asker var mı? Bundan fazlasını senden kimse isteyemez." Sonra gülümseyerek Yusuf, ekledi: "Var şimdi köye, hasret gider."

Salih, parladı:

"Allah'ını seversen beni maytaba alma Yusuf Bey. Gördüm işte kocakarıyı göreceğim kadar. Bırak da sizinle İzmir'e geleyim."

"Hele hele... Üç gün, beş gün sonra gelir, bizi görürsün."

"Ne yapayım sizi ben? Mustafa Kemal Paşa'yı daha göremedim üç yıldır. Bırak da geleyim Kumandamın."

"Kemal Paşa'nın İzmir'de daha çok işi var. Gelir görürsün."

Salih, çaresiz kalmıştı. Müfreze atlanmıştı bile. Yusuf'un atını çekmişlerdi.

"Hoşça kal Efe!" diye ona el sallayıp atları mahmuzladılar. Salih'in iki kolu yanlarına sarktı kaldı. Sonra sağ kolunu karısı tuttu, sıktı:

"Bu Kumandan, çok iyi yürekli bir kumandan. Şahin gibi delikanlı."

Salih, cevap vermedi, öylece gidenlerin ardından baktı. Müfreze, Binbaşı Yusuf Bey'in akıncı müfrezesi, doludizgin, İzmir'e iniyordu.

Yavaş yavaş köylü, geldi, Salih Efe'nin etrafını aldı. Oracığa oturup bir zaman denize, uzaklaşan askerlere baktılar. Sonra,

"Anlat bakalım Efe?" dediler. Salih, iki yakasına baktı:

"Neyi anlatayım?"

"Savaşı."

"Aklımı fikrimi bir toparlamalıyım... Neresinden başlamalı bilmem ki..."

Halk, kadın erkek, çoluk çocuk, Salih Efe'nin etrafındaki halkayı daraltı.

2

Nemide, hâlâ gözlerine inanamıyordu: Sedirin üstünde ayaklarını altına almış, ellerini dizlerinin üstüne koymuş, gözlerini kırpmadan Yusuf'u seyrediyordu. Yusuf da öylece ona bakıyordu: Genç kızın yüzü, süzülmüş, sararmıştı. Konsolun üzerindeki lambanın ışığında bile rengi uçmuş dudaklarının inceldiği belli oluyordu. Haline bir durgunluk gelmişti. Sabahtan beri heyecanı ancak yatışmıştı. Yusuf, gözlerinin içi gülerek Nemide'ye bakıyor bakıyordu. Sonra yavaşça sağ elini uzattı: Avucunun içi, parmaklarının ucuyla genç kızın yanaklarını, dudaklarını elledi. Bu okşamaktan başka türlü bir hareketti. Ona eliyle dokunmak, onu ellemek istiyordu:

"Nasıl, nasıl inanmalı Nemide?"

"Ben de inanamıyorum Yusuf. Seni kaç kere rüyamda dönmüş gelmiş gördüm. Şimdi de bir rüya içinde olmaktan korkuyorum."

Yusuf, bu sefer kolunu Nemide'nin beline doladı. Kendisine doğru çekti. Genç kız başını onun göğsüne koydu. Yusuf,

"Bak," diye mırıldandı, "inanmamız gerek. Rüyada değiliz. Seni iki kolumun arasına bile alamıyorum. Hesapta bu yoktu."

"Ne diyorsun Yusuf? Seni kaç kere rüyamda şehit olmuş, kanlar içinde yatıyor gördüm de ağlayarak, bağırarak uyandım. Annem, rüyalar hep tersine çıkar; göreceksin Yusuf gazi dönecek, diye beni teselli ederdi. İnan Yusuf, sen gittiğinden beri bir tek gece rahat uyuyamadım. Gece gündüz, yüreğimin üstünde hep kocaman bir taş duruyordu. Şu evden bir adım dışarıya atmadım. Görürüm diye, düşman askerlerini görürüm diye, pencereden bile bakmıyordum. Evin içinde, gündüz sen, gece sen, hep seninle beraberdim. Akşamları babamı heyecanla bekliyordum. O, bana Anadolu'dan iyi haberler getirmeye çalışırdı."

"Üç yıl, bu evin içinde kendi kendini hapis mi ettin?"

"Başka çare mi vardı Yusuf? Sade ben mi? Hemen hemen bütün Türk kadınları sokağa çıkmadılar."

"Şimdi anlıyorum niçin bu kadar zayıflamışsın. Bunca üzüntü yetmiyormuş gibi bir de havasızlık."

Yusuf, durdu; düşündü: Bu ettiği sözler, ne kadar yersizdi. Ama ikisi de durulmamıştı. Doğru dürüst konuşamıyorlar, birbirlerine söyleyeceklerini toparlayamıyorlardı. Sadece kavuşmanın sevinci içindeydiler. Baş başa kalmaktan basbayağı korkmuşlardı. Nemide'nin annesiyle babası, yatmaya çekilirlerken, Yusuf'un içini tuhaf bir heyecan almıştı. Nemide ile konuşmak istediği birçok şey vardı. Fakat şimdi toparlayamıyordu. Öylece Nemide'yi seyrediyor, kopuk kopuk konuşuyordu. Refik Bey, çekilirken, kızına,

"İşte," demişti, "Yusuf geldi. Bir daha da bizden ayrılmayacak. Onu bundan böyle çok çok göreceksin. Ama bu gece yanında öyle uzun boylu oturma. Yusuf'un üç yıllık yorgunluğu var. Bırak istirahat etsin."

Sabahtan beri Yusuf'un rahatı, istirahatı için ellerinden geleni yapıyorlardı: Önce ilk kavuşmanın heyecanı, telaşı, yatışır gibi olunca, yengesi su ısıtıp delikanlıyı gusulhaneye sokmuş, yıkanmasını beklemişti. Ona Refik Bey'in temiz çamaşırlarından giydirmişti, sırtına bir de bol gecelik geçirmişlerdi. Nemide, babasının ev içinde giydiği pamuklu bir ceketini koşturmuştu. Bu ceketi giydirirken, onun sol kolunun yokluğunu kendisine belli etmemeye çalışıyordu aklınca. Yine aklından, 'evlendikten sonra artık Yusuf'u benim yıkamam gerekecek' diye geçiriyordu. Yusuf'un bu büyük savaştan bir kolunu kaybederek dönmesine çoktan razıydı. Ya toptan Yusuf'u kaybetmiş olsaydı? Onu, yıkayıp paklayıp sedire oturtunca ev halkı, çay, kahve koşturmuştu. Refik Bey, mahalledeki berberi çağırmış, tıraş ettirmişti. Berber, bir gaziyi tıraş etmekten son derece sevinçliydi. Aşağı kattaki misafir odasında mahallenin kadınları tıklım tıklım oturuyorlardı. Gelen giden, göz aydına gelenlerle doluydu evin içi. Nemide, akşama kadar merdiveni inip çıkmaktan bir hal olmuştu: Bir misafirlerin yanına iniyor, bir Yusuf'un yanına koşuyordu. Mahallenin yaşlı kadınları, dayanamayıp merdivenleri çıkıyor, yaşlı gözlerle Yusuf'un arkasını okşuyorlar, halini hatırını soruyorlardı. Bu iş akşam yemeğine kadar böylece sürüp gitmişti. Olup bitenler arasında Yusuf, hiçbir şey düşünemiyor, sadece sedire oturup Refik Bey amcası ile karşılıklı cıgara içiyor, onunla konuşuyor, konuşuyordu. En sonunda işte Nemide ile baş başa

kalmışlardı. Söylenecek, konuşulacak birçok konu vardı. Ama Nemide, Yusuf'a sokuldukça, başını göğsüne dayayıp onun tek kolu arasında durdukça, Binbaşı'nın yüreği ezilmeye başlamıştı: Zihninin içinde durmadan bir yarım adam dolanıyordu: Bu adam, kendisiydi. Birkaç kere bu yarım adamın sözünü etmek istemişti. Her seferinde Nemide, ya duymazlıktan geliyor ya da sözü değiştiriyordu. 'Ya şehit olsaydın ne yapardım?' demeye getiriyordu her seferinde. Bir de sabahtan beri, ne amcası ile ne yengesi ile ne de Nemide'yle annesinin, babasının sonunu, gözleriyle gördüğü, elleriyle gömdüğü kız kardeşinin başına gelenleri, konuşmak cesaretini kendisinde bulamıyordu. Onlar da katiyen bu konuya yanaşmıyorlardı. Anası, babası kayıptı. Ne bir iz, ne bir haber... Kız kardeşinin başına gelenleri kimseye, kimseciklere söylemeyecekti. Yalnız onun öldürüldüğünü, mezarının şimdi bir enkaz yığını altında olduğunu, sırası gelince söyleyecekti. Olayların dehşeti, olduğu bittiği anlarda pek etkisini gösteremez. Zaman insana olayların büyüklüğünü, dehşetini duyurur. Olayların hızı, oluşu içinden yavaş yavaş sıyrılmaya başlıyordu Yusuf. Şimdi düşünceli; Nemide'nin yumuşak, uzun saçlarının arasındaydı parmakları. Gözlerini lambanın donuk pembe ışığına dikmişti. Sanki Nemide'ye dokunmakla, birçok, gerçeklerin, acı gerçeklerin olup bittilerine dokunuyordu: Nemide, 'artık evlenince, hamamda yıkanmasına, sabahları giyinmesine, cigarasını yakmasına, daha birçok işlerine, ben yardım ederim Yusuf'un' diye mi düşünüyordu? Yusuf, aklından, 'bu kız, benim gibi yarım adamı ne yapsın? Ona bütün ömrümce nasıl yük olurum?' diye geçiriyordu. Aklını fikrini karıştıran, yüreğini ezen birtakım düşünceler, şu rahat sedirde oturdukça, onu büsbütün rahatsız etmeye başlamıştı: Salih Efe'nin hakkı vardı; Nemide, Yusuf gibi bir kahramanın karısı olmaktan, karısı olacağından duyduğu kıvancı içine sindirmek istiyordu. Yusuf'a gelince, şu anda sevdiği kollarının arasında olduğu halde, 'Çok adam öldürdüm. Nasıl da gözümü kırpmadan öldürdüm?' diye düşünüyordu.

Bütün düşüncelerdeki bu karışıklık, kopukluk; düşüncelerin, duyguların, daha iyice ölçülüp tartılmamasından, tahlil edilmeye vakit bulunamadığından ileri geliyordu. Halbuki 'Niçin adam öldürdüm?' sorusunun karşılığını çoktan vermişti Yusuf: 'Bizi öldürmeye geldiler, ölmemek için öldürdük!' 'Peki onlar niçin bizi öldürmek istediler, öldürdüler?' Bu sorunun karşılığını da biliyordu Yusuf: Hasan Tahsin Recep Bey'in *Hukuku Beşer* gazetesindeki makaleleri geldi hatırına... Sabahın erken saatlerinde

İzmir Kordon'unda at koşturuken, Pasaport'a yakın bir yerde, Hasan Tahsin'in düşmana ilk bombayı savurduğu yerde, şehit düştüğü yerde, birdenbire atının gemine asılmış, müfrezesini durdurmuştu. Sonra verdiği emirle Akıncı Müfrezesi, kılıç çekmişti. Nevres'in şehit düştüğü noktayı çok iyi hatırlıyordu. Bu noktanın önünden Binbaşı Yusuf Bey'in Akıncı Müfrezesi, tırısa kalktı, selam resmini ifade ederek geçti. Emir verirken Yusuf, kısılan sesi ile,

"İstiklal Savaşımızın ilk şehidi, şu yerde toprağa düştü. Arkadaşlar! Binlerce şehidimizden biri olan Hasan Tahsin Bey'i selamlayacağız. Hazır oooll!" diye bağırmıştı.

Kışlada konakladıkları zaman Mehmet, arkadaşlarına, Salih Efe'den dinlediği gibi, Hasan Tahsin Bey'in şahadetini anlattı. Efe de Yusuf'tan dinlemişti Nevres'in nasıl şehit düştüğünü.

Yusuf, iyice düşüncelere dalmıştı. Nemide, onun yanağına elini koydu. Yüzünü, kendisine çevirdi.

"Daldın gittin Yusuf... Neler düşünüyorsun?"

Yusuf, gülümsedi:

"Sen, neler düşünüyorsun?"

"Hep seni... Seninle birlik kurtuluşu. Kemal Paşa nasıl bir adam?"

"Yaptıklarını görmüyor musun Nemide? Türk milleti gibi bir adam!"

"Resimlerine bakılacak olursa, söylenenlere bakılacak olursa, çok genç bir kahramanmış. Böylesine genç bir adamın, böylesine büyük bir işi, böylesine başarmasını bir türlü aklım almıyor. O, olmasaydı, başımıza geçmeseydi, bu mücadeleden nasıl çıkardık; bu mücadeleyi, bu savaşı, nasıl başaracaktık?"

"Kul sıkılmayınca, Hızır yetişmez derler. Hızır dediğin de Kemal Paşa'dan başkası olamaz."

"Gazi Paşa'yı görmek istiyorum Yusuf..."

"Bütün millet görmek istiyor. Bugün öğrendim, hâlâ İzmir'deymiş. Halk, geçeceği yollarda onu görmek için sabahtan akşamlara kadar toplanıp bekleşiyormuş. Seninle gider, biz de yollarda bekleriz."

"Sen ki onunla birlik bu kadar dövüştün Yusuf, neden doğrudan doğruya yanına gidemeyecekmişiz?"

"Benim gibi, yüzlerce nefer, zabit, O'nunla birlik dövüştü. Oysa biricik Başkumandanımız. Olmaz, hele şu sırada yanına varmak yakışık almaz."

"Peki Yusuf, yarından tezi yok, yollara çıkalım."

"Çıkalım. Ama yarın olmaz. Yarın kışlada bazı işlerim var. Müfrezemi, bölüğümü, son defa bir kere göreceğim. Onlardan ayrılmak zor olacak ama çarem yok. Kumandanlarım, beni terhis edecekler. Eli kolu tutanların vazifeleri elbette bir zaman daha devam edecek."

Nemide, dikkatli dikkatli Yusuf'un yüzüne bakıyordu. Onun ne demek istediğini çok iyi anlıyordu. Mırıldandı:

"Elbette bunca savaştan sonra istirahat askerin hakkıdır."

"Hak ettiler elbette. Köyü yakın olanlara birkaç günlüğüne izin bile verilecek. Mehmet, Söke'ye gidecek. Salih Efe, dünden izinli, Nif'te kaldı. Ali, Menemen'e gidiyor... Hele şu günleri bir geçirelim, sana bir bir bu arkadaşları, yaptıklarını, dövüşlerini anlatacağım. Hepsi madalya alacaklar."

"Senin madalyan?"

"Olacak."

"Elbette olacak. Allah'ını seversen Yusuf, bu küskün halini bir yana at. Aklından geçenleri biliyorum. Seninle ömrüm oldukça iftihar edeceğim. Senin gibi bir kahramana ömrümce layık olmaya çalışacağım..."

Nemide, birdenbire gözlerinden boşanan yaşlarla yerinden fırladı. Kapıya doğru yürüdü. Yusuf, şaşkın seslendi:

"Dur, nereye gidiyorsun Nemide?"

"Yorgunsun Yusuf, yat uyu. Ben senin sivil elbiselerini çoktan ütüleyip hazırlamıştım. Ama yarın kışlaya gideceğini söyledin. Asker elbiselerini temizleyip ütüleyeyim."

Bu sözleri söylerken Nemide, hıçkıra hıçkıra ağlıyordu. Yusuf, kalktı, onu sağ kolu ile göğsüne bastı. Yaşlı yanaklarından öptü.

3

"Halâskâr-ı Vatansın,
Türkün sen, inancısın,
Sever seni,
Ey! Şanlı, cesur Askeri!"

Salih Efe, soluk soluğaydı. Dar sokaklardan koşuyor, Kordon'a çıkabilmek için çırpınıyordu. Bu sokakların biraz ötesinden, sönmeyen büyük yangının hâlâ izi, kokusu sızıyordu. Onun sağında solunda, arkasında önünde de koşanlar vardı. Efe,

"Aman Paşamı bir göreyim!" diye söyleniyordu. Tanımadığı kişiler,

"Paşamızı görelim..." diye karşılık veriyorlardı.

"Ne yakadan Kordonboyu'na çıkılır be kızan?"

"Yürü ağam, bu yakadan gel..."

"Kim dedi, Mustafa Kemal Paşa, deniz kenarında geziyormuş? Kim söyledi?"

"Herkes söylüyor. Millet dört bir yakasını sarmış, elini öpmek için birbirini eziyormuş..."

"Aman yetişelim..."

Salih Efe, üç gün köyde zor kalmıştı. İzmir'i, Kemal Paşa'yı, Yusuf'u görmek için yola düşmüş, bir yük arabası ile Punta'ya kadar gelmişti. Tren istasyonunun yanında arabadan inmiş, Kordon'a çıkmak için yürümüştü. Ayağında poturu, belinde beyaz kuşağı, sırtında setresi vardı. Başından kalpağını çıkarmamıştı. Bıraktığı filintası yerine, eline kalınca bir baston

almıştı. Bu kıyafetine, sakalı, ayrı bir canlılık veriyordu. Ama bu canlılık, savaş boyunca görülen canlılık değildi. Sanki Efe, üç yıllık savaşın bütün yorgunluğunu birdenbire üstünde, omuzlarında hissedivermişti. Bastonu eline alması da bu yüzdendi. Zaferin sevincini durdukça, dinlendikçe, yavaş yavaş içine sindiriyordu. Ağır ağır ara sokaklardan geçiyordu Kordon'a çıkmak için. 'Nasıl etsem de Kemal Paşamın yanına varsam' diye düşünüyordu: 'Önce, Yusuf Bey'in yanına varmalı; o, Paşa'nın yerini bilir...'

Geçtiği sokaklar, bomboştu. İzmir'in kaynaşması yatışmış, şehrin üstüne bir sessizlik çökmüştü. 'İyi,' diyordu Efe, 'buraları pek yanmamış, önce Mustafa Kemal Paşa'yı bir göreyim, Yusuf Bey'e bir kavuşayım, sonra İzmir'i boydan boya gezerim. Yanmış kül olmuş, hâlâ tütüyor... Yansın kül olsun, tütsün... Memleket yandı tutuştu be... Kurtuldu, kurtardık ya... Yananı yeniden yapmak iş mi? Ortalıkta bir tek gâvur kalmadı, sen ona bak!..' Salih, böylece düşüne söylene, ilerlerken, etrafının kaynaşıverdiğini gördü. Koşuşanlar çıkıverdi ortalığa. On beş, on altı yaşlarında bir çocuk yanından koşarak geçerken, onun koluna yapıştı:

"Ne var? Ne oluyor kızan?"

Çocuk, soluk soluğa,

"Yürü amca, Mustafa Kemal Paşa Hazretleri, Kordonboyu'ndaymış, görelim..." diye bağırdı.

"Vay anam... Paşamı gökte ararken yerde buldum."

Şimdi Salih Efe, savaştayken hücuma kalktıkları zaman nasıl koşuyorsa, öyle koşuyordu. Ama soluğu kesiliyordu.

"Deniz, Kordonboyu uzak mı daha?"

Önünde koşan orta yaşlı bir adam,

"Çıktık, vardık işte..." karşılığını verdi. Gençler, uzaklaşmışlardı çoktan. Sahile çıktığında Efe, durdu. Derin derin nefes aldı. Artık koşamayacağını anlamıştı. Karşıda, beyaz mermer bir konağın önünde halk kaynaşıyordu. Salih Efe'nin aklı fikri karıştı. Yüreği hızlı hızlı vurmaya başladı. Gözlerini bir denize, körfeze çevirdi, bir de boydan boya Kordonboyu'nun evlerine... İzmir'in üstünde duman bulutları vardı. İzmir'in benzi, Nemide gibi sararmıştı. Yusuf, Nemide'yi nasıl gördüyse, Salih Efe de İzmir'i öylece görmüştü: Yıllarca esarette kalan insanlar, şehirler, böyleydi işte... Salih, telaşlı, zihni karışmış, heyecan içinde ayaklarını sürüyerek, nefes nefese, halkın toplandığı mermer beyaz konağa doğru yürümeye

başladı. Gözleri yaşlı yaşlıydı: İzmir'e kavuşmuştu. Kemal Paşa'ya kavuşmuştu. Bunca yıl, vatan için beraber dövüştüğü Başkumandanını görecekti. Kalabalığa yaklaştıkça, tıkanacak gibi oluyordu. Sonunda kalabalığa karıştı. Fakat bir türlü mermer konağın merdivenlerine yaklaşamıyordu. Erkek, kadın, çoluk çocuk, ihtiyar genç, omuz omuzaydı. Herkes, Kemal Paşa'yı görebilmek için neredeyse, birbirinin omzuna, sırtına çıkacaktı. Kadınlar, başörtülü kadınlar, fesli kalpaklı erkekler, öylece onu görebilmek için çırpınıyor, görebilenler, öne çıkabilenler yaşlı gözlerle O'nu seyrediyordu: Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Orduları Başkumandanı, Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri, karşısındaki milleti ile sakin sakin konuşuyordu. Arkasında, yanında birkaç kumandan daha vardı. Yaverleri, konağın merdivenlerinde duruyordu. Halinde, görünüşünde hiç de öyle müşir azameti yoktu: Kalpağını, sol kaşına biraz yıkmış, sırtına nefti bir avcı ceketi giymişti. Genç yüzü, canlı, pembe pembe; mavi gözleri ışıl ışıldı. Sevgiyle karşısındaki kalabalığa bakıyor, ağır ağır konuşuyordu. Salih, bir aralıktan, iki kişinin başının arasından bunu görünce dayanamadı. Elindeki bastonu yere attı. Kalpağını düzeltti. Sakalını sıvazladı:

"Ey ahali! Yol verin, koy verin beni, Gazi Paşa'nın elini öpeyim!" diye bağırdı. Kalabalık, dönüp ona baktı. Yol açtılar. Salih Efe, kendisini Mustafa Kemal'in önünde buldu. Birdenbire ne yapacağını, ne edeceğini şaşırmıştı. Sakalının tellerine varıncaya dek her yanını bir titremedir aldı. Yüzü bembeyaz olmuştu. Paşa ona, gülümseyerek bakıyordu. Salih, sağ elini, titreyen parmaklarını O'nun omzuna koydu. Arkasını okşadı:

"Mustafa Kemal, sen misin?" diyebildi. Paşa genç yüzünü büsbütün aydınlatan bir gülümseme ile karşılık verdi:

"Benim."

Salih Efe, kendisini biraz toparlamıştı:

"İyi dövüştün oğul."

Mustafa Kemal, karşılık verdi:

"İyi dövüştük baba!"

Mustafa Kemal'in gözleri, bu sözleri söyledikten sonra, Salih'in yüzünden karşısındaki halka dönmüştü. Salih Efe'ye, milletine bir zaman ışıl ışıl baktı. Milleti de onu sevgiyle, saygı ile seyrediyordu.

Gazi Paşa, konağın merdivenlerini çıkmış, millet işlerini görmeye gitmişti. Salih Efe'nin dillerinin bağı hâlâ çözüktü. Yerden bastonunu almış,

gelmiş, kaldırımın kenarına oturmuştu. Halk dağılıyordu yavaş yavaş ama, yeni yeni insanlar koşuşuyordu sağdan soldan Paşa'yı görmek için.

Efe, uzun uzun denize baktı. Sonra yaşlı gözlerini kaldırdı, yine uzun uzun, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın oturduğu konağın balkonunda dalgalanan ay yıldızlı bayrağı, bayrağını seyretti.

Karşıyaka: Ekim, 1955 - 21 Aralık 1958

Samim Kocagöz

Bütün Eserleri-4

Doludizgin

Doludizgin, Samim Kocagöz'ün Kurtuluş Savaşımızı destansı bir dille anlattığı, tarihimizin önemli bir bölümüne tanıklık eden kahramanların da yer aldığı belgesel bir roman. *Kalpaklılar*'ın devamı olan *Doludizgin*, halkımızın toparlanıp I. ve II. İnönü, Kütahya-Eskişehir, Sakarya ve Başkomutanlık Savaşları'ndan sonra İzmir'e ulaşıp topraklarımızı özgürlüğe kavuşturduğu Kurtuluş Savaşı'nın son evresini anlatır.

Kocagöz, önceki kuşağın yazdıklarına bakarak, bir çocuk heyecanıyla yaşadığı günleri, yaşayanların anlattıklarına ve tarihsel belgelere dayandırarak oluşturmuştur bu destansı romanı. Kurtuluş Savaşı'nın cephe gerisini, çarpışmaları tüm gerçekçiliğiyle gözler önüne seren bu romanda doludizgin giden atların peşine takılıp gidiyorsunuz siz de. Okuduğunuz satırlar bazen gözlerinizi yaşartacak, bazense sevinçten gözleriniz ışıyacak. Savaş, cephe, askerler, ölüm, tutku, bağlılık, vatan sevgisinin tüm gerçekliğiyle ve olağan biçimde anlatıldığı bu romanda adı gibi doludizgin ilerleyen, sürükleyici, destansı bir anlatımla karşılaşacaksınız.

"Kurtuluş Savaşımızın, belgelere dayalı, destansı anlatımından, Doludizgin *ve* Kalpaklılar *romanlarıyla Cumhuriyet'in yüreğinde kulaç atarak gelişen bir çizgide, Kocagöz haksızlığa uğrayan, ezilmiş insanlarımızın acılarını, bir sanatçı duyarlığıyl dile getiriyor."*

Vedat Günyo

"Geleceğin sosyolog ve tarihçisi, Türkiye'ni sosyal tarihini yazmaya kalktığında, Samim Kocagöz'ün yalın ve akıcı bir anlatımla dokuyup ördüğü bu canlı freskoda, kendisin yararlı çok şey bulacaktır."

Server Tanil

"Cumhuriyetimizin tarihsel temelini sadece tarih kitaplarında bırakırsak, kupkuru kalırız. Sanatın birçok yönü vardır. Bir yönü de geleceğe atılım için toplumun ve insanın duygularını ayakta tutmak, geçmişe dayanarak geleceği aramaktır."

Samim Kocagöz

ISBN 975-304-293-0